

FOLKLOROT I ETNOLOGIJATA NA MARIOVO I MEGLEN

PREDGOVOR

Dosega Društvo za organiziranje na mariovsko-meglenski kulturni sredbi od Prilep ima inicirano i realizirano dva naučni sobira : edniot – kako panel diskusija – posveten na mariovo i na negovite prirodni i socio-ekonomski moznosti za revitaliziranje na regionot,a vtoriot – na folklorot i etnologijata na Mariovo i Meglen.Redno e da potsetime deka tokmu spomenatata panel-diskusija gi pottikna Društva za nauka i umetnost od Prilep i Bitola da organiziraat impozantna naučna sredba vo oktomvri 1986 godina,na koja edna cetvrtina od ucesnicite gi povtorija svoite iskazuvanja od prethodniot sober,a krajniot rezlutat bese knjigata “Mariovo –prirodni i socio-ekonomski obelezja i moznosti za razvoj” objavena vo Prilep,1987 godina.

Naucniot sober na tema “Folklorot i etnologijata na Mariovo i Meglen” bese odrzan na 25 maj 1990 godina vo Prilep vo sodejstvo so drustvatra za nauka i umetnost od Prilep i Bitola i Institutot za Folklor “ Marko Cepenkov” od Skopje.So svoi referati i soopstenija nastapija trieset i trojca naucni,pedagoski i kulturni rabotnika cii tekstovi go komponiraat ovoj mosne interesen Zbornik..

Pokraj Predgovorot i pozdravnite govori iskazani pred pocetokot na Sobirot,naucnite materijali se rasporedeni vo tri grupi :

- 1.Vovedni referati – osvrti na ekonomsko – opstestvenite priliki vo Mariovo i vo Meglen niz istorijata,so kratok pregled na prirodnite karakteristiki na ovie dva regiona,
- 2.Iskazuvanja od oblata na folkloristikata i
- 3.Materijali od sverata na etnologijata.

Imponira raznoobraznosta na temite vo podnesenite referati i soopstenija,-sto samoto po sebe zboruva za edno bogatstvo

koesto dosega naucno,recisi,ne bese vooopsto razgleduvano,iako za nego po nesto se nasetuvase i znaese.Site materijali,-od prviot do posledniot,-imaat svoi specifikni odliki,svoii sposebni tezini:sosema slucajno ukazuvame na referatite “ Bogomilskite tragi vo narodnite umotvorbi od Mariovo”, “Legendi od mariovo i Meglensko”, “ Istoriskoto minato na Mariovo vo narodnite pesni”, “Marioskiot prosjacko-guslarski i pejacki centar”, “ Zenskata narodna mariovska nosija” , “Odlikite na mariovskata kujka”,Funktionalnosta na simbolot na vodata vo narodnite pesni i obicai ,od marioskiot kraj”, “Mekoi folklorni obelezja na Meglensko” i drugi niz koji se analizirani i likovite na Gjorgi Lazot,Shakir-Vojvoda – kako istoriski licnosti – I na poznatiot segobiec Itar Pejo,lik od narodnata anegdota i prikazna ,i tn.(Ovde go iskazuvame svoeto zalenje sto ne ni bese prezentiran najaveniot referat “ folklorot i etnologijata na Mariovo i Meglen vo francuskite izvori “).

Referatite se bazirani,glavno,vrz materijali sobirani od entuzijasti,megutoa,redno e da se spomene Proektot na Filoloskiot faklutet od Skopje”,”Folklorot od Mariovo,vo koj cetirikatno ucestvuvase grupa od naucni rabotnici na faklutetot vo tekot na 1976 – 1978 god. – od sto proizleguvaat trudovite na d-r Vera Stojcevska-Antik i d-r Faniya Popova.Imame soznanie deka ovoj zbornik mozese da bide dupliran so znacajni otkritija dokolku ucesnicite vo spomenatiot proekt go udostoeja Naucniot sobir vo Prilep so svoite iskazuvanja.No i vaka strucno i naucno se potvrduvaat vrednostite na mariovskata zenska nosija koja – da se potsetime – denes e eden od najzabelezitelnite eksponati vo Muzejot na covekot vo Pariz; iako za romanot “ Krpen Zivot” od Stale Popov e pisuvano mnogu,a kriticarot Dimitar Mitrev za prvpat poslikovito ukaza na zaslugata na ovoj romansier kako na posleden avtenticen svedok na mariovskoto sestranost bogatstvo i kako na svoeviden etnograf,istoricar i folklorist,vo nekoji od ponudenite referati ovoj fakt se potvrduva so silata na argumentot;svoevremeno Marko Cepenkov kreativno ni go prikaza odrazot na apokrivnata kniznina vo makedonskata narodna prikazna,a sega V.Stojcevska Antik toa go

pravi od naucna gledna tocka;starata karakteristicna mariovska kujka deneska ne postoi kako aktivno zivealiste : taa se srekava ovde onde,zamenuvajki ja klasicnata plemna ili vizba,ili-najcesto – ostanale nejinite ruini da svedocat za edno postoennje,kako sto e slucaj so sega veke ispustenoto selo Galisca vo koe senisno se siveat i crneat starite domovi – a seto toa naucnikot go rekonstruira i od duhoven i od pragmaticen aspect.Itn.

No ima i eden del od iskazuvanjata koi,mozebi,se reflektiraat ne reflektiraat na naucen tretman,a sepak se pomesteni vo ovoju Zbornik.Se raboti za materijali i nacin na interpretacija sto samite po sebe predizvikuvaat interesiranje,kako sto se slucaite so “Armasuvanjeto vo Mariovo”,posledniot prilepski gajdazija-zanaetcija” i sl.Tie mu se ponudeni na vmanieto na citatelot kolku za posiroka informacija tolku i za nostalgicno potsetuvanje na ubavoto vo narodot sto modernoto vreme go brise vo svojot neminoven nalet.

REPUBLIKA MAKEDONIJA

Mestopolozbi i prirodni – geografski odliki. –Republika Makedonija se naoga vo centralniot del na Balkanskiot poluostrov i po svojot reljef i mestopolozba pretstavuva karakteristicna balkanska zemja so edistven prirodni,klimatski i geografski sostav.Taa go zazema prostorot megu 40 i 42 stepen Severna geografska sirina i 20 i 23 stepen istocna geografska dolzina.Se granici so cetiri balkanski drzavi: Kosovo i Srbija na sever,Bugarija na istok,Grcija na jug i Albanija na zapad so vkupna granica od 849 km.So sosedite se povrzuva so aktivni granicni premimi.Vo svoite segasni drzavni granici zazema 25 713 km².Ovaa površina e samo eden del od vistinskata svojagolemina,bidejki ova zemja vo etnickite nejinite granici iznesuva 68 451 km².

Sovremenata makedonska drzava e smestena na eden od najstarite balkanski krstopati na glavnite prirodni soobrakajni komunikacii po koi minuvaat megunarodnite soobrakajnici po koi minuvaat megunarodnite soobrakajnici od sever kon jug i od istok kon zapad i

obratno. Povrzuvan jeto, glavno, e preku vardarskata dolina koja pretstavuva najkratkiot prirodni tranziten koridor (od 175 km) niz balkanskiot proktor sto ja povrzuva centralna evropa so Sredozemno More i africkite i bliskoistocnite zemji. Niz dolinata minuvaat megunarodnata zeleznicna moderna linija Atina – Pariz i avtopatot sto gi povrzuva Grcija (Solun) so Makedonija (Skopje) i prodolzuvaa za Jugoslavija (Belgrad), od kade vo dve nasoki: na zapad, se povrzuvaa evropskite zemji, i kon sever so Ungarija, Rusija i drugite severni drzavi. Preku Makedonija se povrzuva Jadranskoto More so Crnoto More so asfalten pat sto minuva niz Albanija, Makedonija i Bugarija, sto gi povrzuva Tirana-Skopje-Sofija-Istanbul, a od tamu prodolzuvaa za Bliskoistocnite zemji. Avionskiot Soobrakaj e najretkoto povrzuvanje na evropskite so istocnite i Juznite drzavi, kako i so prekuoceanskite zemji.

Reljefot na Makedonija e planinski, zasto brojnite planini i ridovi zavzemaat 75% od vkupnata površina. Ima 15 planinski povisoki od 2 000 metri so 34 vrvovi. Prirodno se razlikuvaa dva planinski predela : Rodopski i Sarplaninski. Od 34 vrvovi so nad 2 000 metri nadmorska visocina najvisok e vrhot Korab so svoite 2 753 mnv. Najniskata tocka iznesuva 44 mnv. Megu poniskite planinski masivi, pokrieni so bogata vegetacija, sostavena pretežno od listopadni i zimzeleni sumi i prostranite pasista se naogaat 20 plodni nizini, od koi najprostrani se Pelagonija, Ovco pole i Polog, so površina od 1,5 milioni hektari korisno plodno zemjist. Pelagonija e najgolemata zitnica vo zemjata i proizvoditel na tutun, Polog e poznat po proizvodstvoto na ovosje, kocanskata kotlina na oriz, Tikves so lozarstvo, Strumicko i Gevgelisko so odgleduvanje na ran zelencuk itn. Od Stocarstvoto dominira ovcarstvoto so poznatata sarplaninska sorta na ovci. Ribarstvoto e zastapeno vo Dojransko ezero, a ohridskata pastrmka e najpoznata riba po vkus vo Evropa.

Znacajni hidrografski objekti se rekite i ezerata. Rekite od Makedonija pripagaat na tri sliva: Egejskiot, Jadranskiot i crnomorskiot. Egejskiot sliv e najbogat so voda, a rekata Vardar so svoite 301 km e najdolga vo zemjata. Drugi pogolemi reki se Bregalnica, Crna

Reka, Treska, Pcinja i drugi. Vo makedonija ima vkupno 53 ezera od prirodan, lednicki i vestacki karakter. Najgolemi tektonmski ezera vo zemjata se : Ohridsko so 349 km², Prespanskoto so 274 km² i 48 km². Planinskite ezera na Shara i Pelister, so nivnata kristalna cista voda i retkata i unikatna fauna i flora pretstavuvaat retkost i prirodna ubavina. Ima i devet termomineralni izvori i banji od koi najpoznati se : Debarskite, Kumanovskite, Katlanovskite i Strumickite banji. Makedonija ima cetiri nacionalni parkovi: Pelister, Mavrovo, Galicica i Jasen. Gradot Ohrid i Ohridskoto Ezero poradi istoriskata vaznost i retkata prirodna ubavina se staveni pod zastita na UNESCO.

Vo Makedonija poradi razlicni klimatski vlijanja ima raznovidni klimatski zoni. Istocniot i poniski tek na r. Vardar se pod vlijanie na mediteranskata klima so karakterni dolgi, zeski i suvi leta, mnogu soncevi denovi i blagi zimi. Zapadnite i severnite delovi od zemjata se pod kontinentalna klima so vidlivi sezonski krajnosti i cetiri karakteristicni godisni vremenja. Srednata godisna temperature se dvizi od 12,5 °C do 15,5 °C. Vrnezite se dvizat od 450 do 600 mm godisno. Susite se cesta pojava i nanesuvaat golemi, a cesto i katastrofalni steti.

Stopanski karakteristiki – Rudnoto bogatstvo na Makedonija go socinuvaat brojni naogalista na metalni i nemetalni rudi kako i rudi za dobivanje na raznoviden gradezen material.

Republika Makedonija e industrisko – agrarna zemja koja vo poslednite tri decenii vlozuva napori da se vkluci vo sostavot na sredno razvieni zemji vo svetot. Od grupata na energetski izvori izobiluva so hidroenergija, lignit, naftonosni skrilci, surovini za nuklearna energija i drugo. Najznacajni hidrocentrali se : “ Mavrovo “ (150 MW), “ Spilje “ (66 MW), “ Tikves “ (47 MW) i drugi. Vkupnoto kolicestvo na proizvedena elektricna nad 6 milijardi kilovat casovi.

Industrijata e osnovna stopanska granka vo ova zemja i ima golemo vlijanie na celokupniot razvoj na nacionalnoto stopanstvo i na podignuvanje na zivotniot standard na

naselenieto. Industriskite i elektrokapacitetite se razvile, glavno, po vtorata svetska vojna. Megu 260 kapitalni industriski objekti vo zemjata najgolemi se : metalurgiskite kombinati Zelezarnica Skopje, Topilnica “ Jugohrom”, topilnica “ Fenimak”, i topilnica za olovo i cink “ Zletovo”. Od hemiskata industrija znacajni se “Ohis”, “Alkaloid”, ; od masinskata industrija “ MZT”, “Alumina”, “11 oktomvri “ i dr.; od gradeznata industrija gipsarnicata “ Radika”, mermeren kombinat “Prilep” i drugi. Od tekstilnata industrija najznacajni se : “Teteks”, “Bitolateks”, “Makedonka”, “Astibo” i drugi, od drvnata “ Treska”, “Dier”, “Sovremen dom”, “Dios”; od prehrambenata industrija “Progres”, “Evropa” ; od tutunskata industrija “ Prilep”, “Kumanovo”, Skopje”; od industrijata za kozhim, gumi i obuvki se : “Goce Delcev “, “Cik”, “Gazela” itn.

Od 1,5 milioni hektari korisno obrabotljivo zemjiste nad 112 000 ha se navodnuvaat. Se odgleduvaat zitni kulturi, industriski, gradinarski, krmni rastenija, ovosje, vinova loza, a isto taka golemi se i povrshinite pod livadi i pasista. Poseduva i broen i raznoviden stocen fond na ovci, goveda, svinji, zivina i drugo. Godisno se lovi okolu 2 000 toni riba, a razvien e i lovot na raznoviden divcec.

So trite hidromeliorativni sistemi za navodnuvanje poljodetskoto proizvodstvo se zgolemuva i zazema posebno mesto vo stopanstvoto. Taka, pccenica se proizveduva nad 250 000 toni, pccenka 100 000 toni, oriz, raznoviden zelencuk, sekerna repa, tutun 20 000 toni, soncogled, razno ovosje, grozje, dodeka od stocarstvoto ima proizvodstvo na meso, mleko, jajca, volna i drugo.

I sumite pretstavuvaat znacajno prirodno bogatstvo so povrshina od nad 900 000 hektari ili 35% od povrshinata na Republika Makedonija.

Vkupnata dolzina na patistata iznesuva 10 000 kilometri, od koi 5 100 kilometri se patista so sodremen kolovoz. Brojot na patnickite avtomobili e nad 260 000, nad 2 500 avtobusi i nad 17 000 tovarni avtomobili. Vkupnata dolzina na zeleznickata mreza iznesuva 924 km. Zemjata raspolaga i so dva aerodromi vo Skopje i vo Ohrid.

Prvobitno opstestvo, anticki i rimsko – vizantiski period. –Najstarite tragi od covekoviot zivot vo Makedonija poteknuvaat od vremeto na postariot neolit.Vsusnost toa e period od preminot na primitivnoto vo porazvienoto opstestvo.Vo Periodot megu 1300 I 1200 g. pne. na makedonskite prostori se javuvaat novi branovi na preselbi od pleminja i narodi.Spored arheoloskite i istoriskite podatoci moze so pravo da se tvrdi deka Makedonija e najstarata i prva organizirana drzava na Balkanot,osnovana vo 814 godina pred Hrista od strana na kralot Karon.Prvoto obedinuvanje na Makedoncite,koe se smeta i za datum na sozdavanjeto na prvata makedonska drzava od Dinastijata Argeadi e od Makedonskiot kral Perdika (707 – 645 g. pne.).Vo toa vreme i periodot sto doaga centralniot del na Makedonskata drzava se protegal megu rekite Moglenica (Ludija) i Vardar (Aksij),a prvite prestolnini bile Ajga,Voden i Pela (podocna od slovenite narecen Postol – Enighe Vardarsko).Istorijata belezi poveke iminja na Makedonskite vladeteli,megu koi pozabelezitelni kralovi i carevi od drevnoto vreme bile: Perdika,osnovacot,Argaj (659 – 645) i Filip II (644 – 640) – borci protiv Ilirite i zaginatite vo tie vojni.Cetvrtiot kral bil Aerop,pettiot Alketa,sestiot Aminta I,koj ja osloboduva Makedonija od Persija.Arhelaj i Perdija II,sekogas bile vo vojna so Grecite.Po nego doagaat: Aminta II,Aleksandar II i Filip II (359-356),koj ja izdignal Makedonija vo voena velesila na Balkanot.Toj bil edinaesettiot po red Makedonski kral i gi obedinil gorna i dolna Makedonija,formiral silna vojnicka falanga i so svoje socijalno-politicki reformi sozdal cvrsta drzava.

Na 2 avgust 338 g. pred hrista Makedoncite,predvodeni od Filip II gi pobeduvaat Atinjanite vo bitkata kaj Heroneja i gi stavaat pod svoja uprava.

Po ubistvoto na carot Filip II go zameni negoviot sin Aleksandar III (336-323).Toj ja prodolzil vojnata,sto ja zapocnal

negoviot tatko protiv Greckite drzavi,go pokoril togasното silno persisko carstvo i ja prosiril Makedonija na tri kontinenti,se do Egiptet i Indija,sozdavajki golema imperija .

Vo svetskata istorija se iskazani golem broj pretpostavki (Hipotezi),vistini i nevistini za antickite Makedonci.Staromakedonskite glosi davaat moznost da zaklucime deka antickiot makedonski jazik bil indoevropski jazik.Makedoncite i Helenite bile dva razlicni naroda,koi imale dve razlicni drzavni ureduvanja,razlicna hierarhiska i teritorijalna podelba i razlicni jazici.Makedoncite i helenite i antropoloski se razlikuvale: “Drevnite Makedonci bile so svetla kosa,sini oci i pobel ten od prosecniot Grk.Tie imale Severna krv i dosle na jug od zemjite pokraj Dunav pred zorata na istorijata.Istoto go potvrduva i N.N. Zhonson,poznat svetski istoricar,koj dokazuva deka “ Ovie narodi poveketo pripagaat na rusokosata subdiviziska grupa odnosno sverna rasa”.Neprijatelskoto nastroenie na grcite kon Makedoncite bilo prisutno i za vreme na vladeenjeto na Filip II i za vreme na pohodite na Aleksandar Makedonski borejki se kako platenici vo sprotivnata – Persiska Vojska.Na sekoj Makedonski voen poraz Grcite javno ja iskazuvale svojata radost,dodeka vo voeni pohodi cinele dezorganizacija,ispadi,krevanje na buni i vostanija protiv Makedonskata vlast.Togasniot grcki orator i drzavnik Demosten javno propagirал megu svoite Eleni da “Namrazat se sto e Makedonsko” a za fillip velel deka e “ Meckata od Korab” i deka e “Covek koj ne samo sto ne e Grk,nitu e slicen na Grcite,niti e Varvarin od pocituvana drzava,niti pak vzdignat covek od Makedonija,drzava od koja nie nikogas ne mozeme da dobieme niti eden skromen rob.Makedonija e opasna kako strazarsko kuce,Makedonija,Makedonija.

Po smrtta na Aleksandar Makedonski (vo 323 g. pne) nastapuva vremeto na raspaganje na makedonskata imperija,vremeto na t.n. makedonski vojni.Vo poslednite godini p.n.e. bile borbite megu dijadahodite za prestolot.Po vojnite makedonija se razdelila na poveke drzavi.So sredniot del na Makedonija osledni

upravuvale Seleukidite. Se menuvale i poveke makedonski kralevi i carevi i dinastii pri sto Makedonija si ostanala kako posebna drzava vo svoje poranesni granici. Vo 148 g.pne. konecno Makedonija padnala pod juridistikcija na Rim, posle cetirite vojni po sto e podelena na cetirite avtonomni provincii. Aetolskite grei gi molele Rimjanite celosno da ja pokorat Makedonija i da go unistat Makedonskoto naselenie.

Istoricarite so pravo Makedonija ja smetaat za kolevka na hristijanstvoto bidejki apostol pavle od 46 do 48 godina po hrista gi osnoval prvite hristijanski episkopii vo Ber, Solun i Kavala, a negovoto Evangelie i denes se cita vo site katolicki crkvi i manastiri (hramovi) vo svetot.

Vojni, novi carstva i kralstva, ubistva, rusenja, palenja, unistuvanja na makedonskata civilizacija i podiganje nova, rimska, a potoa vizantiska. Taka, antickite makedonci, koi bile maltretirani, unistuvani, porobuvani od starite Grei, od Romeite i Vizantijcite, ostanuvale pak da sustestvuvaat (egzistiraaat) na svoja zemja , opstoile devet i poveke vekovi. Vo sestiot i sedmiot vek od novata era zapocnuvaat golemi preselbi na narodite . Megu niv bile i Slovenite koi do 30-te g. od VII vek bila poveke slovenska otkolku grocka. Taka pocnuvajki od VI pa do sredinata na VII vek teritorijata Republika Makedonija teritorijata na Republika Makedonija i na nejzinite drugi delovi (Egejskiot i Pirinskiot) , sto ja socinuvaat celokupnata etnicka karta, ja osvoile brojni slovenski pleminja, koi podocna stanale etnicka osnova na denesnite Makedonci.

Spored G. Ostrogovski, vo ovoj period Makedonija bila izgubena za Vizantija i se naogala vo racete na Slovenite, pravejki konglomerat od Sklavini. Vsusnost, toa bile oblastite na oddelnite slovenski pleminja: Dragovitite, Sagudatite, Velegzitite, Strumjanite, Smoljanite, Rinhinite, Beregzitite i dr. Vo taa juznoslovenska masa se sleale i drevnite Makedonci, zasto taa, bi rekla vulkanska lava od pleminja, potekla po celiot Balkan i stignala se do

peloponez. Staromakedoncite im ja ponudile na Slovenite zemjata svoja i dobrososedstvoto; svojata krv i obicaite, dodeka pak Slovenite im donesle sigurnost zasto bile pomnogubrojni, poovooruzeni. I taka, zaednicki mozele da ja odbranat Makedonija od sosednite narodi koi sekogas bile neprijatelski raspolozeni. Carskite palati i dvorci, bibliotekarite i spomenicite na antickite Makedonci bile razruseni od neprijatelite, dodeka Slovenite ne bile vo sostojba da nosat so sebe takvi spomenici i palati pa zatoa zapocnale da gradat novi spomenici na osnova na starata anticka i vizantiska kultura. Megusebnoto razbiranje i pocit ovozmozilo mesanje na krvta, obicaite i opsto celokupniot nacin na ziveenje.

So doaganjeto na Slovenite na Balkanot vo Makedonija se izvrseni koreniti etnicko – opstestveno-ekonomski promeni. Dominanten stanal slovenskiot etnos. Spored F. Papazoglu, Makedoncite starosedelci prodolzile i ponatamu da egzistiraaat i po likvidiranjeto na drevnomakedonskata drzava vo II vek pne. od Rimjanite “zadrzuvajki gi svoite etnicki odliki: jazikot, verata i obicaite, no uste vo periodot na slovenskata komponizacija bile osetno razretceni. Tie sto ostanale bile sleani vo slovenskata masa, prenesuvajki im gi pritoa: obicaite, kulturata, hristijanstvoto pa i imeto na nivnata tatkovina Makedonija. Poradi toa vizantiskite vlasti slovenskite oblasti gi narekuvaat “Sklavinite vo Makedonija.

Vo vtorata decenija na VII vek Slovenite od Makedonija stapuvaat vo pogolemi plemenski sojuzi za da sozdadat svoja drzava. Na cello na Sojuzot bil knezot Hacon. No, Vizantija uspeala da go onevozmozi nivniot plan. No, Vizantija uspeala da go onevozmozi nivniot plan nivniot plan. Vo vtorata polovina na VII vek Slovenite od Makedonija zaedno so starosedelcite (drevnomakedoncite), pak se zdruzile vo golem plemenski sojuz na cello so reskot (“kralot”) Prebond. I ovoj obid bil neuspesen, zasto vo 674 g. reskot Prebond bil ubien i sojuzot Vizantija go rasturila.

Vo tekot na VIII vek makedonskite sklavini izrasnale vo poludrzavni formacii, upravuvani od svoite knezovi (arhonti) i

kralevi (rigesi).Vo ovoj period sklavinite raspomagale i so svoi “hopliti” (tesko vooruzeni pesaci).

Devettiot vek e vreme na golemi socijalni,duhovni i kulturni promeni vo Evropa i na balkanot.Se zavrsvuaat golemite preselbi na narodite.I vo Vizantija i vo Zapadna Evropa nastanuva era na bleskav rastez na sholastikata,literaturnite i kulturnite podemi.Vo sredinata na IX vek pogolemiot del od teritorijata na Makedonija potpadnala pod bugarska vlast,a kon krajot na IX vek bugarskiot vladetel Simeon ja vklucuva vo svoite granici i celata Makedonija.

Makedoncite imaat stara kultura i pismenost sto datira od IX vek na nasata era.Solunskite braka sv.Kiril i sv.Metodij i nivnite ucenici (sv.Kliment,Naum,Angelarij,Sava i drugi) gi postavile temelite ne samo na slovenskoto pismo,koe go prifatile neкои i od balkanskite slovenski narodi,tuku i severnite sloveni,so bogata kultura i knizevnost.Preku niv megu slovenite prifateno e hristijanstvoto.

Makedonskiot narod iako poroben ne e odminat od novite kulturno-prosvetni dvizenja.Od negovite redovi izleguvaat brakata sv.Kiril i sv.Metodij koi na celiot slovenski rod im ja podaruvaat prvata slovenska pismenost,kultura,knizevnost i hristijanstvo.Taka sv. Kiril i Metodij,postariot brat,filozofi,prosvetiteli,humanisti,prvouciteli,so svojata duhovna forma : glagolicata,prevodite na hristijanska literature gi postavija slovenite vo redot na golemite narodi i im dadoja orudie (pismo) za da go razvivaat svojot jazik.Sv.Kiril,najdoblesniot um na svojata epoha,prvot seslovenski prosvetitel pretstavuva simbol na univerzumot i mokta na kulturata na site vremenja koja pismenost podocna ke posluzi kako osnova i eden od nikulcite na seta podocnezna (seslovenska) multikultura vo svetot.

Ucenosta i mudrosta na brakata soluncani prodolzuvaa so delata na nivnite ucenici sv.Kliment i sv.Naum.Tie ja vospostavuvaaat ohridskata glagolna knizevna skola vo 893 g. – koja se smeta za prv univerzitet na balkanot.Od skolata izlegle 3500 slovenski uciteli,svestenici,knizevnici i drugi kulturni dejci,cijasto dejnost bila

krunisana so postavuvanje zdravi temelji za izgraduvanjeto na slovensata kulturno – prosvetna crkovna organizacija. Na toj nacin slovenskiot jazik,zasnovan na makedonskoto solunsko narecje stanal jazik na crkvite i pismen jazik na balkanot i opsto vo slovenstvoto.Zatoa,so pravo se veli deka Makedonija e kolevka na hristijanstvoto,pravoslavieto i pismenosta bidejki i prvoto pismo i jazikot na Makedonskite sloveni,so pomos na Kirilometodievoto ucenje i poznatite nivni misii gi przele site slovenski narodi.Jazikot stanal oficijalen crkoven jazik,na koj i po 1200 godini i vo denesno vreme sluzat liturgii vo site pravoslavni hramovi vo svetot.

Vo prvata polovina na X vek vo Makedonija se pojavilo Bogomilsko ucenje na cello so pop Bogomil koi progresivno dejstvuvale vo velesko-prilepskite kraista.

Od 969 do 1018 godina Makedoncite imale mokna drzava koja se prostirala od Crnoto More se do Jadranskoto More.Glavni gradovi na ovaa drzava,pod krunata na Samoil i negovite sinovi,bile Ohrid,Prespa i Prilep.Toa se slucilo koga vo vtorata polovina na X vek Slovenite od Makedonija krenale vostanie i vo 969 godina se oslobodile od bugarskata vlast i sozdale drzava na celo so Samuil.Toa e vtoro Makedonsko carstvo sto pretstavuva temel za hristijanstvoto prodolzeno preku Ohridskata arhiepiskopija,kako duhoven centar na hristovata vera,pismenost i kultura.Do krajot na X vek vo ramkite na ovaa drzava bila priklucena celata teritorija na Makedonija,golem del od Bugarija,Srbija,Duklja,Bosna,del od Dalmacija i del od Albanija so sto drzavata bila pretvorena vo carstvo,Samoil proglasen za car,a crkvata izdignata vo rang na Episkopija.Vo 1018 g.Samoilovoto carstvo se raspaga i Makedonija pak potpaga pod Vizantija.

Vo periodot od 813 do 1057 godina na Vizantiskoto carstvo od redot na Makedoncite bile osum imperatori i dve imperatorki.

Makedoncite prodolzile so borbata za sloboda i po Samoilovoto carstvo,i vo 1040 godina se krenale na vostanie pod vodstvo na Petar Deljan,koe na najsvirep nacin bilo zaduseno.

Vo 1072 godina e podignato vostanieto na Gjorgi Vojteh,proglasen za makedonski kral vo Skopje.

Vo XIII vek koga Makedonija se naoga pod vlasta na epirskiot despot, makedonskite ziteli prodolzile da se deklariraat kako Makedonci. Vo XIV vek Makedonija potpadnala pod srpska vlast.

Turskata vlast vo Makedonija i Makedonskoto nacionalno revolucionarno dvizenje. – Vo vremeto od 1371 g. do 1380 g. Makedonija potpadna pod turska vlast. Samoilovite dvorci i tvrđini se najdoa urnati. Istorijata mnogu brzo gi menuvase carstvata i kralstvata. Otomanskata imperija vladeese so Makedonija poveke od 530 godini se duri do 1912 godina.

Makedonija bese sekogas popriste na vojni, vostanija, revolucii. Edna sila gradese, druga rusese i vrz niv gradese novi kulturi, novi spomenici, novi bedemi. Turcite poveke od pet i pol veka go unistuvaa ovoj narod. Kon toa govorat i golem broj zapisi, patepisi na stranski pisатели. Taka spored zapisot na Zho Mario Delji Anzhiolelo : Na 8 avgust 1470 g. Sultanot konakuvase od drugata strana na klisurata vo edno malo pole sto ja pretstavuva granicata na Makedonija. Vo eden drug patepis od XIV vek od francuskiot patepisec Bertandon de la Brokier e zabelezano: "A ima... mnogu hristijani koi prisilno go sluzat Turcinot, kako Grcite, Bugarite, Makedoncite... taka sto imeto Makedonija i Makedonci niz celiot turski period ne e zgasnato i pocitivano e od strana na turskata vlast. Teskata ekonomska polozba vo koja zapadna turskata imperija bese glavna pricina za pojavata na nacionalno-osloboditelni dvizenja kaj narodite na Balkanot megu koi i vo Makedonija sto pretstavuvase posebna turska gubernija. Se javuvaat buni i vostanija za vrakanje na hristijanstvoto, za povtorno formiranje na svoja drzava. Borbite za sloboda na makedonskiot narod prodolzija i vo periodot na turskoto robstvo, najprvo so ajducite, a podocna komitite i vojvodite so razni buni i vostanija. Taka vo 1564 – 1565 se krena Mariovskata buna vo 1689 g. Karposovoto, vo 1822 g. Njeguskoto, 1876 g. Razloveckoto vostanie.

Po rusko – turskata vojna vo istocna Makedonija, 1878-79 se krena Kresnenskoto vostanie, a naskoro po nego se odrza zasedanie na Narodното sobranie na Makedonija i bese izbrana privremena

vlada na Makedonija (1880).Ovie revolucionerni dvizenja gi zainteresira posirokata evropska javnost za ovaa zemja.Makedonskata intelegencija,nadvor od svojata zemja dejstvuvase za osloboduvanje na svojata zemja.Taka,vo 1891 pogolema grupa mladi intelektualci megu koi : Petar Pop Arsov,Dame Gruev,Goce Delcev obrazuvaat vo Sofija “ mlada makedonska knizevna druzina” i izdavaat svoe spisanie “ Loza” po sto se poznati vo istorijata.” Lozarite “ imaa za cel da go razbudat patriotizmot i da go obedinuvaat makedonskiot narod vo borba za nacionalna,duhovna i jazicna sloboda.

Vo dalecna Rusija (Sankt Petzburg) , vo oktombri 1902 godina se formiralo makedonsko studentsko drustvo “ Sv. Kliment “ na inicijativa na Krste Petkov Misirkov so isti osloboditelni celi.I vo samata zemja se vrsea organizirani otpori protiv turskoto robuvanje,protiv janicarite koi pustosele.Poveke od 100 godini makedonskiot narod organizirano se borese protiv turskoto robstvo.Na 23 oktombri 1893 godina e formirana Tajnata makedonsko – odrinsko revolucionerna organizacija (TMORO) a potoa VMORO sto pretstavuvase olicetvorenje na idejata za avtonomija na Makedonija,prvenstveno so izdvojuvanje na politicka sloboda.Vo tekot na desette godini do vostanieto TMORO uspea da go organizira makedonskiot narod na masovno krevanje protiv petvekovnoto robstvo.Komandant bese Goce Delcev,kukuskiot vojvoda,talentiran organizator i ideolog za dvizenjeto.Toj e vizionerot za slobodna i demokratska Makedonija.So kosmopolitski pogledi za slobodata na porobenite toj se stekna so golem avtoritet megu site revolucioneri i makedonskiot narod,zasto se zalagase za edinstvo na narodite od svetot.Na 4 maj 1903 godina zagina Goce Delcev.Smrтта negova pretstavuvase golema zaguba na makedonskiot narod.Vo april 1903 god. se slucuvaat solunskite atentati pred ocite na svetskite diplomatski pretstavnistva i konzuli,so sto se internacionalizira prasanjeto za osloboduvanje na Makedonija i Makedonskiot narod.

Na 2 avgust 1903 g. (na hristijanskiot praznik Sveti Ilija) TMORO go krena makedonskiot narod na vostanie.Vo tekot na Vostanieto na oruzje se krenale 30000 borci,a vostanците vo prvo vreme kontrolirale teritorija od 10000 km².Na 3 avgust vostanците ja proglasija Krusevskata republika na celo so pretsedatelot i socijalist Nikola Karev.Taa pretstavuva prvata slobodna Republika koja traese samo 13 dena.Vostanieto bese krvavo uguseno,republikata urnata od strana na nekolkuiljadniot turski asker.IIindenskoto vostanie i Krusevskata Republika na delo ja pokazaa zelbata na narodot za sozdavanje nezavisna makedonska drzava na Balkanot.

Po vostanieto zivotot vo Makedonija stanuva nesnosn.Pokraj terorite od strana na turskata vlast se zgolemuva brojot i vlijanieto na stranskite propaganda.Makedonskiot narod,kako nicij drug narod na balkanskite prostori,iskusi vo minatoto sto znacat vnatresnite delbi i konfrontacii.Sekogas koga toj bese na dofatot ili ostvaruvase krupni istoriski celi,stanuvase meta na razni nadvoresni i vnatresni spletkarstva i intrigi.Narodoto makedonski vo oddelni kraevi masovno zapocnuva da migrira vo evropskite i prekuoceanskite zemji.

Istoriska vistina e deka vo XIX vek site balkanski narodi dobija nezavisnost i drzavnost so pomos na golemite evropski sili (Grcija 1829 g.,Srbija,Crna Gora i Bugarija vo 1878 g., Albanija vo 1912 g.),dodeka na Makedonija i bese vetena avtonomija vo nejninite etnografski granici so clenot 23 od Berlinskiot kongres koj nikogas ne bese realiziran i sto dovede do prodolzuvanje na terorot vrz makedonskiot narod od turците se do Balkanskite vojni koj terror e zamenet so nov,a osmanliite so novi porobuvaci.

Opstopoznatata e vistinata vo naukata deka naciite ne se ragaat vo eden den,mesec ili godina.Tie se formiraat vo sovremeni nacii vo eden podolg period.Site sovremeni balkanski narodi i nacii se formiraa vo tekot na XIX vek,sto govorat vo toj prilog i nezabelezanive podatoci vo dadeni opstestveni i istoriski uslovi,se razbira so pomos na drugi narodi.Istoto vazi i za makedonskata

nacija koja ne bese ogreana od sonceto na slobodata vo istoto vreme koga sosednite nacii i narodi se raduvaa na slobodniot pocetok.

Svetot pocnuva da se interesira za Makedonija.Vo dogovorot za taen sojuz na trojcata imperatori (od Rusija,Avstroungarija i Germanija) potpisan vo 1881 g. bese vnesena posebna klauzula za zastita na Makedonija od eventualen napad na Bugarija.Za da se smiri situacijata vo Makedonija,vo razgleduvanje bea nekolku proekti za reformi: avstroungarsko-ruskiot poznat kako Mircstegska programa za reformi,britanskata inicijativa i dr.so koi na Makedonija,vo nejinite prirodni i etnicki granici i se priznavase poseben status.Vo toj prilog bese i interest na pretsedatelot na SAD,Ruzvelt koj za pozdravuvase britanskata inicijativa za avtonomija na Makedonija.Vo 1907 g. amerikanskata diplomatija licno se zalozi za sproveduvanje na reformi vo Makedonija.Na pocetokot od mart 1908 godina vladata na Velika Britanija bese inicijator za voveduvanje poradikalni reformi vo Makedonija,vklucuvajki go i baranjeto za avtonomija bea zamreni so Mladoturskata revolucija koja zapocnala tokmu vo Bitola (Makedonija) na 22 juni 1908 god.

Naucnoit interes kon sozdavanjeto na makedonskata nacija vo svetot zapocnuva uste od minatiot vek i trae do denesni vremenja.Taka Karl Haton vo 1890 godina pisuva:"Vo sekoj slucaj moze da se dokaze,kako spored nivnata istorija taka i spored nivniot jazik deka Makedoncite ne se Srbi,a uste pomaklu Bugari,so poseben narod,imeno direktni potomci na onie slovenski pradoselenici,koi go naseluvale Balkanskiot Poluoostrov uste dolgo vreme pred srpskata i Bugarskata invazija.

Herman Vendel (Mec. 1884 – 1936,Pariz),poznatiot germanski socijaldemokrat,avtor na deloto "Makedonija i Mirot" (Minhen,1917 g.) i na vredniot trud " Borbata na Jugoslovenite za sloboda na edinstvo" objavena 1925 g. vo Frankfurt na Majna,vo obem od 744 strani,vo edna studija so naslov " Jugoslovenskiot svet" napisa doslovno: "Makedonskite Sloveni ne se nitu Bugari nitu Srbi..."

Germanskiot general Fridrih fon Tajzen,vo svojata kniga “ Jugoslovenskiot problem” pisuva deka vo kralstvoto SHS ziveat “556 000 slovenski makedonci”.

Vo germanskata enciklopedija “ Der Noje Brokhaus” (Lajpcig 1938) pisuva: “Makedonci 2) posebno (osobeno) Slovenite vo Visoka Makedonija. 3)Makedoncite na drevnosta ne se pravi razlika megu denesnite Makedonci od slovensko poteklo i drevnite Makedonci,koi ziveele istovremeno so Elenite ,Trakijcite i ilirite na Poluoostrovot,pred masovната slovenska invazija.

Stojan Pribicevik (1905 – 1982),avtor na zabelezitelnoto izdanie “ Makedonija – nejziniot narod i istorija “ (pecatena 1982 godina od Pensilvaniskiот државен универзитет – SAD),vo podzaglavieto “ Tera inkognita “ (nepoznata zemja) vo svojot вовед pisuva “ denesnive makedonci ne se,kako mnozina mislat na zapad,naselenici na odamna isceznatite Makedonci na Aleksandar Veliki.Tie se sloveni,koi zboruvaat na jazik sroden so srpskohrvatskiот i bugarskiот...Vo vtorata polovina na devetnaesettoto stoeletie pocnaa da go upotrebuvaat imeto na taa provincija (Makedonija) kako nivno sopstveno nacionalno ime “.

Nabelezavme samo pet publikacii,objaveni vo razlicni periodi na vremenja,so tendencija na potvrda na svetskiот kontinuiran interes za Makedonija i Makedonskata nacija.

Protiv diskriminacijata na makedonskiот narod svoevremeno se zalagale Tolstoj,Gorki,Zola,Barbis,Ajnstajn i drugi poznati velikani vo naukata,umetnosta i literaturata vo svetot.

Makedonija vo vremeto na Balkanskite vojni i Prvata i Vtorata svetska vojna. – Maltretiranjata nad Makedonskoto naselenie i vo prvite decenii na XX vek ne zaprea.Pustosenjata prodolzija.

Po neceli desetina godini od Ilindenskoto vostanie, (vo oktombri 1912 g.) zapocna Prvata balkanska vojna od strana na Grcija,Bugarija,Srbija i Crna Gora protiv Turcija i po pobedata e oznacen krajot na Otomanskoto vladeenje i novo porobuvanje na Makedonskiот narod.Po Balkanskite Vojni (po vtorata sto bese megusojuznicka) na 10 avgust 1913 g., so dogovorot vo

Bukurest, Makedonija se podeli megu Srbija, Grojia i Bugarija. So ova a podelba bese razbiena geopolitickata i etnickata polozba na Makedonskiot narod, sto znaci ovie vojni za Makedonija se porobuvacki. Makedonskoto prasanje vleze vo nova faza na interes i razresuvanje. Ovde ne bese samo vo prasanje sudbinata na makedonskiot narod, tuku i mirot na Balkanot i opsto vo Evropa. Vo tekot na Prvata svetska vojna Makedonija bese pretvorena vo arena na unistuvanje i pustosuvanje. Koja vojska doagase sobirase Makedonci. Na makedonskiot front, sto pretstavuvase centralno svetsko popriste se naogaa 600 iljadi vojnici na Centralnite sili i Antantata, ili vkupno od dvete strani zedoa ucestvo 1 360 000 belosvetski vojnici koi makedonija ja pustoseja. Raseluvanjeto, asimilacijata, emigracijata go cinea svoeto so makedonskiot narod. Celi gradovi i sela se pustosea. Makedoncite bea mobilizirani i ucestvuvaa vo vojната i od stranata na Centralnite sili i od stranata na Antantata, vodejki, za sebe bratoubistvena borba. Nadesta za zivot stana pridruznicka za sekoj Makedonec i kako inspiracija za opstanok i kako pridruznicka za sekoj Makedonec i kako inspiracija za opstanok i kako nivni bioloski specifikum.

Interesot na stranskite drzavi za makedonskoto prasanje ne stivnuvase i po prvata svetska vojna. Doogaa mirovni, ekspertske grupi vo Makedonija i ja konstantiraa teskata polozba na narodot. Amerikanskata ekspertska grupa go prouci Bukureskiot dogovor od 1913 godina i oceni deka ne moze da pretstavuva osnova za resavanje na balkanskiot problem od pricina sto toj dogovor bese “ delo na korumpiranite balkanski burzoazii”. So toj dogovor, na najsvirep nacin bese razbiena politickata, etnickata i ekonomskata celina na Makedonija. Evropskite drzavi na povekepati go razgleduvaa makedonskoto prasanje bese smesna, a za makedonskiot narod tragicna. Bukureskiot miroven dogovor, kako e poznato, go stavi makedonskiot narod povtorno vo ropstvo, pariskata mirovna konferencija ja sankcionira podelbata i okupacijata na Makedonija. Vo periodot megu dvete svetski vojni bea golemi zatvaranjata i zlostorstvata na makedonskata intelegencija, na

makedonskrite revolucioneri,koi ja prodolzija borbata za makedonskata samostojnost.Vo pirinska Makedonija se vrsese asimilacija na Makedonskiot narod.Vo egejskiot del narodot slovenski podlozen e na najgruba denacionalizacija i asimilacija.Grcija,pokraj golemite preselbi na Makedoncite,osobeno po dogovorite za mir vo Lozana (1923) kade sto centralno mesto dobi makedonskoto prasanje,go zapocna golemoto etnicko cistenje na Makedoncite od Egejskiot del na Makedonija,cij broj vo 1912 iznesuvase 374 000.Voedno se proterani 350 000 muslimani,megu koi i 40 000 makedonci.So nepriznavanjeto na makedonskiot narod ne se priznavase ni makedonskiot jazik.Bese zabranet,omalozuvan,smetan za varvarski jazik i strogo zabranet za megusebna komunikacija.Vo 1936 g. Generalot Metaksas izdade stroga zabrana za upotrebata na makedonskiot jazik i poradi toa golem broj Makedonci bea osudeni i deportirani po grckite pusti ostrovi.Intenzivno se vrsese promena na toponimite vo Egejskiot del na Makedonija,regulirano so poseben drzaven ukaz,izdaden vo Atina 1920 godina.Na 4 avgust 1953 g. grckiot Parlament go donese zakonot “2536” za raseluvanje na pogranicnite podracja.Bea konfiskuvani i imotite na Makedoncite koi privremeno bea i raseluvani vo evropskite zemji.Vladata na Andreas Papandreu uste poveke gi zaostreri merkite za asimilacija i denacionalizacija.Na 30 dekemvri 1982 g. go donese zakonot za slobodna repatripacija na politicki begalci od Grcija. “ Grci po rod “ so koj Makedoncite (kako ne – Grci po rod) gi lisi od moznosta da se vratat vo svoite domovi,vo zemjata vo koja se rodile.

Makedoncite vo Pirinskiot del isto taka bea bugarizirani.Se vrsese politicki pritisok,se unistuvase makedonskata revolucionerna intelegencija koja se organizirase da ja oslobodi Makedonija.Makedonskata intelegencija ne se otkazuvase od idejata za osloboduvanje i osamostojuvanje na Makedonija,no doagase do politizacija pogotovo so pojavata na Todor Aleksandrov,koj stana eksponent na najrevolucionernite krugovi na Bugarskiot dvor i kauza.Programskite celi i ustavnite nacela na VMRO (obedineta 1924 g.) bea:izdvojuvanje i obedinuvanje na Makedonija vo nejjzinite

geografski, ekonomski granici i nejnino oformuvanje vo drzava. Idejata i dejstvoto na VMRO (obedineta) bese zgasnato pod pritisok na Kominternata sto sleduvase vo 1929 g. konecno zamiranje na organizacijata. Bugarija postojano rabotese na tezata za celosno prigrabuvanje na Makedonija i ja isfrli tezata za makedonski Bugari koi ziveat vo Vardarskiot i Egejskiot na Makedonija. Bugarskata vlada i vo vtorta svetska vojna, pokraj drugite ambicii i zaradi aspiraciite kon vardarskiot del na Makedonija se stavi vo sluzba na tretiot rajh i izvrsi okuipacija na pogolemiot vardarski del od Makedonija, so edinici od 120 000 naoruzani vojnici i policajci.

Makedoncite vo Vardarskiot del bea podlozeni na posrbubvanje. Vednas po prvata svetska vojna se otvorija srpski ucilista i administracijata (drzavna, crkovna i dr.) se vodese na srpski jazyk. Se izvrsi promena na licnite iminja i preziminja i poimot Makedonija se zameni so toponimot Vardarska banovina, a makedonecot so Juzno-srbijanec.

Makedonskata emigracija nikogas ne ja imase premolceno idejata za osloboduvanje na Makedonija. Formiraa svoi sojuzi, klubovi, drustva i drugi formi na organizirani dejstvovanja za celosno osloboduvanje na svojata zemja.

Vtorata svetska vojna bese na pragot. Po aprilskata vojna od 1941 g. so Vienskata spogodba od 24 april istata godina megu Italija i Germanija za delbata na kralstvoto Jugoslavija, teritorijata na Vardarskiot del na Makedonija bese podelena megu Bugarija i Italija, pri sto Bugarija okupira cetiri pettini, a Italija edna pettina. So povikot na progresivnite svetski sili makedonskiot makedonskiot narod aktivno se vklucuva vo Vtorata Svetska Vojna na 11 oktombri 1941 godina Makedonija aktivno se vkluci vo vojnata so 85 000 vooruzeni vojnici, megu koi i okolu 10 000 borci i zadninski sorabotnici od egejskiot i Pirinskiot del na Makedonija ili iskazano so voeni formacii : so 7 divizii i 3 korpusi. Na 19 noembri 1944 g. cela Makedonija vese oslobodena od fasistickite okupatori i kolaboracionistickite sili. Makedoncite so pravo se gordeat

za izdvojivanata sloboda so sopstveni sili i dadeniot pridonos vo antifasistickata borba na Evropa.

Na prvoto zasedanie na ASNOM (2 avgust 1944 g.),odrzano vo manastirov sv. Prohor Pcinski se sozdade makedonska drzavnost vo prisustvo na sojuznickite drzavi,ucesnicksi vo Vtorata svetska vojna,koi, so Atlanskata spogodba od 14 avgust 1941 g. Teheranskata konferencija od 1943 g. i moskovskata konferencija od 19 oktovri 1944 g. go garantira pravoto na sloboden zivot na sekoj narod angaziran vo antifasistickata borba.

Makedonija po Vtorata svetska vojna i za vreme na demokratskite prestojvanja. – Na 2 avgust 1944 g. e proklamirano sozdavanjeto na sovremenata makedonska drzava so imeto Demokratska Federalna Makedonija,vo ramkite na Jugoslavija.Na 29 noemvri 1945 g. makedonskata drzava go dobiva imeto Narodna Republika Makedonija so drzavna upotreba na makedonskiot govor kako sluzben jazik.So Ustavot od 31 dekemvri 1946 g. makedonskiot narod gi prenese svoite suvereni prava na poranesna Jugoslavija,a drzavnata vlast na sopstvenata teritorija ja ostvaruvase samostojno.Na 7 april 1963 g. se preimenuva vo Socijalisticka Republika Makedonija koja go nosi toa ime se do 7 juni 1991 g. koga Sobranieto na Makedonija usvoi ustaven amandman so koj od imeto na drzavata e izbrisan zborot “Socijalisticka” i e utvrdeno denesnoto ime Republika Makedonija.

Makedonija e sozdadena vo tekot na Vtorata svetska vojna i pretstavuva delo na nacionalno – osloboditelната vojna na makedonskiot narod.Kako republika Makedonija i kako narod Makedoncite opstojuvaa vo Federacijata Jugoslavija.Makedonskiot narod i drugite narodi vo poranesna Jugoslavija ke se najdat vo komunistickiot blok i nacionalnoto prasanje ke bide povtorno zapostaveno i svedeno samo vo “jugoslovenski ramki”.Idejata za obedinuvanje na makedonskiot narod vo edna drzava makedonskite patrioti bea primorani da ja otkazat.Sekoja pomisla za sozdavanje na samostojna makedonska drzava pretstavuvase opasnost i povod za progono duri i lisenje od sloboda,zasto spored Jugoslovenskiot

komunisticki vrv takvata ideja bese vo direktna kolizicija so t.n. komunisticki kosmopolitizam i internacionalizam kako i vo izgradba na socijalizmot. Taka, makedonskite patrioti koi bea okupirani so mislata za makedonska drzava, nacionalno opredeleni i za obedineta i nezavisna zemja, vednas po Vtorata Svetska vojna, vo 1946 g. i potoa bea osuduvani kako “informbirovci” i “Vmrovci” i “Samo za eden zbor” ili pomisla ili pomisla bea osuduvani, stavani vo strog zatvor vo svojata zemja ili na goli otok, a potoa goneti, proteruvani i frlani vo totalna politicka i javna izolacija bez pravo na tvorenje i sloboda na iskazuvanje na svojata misla kako i so ograniceni dvizenja. Megu prvite osudeni makedonski patrioti bese Metodija Andonov – Cento, prvotot pretsedatel na makedonskata povoena drzava, uapsen, lisen od sloboda i totalno unisten, narecen: “avtonomist, separatist i drzaven neprijatelj”. Vo spisokot na osudenite, proteranite, zatvorenite vo reme na Informbiroto i potoa se najdoa iljadnici makedonski intelektualci koi vo svoeto tvorenje stanuvaa zrtva samo “za ideja”, “za zbor” i bez nikakvi dokazi bea lisuvani od sloboda. Makedonskite komunisticki celnici zaradi svoj licen prestiz i vlast (sto im traese so decenii, nekoj celiot svoj raboten vek), stanuvaa idolopoklonici i poltroni na sepostiot Titov komunisticki vrv so pomos na togasniot zakon za osuda za verbalen delikt na lessen nacin “go cisteja” i trasiraa patot kon komunistickiot totalitaren rezim, pristo “osloboduvajki” se do makedonskite patrioti se razbira i so upotreba na strogi se do makedonskite patrioti se razbira i so upotreba na strogi policiski metodi. Na toj nacin makedonskiot narod bez pravo na policiski metodi. Na toj nacin makedonskiot narod bez pravo na idejno i nacionalno opredeluvanje sustestvuvase vo ramkite na Bivсата Jugoslavija cetiri i pol decenii (od 1944 – 1990) kako Republika so ograniceni drzavni prava i bez megunarodno subjektivno postoenje. Makedonija i nejzinata politika ke zapadne vo totalno sivilo i mrtvilo, ke bide upravuvana i kontrolirana direktno od CK na SKM i na KPJ (SKJ) cii direktivi doslovno ke gi sproveduva CK na SKM i na kongresi, sovetuvanja i dr. ke se glorificiraat samo

komunistickite ideali i Titovite misli i naredbi. Na makedonskoto prasanje ke se gleda neprijatelski, a makedonskata intelegencija ke bide vkladna i skameneta vo ideoloskata pragmatika na komunizmot.

Sozdavanje na sovremenata makedonska drzava. –

Sozdavanjeto na makedonskata drzava e delo na vekovната borba na makedonskiot narod za nacionalna sloboda i negovite stremezi za sopstvena drzava. Koga natamosniot zivot vo federacijata na Jugoslavija bese neodrzliv, makedonskiot zivot vo federacijata na Jugoslavija bese neodrzliv, makedonskiot narod, isto taka kako slovenckiot i hrvatskiot, se opredeli za samostoeno zivot, za zivot vo sueverena i nezavisna drzava. Svoeto osamostojuvanje go ostvari vo vremeto od septemvri 1990 godina do septemvri 1991 godina po miren, demokratski i legalen pat i koga se vovede pluralizacija vo politicki, ekonomski i kulturni zivot. Se formiraa poveke politicki partii koi so svoje programi ponudija nacini za organiziranje na politicki i ekonomski zivot. Na 11 noemvri 1990 godina se odrzaa demokratski izbori za izbor na Sobranieto na Makedonija. Od 7 juni 1991 godina drzavata oficijalno go nosi imeto Republika Makedonija. Na referendumot od 8 septemvri graganite so golemo mnozinstvo se izjasnija za sueverena i nezavisna drzava koja ke se zalaga za opstousvoenite principi na megunarodnite odnosi, sodrzani vo Povelbata i vo drugite dokumenti na Obedinetite nacji. Vo novata makedonska drzava sobranieto e sostavено od 120 pratenici izbrani na tajnite povekepartiski izbori i spored noviot Ustav (donesen na 17 noemvri 1991 godina se donese deklaracija so koja se proglasuva Republika Makedonija za sueverena i nezavisna drzava koja ke se zalaga za opstousvoenite principi na megunarodnite odnosi, sodrzani vo Povelbata i vo drugite dokumenti na Obedinetite nacji. Vo novata makedonska drzava Sobranieto e sostavено od 120 pratenici izbrani na tajnite povekepartiski izbori i spored noviot ustav (donesen na 17 noemvri 1991 godina) e najvisoko telo na upravuvanje. So drzavata, pokraj Sobranieto rakovodi i pretsedatelot na Republikata, izbran 1991 godina. Prviot pretsedatel na Republika

Makedonija e Kiro Gligorov, roden 1917 godina. Izvršnata vlast e doverena na vladata na Republikata, koja so svoje ministerstva gi sproveduva vo delo zakonite i drugite odluki na Sobranieto. Se вовede i pluralizam vo ekonomskite odnosi so zastapuvanje na: drzavna, opstestvena, mesovita i privatna sopstvenost. Na 22 januari 1992 godina Sobranieto donese Ustaven zakon za konečno pravno oddeluvanje na Makedonija od Jugoslavija i otoglas funkcionira kako samostojna i nezavisna drzava so svoja vlast, Ustav, zakoni, policija, vojska, so svoi vnatresni politicki i ekonomski, so nadvoresna politika, so svoi drzavni belezi i simboli: himna, zname – na crvena osnova zolto zlatno sonce, nacionalna valuta (denar), i drugi drzavni odlicja. Borбата za megunarodno priznavanje na Makedonija traese poveke od dve godini i na 8 april 1993 godina stana 181 clenka na oon, a denes vo rang na ambasadi, konzulati i drugi formi na drzavni pretstavnstva diplomatski e povrzana so brojni zemji od svetot. Aktivna e i vo rabotata vo poveke od 35 megunarodni evropski i regionalni organizacii organizacii kako ramnopravna clenka vo : UNESCO, FAO , srednoevropska unija, Megunaroden bankarski monetaren fond, Svetska zdravstvena organizacija, vo razni trgovski, telekomunikacioni, sportski i drugi vidovi organizacii, soveti, unii i slicno.

Makedonskiot narod vo zemjata i nadvor od nea. –

Republika Makedonija e drzava na makedonskiot narod koj pretstavuva brojno mnozinstvo vo zemjata i na site gragani od drugite nacionalnosti (Albanci, Turci, Vlasi, Romi, Srbi i drugi). Spored popisot od 1991 godina vo Republika Makedonija ziveat 2 033 964 ziteli i go socinuvaat glavno Makedonci so slovenski jazik i obelezja. Ima i drugi narodnosti, od koi najbrojni se Albancite. Ziveat i Romi, Turci, Vlasi i drugi narodnosti. Procesniot godisen prirodni porast na Republika Makedonija iznesuva 9,7 promili. Okolu 51% od naselenieto se od maski pol. Vo odnos na vrabotenosta vo 1991 godina 41,5% e aktivno naselenie. Mladoto naselenie na zemjata e 38 % pod 19 godisna vozrast. Veroispovesta e na tri

religii: pravoslavna, rimokatolicka i muslimanska. Dominantna e pravoslavna religija, upravuvana od svetiot sinod na Makedonskata pravoslavna crkva na celo so Arhiepiskopot Ohridsko – makedonski, Negovoto blazenstvo Gospodin Mihail. Bogoslužbata se vrsi vo golem broj hristijanski hramovi: crkvi i manastiri. Rimokatolickata veroispovest isto taka isto taka slobodno se odviva vo sopstveni crkvi, dodeka islamskata veroispovest e vo zhamii. Vakvata konstrukcija na naselenieto i veroispovesta dava poseben beleg vo zivotot vo Makedonija i poradi toa se vodi poseben beleg na zivotot vo Makedonija i poradi toa se vodi posebna griza za vnatresnata etnicka relacija i zaednicko sozitelstvo megu narodite. Ustavot na Makedonija gi garantira osnovnite covecki prava na site sto ziveat vo nea. Vo poslednite pedeset godini vo Makedonija postojat migracioni procesi, glavno od selskite kon gradskite naselbi, kako i od eden vo drug grad. Okolu 59% od naselenieto zivee vo gradovite. Skopje e najgolemiot i glavniot grad na Republika Makedonija so 450 000 ziteli. Po nego sleduvaat gradovite po golemina: Bitola 85 000, Prilep 70 000, Kumanovo, Tetovo, Stip, Ohrid ili vkupno 29 gradovi. Brojot na selskite naselbi iznesuva 1 637 i poradi sekojgnevni vnatresni migracii se vo postojano opaganje.

Teskite zivotni uslovi vo Makedonija :

robuvanjeto, eksploatacijata i postojaniot genocidi od strana na tugite vlasti sozdadoa dolga tradicija na emigriranje vo stranstvo koe zapocna uste kon krajot na XIX vek i pocetokot na XX vek. Makedonskata intelegencija porano se skoluuvala vo Rusija, Bugarija i drugi evropski zemji. Golem bran na iseluvanje imase po prvata svetska vojna osobeno od Egejskiot del na Makedonija vo prekuokeanskite zemji. Isto taka i po vtorata svetska vojna se javuvaat preselbi od Makedonija vo Amerika, Kanada i Avstralija, a podocna i vo evropskite zemji: Germanija, Svedska, Danska, a podocna i vo evropskite zemji: Germanija, Svedska, Danska i drugi drzavi. Makedonskite emigrant veke ziveat i po poveke generacii vo drugite zemji i se adaptirani, stanale nivni gragani i gi pocituvaat tamosnite zakoni i

propisi. Poznati se vo svetot za miren trudoljubiv i cestit narod. Spored poslednite popisi najmnogu Makedonci ziveat vo SAD (okolu 250 000), Avstralija (200 000), Kanada (150 000) i okolu 160 000 vo evropskite zemji od koi okolu 70 00 se vo Germanija ili vkupno okolu 760 000 Makedonski iselenici. Ima Makedonci i vo Brazil i drugi juznoamerikanski drzavi. Makedonskata emigracija uste vo prvite decenii na ovoj vek organizirano se zavzemase pred vladite na SAD, Kanada, Avstralija i evropskite drzavi za osloboduvanje na Makedonija, obedinuvanje i formiranje vo samostojna drzava. Vo poslednite godini nivnata angaziranost e nasocena kon priznavanjeto na nezavisnosta i vo organiziranje na humanitarni akcii za sobiranje lekovi i drug potreben material. Makedonskite iselenici organizirani vo klubovi, drustva i sojuzi vo site zemji se izborija za priznavanjeto na makedonskata narodnost so site svoi nacionalni obelezja : jazyk, folklore, kultura, veroispovest i itn. I so pravata sto im se garantirani tie : otvorija ucilista na svoj majcin jazyk, izgradija crkvi i manastiri, formiraa sportski timovi i ekipi, vovedoa casovi na radio i TV emisii, pokreanaa sportski timovi i ekipi , vovedoa casovi na radio i TV emisii, pokreanaa dneven i periodicen, otpecaija broj publikacii na svoj majcin jazyk, folklor, kultura , veroispovest i itn. I so pravata sto im se garantirani i ekipi, vovedoa casovi na radio i TV emisii, pokreanaa dneven, pokreanaa dneven i periodicen pecat, otpecatija golem broj publikacii na svoj majcin jazyk. Makedonci ziveat i vo Egejskiot del na Makedonija sto se naoga pod grcka vlast. Vo 1912 godina pred porobuvanjeto brojnosta na naselenieto iznesuvase 374 000, a sega poradi silniot genocid toj broj e nepoznat . Vo pirinskiot del na Makedonija (pod bugarska vlast) ziveat okolu 180 000 Makedonci i vo Albanija okolu 200 000 Makedonci, kako i vo srbija, Hrvatska, Slovenija i drugite poranesni Ju – republiki. I pokraj dalecinite Makedoncite so svojata tatkovina odrzuvaat bliski vrski.

Poseben problem e ekonomski i stopanski razvoj na novata makedonska drzava, za sto postojat posebni preduslovi. Najosnovniot preduslov vo razvojt e mestopolozbata, bidejki Makedonija se naoga na juzniot del od

Balkanot i veke nekolku iljadi godini e krstopat pomegu najstarite svetski kontinenti : Evropa,Azija i Afrika.Na ekonomski plan e vospostavena strategija za otvorena ekonomija,sovremena pazarna orientacija i stimuliranje na razvojot na privatnata sopstvenost.Ovoj kurs bi trebalo da vodi kon racionalna raspredelba na proizvodstvenite resursi so sto bi se aktivirale latentnite potencijali na Republikata za razvoj i zgolemuvanje na ekonomskata efikasnost.So proglasuvanje to na nezavisnosta i suverenosta sto bese poddrzano na Referendumot od ogromnoto mnozinstvo na narodot (95%) i so usvojuvanje to na graganski Ustav se zaokruzi drzavnosta na Republikata i se obezbedija osnovnite demokratski vrednosti na edno sovremeno opstestvo.Kako edna od Republikite koja bese del od poranesna Jugoslavija,vo osumdesettite godini i na pocetokot od devedesettite godini se sooci so site ekonomski problem i krizi megu koi i visokatahiperinflacija koja ja pokaza i nestabilnosta na ekonomijata i na mikroekonomskiot jugoslovenski plan.Na 26 april 1992 godina Parlamentot na Republikata gi osvoi Antiinflationata programa i zakonot za monetarna nezavisnot sto se konstituira i Narodnata banka na Makedonija za vednas potoa da se vospostavi monetarna stabilizaciona programa i se вовede novata valuta denarot,cii kurs bese fiksiran za germanskata marka.So toa se vospostavi soodnos pomegu stranskite valuti i denarot i na toj nacin inflacijata zapocna da stagnira,a potoa i rapidno namaluva.

Vo 1992 godina nivoto na industriskoto proizvodstvo se namali poradi poznatite pricini:dezintegracija na poranesna Jugoslavija, vojnite vo Republika Hrvatska,a potoa i vo republika Bosna i Hercegovina,ekonomskite blokadi вовedeni od Obedetite nacji vrz SR Jugoslavija,pritisokot vrsen od Vladata na Grcija vrz Makedonija so blokadite na isporakata na vladata i zaplenuvanje to na makedonskite stoki na pristanisteto vo Solun,prekinot na ekonomskite odnosi pomegu Republikata so drugite Republiki od poranesna Jugoslavija i red drugi poteskotii.Procesot na privatizacija na opstestvenata sopstvenost,zapocnat 1990 godina,dovede do sozdavanje na tri vida na sopstvenost:opstestvena,privatna i

mesovita. Vo 1992 godina Vladata na Republika Makedonija so poseben zakon go utvrdi nacinot na privatizacijata na opstestveniot capital. Site pretprijatija, osven onie od poseben opstestven interes i monopolite, se ocekuva da ja zapocnat privatizacijata vo narednite dve godini. Pretprijatijata ke bidat organizirani vo holding – akcionerski drustva ili vo kompanii so ogranicena odgovornost. Domasnite i stranskite lica kako i drugi legalni subjekti, mozat ednakvo da ucestvuvaat vo ovoj proces.

Drug znacaen cinitel na kompleksnata socijalna i ekonomska sostojba vo Republika Makedonija e i niskiot stepen na vrabotenost i zgolemuvanjeto na nevrabotenosta od 1990 godina, koja iznesuvase 26,91%, a vo 1992 godina so narasnuvanje na 36,28%. Ova osobeno gi pogodi mladite luge i visokoobrazovanite kadri sto pretstavuvase eden od uslovite za zasilenata emigracija vo stranstvo. Resavanjeto na nevrabotenosta pretstavuva eden od znacajnite preduslovi za razvojt i zacvrstuvanjeto na makedonskata drzava.

Nadvoresno – trgovskiot bilans na Republikata e negative dolg period. Vo 1990 ,51% od uvozot bese pokrien so izvoz, a vo 1991 godina so 86%. Trgovijata so zemjite sto imaat kontertibilna valuta imase pozitivna tendencija na rast i dostigna 89% vo 1992 godina. Soodvetniot zakon. Soodvetniot zakon bese usvoen so cel da se stimulira sorabotkata pomegu stranskite i domasnite pretprijatija na dolgi pateki. Deficitot na balansot, sto e aktuelen veke dolgo vreme, negativno se odrazi vrz deviznite rezervi na drzavata i vkupniot dolg na Republika Makedonija koj go dostigna nivoto od 806,4 milioni dolari na krajot od 1991 godina. Vo poslednive 1992 i 1993 godina ima tendencija na opaganje i redovno isplakanje.

So cel da se adaptira ekonomskiot system na Republika Makedonija kon sovremenata svetska pazarna ekonomija (eden od preduslovite za progresot na ovaa zemja) reformiran e i presmetkovniot sistem. Danocniot sistem e poednostaven i modeliran spored veke postojnite danocni sistemi vo Evropskata Zaednica . Site preduslovi za ekonomski i socijalen razvoj na Republika Makedonija

vo poslednava 1994 godina,po vospostavuvanje sorabotka so golem broj evropski zemji i zajaknuvanjeto na sopstvenata nadvovesna trgovija, se na povidok na realiziranje.

Makedonskiot jazik,kultura i umetnost pretstavuvaat osnoven factor za potvrda i zacuvuvanje na nacionalniot identitet na makedonskiot narod.Vo tekot na poslednite deset veka makedonskiot narod siot svoj razvoj go odvival pod dominacija na tugi carstva – vizantisko, bugarsko,srpsko,otomansko.Vo takvite teski uslovi,iako bez drzavna potkrepa,kulturata na makedonskiot narod se odviva vo nekolku nasoki: preku literaturata,od edna strana pisuvana na staroslovenski jazik vo manastirite i crkvite i vo koja probivaat elementite na narodniot govor ,i od druga strana – preku usnata literatura:prikaznite ,pesnite,poslovice i zagatkite,stanuvajki edna od najbogatite narodni literature vo Evropa.Vtorata nasoka e makedonskoto graditelstvo izrazeno vo mnogute crkvi i manastiri,potoa freskoslikarstvoto,ikonite i drvorezot.So tretata nasoka se pretstavuva bogatiot makedonski muzicki folklor i kulturata na ziveenjeto sto osobeno doaga do izraz so narodnite obicai i crkovnite obredi,raznovidni nosii,vezovite,ukrasnite filigranstva i drugite predmeti vo sekojdnevnata upotreba.

Vo Makedonija vospitno – obrazovniot sistem se odviva preku brojni osnovni,sredni i visoko – obrazovni institucii sto vo poslednive pet decenii za prv pat se izveduva na majcin makedonski jazik i na jazicite na narodnostite.Rabotat i dva univerzitetski centri (vo Skopje i Bitola) so nad 20 fakluteti i isto tolku institucii od poveke naucni oblasti.Site tie razvivaat ziva pedagogska i naucna dejnost i ostvaruvaat bogata megunarodna sorabotka.Kon ova se pridruzuva i Makedonskata akademija na naukite i umetnostite kako vrvna naucna institucija za razvitokot i unapreduvanjeto na naukata i umetnosta vo zemjata.Ima i drugi narodni asocijacii,kako Drustvoto za nauka i umetnost – Bitola koe razviva plodna naucna rabota i vospostavuva vrski so svetot.

Makedonskiot jazik,literatura i kultura se izucuvaaat vo svetskite univerzitetski centri:

Moskva, Sankpetersburg, Varsava, Krakov, Hale, Harvard, Cikago, Bratford, Toronto, Njujork, Bratislava, Istambul, Pariz, Neapol, Ankara i vo drugi gradovi. Nastavnicite – lektorite i preveduvacite po makedonski jazik od stranstvo go sovladuvaat jazikot na Seminarot za Makedonski jazik, literatura i kultura sto se odrzuva sekoja godina vo Ohrid. Makedonskata literatura e preveduvana i pecatena vo golem broj svetski antologii, tomovi i

oddelni avtorski knigi. Na makedonski jazik pak, od druga strana prevedeni se brojni klasicni i sovremeni avtori i dela od svetskata literatura, od Biblijata, Homer, Bajron, Gete, Tolstoj, Balzak, Viktor Igo i drugi. Svojata vrska so svetskata literatura se odrzuva i preku Struskite veceri na poezijata, Racinovite sredbi i Megunarodnata sredba na preveduvacite vo Tetovo. Na Struskite veceri na poezijata, dosega ucestuvale nad 3 000 od najrazlicni jazicni podracja od Svetot. Zlatniot venec na poezijata go dobile poznatite poeti Neruda, Montale, Senogr, Gilkvik, Alberti i drugi poznati svetski iminja.

Vo Makedonija, so svojot sovremen i klasicen repertoar rabotat desetina profesionalni teatri na makedonski jazik i na jazikot na narodnostite. Baletot i Operata sekoja godina organiziraat Majski operski veceri na koi ucestvuvaat ansambli i solisti od poveke evropski i vonevropski zemji. Muzickiot zivot na makedonija go pottiknuvaat Makedonskata filharmonija i Tancoviot orkestar preku bogati programi na megunarodni manifestacii. Vo makedonija se odrzuvaat internacionalni i balkanski kulturni i umetnicki manifestacii, megu koi najpoznati se: "Ohridsko leto", "Struskite veceri na poezijata", "Balkanskiot festival na narodni pesni i ora", "Internacionalniot dzez festival", "Majskite operski veceri", "Mlad otvoren teatar", Graficko bienale so ucestvo na grupi i poedinci od celiot svet. Poveketo od niv se ostvaruvaat i so materijalno ucestvo na UNESKO. Na republickrite folk – festivali ucestvuvaat clenovi i grupi od evropskite zemji kako i od makedonskata emigracija od dijasporata. Makedonskiot sport veke e vo sostavot na svetskata sportska asamblea so ucestvo na natprevari so ekipi i poedinci vo

fudbal, rakomet, borenje, boks i drugi sportski disciplini. Tvojestvoto na Republika Makedonija se manifestira i preku izlozbi na dela od materijalnata kultura i sovremenoto slikarstvo, preku koncerti, folk i drugi festivali i so kusometraznata i igrana filmska produkcija. Ne mal broj na svetski umetnici izlozuvaat svoi dela i vo makedonskite muzei i galerii, osobeno na svetskata likovna manifestacija “graficko bienale” vo Bitola. Informiranjeto vo drzavata go vrsat novinski izdavackata kujka “Nova Makedonija” so golem broj dnevni i nedelni listovi na makedonski jazik i na jazikot na narodnostite, kako i makedonskoto radio i televizija, pokraj brojni drugi privatni radio i televiziski stanici.

Vo Makedonija, prirodnite ubavini na planinite, ezerata i rekite i slicno se nadopolnuvaat so neiscrpno arheolosko bogatstvo, i poradi brojnite iskopini na antickite gradovi Stobi, Heraklea, Skupi, Lihnida, Bargala i drugi Republikata e narecena “Magicna zemja na arheologijata”. Isto taka ima naogalista na ostatoci od rano – hristijanski, vizantiski i srednovekovni tvrdini i manastiri. Kon ova bi go dodale stotici crkvi i Manastiri. Kon ova bi gi dodale stotici crkvi i manastiri, gradeni vo periodot od IX vek do krajot na XVII vek so bezbroj socuvani freski i ikoni. Makedonskata kolekcija na srednovekovni ikoni e edna od cetirite najpoznati kolekcii vo svetot. Orientalnite kulturi i istoriski gradbi se isto taka od retka vaznost. Vprocem sekoja poseta na Makedonija e impresivna, bogata so vpecatoci i interesna.

M A R I O V O

Voved – Dosega za Mariovo e dosta pisuvano i toa od avtori koi prostorno se daleku od Mariovo i avtori koi poteknuvaat od samoto podracje. I kaj ednite i kaj drugite se srekavaat odliki za ovoj region (podatoci) koi datiraat uste od ranovizantiski period, hristijanski period, srednovekovniot pa i denesniot. Moze i zatoa za Mariovo se srekavaat razlicni podatoci za negovoto istorisko postoenje, negovoto prostranstvo, nadmorskata visocina i imeto.

Ne bi se zadrzale vo trudov i ne bi sakale da gi razjasnuvame site ovie navedeni podatoci za regionot, no ke kazeme deka Mariovo postoi i negovoto ime e opisano vo literaturata kako nastanalo. Iako poveke avtori se zadrzuvaat na potekloto na imeto se cini deka naukata se uste ne go dala posledniot zbor.

Mariovo, Moriovo, Merihova, Marina se iminja koisto cesto se pisuvaat i izgovaraat, a poagajki pred se od legendite.

Geografska polozba – Makedonija se prostira na delot od Balkanskiot poluostruv sto e ogranicen na sever so planinite Sar Planina, Skopska Crna Gora, Kozjak, Osogovo i Rila, na istok so Dospat i zapadni Rodopi, na jug so Egejskoto more i rekata Bistrica i na zapad so planinite Korab, Jablanica, Mokra i Pind. Nejinata vkupna površina iznesuva 67.741 km², od koi 25,411 km² ili 37,5% ja socinuvaat Republika Makedonija, a drugiot del e vo granicite na Grcija i Narodna Republika Bugarija.

Locirano vo etnickite granici na

Makedonija, Mariovskiot region go zavzema nejziniot centralen del. Go zafaka srednoto slivno podracje na Rekata Crna. Od site strani e zagradeno so prostrani planinski masivi: Nizhe i Kozuf od jug, Selecka Planina od zapad, Dren Planina od sever i Kozjak so ogranocite na Kozuf Planina od istok i smesteno vo ovie granici kako proctor pretstavuva edna specificna prirodna celina.

Spored dobrita poznavaci, granicite na Mariovo, glavno se dvizati po srtovite na spomenatite planini i se naoga pomegu $40^{\circ} 32' 56''$ i $41^{\circ} 15' 07''$ severna geografska sirina i $22^{\circ} 32' 56''$ i $22^{\circ} 04' 15''$ istocna geografska dolzina.

Vo ovie svoi granici prostorot Mariovo sprema nekoj atvori zafaka površina od 1.038 km^2 i pretstavuva 4% od vkupnata teritorija na Republika Makedonija, a sprema drugi 1.390 km^2 so prosečna nadmorska visocina od 1.090 m ., i sprema treti od 836 km^2 i prosečna nadmorska visocina od $700 - 1000 \text{ m}$., spored nekoj 1.000 km^2 , 1.018 km^2 , 1.038 km^2 , 1.153 km^2 ...

Vo opisanite granici na regionot bile cesto naseleni poveke od nad 40 naselbi od koi denes i nekolku ne postojat pod udarot na turskrite zulumi, migracijata (migratio – selenje) i emigracijata (emigratio – isseluvanje) i surovite uslovi na ziveenje. Denes vo Mariovo gi nema selata : Trново, Vrpsko, Gujdakovo, Petalino, Klinovo, Tumanovo, Rzanovo, Kosteno, Lesnica, Lisec, Satoka, Crnicani, Melnica, Pesta i Kaliste.

Denes vo Mariovo postojat (odnosno zivurkaat) slednive naselbi:

Veprcani, Vitoliste, Besiste, Zivovo, Dunje, Kalen, Kokre, Krusevica, Manastir, Pestani, Polciste, Caniste, Brnik, Budimirci, Gradesnica, Zovik, Iveni, Makovo, Staravina, Rapes, Orle, Gruniste, Rozden, Galiste i Majdan.

Denes vo Mariovo postojat (odnosno zivurkaat) slednite naselbi :

Veprcani, Vitoliste, Besiste, Zivovo, Dunje, Kalen, Kokren, Krusevica, Man

astir, Pestani, Polciste, Caniste, Brnik, Budimirci, Gradesnica, Zovik, Iveni, Makovo, Staravina, Rapes, Orle, Gruniste, Rozden, Galiste i Majdan.

Spomenatite naselbi sprema narodot na Mariovo se prostirale vo Gorno i Dolno Mariovo. Pa i samite Mariovc i taka se narekuvale.

Spored teritorijalnata podelba, (vlasta), administrativno gi podelila na opstinite : Prilep – 495 km² (47,7%), Bitola – 333 km² (32,0%) i Kavadarci 210 km² (20,3%). Na prasanjeto zosto e toa storeno, avtorite na trudovite vo zbornikot na materijali od naucniot Sobir odrzan na 30 i 31 oktombri 1986 godina vo Prilep i Vitoliste : Mariovo prirodni i socio-ekonomski obelezja i moznosti za razvoj, Prilep, 1987 godina ne dadoa odgovor, sto sprema nas se kocel i denes se koci celokupniot razvoj na Marovo iako ovoj proctor raspolagal i raspolaga so nad prosečni prirodni resursi.

Prirodni odliki na Mariovo. - Po istekuvanje na Mariovskoto ezero, na idniot proctor na Mariovo, se razvivaat razlicni oblici na reljefot i klimata. Zatoa Mariovo reljefno i klimatski e mosne interesno podracje vo Republika Makedonija.

Spored neкои avtori (D.Manakovik i T.Andonovski), reljefot vo Mariovskata oblast e mosne kompliciran. Ovaa oblast so eden del od Kozjak Planina e vo vardarskata, dodeka drugiot zapadniot e vo pelagoniskata antiklinkala. Vo niv se srekaat razlicni elementi nastanati na razlicen nacin i se naogaat vo razlicni fazi od svojot razvitok. Od edna strana se masivite na Kozjak i ogranocite na Kozuf, a od druga strana Nizhe i Selecka planina. Pomegu niv e spustena Mariovskata kotlina. Pogolemiot del od reljefot e navednat kon tecenieto na Crna Reka. Vakvata uslovenost gi predisponirala i pravcite na proteganjeto na recnite tekovi osven na dolniot tek na Bela Reka kade e izvršena piraterija, a gi ima i na drugi mesta. Regionot Mariovo ima raznoviden reljef so premin od visokoplaninski del vo ridski, a gi ima i na drugi mesta, a potoa vo visokokotlinsko ramnicarski pregled. Vo ova podracje se izdvojuvaat tri tektonsko morfoloski celini: oblast na visokoplaninski bila i

dolini,oblast na eruptivno erozivni površini i dnoto na Mariovska kotlina koja e delumno ramnicarska i ispresecena so vodeni tokovi.

Poglednato Mariovo od aspect na seizmotektonskite karakteristiki se naoga vo centralniot del na pelagoniskiot masiv i i pretstavuva stabilen blok vo tektonska i seizmološka smisla.Vo minatoto vo Mariovo ne se slucil ni eden zemjotres od lokalni karakter.Site zemjotresi sto go potresle Mariovo se slucile nadvor od podracjeto.

Najblisko seizmogeno podracje na Mariovo e mrežicko koe se naoga vo ramkite na Vardarska zona.Vo 1910 godina,Mariovo go pocustvuvale silniot zemjotres od ova zariste so intenzitet od VIII stepeni po MCS vo hipocentarot.

Sto se odnesuva do meglensko seizmogeno podracje,vlijaniata vrz mariovo se so pomal intenzitet zatoa sto zemjotresite od ova se so umeren intenzitet.

Od pogore kazonoto i sostavot na reljefot moze da se zakluci deka Mariovo e seizmicki stabilno,a toa znaci pogodno za fundiranje,gradenje na site tipovi inžineriski objekti.

Klimatski odliki – Trgnuvajki od meteorološkite parametric nabluduvani za period od 30 godini,Mariovo go karakteriziraat tri klimatski zoni: modificirana mediteranska klima (dolinata na Crna Reka i vo eden tesen pojas do Tikves) so maksimum vrnezi vo prolet,vo mesec maj i esen,vo mesec noemvri,a so minimum vo leto;umereno kontinentalna klima – slicna na klimata vo Pelagonija so maksimum na vrnezi vo noemvri,minimum vo maj,a najsusni meseci se juli i Avgust.Go zafaka ridski i terasestiot del od ova podracje;planinska klimatska zona koja go zafaka prostorot od padinite planinski strani na Nizhe,Kozuf i Selecka Planina.Vo ovaa zona 60% od vrnezite pagaat vo vid na sneg vo esen i zima.

Esenta e sekogas potopla od proletta za 2 – 3°C so prosečno godisno.

Sprema toa mariovo ima mosne povolno klimatsko podnebnje,a se gleda od zonalniot raspored na klimata.

Klimata pridonesuva za povolna celokupna aktivnost na lugeto vo regionot, a pred se se odrazuva vo zemjodelskoto proizvodstvo, sumarstvoto, stocarstvoto, vodeniot rezim na rekite i voopsto na celokupното stopanstvo na ovoj kraj od Republika Makedonija (sprema Stanko Stankovski).

Nekoi prirodni bogatstva na Mariovo. – Razgleduvajki gi prirodnite bogatstva i dobiebite parametric od dosegaasnite nabluduvanja i ispituvanja vo ovoj kontekst se vazni ne poradi toa so kakvi prirodni bogatstva raspolaga Mariovo ,tuku pred se kolku pridonesuvaat za potencijalniot razvitok i revitalizacija na regionot. Vo ova smisla nekoi od niv samo taksativno keg i nabroime, a nekoi i podobro i ke gi obrabotime vo zavisnost od nivnata vaznost.

Vo pogorniot tekst navedovme nekoi od seizmickite karakteristiki na Mariovo, koi sto ne gi smetame za prirodni bogatstva no pridonesuvaat zsa neprecena izgradba na infrastrukturnata.

Vakviot potencijal, rudarstvoto, sumski ot fond i klimatskite uslovi gi pretstavuvaat prirodnite uslovi vo Mariovo koi go uslovuvaat razvitokot na energetikata, zemjodelstvoto, sumarstvoto, stocarstvoto , pcelarstvoto, ovostarstvoto, razvitokot na naselenieto i prostornoto planiranje na regionot.

Hidrografijata na Mariovo. – Recnata mreza vo Mariovo e pretstavena so del od recniot sistem na Crna Reka na potegot od vlivot na r. Konjarka pa se do vlivot na r. Blasica na dolzina okolu 50 km. Vsusnost se raboti za najdolga, najkarakteristicna i naedno za najatraktivna klisura na teritorijata od republika Makedonija, kade vo najdolgni ot del e formirano Tikveskoto vestacko ezero. Pritokite na Crna Reka se :Konjarka, Trnovica (bela reka), Krusevicka Reka, Gradeska Reka, Dunjska, Buturica i Blasica.

Crna Reka e najgolemata pritoka na r. Vardar .Nejziniot sliv iznesuva 5.887 km², a dolzinata na recniot tek e 222 km. Postoenjeto na edna vakva arterija, koja pominuva niz najgolemata kotlina, vo Republika Makedonija, kade sto ima preku

100.000 ha., pogodni površini za zemjodelstvo,otsekogas,pobuduvalo interes za nejinoto iskoristuvanje vo stopanstvoto.

Prosečniot protok na r.Crna kaj rasimbegov Most iznesuva 28,4 m³/sekunda.

Od dosegasnite inžinersko – tehnički sogleduvanja za energetska koristenje na vodite na rekata Crna se predvideni poveke,a bitni se tri energetska skali i toa: HE “Cebren”, ”Galiste” (koi pripagaat na teritorijata na Mariovo) i “Tikves” koja e izgradena i pripaga von teritorijata na Mariovo.

HE “ Cebren” – Slivna površina 4. 536 km².Površina na akumulacijata 1.540,0 ha.Gradezna visocina 187,5 m.Prosecno godisno proizvodstvo 300,0 GvC.

HE “ Galiste”.Namena : proizvodstvo na elektricna energija.Slivna površina 5.030 km².Površina na akumulacijata 830,0 ha.Gradesna visocina 142,0 m.Sredno godisno proizvodstvo 240 GvC.

HE “ Tikves” e izgradena vo periodot od 1964 – 1968 godina,i veke 26 godini dava dragocena elektricna energija i ovozmozuva navodnuvanje na preku 18.000 ha obrabotlivi površini vo Tikveskoto Pole.Nejzinata prednost ke dojde do poln izraz po izgradbata na gornite hidroelektrani Cebren i Galiste.

Vo vodostopanskata osnova na Republika Makedonija vo Mariovskiot kraj ima predvideno poveke mali akumulacii i hidroelektrani.

Vkupnoto i poedinecno ocekuvano proizvodstvo za elektricna energija na HE “ Cebren “ ,”Galiste” i “Tikves”,pretstavuva okolu 23,5% od tehnički iskoristiviot hidroenergetski potencijal vo Republika Makedonija (spored dipi.inz. Ilija Andonovski – Cento).

Rudnoto bogatstvo na Mariovo. – Mariovo ,od geoloski aspect od sekogas pretstavuvale geoloski formacii od najmladata do najtarata geoloska starost.

Podetalen opis na site rudni pojavi mislime deka bi bil nepotreben,so ogle na faktot sto za Mariovo e izraboten prostoren plan vo koj se opisani site lezista i pojavi so nivnite osnovni

karakteristiki i rudni rezervi, a ke gi nabroime samo lezistata i pojavite po grupi.

Energetski surovini vo Mariovo. – Jaglen. Mariovskiot jaglen popularno narecen “ Kamen jaglen” i pripaga na grupata mrki jagleni od tipot na mladi vodeni (barski) lignite so golema soдрzina na vlaga, pepel sumpor i dr.

Obemni istrazuvanja se vrseni vo regionot na centralnoto mariovsko podracje i toa na potegot pomegu nasebata Vitoliste, Manastir, Polciste i Besiste na koj region se utvrdeni vkupni rezervi od okolu 111.269.840 toni, na povrsina od cca 14 km² na nadmorska visocina od 790 do 1.070 m. nv., so prosečna deblina na slojot od jaglen od nad 5 m.

Od istrazuvanjata se pokaza deka mariovskiot jaglen, vo odnos na samozapalivosta se vbrojuva vo grupata na stabilni jagleni.

Uran. Skoro celata teritorija detalno e prospektirana, a na interesnite pojavi se vrseni i detalni istrazuvanja, taka sto na neкои se dadeni i rudni rezervi. Geoloskiot sostav na Mariovo e takov, sto pretstavuva potencijal za utvrduvanje na ekonomski interesni rezervi. Ponatamosnoto istrazuvanje na ovie tereni ke zavisi, pred se, od politikata koja ke se vodi na nivo na Republika Makedonija za koristenje na nuklearni surovini kako gorivo za termocentralite.

Metali vo Mariovskiot region. – Nikel. Istrazuvanjeto e vrseno na dva lokaliteti: ‘Rzanovo i Crna Tumba. Na ‘Rzanovo se utvrdeni rudni rezervi od 40 milioni toni so 1% nikel.

Antimon – Alsar, Rutil – Pestani, Hrom – Arnicko...

Nemetali vo Mariovskiot region. – Za razlika od ostanatite mineralni surovini, energetski izvori i metali, nemetalite siroko se rasprostraneti vo Mariovo. Otkrien e golem spektar na surovini od koi veke neкои se decenii se koristat.

Dijatomejska zemja (7.000.000 m³), feldspati (313.000 toni), perlit – Gradesnica (1.912.000 toni), disten (700.000 toni), halozit – Gradesnica (2.000 toni), pemza – Vitacevo, Diplomitski pesok, talk, kvarc, argonit, vulkanski tuf, graniti, azbest, plavucec (Bimstajn) i drugi lezista...

Namena i koristenje na zemjisteto. – Utvrduvanjeto i sostojbata na segasnoto koristenje na zemjisteto od aspekt na uslovite sto go karakteriziraat prostorot na mariovo pretstavuvaat biten factor dotolku poveke sto dosegasnite istrazuvanja,osobeno na negovoto neracionalno i neadekvatno koristenje.

Sumarstvo – Sumite,so svoite mnogubrojni opstokorisni i proizvodni funkcii,pretstavuvaat dominanten factor na ekosistemot i znacaen faktor za razvojt na stopanstvoto i celokupniot razvoj Mariovo,so nezamenliv uslov za zivot i rabota na covekot.Prvoto nesto so sto se soocil covekot toa e za sumata,koja mu dala prebivaliste,hrana i zivot i samo nejze i e dolzen za dostignatiot stepen na fizioloski i intelektualen razvoj.

Pozitivnoto vlijanie sto go vrsat sumite vrz proizvodstvoto na kislorod,procistuvanje na vazduhot i vodite,zastita od erozija od radioaktivno zracenje,od bucava i slicno e neograniceno po proctor i vreme,a zaradi toa sto ova vlijanie e od opsta korist za celoto opstestvo i za celiot covecki rod,sumite se proglaseni kako dobro od opst interes.

Od druga strana pak,brziot razvoj na opstestveno – ekonomskite odnosi vo svetot,koj e nametnat od uste pobrziot tehnicko – tehnoloski process,dovedoa do degradacija na prirodata.So dolgogodisnata naludnicava trka po maksimalno mozna zarabotuvacka,ili pak so davanje na neopravdana prednost na drugite oblasti za smetka na sumarstvoto,denes ima opustoseni sumi, erodirani zemjista,opasno zagadeni i zatrueeni podzemni i nadzemni vodi ,opasno zagaden vazduh,dramaticno ostetena i istancena ozonska obvivka okolu zemjata i slicno.Imeno se susat celi kompleksi vo Amazon,so topenjeto na ledenite povrsvini se predviduva za 100 godini nivoto na vodnite povrsvini da se zgolemi i mnogu ostrovi i krajbrezja da se najdat pod voda.

Zacuvuvanjeto i unapreduvanjetona sumite ima golemo vlijanie za ublazuvanje na pogolem broj problem so katastrofalni posledici.Na primer,na problemot na zagaduvanjeto mora da mu se prijde mosne serizono,zasto vo svetot i kaj nas pogolem broj na

gradovi koi se preकुुमerno zagadeni kako sto se Skopje, Titov Veles i drugi.

Mariovo, kako tipicno ridsko – planinsko podracje, se karakterizira so zastapenost na brojni sumski rastitelni zaednici. Nivnata razmestenost e vo tesna zavisnost od prirodnite uslovi a pred se od reljefnata struktura na terenot, klimata, hidrografijata, sostavot na zemjisteto, kako i od vlijanieto na covekot.

Prostorna razmestenost na sumite – Imajki go faktot deka vo Mariovo stopanisuvanje to so sumite e vo drzaven sector, razmestenosta na sumite e slednata : SSE “Vitoliska suma”, “Ramnobor – Zelka” , “Klinovo 1 i 2 “, “Rozden 1 i 2” i Kajmakcalan “.

Vkupnoto sumsko zemjiste vo Mariovo koe otpaga na opstinata Prilep, iznesuva 11.118,63 ha. Vkupnata drvna masa iznesuva okolu 1.055,305 m³, a prosečniot godisen prirast iznesuva 25.337 m³, seciviot etat na ovoj proctor iznesuva 28.147,07 m³, a godisniot etat 16.713 m³.

Vkupnata površina pod sumi koisto pripagaat na bitolskiot del iznesuva 14.835,30 ha. So drvna masa od 2.352.962 m³ i godisen prirast od 49.165,04 m³, a so godisen seciv etat od 31.294 m³.

Stocarstvo. – Raspolozivite prirodni uslovi vo Mariovo (klimatsko – pocveni, orografsko – hidrografski), raspolozivite ridsko – planinski i kotlinski pasista, trevniot sostav itn., od edna strana, i zgolemuvanje to na brojot na gradskoto naselenie i narasnatata potreba za zadovoluvanje na domasniot pazar i za izvoz, od druga strana, imperativno ni ja nametnuvaat potrebata da go zapreme opaganje to na stocniot fond.

Spored nekoji podatoci dobieni od istrazuvanjata vo mariovo se konstatira deka porodnite tezini kaj jagninjata dobieni od domasnite ovci (zenski i maski) vo odnos na tie kaj merino – melezite se vo korist na merino i prinosite se zgolemeni za 100% .So melioracisko krstosuvanje (domasna ovca x Virttemberg ovni of F₁

generacija) se dobivaat zenski jagninja so porodna tezina od 3,65 kg.,a maski 3,70 kg.Poobemni istrazni raboti se vrseni vo ova smisla kaj AD “ Agro – Mariovo “ od Vitoliste poradi sto se dobiene i zavidni rezultati.

Spored neкои podatoci na podracjeto na Mariovo se proizveduvaat:meso 1000 toni (jagnesko 300,ovco 300 i govedsko 400), mleko 1.200 toni,odnosno sireenje 300 toni,volna 150 toni i kozi 60.000 broja.Orientaciono,stocarskoto proizvodstvo e nameneto so okolu 1/3 za zadovoluvanje na sopstveni potrebi,odnosno naturalna potrosuvacka,a okolu 2/3 prodazba,odnosno pazaren visok.

So podobruvanjeto na rasniot sostav i so zgolemuvanjeto na brojot na dobitokot i godisnata produkcija,kako i so melioriranjeto na pasistata,podignuvanjeto na vestacki livadi,infrastrukturna izgradenost,tehnicka i kadrovska opremenost ke se obezbedat pogolemi kolicestva stocarsko proizvodstvo: meso okolu 1.500 toni,mleko 1.600 t.,odnosno sireenje 400 t.,volna 200 t., i kozi 80.000 broja.

Inaku takviot fond na ovci vo Mariovo pretstavuva samopodvizna rezerva vo zivo na meso,volna,mleko i kozi koi se neophodni,ne samo za zadovoluvanje na sopstvenite potrebi i za izvoz,ami i vo slucaj na odbrambena senatorska vojna.

Odgleduvanje na furazni kulturi vo Mariovo. –

Odgleduvanjeto na furazni kulturi vo Mariovo ne bilo poznato sto ne znaci deka tie ne mozat i da uspevaat.Obidot na AD “ Agro-Mariovo” . - vitoliste so esparzetata vo vitoliste e najdobar primer.Denesnoto sovremeno stocarsko proizvodstvo go pretstavuva i obezbeduvanjeto na dovolnite kolicini hrana,vo prv red na furazni kulturi sto bi se odgleduvale na napustenite zemjodelski povrnsini so prethodni pedagogski ispituvanja.

So ogled na postojniot sirok spektar na furazni kulturi,za podracjeto na Mariovo bi dosle vo predvid vidovi koi odgovaraat na prirodnite uslovi i na zastitata na zemjisteto od erozija.Za ova cel bi dosle vo predvid slednive

vidovi:esparzeta,ezavka,francuski rajgres,bezosilen bromus,komuniga i belodun.

Povrsinata pod pasista na podracjeto na Mariovo iznesuva – 38.033 ha od koi : Prilep 66,1%,Bitola 32,9% i Kavadarci 1,0%,a sprema fondot na ovcite – 95 000 grla se naogaat vo Prilep 63%,Bitola 34% i Kavadarci 3%.Fondot na pasistata i brojot na ovcite,respektivno i na drugi vidovi dobitok e vo golema korelaciona zavisnost,a toa go potvrduvaat i odnosite vo praktikata i brojките na segasnata sostojba.

Vrz osnova na strucna procenka vo Mariovo,od napustenite cca 17.000 ha., mozat da se preorientiraat na 5.000 ha.,vo vestacki trevnici,koi bi bile pristapni i pogodni za mehanizirano proizvodstvo.

Se ceni deka vestackite trevnici,mozat da obezbedat prosečno proizvodstvo od 6.000 kg/ha seno i 5.000 kg/ha zelen podrast,pogoden za esenska pasa.

Pcelarstvo. –Pcelarstvoto kako zemjodelsko – proizvodna granka vo Mariovo bila poznata od damnesni vremenja za sto zboruvaat i pronajdenite podatoci od neodamna.Samo edno semejstvo ...pred probivot na Solunskiot front na Kajmakcalan,po svoite pcelarnici imalo nad 1.300 pcelni semejstva.

Eden od faktorite za razvoj na pcelarstvoto vo ovoj kraj se povolnite klimatski i pocveni uslovi,zaedno so biotickite i abiotickite faktori,sto go diktiraat rastenjeto na specificnata medonosna flora i dendroflora,pa steta e da ne se iskoristi za dobivanje na visoko kvalitetna hrana,koja istovremeno e i hrana i lek,i lek i hrana.

Medonosnite prehrambeni artikli vo svetot se uste se deficitarni proizvodi koi se uvezuvaat,a za toa se trosat ogromni devizni sredstva.

Na terenite na mariovo raste bogata medonosna flora i dendoflora koja i do den denes ne e proucena i iskoristena od strana na pcelarskoto proizvodstvo.

Na terenite od Mariovo bi mozelo da se odgleduvaat na najsovremeren nacin na pcelarenje preku 30.000 pcelni semejstva.

Ovostarstvo. - Podracjeto na Mariovo e bogato so diva ovosna flora – gornici, divi krusi, zhanki, div badem, megrevi i drugi, koji rastat po nivite, pasistata, dolovite, megite, karpite i sl.

Spored neкои statisticki podatoci se procenuva deka sega vo Mariovo ima okolu 71.000 rodni ovoski. Ovosjeto od Mariovo e aromaticno, pobogato so sekeri, pektinski materii, vitamin, mineralni materii i dr. sastojki za covekovi organizam.

Ovosjeto od mariovo e hrana i lek. Treba prvenstveno da se koristi za prerabotka vo detska i dietalna hrana. Spored toa Mariovo e eden redok relikat so zacuvana bioloska ramnoteza za sto pridonesla geografska polozba, izoliranosta i ekstenzivnosta na stopanisanje.

Prirodni retkosti vo Mariovo – Spored istrazuvanjata na specificnite prirodni objekti i prostori evidentirani vrednosti i retkosti na teritorijata na Mariovo, koji vrz osnova na opstoopredelenite prirodni vrednosti treba da bidat socuvani kako vrednosti od nacionalno znacenje. Primenuvajki gi kriteriumite na naucna vrednost, isklucitelnost i retkost, kulturno – vospitna, ekoloska, prostorno – oblikovana, rekreativno – zdravstvena vrednost, karakteristicnost i osoben opstestven interes, ovie objekti spored Zakonot za zastita na prirodnite retkosti se podredeni vo slednite grupi:

Strogi prirodni rezervati: “Rederot” koj se odlikuva so socuvani borovi sastojbi, a posebno beliot bor koj e karakteristicen za ova podracje, a socuvan na primarno staniste. Delumno se sretnuva i elata i toa na proctor cija površina iznesuva 1.909 ha.

“Kozjak” se prostira pomegu Kozjacka i Gavranska reka, a e organizen so Kolenes (1272 m. n. v.), grebenot Crna Tumba, Kozjakov Kamen (1629 m. n. v.) i Golem Kozjak (1814 m. n. v.). Vo rezervatot se istaknuvaat sumite na crniot bor vo mesnosta Crna Tumba so površina od 614 ha.

Naucno – istrazuvackite rezervati – “Zmejova Tumba” go opfaka prostorot na slivot od Bela Reka, na planinata Nizhe i e karakteristicna po dobro socuvanata suma od crn bor.

“Rozdenskata suma” se naoga kaj lokalitetot Mala Krusa na istocnite padini na Kozjak so dobro socuvana stara suma na bel i crn bor. Istoto se odnesuva i za lokalitetot “ Perun”.

Posebni prirodni rezervati. – “Belo Grotlo” se karakterizira so zacuvani ostatoci na molika (pinus peuce) iako na relativno mal proctor, a interesen e za naukata i praktikata sto ovie ostatoci se socuvani an varovnicki pocvi (614 ha).

Spomenici na prirodata. – Od geolosko – paleontolosko – mineralosko poteklo se : “Alsar “ , “Pulik” i Manastir; od geomorfolosko se : Besiste, Brinitski vodopad; od fitocenolosko se : Belo Grotlo, Menkova Livada, Tumba, Pulec, a od hidrolosko se : Bela Reka, Gradeska Reka i Crna Reka.

Memorijalni spomenici : lokalitetot Galiska Leska.

Mariovo raspolaga i so objekti od kulturno – istorisko nasledstvo za koji ke stane zbor pokasno vo trudot.

PSIHO – SOCIJALNI

KARAKTERISTIKI NA MARIOVO

Za Mariovo vremeto kako da zastanalo. Mariovo se uste ne e doispitano. Za nego ima dosta da se kaze, a sekoe selo vo Mariovo ima svoja prikazna i svoja tajna.

Arheologijata zboruva deka Mariovo vo dalecnata epoha bilo naseleno so tracansko i ilirsko naselenie, koe pokasno se asimiliralo po doaganjeto na juznoslovenskite brsjacki pleminja koji tuka se doselile, pa sprema neкои arheolozi, od ova vreme datiraat i iminjata na geografските objekti i naseleni mesta. Ima pisani dokumenti koji zboruvaat deka uste togas postoele lokaliteti na rudnici kako sto se : Beluce – Dunje, Ramna Niva – Vrpsko, Cukite kjaj s. Manastir, Majdan kaj Rozden. Za ovoj rudnik i rudnikot vo

Vitoliste (feldspad i liskun),se ekploatirale i pokasnovno XII vek,a 1891 godina,bilo mosne zainteresirana za eksploatacija i edna francuska firma.Ova zboruva deka rudarstvoto vo Mariovo belezi svoja tradicija uste od anticko vreme,a osobeno bilo razvieno vo raniot srednovekoven period.

Vo mariovo uste od vizantisko vreme postojat manastirite vo s. Manastir,Bzovik,Melnica i Knino.Od ova vreme i prvpat se spomenuva ova podracje (kako sto vo pocetokot naglasivme) pod imeto Merihova (119 g.).

Sudbinata na Mariovo niz istorijata e povrzana so Prilepskata,Tikveskata i Bitolskata oblast i niz svojot razvitok izmenilo nekolku gospodari no poveke formalno otkolku vistinski.Bilo pod vlasta na Bugarija,Srbija,Vizantija,a za vreme na Car Samoilo Mariovo e vo sostav na SAMoilovoto carstvo.Iako spomenatite carstva recisi neprekinato vodele borbi za prevlast nad Vardarskata dolina,Tikveskite,Bitolskite i Prilepskite predeli – koi traele do sozdavanjeto na Samoilovoto carstvo i vo vakvi istoriski okolnosti,Mariovo poradi svojata izolaciona polozba ne samo sto go zacuvalo svoeto,tuku imalo i strategisko znacenje i poveke vekovi posluzilo kalo tromege vo sprepuvanjeto na vizantiskoto,srpskoto i bugarskoto vlijanie pa takvo ostanalo do idenjeto na Turcite na Balkanskiot Poluostrov.Nadvor od neposrednoto vlijanie na srednovekovnite balkanski drzavi Mariovo ostanalo pred se na svojata prirodna i geografska odlika i na cvrstata kompaktnost i solidarnost na naselenieto.Zasolnato i odvoeno od sosednite oblasti poradi golemite granicni planinski masivi i sosema slabite soobrakajni ostana nadvor od direktното vlijanie na trite spomenati vlasti.

Po 1357 godina,celo Mariovo socinuva posebno izdvoeno predelno i socijalno podracje koe po svoje brojni i posebni karakteristiki se razlikovalo od site svoi sosedni predeli i oblasti,a se izrazile vo administrativno – ekonomski,socijalni i etnicki odnosi.Mariovo vaka ostanuva do potpaganjeto pod Turcite,odnosno po zaginuvanjeto na Krali Marko koj ostanal vo mariovskite predanija

opean i slaven.Vo ramkite na relativno prostranoto podracje vo tekot na celiot sreden vek glavnoto populaciono i etnicko jadro na Mariovo go socinuvale selskite naselbi na Staro Mariovo,koe naedno pretstavuvalo i geogravsko jadro na celoto mariovosko podracje,taka sto preostanalo selski naselbi vo Maloto Mariovo pocnale uste togas da dozivuvaat nekoi mali i ne tolku znacajni etnicki,folklorni i drugi nijansi na razlikuvanje od onie vo Staroto Mariovo.

Vo 1389 godina,Mariovo potpaga pod turska vlast kako sto potpadnaa i Bitolskata i Prilepskata oblast.Nekoi srpski istoricari pisuvaat deka na navleguvanjetu na Turcite vo Mariovo,mariovskoto naselenie ne im se sprotivstuvvalo,verojatno uplaseno od prethodnite vladeteli.Mozebi i zatoa pak mariovskoto naselenie osmanliite go prepustile samo na sebe i mu ostavile recisi polna avtonomija.Za razlika od sosednite ramnicarski oblasti osmanliite ne go naselile Mariovo,se cinu poradi teskata pristapnost i ogranicenite povrsvini na obrabotлива zemja,pa zatoa mariovskoto naselenie so idenjetu na Turcite skoro i nedozivuvalo nikakov nikakov presvrt vo svojot zivot,osven sto se pocuvstvuvalo poveke slobodno i poavtonomno oktolku porano od drugite vladeteli.Kako rezlutat na ova Mariovo ostanalo najcisto i najkompaktno slovensko podracje.Zatoa ovde nemozelo da se pocustvuva nekoe posilno vlijanie na islamot i negovata istocnjacka kultura,kako sto i porano vlijanie na islamot i negovata istocnjacka kultura,kako sto i porano vlijanie ne se cuvstvuvalo poveke slobodno i poavtonomno otkolku porano od drugite vladeteli.Kako rezlutat na ova Mariovo ostanalo najcisto i najpompaktno slovensko podracje.Zatoa ovde nemozelo da se pocustvuva nekoe posilno vlijanie na islamot i negovata istocnjacka kultura ,kako sto i porano vlijanie na islamot i negovata istocnajka kultura,kako sto i porano vlijanie ne se cuvstvuvalo od vizantiskata,bugarskata i srpskata crkovna kultura.Taa e i pricinata sto za vreme na turskoto vladeenje na raznite mesnosti,bile socuvani site manastiri i crkvi,a i koga se pocuvstvuvalo od vizantiskata,bugarskata i srpskata crkovna kultura.Taa e i pricinata sto za vreme na turskoto vladeenje vo Mariovo napolno se zadrzale

starite slovenski iminja na raznite mesnosti,bile socuvani site manastiri i crkvi,a i koga se pocuvstovalo vlijanieto na kulturata na Carigradskata patrijarsija se javile pobornici i zastitnici na hristijanstvoto i hristijanite.

Mariovo ostanalo nastrana i od emigracionite dvizenja na makedonskoto naselenie pri krajot na XVII vek,opstojalo i pred naletite na kacacite,plackosuvackite tajfi i grckite andarti.Za vreme na turskoto vladeenje nad Mariovo ima i drugi predanija i istoriski argumenti koi zboruvaat bozem ova oblast kako “zemja” stanalo sultansko i se zdobilo so celosna narodna hristijanska uprava,pretpostavuva posebna i polunezavisna,prirodna i etnicka socijalna i politicka celina,potoa deka vo Mariovo t.n. “Zemsko Vreme” vreme na celosna avtonomija – koga so nego upravuvale “Zemskite kmetovi” so uprava i sudska vlast do pravo na smrtna kazna.Mariovcite imale pravo da izbiraat “zemski krsedar ” koj ja nosel titulata “Vojvoda na Mariovo“,a imal dolznost da ja vodi “zemskata ceta” na narodnata samoodbrana zaradi zastita na oblata od turskite i arnautskite zulumkari i aramii.

Od ova se gleda deka i se sto bilo pozitivno za Marovo vo odnesuvanjeto na osmanliite sepak tie ne miruvaat ami pocnale da zbiraat i zbiraat i razni davacki,pravat nasilstva ,zbiraat nedozvoleni danoci i baksisi-za da go zadrzat Mariovcite “ zemskoto vreme “ navodno mu nosele baksisi duri i na sultanot,obicno podarocite se nosele za Gjurgjovden.Megutoa so tekot na vremeto davackite,danocite,podarocite se zgolemuvale,a i gi barale i drugite “sluzbeni” i nesluzbeni lica od osmanliite.Polozbata i vo mariovo stanala neizdrzliva pa “ vo vremeto koga turskata imperija bila vo vrvot na svojata mok” odnosno vo “periodot na vladeenjeto na Sulejman Strogiot” (1520 – 1566 g.) kogo “balkanskite narodi go zapamtile kako sulejman strogiot” Mariovcite ja organiziraat prvata Mariovska buna vo 1564/65 godina,a vtorata vo 1688/89 godina.

1564 godina “ bila prvata buna podignata od porobenoto hristijansko makedonsko naselenie”.Iako vo ova vreme turskata drzava kako sto pogore napisavme,se naogala vo vrvot na

svojata mok prvata Mariovska buna od 1564 godina e prvata lastovicka koja ke go najavi otporot na porobenoto i eksploataciono naselenie i se pogolemoto vlosuvanje na ekonomskata i socijalnata polozba na turskata imperija.(nasa zabeleska),.Prvata Mariovska buna moze da se smeta i kako vistinska inkarnacija na prvite cekori na narodniot otpor protiv osmanliskoto carstvo na celiot Balkanski Poluostrov.

Ima istoricari pak koi tvrdat deka Mariovo ne uzivalo nikakva “ zemska avtonomija” so “zemski kmetovi” i svoi vojvodi,tuku deka bilo samo haos i kako takvo “uzivalo izvesen feudalen imunitet “ ,koi ne sakalo da go izgubi.Mariovskoto naselenie i po zadusuvanjeto na Mariovskata buna,koga i bile unisteni selata Satoka i Pestje,prodolzile da se buntovaat i sprotivstuvaaat na turskata tiranija,na samovolieto na turskite vlasti,preku organiziranite ceti na komitite ,beganjeto,odnosno iseluvanjeto od selata,pa vo takvite okolnosti i sostojbi Mariovcite ja dignale i svojata vtora buna 1688/89 godina.”Taka gordelivoto i slobodoljubivo Mariovo so svojot postojan buntoven duh i masovnoto narodno narodno dolgo mu sluzele kako primer na preostanatoto porobeno makedonsko naselenie vo sosednite i podalecnite podracja na Makedonija i drugite porobeni narodi na Balkanskiot Poluostrov.Vo toa se sostoelo i posebnoto znacenje na ovie dve buni vo XVI i XVII vek”.

Pri pisuvanjeto na tekstot pocuvstuvavme neodlozna potreba da napiseme nekolku recenici za dvizenjeto i brojnosta na naselenieto na Mariovo .Popisnite turski devteri od 1467 do 1519 godina,pokazuvaat odnosno davaat podatoci za dvizenjeto na brojnosta na naselenieto vo Mariovo.Taka do 1467 godina,brojot na naselenieto vo Mariovo bil 3.415,a vo 1519 godina 9.264 isklucitelno hristijansko mariovsko naselenie vo 1170 domakinstva,a samo tri domakinstva vo sredinata na XVI vek se zabelezani kako muslimanski.

Naselenieto vo Mariovo vo XVII i XVIII po svojata brojnost varira,poradi nastanatite istoriski Priliki vo odnos na Turcite.Taka pod turskata presija nastanuvaat migracioni dvizenja

od ramnicarskrite predeli kon Mariovo i obratno,od pojavata na aramii,zgolemeni turski zulumi,drumski razbojnici od albansko ili tursko poteklo.Migracionite dvizenja vo spomenatite dva veka recisi vooopsto ne prestanale ,izvršeni se i znacajni promeni ne samo vo selata,tuku i dlaboki ekonomski i opstestveni promeni kaj naselenieto.Nekoi migraciski dvizenja gi iskoristile za da se zasolnat od plackosuvackite prepaid kaj kacacite,a drugi barajki podobri uslovi za zivot.No i pokraj teskite zivotni uslovi,etnografskrite,opstestvenite i ekonomskite narusovanja koi gi dozivuval makedonskiot narod za vreme na petvekovnoto tursko vladeenje,mariovskoto naselenie sepak uspealo da se odrzi i da gi socuva svoite uste od porano sozdadeni naselbi i pokraj toa sto migracionite dvizenja na naselenieto ne prestanale se do sredinata na XIX vek.

Vo albanskiot pohod od 1820 godina,mnogu sela od Prilepskata okoliya bile napolno oplackani od albanskite borbeni odredi.Ovoj pohod so koj komanduval Mustafa Pasa,bil razbien od strana na golemiot vezir Rusit Pasa.Za vreme na vladeenjeto na Rusid Pasa karakteristicno e deka se steknale moznosti vo site naselbi od Bitolsko i Prilepsko slobodno da podigaat svoi crkvi i manastiri vo mariovskite sela.Po ovoj nastan vo Mariovo ne se slucilo nekoj povazen nastan,pokraj drugoto i zatoa sto za vreme na vladeenjeto na golemiot vezir vo celata Bitolska eparhija navodno bile smireni site turski agi i begovi.

Vo sredinata na vtorata polovina na XIX vek,a osobeno po Krimskata vojna,vo Mariovo kako i drugite delovi na Makedonija se cuvstvuvaaat vlijanija na crkovnata propaganda od strana na Srpskata i Grckata patrijarsija i Bugarskata egrzarhija.Megutoa,Mariovo poradi svoite geografski karakteristiki,ostanalo dosta nastrana od ovie vlijanija kako i vlijanijata na makedonskata kulturno – prosvetna prerodba.

Po dvete balkanski i prvata svetska vojna Mariovo e dosta stopanski unazadeno i napolno odvoeno od okolniot svet.I po propasta na turskoto carstvo останalo prepusteno od okolniot svet.I

po propasta na turskoto carstvo ostanalo propusteno samo na sebesi, bez nicija griza za da izleze od poveke vekovната zaostanatot, megutoa samite Mariovcite i natamu prodolzile da se borat za odrzuvanje na svojata gola egzistencija, stanuvajki poradi toa i geografska polozba na samiot teren predmet na brojni proucuvanja. Taka mariovo bilo interesno za golemosrpskite i golemobugarskite nauczni rabotnici i publicisti po sto stanalo popoznato podracje od bilo koe drugo vo Makedonija razvivajki se kako oddelna socijalna grupa so niza svoi posebni i osobeni etno – psiholoski, psiho – socijalni i drugi karakteristiki.

Po zavrshuvanjeto na spomenatite vojni mariovskoto naselenie pocnuva da se dvizi i za nego se interesni gradskite naselbi i ramnicarski kraista, pa Mariovcite se selat vo Kavadarci, Prilep, Bitola, Veles, Skopje pa i nadvor od Makedonija. Zatoa ova podracje e retko naseleno, a nas ni e lesno da dojdeme do zaklucok i sme svedoci deka i den – denes migracijata na Mariovo se uste trae. I pokraj se sto se zbidnuvalo na ova podracje, mariovskoto naselenie ostana etnicki cisto i se odlikuva so svoeto staro poteklo, vakvo i treba da se odrzi za sto bi trebalo da se pogrizi posirokata opstestvena zaednica.

Dosega patrijahalno, a po dvete svetski vojni i unazadeno kako nikogas do niv, a nitu za vreme na turskoto ropstvo, ostana daleku od glavnite soobrakajnici nitu pak mozelo da gi koristi nivnite blagodeti. Zatoa mariovskoto stopanstvo imalo lokalni karakter t.e. Mariovcite so svoite proizvodi kako stocarski taka i sumski proizvodi se javuvale na pazarite vo Prilep i Bitola, a poretko vo Kavadarci, Veles i drugite gradski centri.

Nacionalnoosloboditelnoto cuvstvo kaj Mariovcite i ponatamu se razviva po sto svedoci masovnoto ucestvo na mariovskoto naselenie i vo Ilindenskoto vostanie vo 1903 godina.

Interesno e da napomeme deka vo Mariovo imalo, a i se uste postojat broj na crkvi i manastiri koi datiraat uste od raniot i podocnezniot srednovekovni period kako i od vremeto na vizantiskiot

period i Rimjanite. Poznati se Cebrenskiot manastir i sveti Ilija (1872) koj bil dosta bogat, vo kokre crkvata Sveti Duh vo Dunje Sv. Dimitrija. Vo ova selo uste vo 1880 g. imalo i uciliste. Vo Pestani Sv. Gorgija, Vo Veprceni Sv. Spas, a vo krusevica Sv. Arhangel. Cebrenskiot manastir Sv. Dimitrija bil najpoznat i za vreme na Turcite najbogat. Tuka rabotelo i kelijno uciliste na staroslovenski jazik. Polciste raspomagalo so svoja crkva Sv. Spas uste vo 1892 god., a Besiste so dve crkvi Sv. Ilija i Sveta Petka i so svoje uciliste. Isto taka i Ziovo imalo i denes ima dve crkvi Sv. Petka i Sv. Ilija. Vo Vrpsko Sv. Arhangel, a i vo Knino taka se vika crkvata.

Vlijanieto na grckata crkovna propaganda najgolemo bilo vo selata : Bzovik, Grunista, Budimirci, Staravina, Gradesnica i Petalino.

Iako bujni po priroda, poseduvajki region so dosta crkvi i manastiri Mariovcite ziveat vo dosta zaostanati kulturni – prosvetni sostojbi. Se do 1908 g. imalo 1 -3 ucilista i skoro liseno od presto na intelektualni rabotnici. Mariovska naselenie vo sosema ogranicen broj steknuvalo obrazovanie vo ucilisteto vo Vitoliste koe postoji od 1824 g. i koe sluzelo kako rasadnik na prosvetata vo cello Mariovo i zaedno so kelijnoto uciliste od Cebrenskiot manastir producirale uciteli i popovi so dosta ograniceni znaenja. Duri vo 1909 g. vo Vitolista ke ima triklasno uciliste so internat.

Iako bujni po priroda, poseduvajki region so dosta crkvi i manastiri Mariovcite ziveat vo dosta zaostanati kulturno – prosvetni sostojbi. Se do 1908 g. imalo 1 -3 ucilista i skoro liseno od presto na intelektualni rabotnici. Mariovska naselenie vo sosema ogranicen broj steknuvalo obrazovanie vo ucilisteto vo Vitoliste koe postoji od 1824 g. i koe sluzelo kako rasadnik na prosvetata vo cello Mariovo i zaedno so kelijnoto uciliste od Cebrenskiot manastir producirale uciteli i popovi so dosta ograniceni znaenja. Duri vo 1909 g. vo Vitolista ke ima triklasno uciliste so internat.

Mariovo se do najново vreme uspealo da go socuva svojot avtonomen razvoj, sozdavajki nekoi svoi osobeni psiholoski karakteristiki, lokalni govorni crti, poinakvi nosii i obicai, blagodarenie

na neposrednoto vlijanie na specificnata geografska sredina i so posreduvanje i ucestvo na odredeni socijalni faktori.

Nedoverlivi sprema drugite, megu sebe dosta solidarni i nesebicni vo zgodi i nezgodi, postojano vedri i seretski nastroeni, govorlivi i dostoinstveni, tvrdokorni i izdrzlivi vo teski momenti, samouvereni vo sebesi i vo svoite tvorecki moznosti, skromni i zadovolni so ona sto go imaat, no sekogas optimisti vo zivotot i idninata, nadareni vo svojata fizicka ubavina, prirodna itrina (toa veke sega ne e nasa zabeleska), vaka slikovito i doslovno gi opisuva Jakim Sindinoski. Denes vo Mariovo a osobeno nadvor od granicite na ova podracje, pa i daleku vo svetot ima brojni i razlicni po struktura kadri koi nesebicno so svoite znaenja davaat pridones vo site sveri na naukata i kulturata.

Iako bile ostaveni – toa se i denes, sami na sebe, od okolniiot i aktuelen svet, Mariovcii poradi toa nikogas ne bile optovareni so taga, tuku naprotiv vo sebe razvivale cuvstva na odvaznost, bestrasnost, solidarnost, slobodoljubivost, gordelivost, gotovnost da se brani sekoja peda od svoeto podracje, kako i cuvstvo na zadovolstvo so samite sebe i megusebna doverba i zatoa nikogas vo minatoto pa nitu sega ne sakale dobrovolno da go napustat svoeto ogniste i sekogas opsednati so neizmerno patriotsko cuvstvo i nostalgija kon svojot region.

Pri sklopuvanjeto na brakovite Mariovcii se odlikuvale so vistinsko selektiranje koga sinot treba da izbere nevesta. Roditelite imale vazna uloga vo biranjeto. Devojkata se cenela po familijata (moralno ispravna), da bite besprekorno zdrava za da moze da tovara i rastovara, da ima golem porod. Vakvite osobini od roditelite se prenesuvale na ergenite i prenesuvale na ergenite i devojkite, pa taka i se zadrzale zdravite semejsta i do den – denes. Mariovcii i denes poagaat od pogovorkata pa velat “kuce da e od soj se bara”.

Napravenite opservacii ne samo od nasa strana, tuku i od drugi pisuvacii za mariovo, pokazuvaat deka denes nekoii patrijahalni i pozitivni odnesuvanja megu clenovite na zdruzenoto semejstvo veke kako da se vo raspad ja nema onaa disciplina vo strogo

patrijahalnoto semejstvo,vo koe se znaelo koj e dedo,a koj e vnuk,koj treba prv da sedne i koj prv da stane.Najstariot clen vo semejstvoto vodet smetka za site clenovi vo zdruzenoto semejstvo i toj se slusal.

Kaj Mariovcite kako i porano taka i sega vireat golem broj na narodni mudrosti i segi preku koi Mariovcite nikogo ne navreduvaat bidejki nikogas ne se seguvaat na tuga smetka,a pred se na svoja.Ako Mariovc i ne bile itri,vredni,raspolozeni,bistri nemalo ga do sozdadat nadareniot genij Itar Pejo.

Na ovie stranici od razbirlivi pricini ne gi obrabotuvame etnoloskite i folklorni karakteristiki na podracjeto bidejki poopsirno se obraboteni vo poveketo od prilozenite trudovi na sobirot i otpecateni vo zbornikov,a narocito vo uvodnoto izlaganje na Stojan Darkovski i Stojan Gurovski : " Nekoi osnovni folklorni i etnoloski karakteristiki so poseben accent na Vitoliste".

Pecalbarstvoto vo mariovo ne bilo poznato se do osloboduvanjeto na nasata zemja od fasistickite okupatori,za potoa na neкои Mariovc i da im stane glaven izvor za ziveenje,pa zaminat nadvor od regionot duri i vo dalecnata Avstralija za nikogas i poveke da ne se vratat.Nostalgijata ke gi tera samo da se sekavaat za rodniot kraj.

Mariovskata populacija naglo se namaluva so emigracijata narocito vo periodot 1961 – 1981 godina i toa duri za 65,2% ili duri za 8.741 zitel,a samo za periodot 1961 do 1981 godina,za 3.637 ziteli ili 27,4%.Ili populacijata na Mariovo se namaluva od 14.302 ziteli vo 4.662 ziteli,a za vo 1991 godina brojot na zitelite se namali na 2093 od koi vo prilepskiot del na Mariovo 1140,Bitolskiot 873 i Kavadareckiот 80.

Od iznesenoto mozeme da konstatirame deka populaciskite osobini na Mariovo obiluvaat so dosta problem koi se zagrizuvacki za idninata na naselenosta vo ovoj region.Problemite i posledicite kako sto pisuva prof. d-r Mitko Panov se prisutni vo site demografski elementi i tie jasno go naglasuvaat depopulaciskoto obelezje na Mariovo.

Dali vo Mariovo mozat da se rehabiraat i revitaliziraat tradicionalnite normi na ziveenje,nacinot na gledanje i svakanje na zivotot,etno – moralnoto i psiho – socijalnoto bogatstvo so koe so vekovi se odlikovalo mariovskoto podracje? Dali ovoj trodelen region uste ednas moze da bide prirodno geografsko (moze) i socio – ekonomska celina?

Optimistickata nastroenite Mariovc i go zagovaraat vakviot ekonomski razvoj na podracjeto,bidejki Mariovo raspologa so optimalni i potencijalni prirodni resursi za razvoj,a dali ke se revitaliziraat tradicionalnite normi na ziveenje ne zavisi samo od preostanatoto mariovsko naselenie,tuku i od tranzicijata na opstestvoto vo opsto i od nagorniot od nasata mlada drzava koja vo granicite na svoite moznosti,a preku proekti i programi ke go pomogne razvitokot.

Kako i da e,Mariovo so svoite istoriski zbidnuvanja,so “svoite” prirodni bogatstva,so speificnite karakteristiki ne samo od geografsko – prirodni,tuku i od etnografskite i psiho – socijalni karakter,kako i sopstvenoto angaziranje na naselenieto,da gi zadrzi specificnite karakteristiki (etnografski i etnoloski) zasluzeno dobilo svoja afirmacija,koja povikuva na opst razvoj i revitalizacija na prostorot i ne zaradi nesto drugo,tuku pred se trgnuvajki od ustavnata opredelba za sozdavanje na podednakvi uslovi za zivot i rabota na lugeto vo zemjata,tuku i za zadovoluvanje na pravata i slobodite na preostanatoto naselenie vo regionot.Za ova da se postigne i nadmine emigracijata,samata presotanata populacija poveke od site preostanati faktori treba da se angazira vo animiranje na razvojot vo prostorot i stvori uslovi za podobro,pokvalitetno i podostoinstveno ziveenje.

Vo konstektot na pogorekonstantiranoto,naselenieto od ova podracje mora da svati i priznae deka minatoto na Mariovo,kako i sekoe minato e pokratko od negovoto idnina,pa sprema toa potrebni se golemi ubeduvanja i angaziranja – da se integrira prostorot,vo sovremena i moderna socio – ekonomska celina cija napredna intelegencija ke ja predlaga tranzicijata na regionot vo korist na

razvojot i revitalizacijata na Mariovo vo povolnite opstestveno – ekonomski uslovi na Republika Makedonija.

Ekonomski odliki na Mariovo. – Raspolozlivite prirodni uslovi (klimatsko – pocveni,orografsko – hidrografska),raspolozlivite ridsko – planinski i kotlinski pasista,trevniot sostav ovozmozuvaat koristenje skoro preku celata godina.Produkcijata im e relativno dobra.Vo vkupното proizvodstvo na stocna hrana pasistata ucestvuvaat so 80%,a zaedno so predlozite obezbeduvaat pasa ssa 95% od vkupnata produkcija na stocna hrana vo regionot.Nedostasuvaat furaznite kulturi,megutoa ima uslovi za sirenje na vestacki trevnici na napusteni oranici a pred se eksparzetata koja po hranlivata vrednost ne zaostanuva zad lucerkata.Vitacevo pokaza deka vestackite trevnici obezbeduvaat kvalitetna zimska stocna hrana.Od ova proizleguva deka regionot za koj stanuva zbor e pogoden za razvitok na stocarstvoto koe ke dava dobri prinosi i e garancija za da ucestvuva vo ekonomskiot razvitok na Mariovo.Za drugite efekti koi ke proizlezat od razvitokot na sitniot i krupniot dobitok isto taka ke imaat golemo ekonomsko znacenje za regionot.

Pcelarstvoto vo ova podracje kako zemjodelsko – proizvodna granka bila poznata od damnesni vremenja.Odreteni familii uste mnogu poodamna se zanimavale so pcelarenje,bidejki edinsveni faktori za razvoj na pcelarstvoto se povolnite klimatski faktori koi go diktiraat rastenjeto na specificnata medonosna flora i dendroflora,pa bi bilo steta kako sto veli d-r P.M.Slahov,da ne se iskoristi za dobivanje na visokokvalitetna hrana,koja istovremeno e i hrana i lek i lek i hrana.Medonosnite prehrambeni artikli se uste se deficitarni i gi uvezuvame.Ova podracje e dobra podloga za da go razvivame pcelarstvoto,pa namesto da go uvezuvame da izvezuvame,ne samo vakvi pcelarstvoto,pa namesto da go uvezuvame da izvezuvame,ne samo vakvi proizvodi tuku i bioticka hrana.Zatoa sto mariovo seuste pretstavuva najcisto ekolosko podracje vo Republika Makedonija.Svetot za vakva hrana e prilicno zainteresiran i veke se pravat konkretni cekori na ovoj plan vo regionot.

Ekonomskite efekti vo Mariovo treba da zapocnat i vrz izgradbata na infraksturniot sistem. Soobrakajnite vrski za Mariovo i vo Mariovo se mosne nepovolni, vo vodostopanstvoto pri namenata i koristenjeto na zemjisteto. Ovde ne sakame da gi akcentirame efektite od neiskoristuvanjeto na rudnite bogatstva, sumskite, hidropotencijalnite i drugite prirodni potencijalni resursi na terenot bidejki pogore i za istite pisuvavme. Poveke za ova zainteresiraniot citac moze da vidi vo zbornikot "Mariovo" od 1987 godina, str. 387-388.

Materijalniot zivot do determiniraat geografskata polozba, naselenieto i nacinot na proizvodstvoto. No istovremeno ovie pretstavuvaat i ogranicuvacki faktori za razvojt na regionot koi prostorot ja oteznava izgradbata na patnata mreza za Mariovo i vo Mariovo. Otsustvoto na posovremeni patista go onevozmozuvaat iskoristuvanjeto na prirodnite bogatstva, go blokira nivnoto transportiranje od mestoto na naogalisteto do mestoto na prerabotka. Nemanjeto na patista vo samoto podracje dozvoluva slaba komunikacija na preostanatoto naselenie, koe pak se reflektira i vrz socijalnata komunikacija vrz lugeto. Spomenatite uslovi na terenot za razvitok na stocarstvoto, zemjoledieto, sumarstvoto, pcelarstvoto i patnata mreza se "razvivaat" vo uslovi na selska sredina, zatoa sto ovoj proctor ne se zdoobi so gradska naselba.

Vakvite nepovolni stopanski uslovi se pricina i ponatamu da emigrira aktivnoto naselenie, i da se nagolemuva starosnata struktura na naselenieto cija aktivnost vo bilo koja granka na proizvodstvoto e primitivna pri sto se vlosuva uste poveke sostojbata bidejki efektite od nivnata aktivnost se mali, ne samo sto nema prosečna produktivnost tuku i niska dohodovnost.

Za da se nadminat ovie negativni faktori vo razvitokot i revitalizacija na podracjeto, potrebno e voveduvanje na nova tehnika i tehnologija, a vrz osnova na toa i promena na populaciskata struktura na naselenieto.

Tretiot faktor sto go uslovuva podobriot materijalen zivot e nacinot na proizvodstvoto. Od dosegasniot socijalisticki

samoupraven nacin na proizvodstvo Mariovo nemase korist,zatoa sto fondovite za pobrz razvoj na nedovolno razvienite podracja mnogu ne pridonesoja.Pricinata za ova e sto podracjeto bese i e “ podeleno “ na trite razvieni opstini : Kavadarci,Prilep i Bitola,pa po narodnata pogovorka “ deteto so dvajca tatkovci ostanuva za veligden bez kapa” pa analogno na ova Mariovo so “ trojca tatkovci ostana bez kapa” i zatoa ostana i pusto bez naselenie.Potrebno e trite opstini i Republikata da svatat deka mariovo “ porasna “ i da ne bidat opstinite ogranicuvacki faktor vo natamosniot razvoj na regionot i go ostavat preostanatoto naselenie vo Mariovo da formira socio – politicka i teritorijalna celina kakva sto so vekovi bila i samo da se grizi za svojot opstanok i razvitok oslonuvajki se i primenuvajki ja pazarnata ekonomija i pazarnoto stopanstvo,vo ramkite na Republikata.Vo sprotivno prof. d-r Mitra Saroska so pravo ja upotrebuva narodnata izreka (ako mariovo i ponatamu ostane podeleno na trite opstini) ke se slucuva “ Mara na Gurga, Gjurga na Mara,kukata ostanala ne metena”.Ovaa izreka napolno vazi za dosegasnata sostojba na Mariovo pa mora da se istakne i svati deka bez rakovodstvo na prostorot ne ke mozat da se realiziraat postojnite potencijalni bogatstva na Mariovo.

Normalno e deka na ovoj proctor treba da se izmeni tradicionalniot selski nacin na ziveenje i odnesuvanje.Razvitokot na selskiot turizam ke pridonese vo golema mera.

Idejni proekti za razvitok ima,baraat poddrska od Republikata i vleguvanje na tug capital.Seto ova go predlagame od aspekt za zazivuvanje na podracjeto,sozdavanje na uslovi za razvitok na stopanstvoto i infrastrukturata,za otvaranje na novi rabotni mesta kako i nadminuvanje na primitivniot nacin na ziveenje vo povisok standard.

Iskustva vo svetot za razvoj i revitalizacija na nedovolno razvienite regioni ima,a dovolen e primerot za koj pisuva d-r Slavoljub Popovik – na razvitokot na dolinata Tenesi i Apalaci vo SAD od 1933 – 1970 godina.Poopsirno na str 85 – 123 vo knjigata Regionalizacija vo svetot i kaj nas 1982 g., Belgrad.

MEGLEN

karakteristiki

MARIOVO I

Prirodni i socio-ekonomski

Mariovo i Meglen se dve geografski oblasti vo centralniot del na Makedonija vo nejinite istorisko-etnicki granici. I dvete oblasti se karakteriziraat so mnogu specificnosti i razliki, no edno im e zaednicko sto niv gi naseluva edno naselenie – Makedonci. Tie, megu sebe, se razdeleni so visoki planini koi se poznati kako Mariosko-meglenski planini: Kozuf, Kozjak i Nizhe so Kajmakalan. Prirodni

vrski megu Mariovo i Meglen ima na poveke planinski premini megu koi najznacaen e preminot Pulevec,preku koj se povrzuvaat selata Rozden i Majdan vo Mariovo so seloto Baovo i gradot Sobotsko vo Meglen.

Mariovo se naoga severno od Mariovsko-meglenskite planini i pretstavuva zasebna morfoloska i geografska celina.Taa e prirodno izolirana oblast od site strani zatvorena so sredno-visoki i visoki planini.Na sever e planinata Dren (Livada 1.663 m),na istok e dolinata na rekata Blasica,na jug e planinata kozjak (kara kozjak 1.814 m) i Nizhe (Kajmakcalan 2.521 m),a na zapad e planinata Selecka (Visoko 1.472 m).Niz Mariovo so pravec jugozapad – severoistok minuva rekata Crna koja go deli Mariovo.Gorno Mariovo e od desnata strana na rekata,a Dolno Mariovo e od levata strana.

Morfoloski Mariovo e sostaveno od dva dela: planinski i kotlinski del.Planinskiot del go socinuvaat okolnite planini sto ja ogradauvaat oblata.Tie se sostaveni od gnajsevi,skrilci i varovnici,a ne e retka pojavata i na vulkanski karpi: graniti ,gabro,dijabazi,serpentine i dr., koi cesto se propratani so rudni zici na metali : fero-nikel,antimon i dr.Pogolemiot del od planinite e gol ili obrasnat so retka i dosta degradirana dabova suma na crn i bel bor.So bogatstvo od sumi se istaknuvaat planinite Kozjak i Nizhe.Nad sumite se naoga bujna trevna vegetacija na visokoplaninski pasista koi se mosne pogodni za razvoj na stocarstvoto,osobeno ovcarstvoto.

Kotlinskiot del go socinuva Mariovskata Kotlina koja se naoga na nadmorska visocina od 1.080 metri.Taa e dosta disecirana so dlabokite dolini na rekata Crna i nejinite pritoki koi so intenzivna dlabinska erozija formirale dlaboki dolini cii strani formiraat klisuri ili kanjoni,a nivnata visocina dostignuva i do 800 metri.Za vreme na plioncentot taa se naogala pod voda na nekogasnoto neogeno ezero koe kon krajot na diliviumot isteklo i na dnoto ostavilo debeli naslagi od neogen material od dijatomejska zemja,lignit i dr.Niv gi ima na atarite na selata:Vitoliste,Besiste,Manastir,Staravina i Zovic

Klimata vo Mariovo na kotlinskoto ramniste e umereno – kontinentalna so prosečna zimska temperatura od 0°C, a prosečnata letna temperature se dvizi od 21°C. Na planinite klimata e planinska so svezi leta i dolgi i studeni so sneg zimi. Godisnata kolicina na vrnezi iznesuva okolu 600 mm, a na okolnite povisoki planini do 1.000 mm.

Mariovo e mosne bogato so raznoviden srednoevropski divec, a vo rekata Crna i nejzinite pogolemi pritoki se sreka vaat slatkovodni ribi sto ovozmozuva razvoj na lovniot turizam.

Meglen se naoga juzno od Mariovsko – meglenskite planini. I ovaa oblast pretstavuva zasebna morfoloska i geografska celina. Na sever go zatvoraat visokite planini: Kozuf (Zeblenk 2.171 m), Kozjak (Kara Kozjak 1.814 m) i Nizhe (Kajmakcalan 2.521 m.). Na istok e planinata Pajak (Pogled 1.650 m), a na zapad ogranoci na planinata Nizhe, dodeka na jug e siroko otvoren kon solunskata kampanja (Solunsko pole). Za razlika od Mariovo, Meglen se naoga na znacitelno pomala nadmorska visocina (kotlinskoto ramniste e na 120 do 150 m). Za vreme na neogenot Meglenskata Kotlina se naogala pod voda i pretstavuvala pomal zaliv na nekogasnoto golemo Egejsko Ezero. Vo dilivium vodata napolno istekuva i na kotlinskoto ramniste. Na kotlinskiot ram se formirani brojni plavini od pritokite na Meglenica na koi se izgradeni pogolem broj sela na dopirnatata zona megu planinite i kotlinskoto ramniste. Planinite sto ja ograduvaat kotlinata se bogati so sumi vo poniski del dabovi i kostenovi, a na povisoki del bukovi i cetinarski sumi. Nad sumite e trevnata vegetacija.

Klimata vo Meglen e izmeneta egejska so prosečna zimska temperatura od 4°C, a letnata e 25°C. Godisnata kolicina na vrnezi iznesuva do 500 mm, a na planinite 1.000 mm i poveke.

Naselenie i naselbi. – Naselenieto vo mariovo e homogeno i nego go socinuvaat Makedonci, dodeka vo Meglen e heterogeno i sostaveno od : Makedonci, Grci (glavno preselnici od Mala Azija i Pond), Vlasi i dr.

Vo Marovo,spored posledniot popis na naselenieto od 1981 godina,vkupno ziveat 4.662 ziteli,dodeka vo Meglen,spored podatocite od 1971 godina (po T.Simovski),registrirani se 30.098 ziteli.

Vo Mariovo i Meglen vo 1900 godina vkupno ziveele 14.302 ziteli a vo 1971 godina nivniot broj se namalil na 9.730 ziteli,za da vo 1981 godina brojot na naselenieto padne na 4.662 ziteli sto iznesuva namaluvanje za 9.640 ziteli ili za 325,8%,odnosno za poveke od tri pati.Vakvoto namaluvanje na vkupniot broj naselenie vo Mariovo e posledica na silniot podem na industrijata vo gravitaciskite centri za Mariovo:Bitola,Prilep i Kavadarci kade se pojavuva nedostig od rabotna sila sto predizvikuva masovna migracija na naselenieto od ova oblast.

Vo Meglen pak,najgolemo namaluvanje na naselenieto imame vo 1928 godina koga grckata drzava vrsi masovna migracija na makedonskoto naselenie i makedonskite muclimani delumno vo Bugarija ,a del vo Turcija,kako i vo 1948 godina po graganskata vojna koga golem del od Makedonskoto naselenie begajki od stravot i uzasot na Grckata soldateska Masovno migrira vo Jugoslavija i drugi drzavi na Evropa.Na mestoto na proteranoto makedonsko i muslimansko naselenie Grcite doseluvaat begalci od Mala Azija i Pond cij broj denes e nesto pogolem od brojot na makedonskoto naselenie sto i denes zivee vo Meglen.

Od napred iznesenite tabeli se gleda deka na teritorijata na Meglen zivee znacitelno pogolem broj naselenie vo sporedba so Mariovo.Vo 1900 godina vo Mariovo zivee vkupno 14.302 ziteli ili za okolu dva i pol pati itn.Pogolemiot broj ziteli na teritorijata na Meglen e kako rezlutat na znacitelno popovolnite prirodni uslovi za ziveenje vo ova oblast (reljef klima i dr.)

Na teritorijata na Mariovo registrirani se 29 naseleni mesta.Site tie se selski naselbi i niedna nema funkcija na gradska naselba.Pricina za ova e sto Mariovo administrativno e podeleno na tri delovi spored negovata gravitaciska polozba i toa:Prilepski del so 14 naseleni mesta mesta,Bitolski so 10 i Kavadarecki so 5 naseleni

mesta. Karakteristicno za naselbite e toa sto niedna ne ja nadminuva brojkata od 1.000 ziteli sto znaci deka selata vo Mariovo spagaat vo grupata mali i sredni po golemina sela. Do 100 ziteli ima 14 sela, do 300 ziteli 10 sela, do 500 ziteli 4 sela. Do 100 ziteli ima 14 sela, do 300 ziteli 10 sela, do 500 ziteli 4 sela a nad 500 ziteli samo 2 sela. Najgolemi sela se : Gradesnica (688) i Vitoliste (664) ziteli.

Vo meglen se registrirani 47 naseleni mesta. Od niv edna naselba e so gradski funkcii (Sobotsko), a drugite se selski naselbi. Megutoa, 22 sela imaat funkcii na mali nerazvieni opstini. Spored goleminata na selata vo Meglen, glavno, preovladuvaat so sredna golemina. Sela so broj na ziteli do 100 ima 3, do 300 ziteli 8, do 500 ziteli 20, od 500 – 1.000 ziteli se 18, a nad 1.000 ziteli ima 5 sela. So poveke od 2.000 ziteli e seloto Kapinjani (2.049), a najgolema naselba e Sobotsko (3.555).

Vkupnata površina na teritorijata na Mariovo iznesuva 1.037 km², a na meglen 933 km²

Istorija. – Istorijata na Mariovo i Meglen e del od istorijata na Makedonija i ja delat istata sudbina sto jai mal makedonskiot narod niz vekovite. Makedonija, naogajki se na najvaznata krstosnica na glavnite patista na Balkanskiot Poluoostrov, oteko gas bila arena na sudiri na razni zavojuvaci, pocnuvajki od najranata istorija, odnosno od antickoto vreme, preku rimskata, vizantiskata, srednovjekovnat epoha, periodot na petvekovnoto vladeenje na Turcite a i najnovata istorija svrzana so Balkanskite vojni, Prvata svetska vojna, vtorata svetska vojna koja za Mariovo znaci kraj na vekovnite stradanja, dodeka za Meglen uzasot i stradanjata prodolzuvaaat so graganskata vojna koja zapocna vo ranata prolet na 1946 i traese se do esenta 1949, sto ne samo na Meglen tuku i na cela Egejska Makedonija i donese uste pogolem strav, uzas, ponizuvanje, pri sto zaginuvaaat poveke od 20.000 zrtvi, iljadnici luge se zatvoreni i podlozeni na najbezbednosna tortura, dodeka poveke od 50.000 Makedonci se prinudeni da go napustat svoeto ogniste, svojata rodna grutka, i da pobaraat spas vo emigracija vo Jugoslavija i neкои zemji vo Evropa.

Arheoloskite istrazuvanja vo poslednite tri decenii pokazuvaat deka prostorot na Mariovo i Meglen se uste od mnogu odamna naseleni. Otkrieniot podvizen i nepodvizen arheoloski materijal zboruva za postoenje na zivot vo ovoj proctor uste od vremeto na neolitot. Neolitskiot razvoj e prekinat kon krajot na tretiot i pocetokot na vtioriot millennium od starata era so pojavata na novi elementi i na metalot.

Od vremeto na Aleksandar Makedonski zapocnuva nova istoriska epoha koga se cuvstvuva se pogolemoto vlijanie na klasicnata elinisticka kultura.

Carsko-rimski period e karakteristikcen so se pogolemoto angaziranje na Rim na Balkanot.

Za vreme na vizantiskoto vladeenje vo Makedonija, bidejki taa e krstosnica na najvaznite patista na Balkanot, taa dobiva stratesko znacenje za Vizantiskata imperija. Vo ovoj period izgradeni se golem broj tvrdini za odbrana od varvarkite pustosenja koi se se pocesti.

Kon krajot na V i pocetokot na VI vek pocnuva doseluvanje na Slovenite na Balkanot. Na teritorijata na Makedonija se doseluvaat slovenskite pleminja : Bereziti, Sagudati, Rinhini, Strumjani i dr. koi go naseluvaat celiot proctor na Makedonija i so tek na vremeto go asimiliraat starosedelskoto naselenie. Del od starosedelcite se eliminirani, del romanizirani.

Na teritorijata na Mariovo se naseluva plemeto Bereziti (Brsjaci), a na teritorijata na Meglen se naseluva plemeto Bereziti (Brsjaci), a na teritorijata na Meglen se naseluvaat Sagudatite. Za slovenskiot period, recisi, se do X vek imame malku pisani istoriski podatoci. Mnogu slovenski iminja na mesta i gradovi se svrzani so vremeto na vladeenje na makedonskiot car Samoil koj vodet cesti vojni so Vizantija. Megutoa, po bitkata kaj Klidion, na rekata struma, Samoilovata vojska e razbiena i na okolu 15.000 vojni im se izvadeni ocite, odnosno na sekoj stoti mu e ostaveno po edno oko za da mozat da gi vodet. Samoil koj se povlekol od boisteto i otsednal vo

Prilep ,gi dočekal svoje oslepeni vojni i uzasnat od gledkata pocinal na 6 oktombri 1014 godina,nekade na podracjeto od togasniot Prilep.Po 1018 godina Makedonija povtorno potpaga pod vlasta na Vizantija koja se zadržala se do sredinata na XIII vek.

Kon sredinata na XIII vek,Mariovo i Meglen se nasle vo centarot na nastanite i borbite megu Srbija i Vizantija za prevlast nad Makedonija.

Vo 1334 godina srpskiot car Stefan Dusan ja pobeđuva vizantiskata vojska i ja zavlada,recisi,cela Makedonija.Vo 1336 godina Mariovo se naoga pod vlasta na Dusanoviot zupan Volkasin, a Meglen e pod vlasta na Oliver,sin na Uglesa.

Kon krajot na XIV i pocetokot na XV vek,Makedonija paga pod vlasta na Turcite cija vlast se odrzuva se do Balkanskite Vojni,odnosno do krajot na Prvata svetska vojna.

Petvekovnoto tursko ropstvo ostava dlaboki tragi vo zivotot na celoto makedonsko naselenie ,a ne bilo postedeno i naselenieto vo Mariovo i Meglen.

Pokraj nasilnata islamizacija sproveduvana od turskata vlast,naselenieto bilo obvrzano so golemi danoci.Polozbata na makedonskoto naselenie posebno se vlosuva so kolonizacijata na Turci-Anadolci,koi ja odzemaat najkvalitetnata zemja bez nadomestok,poradi sto makedonskoto naselenie osiromasuva.Teskiot zivot pod Turcite bilo pricina vo 1565 godina da bide dignata prvata buna na Balkanot protiv otomanskite ugnjetuvaci.Buntot go dignale Mariovcii zaedno so Prilepcani i e poznat kako Mariovsko-prilepska buna.

Vo XVII vek,pocnuva postepeno slabeenje na turskoto carstvo, sto ovozmozuva makedonskoto naselenie poorganizirano da istapuva protiv zulumite na turskata tiranija.

Vo vtorata polovina na XIX vek,makedonskoto nacionalno dvizenje navleguva vo nova faza na svojot razvoj.Opstestveno-politickite promeni pri krajot na XIX vek se pricina makedonskoto nacionalno dvizenje da prerasne vo borba za urivanje na turskoto feudalno opstestvo.

Sirokoto osloboditelno dvizenje sto ja zafatilo Makedonija vo 90[tite godini na XIX vek,e pricina da se formira tajna revolucionerna organizacija – TMORO,a inicijativa za nejzinoto formiranje dala makedonskata inteligencija.Vo ovoj period recisi,vo site delovi na Makedonija egzistirale organizirani grupi od selani za samoodbrana.

Na 2 avgust 1903 godina krenato e Ilindenskoto vostanie i e sozadana Krusevskata republika,prva na Balkanot.Megutoa,Vostanieto e vo krv zaduseno,a dejstvoto na borbite se prenesuva na teritorijata na Mariovo pri sto e napadnat turskiot garnison vo seloto Vitoliste.

Po zadusuvanjeto na Vostanieto ,doaga do razgor na fracciski borbi.Osobeno se zgolemuvaat apetitite na trite,poranooslobodeni od Turcite,balkanski zemji: Srbija,Bugarija i Grcija.Site ovie vodat zestoka propaganda so cel da go dezorganiziraat makedonskoto naselenie,ja omalovazat negovata borba za sloboda,i sozadadat uslovi za podelba na Makedonija.

Postignatite rezlutati od propagandite na trite rivalski balkanski drzavi bilo pricina po Balkanskite vojni vo 1912 i 1913 godina,Makedonija da bide podelena na tri dela:Srpski,Grcki i Bugarski.Na toj nacin,Makedonija e oslobodena od edno crno ropstvo.Grcija go dobiva severniot del na Makedonija so Solun,Bugarija Pirinskiot del,a Srbija go dobiva severniot del na Makedonija so Solun,Bugarija,Pirinskiot del,a Srbija Vardarskiot del na Makedonija.

Otkako Makedonija bila razdelena na tri dela,okupatorite vovele strog voeno-polisciski rezim i vrsele takva administrativno- upravna podelba,kakva sto im odgovarala na nivnite interesi.Novata granica vozpostavena megu Srbija i Grcija gi podeluva Mariovo,glavno i Meglen.Mariovo podpaga pod srpska vlast,a Meglen pod Grcka.Posledicite od podelbata na Makedonija se katastrofalni.Taa e ne samo teritorijalno podelena,tuku e prekinata nejzinata ekonomska celost.Kako posledica na podelbata zapocnuva

masovna migracija na makedonskoto naselenie nadvor od Makedonija. (Amerika, Kanada).

Periodot megu dvete svetski vojni za Makedoncite e katastrofalen. Vo Makedonija se vri masovna kolonizacija na nemakedonsko naselenie. Groite vo Meglen doseluvaa begalci od Mala Azija i Pond, prisiluvajki go makedonskoto da gi napusti svoite domovi i da migrira vo Bugarija i Srbija. Se smeta deka od Egejskiot del na Makedonija vo Bugarija se preseleni 33.000 Makedonci, a okolu 10.000 vo Srbija. Makedoncite vo Bugarija, glavno se kolonizirani vo primorsite delovi na Crno More kade se podignati novi naselbi: Vlas, Ravda i dr. so cisto makedonsko naselenie.

Za vreme na Vtorata svetska vojna pogolemiot del od Makedonija se najde pod Germano-Bugarska okupacija, a pomal pod Italijanska okupacija. Vo okupiraniot del vospostaven e kompletan policiski i voen aparat. Neposredno po okupacijata zapocna zasilena eksploatacija na makedonskiot narod, a voedno vrsnena e i intenzivna denacionalizaciska propaganda, osobeno vo delovite okupirani od bugarskata fasisticki okupator.

Pri vakvata politicka sostojba pocna da se dava optor na okupatorite, a narodot da se podgotvuva za osloboditelnoto vostanie. Na cello na toj otpor, vo Vardarskiot del na Makedonija zastana Komunistickata partija na Jugoslavija dodeka vo Egejskiot i Pirinskiot del na Makedonija Komunistickata partija na Grcija i Bugarija nema izgraden stav po prasanjeto za borba protiv fasizmot. Vo toj period na teritorijata na Mariovo i Meglen pocnuvaat da se formiraat partizanski odredi i diverzantski grupi. Za pocetokot na Prilepskiot partizanski odred nad bugarskiot policiski ucastok, izvrsena na 11 oktombri 1941 godina vo Prilep. Prvata partizanska grupa vo Pirinska Makedonija e formirana vo juni 1941 godina, a vo tekot na letoto, niz celata teritorija na Egejska Makedonija se formirani partizanski grupi, Makedoncite od Egejska Makedonija, pokraj ovaa opsta za site Makedonci zadaca, trebase da se borat zaedno i so grecki narod, ubedeni deka bilo vo tekot na

borbata bilo podocna vo novata antifasisticka Grcija ke im se priznaat nivnite nacionalni prava,koj se izdvojuvaa vo borbata protiv zaednickiot neprijatel,germanskiot,italijanskiot i bugarskiot okupator.

Megutoa,Makedoncite vo Egejskiot del na Makedonija uste ednas beskrupolozno se ilazani i od srana na antifasistickite sili na Grcija se pravese da se zadusat takvite stremezi i baranja na Makedoncite.Po dogovorot vo Varkiza od 12 fevruari 1945 godina antifasistickite sili na Grcija go polozuvaat oruzjeto,a Makedoncite se naogaat povtorno pod mnogu teska sostojba sostojba.Nad niv pocnuva da se primenuva zastrasuvanje ,terror,ubistva i progonstvo preku granicata,a krajna cel bese da se likvidira idejata za sloboda na makedonskiot narod vo Grcija.Golem broj makedonsko naselenie vo Meglen se proterani vo Jugoslavija i drugi zemji vo Evropa,a nekoj sela se,recisi,napolno zapusteni.

Terorot vrz Makedoncite i vrz grckite demokratski sili e pricina da se dojde do graganskata vojna vo Grcija.Taa traese poveke od tri i polovina godini,odnosno od ranata prolet 1946 do esenta 1949 godina koja zavrshi so porazot na demokratskite sili.Poslednicite od graganskata vojna se katastrofalni,osobeno za Makedonija.Bea razurnati desetici makedonski sela,a desetici iljadi emigrant baraat spas vo evropskite zemji.

So krajot na Vtorata svetska vojna i graganskata vojna vo Grcija uste ednas zapocnuva makedonskata golgota za naselenieto vo Egejskiot del na Makedonija,a ne e postedeno i naselenieto od Meglen.Za ova ni zboruvaat i brojkite od popisite koj se dadeni vo prednite tabeli pri sto se gleda osetna oscilacija na vkupniot broj naselenie vo oblasta Meglen.

Za razlika od Meglen,Mariovo po Vtorata svetska vojna za prv pat vo svojata dolga istorija dobiva celosna sloboda vo ramkite na Socijalisticka Republika Makedonija.

Megutoa,Mariovo i MEglen iako imaat edno naselenie-Makedonci,tie ziveat pod razlicni opstestveni i ekonomski uslovi.Naselenieto vo Meglen i natamu e podlozeno na tortura,ne im

se priznava makedonskata samobitnost i prinudeno e da zboruva i uci na grcki jazik.Za razlika od Meglen,makedonskoto naselenie vo Mariovo zboruva na svojot majcin jazik,a decata ucat i se obrazuvaat na majciniot jazik sto pretstavuva i najgolema pridobivka od Revolucijata.

Stopanstvo. – Stopanstvoto vo Mariovo i Meglen se razviva pod razlicni opstestveno – ekonomski uslovi.Za Mariovo e karakteristicno razvojot na stopanstvoto da se vrsi vo socijalisticki-opstestveno-ekonomski uslovi,dodeka vo Meglen toa se vrsi vo uslovi na kapitalisticko proizvodstvo.

Mariovo raspolaga so golemi prirodni bogatstva od pasista,sumi,rudi na metali i nemetali,obrabotlivi povrsini,no negovoto stopanstvo vo osnova e bazirano vrz iskoristuvanjeto na pasistata i obrabotlivite zemjodelski povrsini.Sprema toa,osnovna granka na zanimanje na naselenieto vo Mariovo e stocarstvoto,osobeno ovcarstvoto za sto ima i najpovolni prirodni uslovi,a potoa zemjodelstvoto proizvodstvo.Dodeka resursite od rudi i sumi gi iskoristuvaat brojnite opstestveni proizvodstveni proizvodni pretprijatija od gradovite kon koi delovite od Mariovo gravitiraat.Sumskoto bogatstvo go iskoristuvaat Drvno-industriskite pretprijatija:Sovremen dom od Prilep,Treska od Kavadarci itn.,a rudnoto bogatstvo go eksploatira pretprijatiето Rudnici i fabrika “ Partizan” od Prilep.

Stocarstvoto vo Mariovo ima vodecka uloga vo stopanskiot razvoj na ovaa oblast.Nekogas Mariovo izobiluvalo so mleko.Za 120 dena,60 iljadi ovci davale nad million i pol litri mleko,a od kozite se dobivalo uste poveke.Mlekoto se prerabotvalo vo bacilata i doma, vo kukniot dvor.Se proizveduvalo sirenje koe so negoviot kvalitet bilo procueno na pazarite vo Makedonija.

Uslovite za zemjodelstvo se ograniceni,bidejki,Mariovo ne raspolaga so kvalitetna obrabotлива zemja za nekoe pogolemo i pointenzivno zemjodelstvo.Klimatskite priliki dozvoluvaat da se odgleduvaat sekakvi kulturi,no denes najzastapeni se zitata:pcenica,pcenka,rz,jacmen i dr.Na pazarite vo Prilep i Bitola se

prodavala mosne kvalitetna pčenica, a so zemenite pari se kupuvalo pčenka i jacmen koi bile poevtini za da moze naselenieto da se prehrani vo tekot na celata godina.

Iako Mariovo se uste ne e dovolno rudarski istrazeno, se pretpolaga deka toa izobiluva so raznovidni rudi.

Od rudite na metali, zasega najmnogu ima niklosno zezezo i antimony koi se otkrieni na atarite na selata 'Rzanovo, Rozden i Majdan (vo Kavadareckiot del na Mariovo), zezezo vo okolinata na Vitoliste, a na lokalniot Alsar otkrieni se rezervi na retki metali: lorandit, zlato i dr.

Nemetalite gi ima vo golemi, recisi, (neograniceni) kolicini. Otkrieni se i vo faza na eksploatacija se rudite : dijatometaska zemja, perlit, feldspat i dr., dodeka golemi rezervi ima od lignit neposredno do s. Vitoliste cii rezervi se cenat na poveke od 100 milioni toni. Ne mali rezervi ima na varovnici, mermeri, graniti i dr. koi vo idnina treba da se iskoristuvaat. Vo reonot na Rozden otkrieni se tragi na zlato i se prevzemaat merki za negova eksploatacija. Za rudnoto bogatstvo na Mariovo, denes, se zainteresirani i golem broj stranski firmi koi se gotovi da vlozuvaat sopstveni sredstva za otkrivanje i eksploatacija na rudite vo ova oblast.

Sumskoto bogatstvo na Mariovo e golemo, osobeno se znacajni iglolisnite sumi od crn i bel bor koi se naogaat vo faza na intenzivna eksploatacija. Samo industriskoto preprijatie "Sovremen dom" od Prilep, godisno eksploatira i do 40 iljadi m³ kvalitetno drvo.

Megutoa, zasilenata migracija sto go zafati Mariovo vo poslednive dvaesettina i poveke godini se odrazi mosne negativniot ekonomski i opstestven razvoj na ova podracje. Golem broj sela se vo faza na totalno raseluvanje, a nekoi se veke i raseleni sto, sekako pretstavuva seriozen problem za opstinskite kon koi Mariovo administrativno pripaga. Ako pod itno ne se prezemat soodvetni merki moze da se sluci Mariovo za brzo vreme napolno da bide raseleno.

Meglen. – Za razlika od Mariovo, Meglen ima znacitelno popovolni prirodni uslovi ekonomski poveke da se razviva. Za ova pridonesuva Meglenskata Kotlina koja raspolaga so znacitelno

pogolemi i pokvalitetni obrabotlivi povrnsini, sumite zafakaat 33.740 ha, a na pasistata se paga 31.120 ha, dodeka neplodnite povrnsini zafakaat 7.140 ha.

Od vkupnata obrabotлива povrnsina na zita se pagaat 16.235 ha, 8.936 se pod industriski se pod industriski kulturi , a 2.829 ha se so gradinarski kulturi, vinova loza I dr.

Vodecka granka na stopanstvoto vo Meglen e zemjodetskoto proizvodstvo. Povolnata klima i moznostite za navodnuvanje, recisi na celokupnite obrabotlivi povrnsini, ovozmozuvaat godisno da se dobivaat i po dve zetvi. Od zemjodetskite kulturi najgolemo znacenje imaat pčenicata i pčenkata koi se osnovna hrana na naselenieto. Na poslabite pčevi, osobeno na padinite na okolnite planini se odgleduvaat 'rz, jacmen, oves i dr. koi se iskoristuvaat kako stocna hrana.

Od industriskite kulturi najznacajno mesto zazemaat tutunot i industriskata piperka so sto Meglen e poznat sirum cela Greija so proizvodstvo na ovaa kultura. Za taa cel e izgradena i golema fabrika vo gradot Sobotsko za proizvodstvo na crven piper.

Znacajna granka pretstavuva i ovostarstvoto. Pogodnata klima ovozmozuva da se odgleduva pretstavuva i ovostarstvoto. Pogodnata klima ovozmozuva da se odgleduva sredozemno (kalinka, smokva) i srednoevropsko ovosje (slivi, krusi, jabolka, kajsii, orevi, kosteni).

Lozarstvoto e mosne razvieno i glavno, se odgleduvaat vinski sorti na grozje.

Stocarstvoto e vtora stopanska granka po znacenje vo podracjeto. Vo planinskite delovi na Meglen, glavno, se odgleduvaat ovci i kozi, dodeka vo ramnicarskiot del na Kotlinata se odgleduva krupen dobitok koj e so mosne dobar kvalitet. Polzata od krupniot dobitok koj e so mosne dobar kvalitet. Polzata od krupniot dobitok e dvojna: se koristi kako rabotna sila, a i za proizvodstvo na mleko, meso, koza i dr.

Deka stocarstvoto imalo golemo znacenje za podracjeto moze da ni posluzi podatokot deka imalo domakinstva koi

odgleduvale po 300-500 ovci, a kaj vlaskoto naselenie brojot se dvizel i po nekolku iljadi grla. Se prepolaga deka porano vo Meglen imalo poveke od 150.000 ovci i kozi i poveke od 30.000 grla krupen dobitok. Vo neкои sela pod Kozuv i Pajak Planina se odgleduva i svilenata buba i Meglen e poznat po proizvodstvo na kvalitetna prirodna svila.

Sumarstvoto e znacajna granka na stopanstvoto vo oblasta. Sumite se iskoristuvaat kako industrisko drvo, za ogrev, ili za proizvodstvo na drven jaglen.

Vo pogled na rudarstvoto na Meglen se uste ne e dovolno istrazen iako vo poslednite desetina godini se pravat napori da se otkrijat sto poveke rudi. Denes na podracjeto se otkrieni lezista na zelezna ruda, hromna ruda i bakarna ruda, no ovie se uste ne se vo faza na ruda, hromna ruda i bakarna ruda, no ovie se uste ne se vo faza na eksploatacija. Od rudite na nemetali otkrieni se rezervi na mermeri i skrilci, a brojnite kamenolomi davaat materijal za izgradba na kujki i drugi objekti.

Od izlozenoto moze da se konstantira deka Meglen raspolaga so golemi rezervi na prirodni bogatstva no istite treba maksimalno da se iskoristuvaat. Zasega orientacijata na grckata vlast e kon iskoristuvanje na surovini od ova podracje, dodeka za razvojot na industrijata se uste malku se investira.

Z A K L U C

O K

Od dosega izlozenoto za Mariovo i Meglen moze da se zakluci deka stanuva zbor za dve specificni oblasti cie zaednicko e ednorodno naselenie – Makedonci, no so mnogu prirodni specificnosti i razliki. Mariovo e poveke ridsko-planinsko podracje so golemi prirodni bogatstva, a osobeno rudi, sumi i pasista koi treba doprva da se valoriziraat. No, migracijata na naselenieto sto go zafati ova podracje vo poslednite godini se zakanuva so totalna depopulacija na prostorot, poradi sto se nametnuva kako imperative na nadleznite organi i organizacii podracjeto da se vitalizira i da stane ekonomski

razvieno,sto go bara denesnoto vreme.Meglen pak,za razlika od Mariovo,ima znacitelno popovolni prirodni uslovi za ekonomski razvoj,no naogajki se nadvor od granicite na maticnata zemja,toa e prepusteno na pozabaven ekonomski razvoj,no naogajki se nadvor od granicite na maticnata zemja,toa e prepusteno na pozabaven ekonomski razvoj za sto,sekako,vlijanie ima grckata vlast cij interes e poveke svrten kon drugite oblasti na Grcija.Vo kolku makedonskoto naselenie vo ova podracje dobie izvesni prava na samobitnost,makar i vo ramkite na Grcija,toa sekako bi bilo pottik za pogolema aktivnost na naselenieto sto e od interes ne samo za podracjeto,tuku i za Republika Grcija,a toa e fakt koj ne moze da se preabregne.

MORIOVO VO XV –

XVI VEK

(Osvrt na ekonomsko –

opstestvenite priliki)

Jugoistocno od Prilep,srede visoki i sumoviti planini,lezi Moriovo – najviskokata i najprostranata kotlina vo Makedonija.Negovata prirodna izoliranost od sosednite oblasti uslovila nastanuvanje i konzerviranje na niza specifični belezi vo zivotot na moriovskoto naselenie.Pa sepak,i tuka morale da se pocuvstvuvaaat site poznacajni ekonomsko-opstestveni i politicki promeni sto so tekot na vremeto nastanale na Balkanskiot Poluoostrov.

Celta na ovoj nas osvrt e da frli nesto poveke svetlina vrz ekonomsko-opstestvenite priliki vo Moriovo vo prvite vekovi od turskoto vladeenje vo nasata zemja.Vo toj odnos poseben interes pobuduva prasanjeto za statusot na Moriovo vo osmanskiot feudalni sistem.Vednas ke konstantirame deka novata arhivska dokumentacija sto ni stoi na raspolaganje dava moznost da se nadminat ramkite na legendarnoto,so koe vo golema mera e protkaeno dosegasnoto,makar i skudno pisuvanje za toj problem.

Pobudeni od specificnostite na prirodata i zivotot vo ova “carstvo na vecno zeleniot bor”,a donekade potkrepeni od socuvanoto

narodno predanie,avtorite na trudovi vo koi e zasegnato istoriskoto minato na Moriovo obicno zastapuvaat glediste za nekakva posebna,isklucitelna ekonomsko-opstestvena,pa i politicka polozba na ovoj kraj.Vo taj pogled osobeno ispaknuva pisuvanjetto na dr. Voislav kraj. Vo taj pogled osobeno ispaknuva pisuvanjetto na dr. Voislav Radovanovik.Vo svojot trud *Narodna nosnja y Mariovo*, toj razviva teza za “egzoticnost na politickata polozba na Mariovo vo tursko vreme “,tvrdejki deka toa uste od pocetokot na turskata i dominacija se zdobilo so posebna socijalno-ekonomska i politicka polozba,sosema poinakva od okolnite oblasti,sto potoa niz vekovi ja socuvalo.Togas Moriovo,prodolzuvaa dr. V.Radovanovik,stanuvajki *sultanisko*,se zdobilo so posebna socijalno-ekonomska i politicka polozba,sosema poinakva od okolnite oblasti ,sto potoa niz vekovi ja socuvalo.Togas Moriovo,prodolzuvaa dr. V.Radovanovik,stanuvajki *sultanisko* , se zdobilo so svojata potpolna hristijanska samouprava,bez sekakvo mesanje na turskite vlasti vo seopfatnite vnatresni odnosi na ovaa oblast kako *zemja*,oddelna i polunezavisna prirodna i etnicka,socijalna i politicka celina.Vo potkrepa na seto ova avtorot dava i nekoj pokonkretni objasnjenja : vo toa vreme na zemskata avtonomija (tn.*zemsko vreme*) so oblasta upravuvale *zemskite kmetovi*,nasledni domasni gospodari,sekako srednevekovnite srpski sitni blagorodnici,so upravna i sudska vlast do pravoto na smrtna kazna.Tie imale pravo i na izbor na svoj *zemski krsedar*,koj nosel titula *vojvoda* od Mariovo,a cijasto dolznost bila da vodi zemska ceta na narodnata samoodbrana, zaradi zastita na oblasta od turskite i arnautskite zulumkari i aramii.So toa moriovskite narodni *glavusii*,a kraj niv i nivnite doglavnicim,kako i site moriovcii,imale pravo na polna junacka oprema,pravo na nosenje masko oruzje ” koe vo Mariovo,slicno na oblastite od crnogorskite i gorstacki plemenski serdari i vojvodi,i sega se smeta kako del od maskata nosija.

Vo odnos na ekonomsko-opstestvenite priliki vo Moriovo,avtorot,soglasno svojata koncepcija za negovata politicka polunezavisnost,tvrdei deka moriovskite sela bile “ socijalno-

ekonomski napolno slobodni od agite i begovite, gospodareckata tursko-islamska klasa". Namesto toa, *zemske kmetovi*, vo pridruzba na svoite oruzeni semejni, sekoja godina na Gjurgjovden odele na poklonenie na sultanot, nosejki so sebe kako *baksis na carot* po nekolku tovari maslo i isto tolku tovari med. Toa bile veli dr. P. Radovanovik, site drzavni davacki, celiot *arac*, odreden vaka vo natura sprema nepotrebnite pridonesi od stocarstvoto i planinskoto stopanstvo na ovaa oblast. Uste dodava deka na sultanot kako podarok, ponekogas, na ovaa oblast. Uste dodava deka na sultanot kako podarok, ponekogas, mu davale po edno *mariovsko cupe* za carskiot harem, kako dobrovolen danok vo krv, od koj moriovcite inaku bile oslobodeni.

Vakvata vekovna *zemska* avtonomija na Moriovo bila ukinata vo danok vo krv, od koj moriovcite inaku bile oslobodeni.

Vakvata vekovna *zemska* avtonomija na Moriovo bila ukinata vo 1834 godina, koga i moriovske *zemske kmetovi* bile "rasipani" zaklucuva dr. V. Radovanovik.

Tukusto iznesenite navodi se najtipicni, no ne i edinstven primer za toa kako vo dosegasnata istografija e interpretiran statutot na Moriovo za vreme na turskoto za vreme na turskoto ropstvo. Pokraj V. Radovanovik, treba da se spomenat uste i A. P. Stoilov, N. G. Enicev, G. Trajcev, koi isto taka se zastapnici na stanovisteto za postoenje posebni, avtonomni prava na Moriovo pod turskata vlast.

Ne sakame da sporedime deka socuvanoto narodno predanie i napred iznesenite stanovista vo istoriskata literatura, bazirani glavno vrz taa tradicija, nemaat nikakva materijalna podloga. Megutoa, ovde nie ne si postavivme zadaca da analizirame sto se vo taa tradicija i vo tie stanovista e točno, a sto ne e, navleguvajki pritoa vo site podrobnosti, tuku da frlime eden pogled vrz ekonomsko-opstestvenite priliki vo Moriovo vo XV i XVI vek, sto voedno ke bide negacija na tvrdenjeto deka celoto vreme na turskata dominacija, potocno se do prvite decenii od XIX vek, ovaa oblast

uzivala nekakva posebna,privilegirana polozba vo ramkite na togasniot tursko-osmanliski opstestven i politicki poredok.

Za taa cel ke se posluzime glavno so katastarskite defteri sto se odnesuvaat na XV i XVI vek.So ogled karakterot na ovoj vid turska dokumentacija,kako i faktot sto tie obicno bile sostavuvani na samiot teren na koj se odnesuvaat,nivnata verodostojnost ne doaga vo prasanje.Od defterite so koi raspolagame se posluzivme so slednive:

- 1) Tapu defteri No 4,od 1476/77 god
- 2) Tapu defteri No 16,od 1481/82 god
- 3) Defter-i-mucmel No 73,od 1519 god.;
- 4) Tapu defteri No 149, od 1528/29 god. i
- 5) Tapu defteri No 232,od 1544/45 god

Vo site navedeni defteri Moriovo e zaregistrirano kako nahija sto i pripagala na Prilepskata kaza.Nahijata gi opfakala slednive sela: Kokri,Vitolista,Dunje,Kalen,Bzovik,Besista,Gradesnica,Staravina,Pet alino,Polcista,Melnica,Pestani,Veprcani, Budimirci,Vrpsko,Crnicani,Satoka,Zihovo,Cumagovo,Manastirec,Trn ovo,Lesnica,Galista,Grunista,Kostenovo i Godjakovo.

Site ovie sela,so mali otstapuvanja,pretstavuvale sostaven del na najkrupnite feudalni posedi t.n.hasovi,uzivani od visokite drzavni funkcioneri,pa duri i licno od sultanot.Taka,pri popisot od 1481/82 godina gi naogame vo sostavot na hasovite od mirmiranot na Rumelija,pri popisot od 1519 – vo sostavot na hasovite od golemiot vezir Mehmed pasa,a pak pri popisot od 1528/29 tie se registrirani kako has na pedisakot (sultanot).Najposle,vo defterot

od 1544/45 moriovskite sela vleguvale vo sostav na hasovite od “pocituvaniot vezir,slavir musir” Mehmed pasa.Edinstveno isklucok,od seto ova,pravi najstariot od polzuvanite popisi,sostaven vo 1476/77,vo koj Moriovo e zapisano kako zeamet na Nasuh Divane.

Najgolemi i ekonomski najjaki megu megu nabroenite moriovski sela bile:Vitolista,Gradesnica i Melnica.Najgolem razvoj na naselbite bil dostignat vo prvite decenii od XVI vek.Taka,na primer,dodeka vo 1476/77 godina s.Vitolista imalo 80 hane,10 nezeneti i 10 vdovici ,vo 1528/29 toa narasnal na 204 hane,4 nezeneti i 8 vdovici vo 1476/77,na 120 hane,10 nezeneti i 6 vovici vo 1528/29 ; itn.

Sto se odnesuva do etnickiot sostav na naselenieto,sudejki spored iminjata na staresinite na semejstvata zapisani vo spomenatite Makedonci-hristijani.Muslimani se javuvaat samo vo dva slucai.Imeno,pri popisot od 1544/45 godina vo s.Gradesnica bile zapisani dve,a vo s.Vitolista edno muslimansko semejstvo.Osven toa ima indikacii deka vo ovoj predel ziveele i izvesen broj Vlasi.

Isoliranosta od povaznite proizvodstveno-trgovski centri,i faktot sto vo razgleduvaniot period,glavno dominiralo naturalnoto stopanstvo,obuslovile vo Moriovo da egzistiraat site za ona vreme poznacajni granki od selskoto stopanstvo.Iako raspolozlivite materijali ne davaat moznost da se sogledaat site vidovi na proizvodstvoto,nitu pak so sigurnost da se prezicira negovata golemina,sepak moze da se navedat neкои interesni podatoci vo toj odnos.Pred se,kaj site moriovski sela znacajno mesto zazemalo proizvodstvoto na zitata,i toa najmnogu pccenicata pa jacmen,'rz,graor i oves.Karakteristicno e sto usurot od pccenicata bil mnogu pogolem vo XV,otkolku vo XVI vek,dodeka so jacmenot slucajot e obraboten.Navistina,ovie promeni bi mozele da se dolzat i na pokacuvanje,odnosno smaluvanje na godisnite davacki od navedenite proizvodi,no se cinu,mnogu poverojatno,deka e vo prasanje opaganje proizvodstvo na pccenicata,a zgolemuvanje na jacmenot.Toa bi zborovalo vo prilog na edna se pogolema orientacija kon

stocarstvoto, za koje Moriovo imalo mnogu pogodni uslovi. Ova može da se primi kako sosema prirodno, ako se ima predvid deka za odgledovanje na stokata togas mnogu bila zainteresirana i turskata centralna vlast, a od druga strana, zasiluvanjetu na stokovno-paricnite odnosi gonelo na orientacija kon ona proizvodstvo koje davalo garancija deka ke bide rentabilno. Vo sekoj slucaj ova e pretpostavka koja bara potvrda vo nova, zasega nedostapna dokumentacija.

Najgolemi proizvođiteli na pčenica bile selata: Gradesnica, Vitolista, Crnicani i Melnica; a na jacmenot: Gradesnica, Vitolista, Crnicani, Besista i tn.

Vo Moriovo bilo razvieno i lozarstvoto. Sudejki spored iznosot na davackite od lozjata, najgolemo proizvodstvo bilo dostignato vo tretata decenija od XVI vek. So odgleduvanjetu bilo dostignato vo tretata decenija od XVI vek. So odgleduvanjetu na vinovata loza najmnogu se zanimavale zitelite na selata: Melnica, Manastirec, Veprcani, Gradesnica, Besista itn.

Gradinarstvoto, isto taka bilo zastapeno vo ova oblast. Najmnogu vo selata: Vitolista, Gradesnica, Besista itn. Osven toa se odgleduvale i lenot (samo vo nekoj sela, megu koi i : Vitolista, Kalen, Pestani i dr.), kako i ovosjetu. Sto se odnesuva do poslednotu, najmnogu zasadi se pagale na jabolkoto, pa na orevo i krusata. Paga v oci postojaniot porast na feudalnata renta od proizvodstvoto na ovosje, sto sekogas se dolzelo i na zgolemenoto proizvodstvo. Najmnogu ovosni gradini imale selata: Manastirec, Melnica, Galista itn. Dobar del od ovosnicite bile drzani kako hassa-posedi, kakvi sto najmnogu imalo vo s. Vitolista.

Stocarstvoto nesomneno bilo edna od vaznite, mozebi i najvazna granka na stopanskiot zivot vo Moriovo. Megutoa, vo toj odnos deferite davaat mnogu malku materijali. Taka za ovcarstvoto edinstveni ot direkten podatok go naogame vo popisot od 1476/77 godina. Navedeno e deka vkupnata suma od danokot na ovcite od Moriovskata nahija iznesuva 4000 akci. Ako se ima predvid deka vo ovoj period obicno se zemala edna akca na tri ovci, togas može da se dobie priblizna pretstava za razmerite na ovcarstvoto vo nahijata. Za

stocarstvoto vo ovoj kraj zboruva i eden indirektni podatok sto go naogame vo popisniot defter od 1544/45 godina,koj ukazuva na postoenje zimovalista za ovci (kislaklar) vo sinorot na s.Petalino.

Nesto poveke podatoci imame za odgleduvanjeto na svinjite vo Moriovo,i toa za prvata polovina od XVI vek.Od niv moze da se zakluci deka najmnogu svinji cuvale selata :

Dunje,Vitolista,Staravina i dr.

Skoro site moriovske naselbi se zanimavale so pcelarstvo.Najgolem broj kosnici imalo vo selata:Vitolista,Veprcani,Dunje i tn.

Vodite na moriovske reki i potoci dvizele golem broj vodenici i valavici.Taka,na primer,vo s.Kostenovo vo prvata polovina od XVI vek rabotele deset vodenici,vo Vitolista i Pestani po sedum itn.Valavici imalo samo vo nekolku sela,megu koi i vo Gradescnica,Budimirci i Zihovo.

Najposle,vo defterite se sretnuvaat nekolku podatoci sto zboruvaat za postoenje na kovackiot i kotlarskiot zanaet vo moriovske sela.Prisustvoto tokmu na tie zanaeti ne e slucajno.Vo prasanje zanaeti za koi selanecot cuvstvuval najgolema i najcesta potreba,pa zanimavanjeto so niv bilo rentabilno.Toa dotolku poveke sto Moriovo nemalo svoj poseben gradski centar.

Popisnite defteri davaat brojni podatoci za davackite sto moriovske naselenie bilo dolžno da gi dostavuva na svojot feudalni gospodar.Osnovna davacka bil desetokot (usurot).Toj bil sobiran od zitnite proizvodi (pccenicata,jacmenot,'rzta i dr.),potoa od lozjata i kosnicite,a ponekogas i od gradinarske kulturi (osr-u bostan),lenot (osr-u ketan) i ovosjeto (osr-u meyve).Bil zeman vo natura,vo iznos koj spored postojnite podatoci ne e mozno da se opredeli,no koj vo praksa se dvizel od edna desetina do polovina od vkupnoto godisno proizvodstvo.Naturalniot karakter na desetokot se potvrduva i od faktot sto za nekoi od navedenite kulturi,pokraj visinata na godisniot prihod na feudalecot od usurot,izrazena vo akcii,dadeno e i kolicestvoto,izrazeno so posebna merka.

Znacajno mesto megu davackite zazemale pristojbite (danocite) sto obicno bile plakani vo pari.Taka od sekoja vodenica bila zemana pristojba (resm-I asiyap) vo iznos od 30 odnosno 15 akci godisno.Vo isti takvi razmeri zemana e i pristojba (resm-i-agnam)vo iznos od edna akca na 1-3 ovci.Osven toa,od zimskite pasista bila zemana oddelna pristojba (resm-I kislak).Pristojbata najcesto bila nalagana i na gradinarskite kulturi (resm-I bostan),lenot (resm-I ketan) i ovoskite (resm-I meyve),osobeno na jabolkite (resm-i sib),kako sto veke kazavme,na ovie proizvodi ne retko bil nalagan desetokot.

Vo defterot od 1544/45 godina zapisani se i dve pristojbi sto vo prethodnite popisi ne se sretnuvaat.Toa se tn. Resm-i bojik i diminata (resm-I duhan).Prvata bila nalagana na svinjite sto naselenieto gi goelo za Bozik,a iznesovala 1-2 akcinja od svinja.Vtorata e zemana od privremeno naseluvanata raja ,koja bila zapisana vo drug feudalni posed,vo nasiov slucaj nadvor od Moriovska nahija.Ako se ima predvid deka ovaa pristojba se sretnuva kaj golem broj moriovske sela,moze da se zakluci deka se vo prasanje stocari koi tuka doagale na zimuvanje.

Najposle,vo popisite od XVI vek e registrirana pristojba na nevesti (resm-i arusane),kako i edna sto nie ja citame,ne sosema sigurno, “resm-i-kah”,sto ke rece pristojba od slama.

Danokot na svinji vo popisite od XVI vek oznacen e kako “bidaat-i hinzir,koj,za razlika od “resm-i-bojik,bil nalagan na svinjite koi slobodno pasele,t.e. ne bile specijalno goeni.Terminot “bidaat”,koj znaci novost,novina,pokazuva deka ovoj danok e od ponova data.Mozebi so toa treba da se objasni faktot sto ne go naogame vo popisite na Moriovska nahija od XV vek.Visinata na ovoj danok,spored izvesen broj zakonski odredbi,bila – edna akca na dve svinji.

Iznesenite danoci napolno ne go iscrpuvaat brojot na paricnite davacki so koi bilo nagrbeno moriovsko naselenie vo polza na negoviot direktni feudalni gospodar.Znacajna stavka vo toj odnos se pagala na ispenzheto,koe i ovde bilo zemeno vo polni iznos – 25

akci od site vozrasni hristijani-rajaa, a od vdovicite obicno po 6 akci. Nekolkute muslimani sto se zapisani vo defterot od 1544/45 godina namesto ispenze plakale tn resm-i-cift, odnosno negov namalen iznos, tn bennak. Osven toa, vo pari bil plakan i najabetot, koj e presmetan zaedno so pristojbata na nevesti. Interesno e sto ovaavacka se javuva samo vo popisite od XVI vek.

Po vakov nacin gi iznesovme site vidovi davacki sto se zapisani vo defterite od XV i XVI vek, a koi moriovskoto naselenie mu gi davalo na svojot neposreden feudalni gospodar.

Iako nedostatni za da se dobie seopfatna slika za ekonomsko-opstestvenite priliki vo Mariovo vo XV i XVI vek, napred iznesenite podatoci davaat moznost da dojdeme do nekoji znacajni konstancii vo toj odnos.

Mariovo pretstavuva oddelna teritorijalno-administrativna edinica, tn. Nahija. Taa nemala svoj poseben upraven i ekonomski centar, pa vo toj odnos gravitirala kon Prilep.

Naselena isklucivo so selsko naselenie, ovaavacka izolirana planinska oblast od Makedonija go nasocila svojot stopanski zivot kon zemjodelstvoto i stocarstvoto. Proizvodstvoto sto go davale tie dve stopanski granki glavno gi zadovoljuvalo osnovnite potrebi na mesnoto naselenie. Pa se pak, moriovskiot selanec bil upaten neposredniot feudalni gospodar i drzavata. Osven toa, za parite dobieni od prodadenata stoka toj trebalo da se snabdi so proizvodi sto ne bil vo sostojba samiot da gi izraboti.

Ekonomsko-opstestvenata polozba na moriovcite ne pokazuva nikakvi sustestveni razliki od polozbata na drugoto makedonsko hristijansko naselenie vo Makedonija. Toa pripagalo kon feudalno eksploatirana klasa vo Osmanliskata imperija, kon rajata. Razgledanite brojni davacki vo polza na direktniot feudalni gospodar, so koi sekako ne se iscrpuvaat site feudalni obvrski na moriovskiot selanec, pretstavuvaat nepobiten dokaz za feudalnata zavisnost na naselenieto od Moriovska nahija.

Vprocem, za potkrepa na gorniot nas zaklucok ke se posluzime i so eden moment od istoriskoto minato na Mariovo, koj vremenski se

vklopuva vo ovde razgleduvaniot period. Mislime na poznatata Moriovska-prilepska buna od 1564-65 godina. Vo eden od avtenticni dokumenti za bunata se iznesuva, megu drugoto, deka zimite od Moriovska nahija go izvele na sud svojot vojvoda (upravnikot na hasovite), obvinuvajki go za vršenje samovolstva, popravo za zemanje od niv paricni kazni (bizden cerime alur), dodeka vojvodata od svoja strana izjavil deka spomenatite zimii mu dolzat na gospodarot na hasovite dvegodisen prihod.

Navedenoto jasno pokazuva deka moriovska nahija bilo izloženo na sestran feudalni pritisok, prosledeni so neizbežni zlopotrebi i nasilstva. Toa i dovelo do otpor, sto nasol izraz vo spomenatata buna.

Pa kako togas da se objasni narodnoto predanie, koe e tolku bogato i direktno, sto ne moze da se odmine, a uste pomalku napolno da se negira? Osobeno ne na onie mesta kaj sto se zboruva za nekogasno postoenje na selskite kmetovi i zemski kmet. Tocno e deka vo ovoj period se sretnuvame so svoevidni avtonomni prava vo neкои delovi od jugoslovenskite zemji pod turska vlast. Megutoa, sto se odnesuva do turski knezinski avtonomni ne treba da se gubat od predvid dva elementi, sto gi istaknuva B. Gurgev vo svojata studija O knezovima... Prvo, na strana 142 toj veli: "Ima objaveni i drugi dokumenti koji potvrduvaat deka knezovite i primikurite ja uzivale svojata dolznost so berati i deka nivnite bastini bile vnesuvani vo turskite katastarski defteri", I vtoro, na strana 145 konstantira: "Knezovite vo postarite turski spomenici se spomenuvaat tamu kade se plaka filurgija – vlaski dukat". Mozevme da konsantirame deka, von am dostapnite katastarski defteri, za Moriovska nahija nema spomen nitu za knezovi i nivni berati i bastini, nitu pak za plakanje filurgija. Poradi toa, smetame deka ne moze da stanuva zbor za nekakva anatologija vo statutot na moriovska nahija i navedenite *knezinski avtonomii*.

Sepak, postoji edna druga, se cini mnogu poprifatлива moznost. Poznato e deka samoupravata vo naseto selo se izgraduvala

niz vekovi so obicajното pravo. Taa samouprava bila socuvana se do XIX vek, glavno poradi toa sto turskata drzavna uprava ne odela podaleku od nahijata, taka sto seloto nemalo nad sebe neposredna kontrola od strana na drzavnite organi na vlasta. Normalno bi bilo taa samouprava vo moriovskite sela da dosla do pogolem izraz, bidejki prirodната izoliranost na oblata ovozmozuvala taa da se socuva i postepeno da se razvie mnogu poveke otkolku vo drugite delovi od Makedonija.

Vo gornoto, kako i vo faktot sto ovde ,pak poradi specificnitate zivotni uslovi, narodnoto predanie kondenziralo vo sebe mnogu detail od minatoto, nie ja gledame glavnata pricina za potenciralното znacenje na pravata na morovskoto naselenie pod turskata vlast, sto tolku zivopisno se predadeni vo narodnoto tvorestvo od ovoj kraj, i sto skoro bezrezervno se preneseni vo istoriografijata, pospecijalno graganskata.

Osven toa, izvesni specificnosti vo polozbata na rajata vo Moriovskata nahija mozele da proizleguvaat i od faktot sto ovaa oblast bila sostaven del na has. Za zal, zasega se uste ne e sestrano prouceno prasanjeto za feudalните obrvski na rajata sto ziveela na takov vid posedi.

Vo sekoj slucaj smetame deka nisto ne ke go narusi nasiot osnoven zaklucok: moriovskata oblas bila napolno vklucena vo osmanskiot feudalni sistem, a moriovskoto naselenie sostaven del od eksploatiranata klasa vo Osmanskata imperija – rajata, podloženo na sestrana feudalna eksploatacija.

OPSTI FOLKLORNI I ETNOLOSKI ODLIKI NA NASELENIETO VO MARIOVO

Proucuvanjeto na etnoloskite, a posebno na folklornite karakteristiki na Mariovo ima posebno znacenje od poveke aspekti, no nie ke gi izneseme slednite:

1. Mariovo kako izolirana geografska konfiguracija, do skoro, do naglata migracija (vo sešettite godini pocnuva nagliot process na raseluvanje na Mariovo) imalo svoj avtohton razvoj vo sekoj pogled, bez značajni vlijanija od drugi sredini.
2. Takvata izoliranost vo isto vreme značela i nedostapnost za ozbilno naučno proučuvanje, odnosno malku koj se zafakal so proučuvanje na pravilno tolkuvanje na tie karakteristiki.
3. Malobrojnite opisuvaci od razni drugi sredini povrsno, a ne sekogas adekvatno toa go pravele i
4. Poradi izoliranosta, a može i avtohtonosta, da ne receme i samodovolnosta, pokraj nemanje objektivni uslovi isklucitelni se primerite na nekolku Mariovc i koji dostignale određeno obrazovno i stručno nivo koe ovozmoži da go napravat toa.

Eden od tie isklucitelni primeri e i pisatelot Stale Popov koj vo svoite beletristicki dela dađe dragocen pridones vo izvorniot, originalen, avtenticen i eruditen opis na karakteristikite na naselenieto vo mariovo. Tie se nezamenliv izvor za analizi i proučuvanja, posebno za lingvistikata, etnografijata i etnologijata, etnopsihologijata, folklorot i drugi.

Iako mariovo od poveke aspekti pretstavuva posebna celina, poradi konfiguracijata na zemjsteto, administrativnata podelenost, gravitacijata kon sosednite nemariovski sredini vo određeni regioni ima posebni karakteristiki vo folklorot (vo nosiite, običaite, orate, pesnite i dr.)

Najznacajni razliki ima megu “staro mariovo” koe se naoga od desnata strana na Crna Reka, so isklucok na Gugjakovo i galista i delot na Mariovo od levata strana na Crna Reka, koi sami sebe i ne se smetaat pravi Mariovc i. “Staro “Mariovo so kozjak planina e podelena na Tikvesko i Prilepsko Mariovo i Bitolsko Mariovo. Ke izneseme nekoi specifičnosti i zaemni odnosi vo ovie posebni delovi, za potoa podetalno da zboruvame za ona sto go imame osoznaeno za folklorot vo Vitoliste. Ona sto ke go izneseme za Vitoliste vo najgolema mera ke se odnesuva i na selata Polciste i Besiste, zatoa sto tie sela bea priblizno ednakvi po golemina (polciste beše nesto pomalo) i

ramnopravni vo odnos na “kulturata”so odredena prednost za Vitoliste kako administrativen centar. Ramnopravnosta ja gledame vo toa sto so ist pocit zaemno si odele na gosti na selskite slavi (Vitoliste go slavi Svetikjanas,polciste – spasovden,Besiste Petkovden,koi slavi traele po tri dena.Ova se odnesuva i na Gradesnica,staravina,Budimirci,Bzovik i dr. sela od Bitolsko Mariovo so koi vrskite i odnosite se vospostavile uste poveke i za vreme po Prvata svetska vojna,bidejki za vreme na vojnata bile isseleni od Bitolskiot del na Mariovo i privremeno naseleni vo vitoliste,a pomalku i vo drugite sela od ovoj del na mariovo (gradesnica go slavi Ilinden Staravina – Bogorodica).Oblekata i obicaite bile isti i sklopuvanjeta na Brakovi megu momite i ergenite od ovie sela bila najcesta pojava i bez omalozuvacki i staglativen odnos,od edna ili druga strana,sto ne bil slucaj so pomalite sela,a posebno onie od preku rid osobeno Rozden – Rozdenjaci.Opisot sto go davame na ovie centralni sela (posebno Vitoliste) smetame deka e znacaen i po toa sto e tipicen i potesko podlozen na vlijanija od drugite sela i prema Vitoliste ima i od drugi avtori i drugi izvori,da se uporedat i napravi uvid vo takanarecenata socijalna percepcija.

Na prasanjeto po sto , po koi kriteriumi se grupirani selata koi prednacat so pozitivna percepcija,najcesto e davan sledniot odgovor : deka lugeto tamu se povospirani,pokulturni,poveke mesani.Osobeno ova se zboruva za bitolskite sela:Staravina,Gradesnica,Bzovik kade imalo trgovci koi trgnuvala ne samo vo Bitola,tuku i Solun.Drugite sela kako pomali bile nesto vo inferiorna polozba,a posebno negativna socijalna percepcija imalo kon Rozden – Rozdenaci,bile podivi,ponecisti,ziveele po kilibite,a knino iako preku rid bilo popozitivno percepcirano (poblag narod,pogostoprmliv i slicno).

Vlijaniata na perifernite delovi od Mariovo,doagale od slednite podracja.Na govorot vlijae Tikves na Rozden,a pomalku na Knino,Prilep,odnosno okolnite sela preku Selecka Planina pak vo pogled na govorot,a pomalku na oblekuvanjeta i obicaite;polskite sela od Bitolsko vo govorot,a vo dobra mera i vo oblekuvanjeta,posebno vo

selata orle, Makovo i Rapes i od Egejska Makedonija, odnosno Meglen na oblekuvanjetu i iminjata na pr. Ristaki i slicni.

Opsti karakteristiki na oblekata vo Mariovo. – Celokupnata obleka e izrabotuvana racno, glavno sekoe semejstvo za sebe po sto i se prepoznavale “vrednite” zeni, so mali isklucoci vo kroenjeto nag unite i salvarite. Oblekata e izrabotuvana od volna i od pamuk. Od volna e pravena dolnata obleka gaki za mazite i abi za zenite i za mazite i gorna obleka guni i za mazi I za zeni, kurdii (eleci) i sajaci za maskite i corapi, kalcuni i bijala kako obuvki. Od pamuk (bubak, babakerno) se pravele : kosuli za mazite i zenite, sagii za zenite i gaki za decata od 9 – 15 godisna vozrast. Poznato e deka osven zenite i maskte deca skoro do 9 godini ne nosele gaki. Mozebi i zaoa sterilnosta vo Mariovo, a posebno i kaj mazite skoro bila nepoznata, ja nemalo. Vo vrska so toa vo vitoliste poznata e izrekata (Scipska preslap) : Bamuja, jas od Scipka da se java, zenata trudna ke ostane.

Od kozina se pravele samo sakmi za obleka, potoa pokrovi, vreki, mutavi, zobnici i slicno.

Vo pogled na boite, karakteristicno e sto dominiraat belata i crnata boja so elementi na alova i gjuvezna boja kaj maskata obleka kaj maskata obleka kaj maskata obleka, a vo zenskata obleka crnata kaj postarite zeni, a kaj mladite otvoreni boi na optokite i vezovite, a resite so alova, gjuvezna i poretko pempava boja. Treba da spomeneme ovde deka otvoreni boi nosele i mladite maski (kemerite, podsveskite, kiskite, a pokasno i buvki na istite i pulejki).

Vo odnos na opstite karakteristiki na oblekata treba da se naglasi deka vo site godisni vremenja se nosela istata obleka so toa sto vo zimno vreme zenite nosele guni, a mazite guni ili sajaci i sakmi po poletu poradi stud i dozd i salvarari. Za da stvorime pocelosna pretstava za oblekata koja se nosela vo Mariovo ke ja poiseme posebno maskata, a posebno zenskata a potoa ke gi navedeme dopolnitelnite elementi spored sezonata i posebno karakteristikite na oblekite koi se nosele na sveceni priliki (praznici, svadbi, prvicinja, krstenja i tn.)

Osnovna maska obleka. – Od osnovnata maska obleka sekogas se nosela:volnenata aba (potkosula),volneni gaki,dolga potkosula od domasno tkaeno pamucno (bubakerno) platno se vezan zatilok i prednica koi ne se doblizuvaat,volneni dolgi beli corapi,alov volnen kemer,podsveski,opinci i pleteni kapi.Zimno vreme kako sto spomnavme salvari,kurdija ,sapak ili guna,ako vremeto e studeno i sakma.Se promenuvale – oblekata ja menuvale na dve nedeli.

Za sveceni priliki imalo posebni takami,koi se cuvale samo tie denovi,kosulite bile posiroki,izvezeni so podobri vezovi, ist bel konec,a vo ponovo vreme na abite se dodavale i kalci (pamucni – nekoja vrsta manzетки).

Zenska obleka. – Dolnata volnena aba,dolga kosula podolga od abata 8 – 10 cm,sagija pokusa od kosulata,bez rakavi so kis,pojas (volnen – platen cija tezina dostignuvala do 4 kgr.),dolgi volneni sarení corapi vo razni otvoreni boi,gusalcinja bidejki kosulite kako kaj mazite ne se zapetluvaat,prednici vo razni boi,kosulata e so vezen zailok,opinci,kilimi i krpcinja do 40 godini,a potoa crni.Zimno vreme guni so alov i gjuvezen kis na ramenícite i obikolkata i coa za optoka.Treba da se istakne deka zenskite kosuli se so bogati raznovidni i raznobojni vezovi po sto i kosulite dobivale i iminja:sarenite pisani,kopitata,usatkite (gi nosele postarite),ztkite pisani,karavilkinata i t.n.Napred se nosat vuti i pregaci za sveceni priliki.Vutite,a posebno pregacite se ukraseni so kis i gajtanci.Pozadi zapleteni na kolkot se nosat proclina,kaj pomladite vo pootvoreni boi obicno alovia,a postarite guvezna ili mesana gjuvezna i crna.Postarite momi stasani za mazenje i mladite nevesti na znacajnite verski praznici:Sveti jovan,Svekitanas i Veligden nosele kolci,calmi,kolani (na niv nanizani pari),paramnici,zapkarnici (dupli maramnici) so srebreni pari,singiri I srebreni,skopci,a na kolanot pavti (golemi skopci).

Za vreme na vencavanjeto (svadbata) nevestata nosi pusten kocel pozadi do petícite,naglava venec od brslen,netop (tenekija ukrasena so kiski i pari i guvejki.

Specificni obicai i obredi. – Poveketo obicai i obredi se povrzani so verskite praznici. Skoro sekoe selo ima selska slava. Taka na primer na Vitoliste selska slava mu e Svetikatanas, na Polciste Spasovden, na Besiste Petkovden, na s. Manastir Mitrovden, na Gradensnica Ilinden, na Staravina-Bogorodica, Dunje – Mitrovden, Rozden – Spasovden, Knino – Arangela, Gugjakovo – Mitrovden, Vrpsko – Arangela, Ziovo – podeljeno Petkovden i Mitrovden, Galiste-Svetikanas, Veprceni – Spasovden, Caniste Petkovden, Kalen – Spasovden, Caniste - Petkovden, Kalen – Spasovden, Kokre Duovden i t. n.

Osven selskite slavi skoro za site sela znacaen praznik so obredi e Bozik, Sveti Jovan i Veligden. Na ilinden se sobiraat na Sv. Ilija vo Melnica od site okolni sela, a vo vitoliste vecerta ili spored denot (vo zavisnost dali na toj den se mrsi ili se posti) se kole vol za site i se jade na Crkvata Sv. Ilija kaj grobistata koja datira od postaro vreme. Obredite skoro se isti i vo drugite sela verojatno postuvajki gi crkovernite dogmi. Nasproti Bozik, na badnik se organizira posebna vecera vo sekoe semejstvo (taa vecer ne se odi vo drugi kujki). Se mesi pogaca vo koja se stava para, koja so krsenje se deli na site clenovi na semejstvoto i povazni objekti za semejstvoto. Se vari grav i oriznik, a vo neкои semejstva se tolci i luk so orevi. Se vari grav i oriznik, a vo neкои semejstva se tolci i luk so orevi. Se deli ovosje za clenovite na semejstvoto: jabolka, krusi, kosteni, orevi, moze i po nekoja smokva, ako dozvolilo vremeto da bide kupena. Pred vecerata domakinot mu pravi metanie na volovite (zevgarot), a potoa pali sveki i im gi klava na desniot rog od volovite i ceka da dogorat za da ne se zapali slamata.

Na badnik obavezno se vari pevtija. Utroto na bozik se odi na trlata pred osamnuvanje t.e. tamu da gi osamne i zena da frli slama vo ognot, isto taka se posakuva vo sekoja kujka prvo da vleze zensko lice bez vikanje i da klade slama vo ognot i da blagoloslovi: kako sto se sili ognot taka da se silat lugeto ,da se ragaat zenski jagninja i jarinja, maski decinja i telinja. Potoa se kani na pojadok. Prvo se kasnuva sirenje. Sto ke ja ponudat nesmee da odbir, oti ovcite ne ke si

gi sakaat jagninjata.Utroto rano se odi v crkva,za porano da se pusti crkvata oti bil strven bozik.Okolu rucek zenite odat vo crkvata za da razdavaat za dusa.

Sveti Jovan bil navešel i sekoj saka na ovoj praznik da e doma,pa stocarite se zamenuvaat za da mozat da prisustvuvaat na obredite.Prviot den se odi rano vo crkvata se simnuvaat Svetcite,se vrtat tripati okolu crkva,se nosat na rekata i se frla krstot vo voda.Potoa lugeto si zemaat krstena voda,nekoj natopuvaat rzanje za pcelite i si odat doma,a onie sto gi nosat svetcite minuvaat niz sokacite vo seloto,i se pocastuvaat so blaga i topla rakija i mezinja po portite.Se vrakaat vo crkvata se namestuvaat ikonite i si odat doma.Okolu 12 casot i mazite i zenite odat narucek vo crkvata.Togas s bira i kumot so delba na pogacata od prethodniot kum vo koe parce ke se najde krvceto.Kumot se nosi vo rekata i se pusta vo voda,pa go krevaat vo visina i od nego baraat pari.Taka se pravi i so drugi postari luge,a potoa se odi kaj stariot,pa kaj noviot kum.Po ova se odi na sredselo i se pravi dogovorot koi od maskite ke odat "skutari so kumovite,a nekoj pravat i samostojna grupa.Poveketo mladi i stari koi ne odat skutari pocnuvaat da setaat kako koledari,sobiraat se za jadenje i kasno vo nekoja kujka jadat zaedno.Koledarite obavezno imaat gajdadzija, "gjujka " za sobiranje na namirnicite i blagajnik za parite.Skutarite si odat po red vo svoite kujki,a vo edna se vecera.Vtoriot den na sredselo ima oro.

Veligden e poznat praznik i kako "placko" bidejki na toj den sekoj saka da bide ubavo oblecen,da ima novi cevli,kappa,a sekoj ne e vo sostojba se da zadovolji,pa nekoe dete i mama da se rasplacat.Na veligden se nosat najubavi obleki,na veligden ima najmnogu oro,zatoa sto e prolet,dodeka za Bozik,Sv. Jovan i na Svetikjatanas vremeto e studeno,vrne sneg,ima kal (karasumul),megutoa pak veselo se igra iako oblekata prilicno ke se izvalka.

Gjurgjovden e znacaen po lulkite.

Znacajni karakteristiki na oroto. – Veke spomnavme deka na poveketo praznici ima oro.Oroto smetame deka ima centralno mesto

vo celokupniot psiho-socijaln zivot na Mariovcite. Tamu ,na oroto doagalo do izraz celokupното folklorno bogatstvo. Na oroto se prikazuvale ne samo muzickite sposobnosti na gajdardziite i oradziite, posebno na orovodcite, tuku i za vrednite vezilki, tkaaci, sivacki i se drugo sto bilo potrebno za da se izgleda – ke se recelo sto ubavo izgleda, sto ubavo e oblecen i doteran. Tuka se dokazuvala

ubavinata, vestinata, sposobnosta, maskosta, dominacijata. Tuka se izbirale idnite zetovi i nevesti, se izrazuvale simpatii, se namignuvalo se nadigrualo, se krselo po nekoe brcalo, imalo i po nekoja slakanica, a mozelo poretko i nesto poozbilno da se sluci. Vo vitoliste na sredselo se viele poveke tanci, vo postaro vreme oddelno maski oddelno zenski, a po krajot zenite nafateni za pojas peelee Veligdenski pesni so bavno i postepeno dvizenje.

Najpoznati ora sto se igraat vo vitoliste se: Za ramo(teskoto), arnautskoto, kucanoto, povrakanoto, dvapati zadnoga (zenite poveke i za miska) i sitnoto. Potoa (vo trudov) gi nabroivme poznatite gajdarzii, orovodci i orovodki, koi igrajki peejki go izrazuvale svoeto zadovolstvo.

I gajdarziite svirele za licno zadovolstvo, a verojatno i za dokazivanje na svojata vrednost i dominacija. Sepak vo zimnite praznici gajdaziite za sekoe isvireno oro zemale po edno jabolko, a na Veligden po edno jajce. Obicno postarite zeni vo pazuvite nosele jabolka odnosno jajca i ima davale na pomladite od svoite semejstva koi trebalo da igraat. Na sredselo se vodele na pomladite od svoite semejstva koi trebalo da igraat. Na sredselo se vodele posebni tanci na mazi i na zeni, a mozelo i da se mesaat ako igraat bliski rodnini. Pomladite sekogas na tanecot igrale ponazad ili igrale posebno. Osven tancite, na koi se igralo za seirdziite, bile interesni i drugite igri sto gi izveduvale maskite (mladite), posebno znacajna za ergenite e preskakulicata. Vo ova igra doagala do izraz izdrzlivata motorna spremnost i gracioznosta na dvizenjata, kako i ubavinata na oblekata, posebno na sirokite dolgi kosuli ili uste poveke na belite široki fustani – podobro receno maskite zdolnista od aster i. t. n. Pred

da pocne oroto maskite igrate i dolga magarica i igrata Bzzzz.Bzzzz se igrata i dodeka se vodele tanci na prazniot proctor.Ako kaj preskakulicata i dolgata magarica doagale do izraz vestinata i izdrzlivosta,vo ova igra osven izdrzlivosta doaga do izraz i perceptivnata sposobnost kako vrz osnova na silinata na udarot na dlankata taka i po emocionalnata reakcija na igracite i na toj sto vistinski go izvel udarot.

Od drugite igri so koi se pokazuvala silata najpoznato e frlanjeto na kamen i ripanjeto trinoga,se razbira pred se da pocne oroto. Koga zboruvame za pokazuvanjeto na sila i borba kaj maskite toa najmnogu doaga do izraz za vreme na palenjeto na ogan kaj koledicite pred Bozik i na vasilica.Togas (smetame deka) doagalo do izraz ne samo tradicionalното prifatlivoto pokazuvanje na silata i mokta na koledarite i tolerancijata na ostanatite,tuku i ostvaruvanje na odredena odmazda prema nekoj lica vo nemilosrdnoto turkanje kon ognot,pravenjeto kula i nevodejki smetka kako ke go podnese tovarot onoj sto e najdolu,do rusenje na porti i zemanje na materijal za rasplamnetiot ogan.Vo tie priliki kolektivno mu se “osvetuvale” na nekoj “skrzavici ili drugi lica koi po opsta ocenka koi vo tekot na podolg period se odnesuval nesto poinaku od kolektivnata pretstava,za soodvetno odnesuvanje vo seloto.

Od drugite retki obredi ke gi spomneme pravenjeto na dudule vo susnite godini,fakanjeto ziv ogan i zezenjeto na stokata.

Osven na verskite praznici koga lugeto go izrazuvale celokupnoto duhovno i socijalno bogatstvo,na svadbite doagalo do izraz kolektivnoto ziveenje i pocituvanje na odredeni tradicionalni normi i obicai koi vo sekoja sredina imaat odredeni karakteristiki.Opsta karakteristika na svadbite vo Vitoliste e masovnosta i veselbata skoro na celoto selo so toa sto kanetite svadbari vleguvaat vo kujkata i rucaat ili veceraat,a drugite vo dvorot,po cardacite peat,igraat i dobivaat rakija,a moze i po nekoja raka carevka.Karakteristicno e i toa sto na svadbata koga mladozencite se vencavaat i prethodat obredni i zavrnsni fazi pr. “Naracnicite”.Svadbite (stapuvanjeto vo brak) bilo

obavezno so strojnici, a isklucok bilo poteruvanjeta i beganjeta, pa taka i se velelo deka nevestata e zemena so svodnik, poterana ili izbegana (begalka).

Celokupnata procedura pocnuva so svodnikot, so davanje na dumata i otkako ke se slozat roditelite na nevestata ke ispratrat zdravozivo (jabolko i kiska) do idnite svatovstini i vo isto vreme se dogovaraat koga ke go zemat raunot, koj se состоi od 5 seovi - cel takam najubavo kosula, vo neja samija, corapi, kalci. Toa se svrsuva za 2-3 dena samo da ne bide sproti sreda i sabota. Retko se taksuvaat na vis-godina, a svadba vo postite ne se pravi.

Od zemajneto na raunot do svadbata nevestata ne seta nikade da ne i napravat nekoja magija ili da ne i se rasipat, a najvazno e sto ja dovrsva rubata, pa ako treba pomagaat i rodninite. Pri davanjeta na dumite se kazuva sto mora od strana na zetot da se kupat darovi i kolku da se dade prit (godovi pari). Raunot go nosi svodnikot, a toj e i svedok za dadenite dumi i za darovite da ne zavrtat posle.

Svadbene ceremonii pocnuvaat so mesenje "testo" (pogaci za kanenje na najbliskite), vo petokot pred nedelata vo koja se pravi svadbata. Testo se mesi i kaj maskoto i kaj zenskoto, a go mesi bratucedata ista ili pomala po vozrast od mladozencite. Na testo odat samo zeni i deca, a se dava meze crevka i debel grav za makanje (lazici ne se davale za da ne laze nevestata ili zetot). Vo sabotata kalesnikot ili dvajca (najblizna roda) kanat so karta so vino i kiska na koja se vrzuvaat pari od sekoja pokaneta kujka. Taa ista kiska na svadbata ke bide niz racete na site svadbari sto sedat na trpezata i potoa ke i se dade na nevestata.

Vo nedelata svadbata pocnuva so toa sto kalesnicite so gajdarzijata odat po pokanetite svadbari i gi sobiraat spored vaznosta : prvo nunkoto, starosvatot i t.n. Koga ke se soberat rucaat i odat po nevestata. Koga ke trgnat po nevestata svatovite gi grabinjaat konjite po ulicite se do portata na nevestata, no tamu ne gi pustaat se dodeka ne dojde svekorot. Pri toa i ednite i drugite peat svadbarski pesni, a gajdarziite svirat karakteristikna melodija, a svadbarite izvikuvaat karakteristikni izvici. Pri trgnuvanjeta na svatovite po

nevestata zetot se zabricuva (go zabricuvaat nunkoto i deverite),a zenite peat karakteristikni pesni.Svekorot i drugite svatovi ke vlezat doma i ja krsat blagata pogaca,se krevaat svatovcinite (svekorot i dedot) se blagoslovat,kiskata vrvi po tprezata,tatkoto na nevestata ja viduva kiskata i i ja davaat na nevestata vo zemnikot,koga i gi davaat i narocno kupenite cevli (i gi dava svekorot i desniot dever).Taa gi potturnuva vo znak na odbivanje,a vo meguvreme zenite peat prigodni pesi za taa ceremonija.Otkako ke gi obue cevlite ja zemaat i ja kacuvaat na konjot,a pred toa zetot i nevestata baknuvaat raka pri i po ruceko.Otkako ke se kaci na konjot idat bliskite rodnini ja daruvaat i taa niv gi daruva.Rubata veke e tovarena na drug konj i ako rubata e teska vrekite se potpiraat so lastegarki.Dodeka trae daruvanieto na rodninite na nevestata se peat svadbarski pesni se izvikuva i se svirat svadbarskite melodii.Ottuka se odi vo crkvata na vencavanje,pa od crkvata se odi vo kujkata na zetot.Vo sredinata na dvorot stojat mladozencite edno do drugo dvajcata kaceni na konjite.Svekorot so pogaca na glavata i casa vino vrte okolu mladozencite krstejki se i blagosluvajki gi mladozencite,se zavrtuva tri pati okolu niv,ja simnuva pogacata od glavata i im dava parce od pogacata da kasnat od vinoto da se napijat (prvo na zetot a potoa na nevestata).Posle se vodi nevestata do vratata,pak zastanuvaat edno do drugo so blagoslovovanje od strana na svekorot,nunkoto i deverite vo odnos na idnite rozbi (tri maski i dve devojcinja).Potoa,svekrvata ja vodi na kovcegot da i pokaze kade e i ke ja zarane i ja blagoslovuva.So toa zavrsva dnevniot del od svadbata,a vecerta so pokanata doagaat svadbarite i se igra i pee do dva casot po polnok.

Mladozencite si legnuvat vo zemnikot,a prodolzuvaaat da sedat svekorot,nunkoto i deverite,koi ne legnuvaat a nunkata go ceka rezlutatot za “cesnosta” na nevestata.Ako e se kako “ trebe” se topli i pie blaga rakija zetot puka so puskata,da ne se gluvi decata,a potoa strojnikot so blaga rakija odi kaj tatkoto i majkata na nevestata.Potoa sleduva “pregosot” pak se zbiraat so gajda svadbarite i se vodi nevestata na voda.Pri toa nevestata guvee na svekorot,nunkoto,starosvatot - toa porano go pravel i zetot.Si

doagaat doma peejki i igrajki po patot. Vodata sto ja zaleale vo baceto e za nevestata pa taa se trga. Potoa vleguvaat doma se podigaat so svekrvata, pa nevestata na svekrvata i zavitkuva calma. So toa zavrsvaat ceremoniite i se isprakaat glavnite na svadbata (nunkoto, starosvatot i deverite).

Vo vtornikot se cekaat svakite, od nekolku zeni (najmnogu do devet), na svakite mu se davaat najubavite mezinja, pa mozda odtamu ostanalo vo Vitoliste pogovorkata : “Maznik i mleko – zjovskite svaki”.

Po dve nedeli zavrsvata “ faza “ – prviceto. Prvo od kaj zetot odat kaj tatko na nevestata od vecerta pa do utroto. Ako nekoj im se “mesa” na rucek ke bidat kaj sto im se mesal pa se vrakaat doma po dvaest i cetiri casa. Pri toa se pie, jade, se pee se igra... Na prviceto se sobiraat najbliznite rodnini, najmnogu 15-20 prvicari. Po edna nedela prviceto se povtoruva obratno – kaj zetot i nevestata doaga dedot i babata so svoite najbliski rodnini i istoto se pravi.

Vo tekot na godinata, veliki posti (srede posti), nevestata odi na posedok kaj majka si na edna nedela (ja odveduva i si ja vrajka srekrvata). Svekrvata e najdobro nakitena, i so ovoj cin prestanuvaa svajkite da si odat na gosti.

Opsti karakteristiki na pesnite vo Mariovo. – Zboruvajki za raznite obicai veke e receno deka oroto, svirkata i pesnata se redovnite zabavni i voobicajni aktivnosti na naselenieto vo Mariovo, a isto taka kazavme deka mazite izveduvaat neкои drugi igri (d’ga, magarica, trinoga, frlanje kamen, bzz, preskakulica i drugi). Osven toa, pesnata i svirkata e pridruzna aktivnost i vo tekot na redovnite raboti. Posebno toa se pravelo za vreme na plevenjeto, zneenjeto, svirenjeto obavezno go izveduvale ovcarite na supelki i kavali, a neкои i na kleparka. Posebno bilo ubavo noknoto svirenje na ovcarite na supelki i kavali, a neкои i na kleparka. Posebno bilo ubavo noknoto svirenje na ovcarite koga gi popasuvale ovcite. Osobeno bilo ubavo noknoto svirenje na ovcarite koga gi popasuvale ovcite. Osobeno bile ubavi melodiite koi se izveduvale na sopski kaval. Poznati sviraci na ovoj kaval bile : Dance

Srbjakov, Stevan Katin, Marko Crnev. Vo seloto se slusale sviracite koi svirele duri od Elce. Svirele i vjanicite dodeka odele po drva, koi svirele duri od Elce. Svirele i vjanicite dodeka odele po drva, na zetva na gumno. Na supelka poznati sviraci bile Dimo Ulev, a pokasno Ilko Slabigjorov (koi isto taka i ubavo peel).

Pesnite vo Mariovo verojatno kako i celokupniot zivot ne se dinamicni i ritmicni, tuku glavno e razvlecena bavnata melodicnost na pesnite koja mozela da se izveduva na vreme na rabotata, a osobeno za vreme na noknata letna rabota. Izveduvacite na pesnite veruvame deka osven od licno zadovolstvo go dokazuvale i nivnoto prisustvo i vrednost t.e. da gi slusaat drugite. Poznati zetvarski pesni se : Ispadni Jano po pole, Podunal veter Mara, Sto mi e merak poljak da odam, Sto ludo odi po turbot, ...

Od svadbarskite pesni bile: More zapejmi sestro sevdalino, Zadremala mladata nevesta na cesna trpeza, Sto krotko odis mlada na voda, Uci karaj sinu nevestata, Ceresna se od koren kornese mome se od majka delese, Pien ide od grada i drugi...

Pesni bez znacajna soдрzina (zizi mizi) peelee koledarite, i po razni vecerni slavi i drugi praznici.

Na raznite veselbi se peelee spontani pesni. Poznati se : Se zbirale odbor momcinja, Na cesmata Elenicka, Slusnete ja braka nasata pesna (ja peelee Mitre Krcov, Kole Veljanski, Riste Predev, Stojan Darov, a pokasno Jovan Darkov (Krzot) , Ima li uste koj da ne znae, Izlezi Gjurgo do ponadvor, Nesto ke te prasam babo, Se sobrale male, ...

Se peelee i ljubovni pesni : Bukati Mitro dusata, Bela se zedov na glava, Padnav si bolen vpostela, Petlite peat zora se zori, Zemi me Neso strikova, Tri godini sejmen setav, Blaze tebe mome tesko mene, Racaj poracaj sto da ti kupam, Izvrela voda studena, i drugi...

Zalovni pesni se peelee kako sto se: Sto mi blee sto mi lelee, nane sonce zajde, Done pelen brala bratii go barala.

Isto taka se peelee i humoristicni pesni megu koi : Petleto rano peese starigo dedo budese, Ajde da recime uste ednas, Mi trgnala moma zelka doz doz...

Od ovcarskrite pesni najcesto se peela pesnata : More veseli se dobar domakine i dr.

Gi iznesovme muzickite igri i drugite igri sto se igrate vo seloto,no stocarite osobeno pomladite ,koga se srekavale po poletu igrate razni igri megu koi znacajni se grr-cij stap (grcistap) vo koja kako i pri bzz igrata doaga do izraz perceptivnata sposobnost pri dopirot.Vrz osnova na vizuelnata percepcija pred toa sega da pogodi samo po dopirot so debeliot kraj na stapot cij e.Druga igra so stapovi odnosno pracki e “Lozina “ vo koja doaga do izraz motornata spremnost i vestina,pri sto se dobivaat poeni razlicni po broj,zavisno od toa kako ke bide doprena prackata,stapot sto lezi (udar) turnik,stapnik,ako se pikne pod stap se imenuva so poloviot zenski organ.Se ripalo tronoga,tokmunozicki.

Od igrate so sedenje znacajni se : petkamen,mizitatara.

Od igrate sto se igralo i vo seloto i vo poletu so stokata se: klenzata,biskata (hokej na suvo) ,so orevi i kosteni vo dupka so izleguvanje od igrata.Druga znacajna igra e “Stojna”.

Vo pogled na etnickite karakteristiki poznato e deka Mariovcite poradi izoliranosta i sopstvenata kultura se edinstven homogen narod.(osven isklucitelni slucai za vreme na vojnite?).

Posebna etnicka grupa vo Mariovo predstavuvale kovacite - Egupcite,koi do skoro se odrzale kako posebna grupa so toa sto od razni sela stapuvale vo brak,a retko se mesale so makedonskoto mariovsko naselenie.

Vo odnos na vlijanieto od drugi narodi iako pokratko vreme bile na vlast,ni se cini deka poznacajno vlijanie imale Bugarite,osobeno vo pesnite,pa cesto bugarski pesni se peat kako makedonski,a neкои so bugarski naglasok za makedonski pa ne sme nacisto dali se vrhovisticki ili centralisticki,no vo mariovo se peat.Posebno toa vazi za komitskrite pesni (Ceren se oblak zadade na vrh na Pirin planina).Ova vazi za Vitoliste i drugite sela od Prilepsko Mariovo trpele grcko vlijanie-kako sto spomenavme se gleda vo neкои iminja,a sekako imalo vrbuvanje na lica i na politicki plan pa zatoa imalo grkomani,kako sto imalo vo drugite sela

Bugarofili, Srbomani, nekoi lica dobivale takvi nadimaci kako sto bil Trajko Lesnov – Bugarinot, koj pri Grupni sredbi se majtapel i toj i lugeto so nego, za toa kako Bugarite se dobri, vredni deka koga-togas ke pobedat i slicno, se razbira toa za vo stari godini, porano ne bilo sega pa zatoa imalo i kolezi primerot vo s. Ziovo, ubistva palenja i grabezi i podmetnuvanja kako sto bilo vo Vrpsko i drugite sela. Na primer poznati se slucaite koga oficijalnite vlasti ke mu podmetnale oruzje za potoa da baraat da kaze dali ima oruzje. Bidejki covekot nepriznava, vlastite go naogaat oruzjeto i sleduva kazna, najcesto poradi alcnosta za peri na lokalnite vlasti.

Inaku sto se odnesuva do kovacite – Egjupcite po religija bile pravoslavni, a spored kazuvanjeto na anketiranite lica nejadele salo, a svinsko meso jadele.

Dobro bi bilo da ima antropoloski ispituvanja za niv kako malubrojna grupa i verojatno e deka za nivnoto poteklo vazat pretpostavkite koi se sega aktuelni za Egjupcite vo Ohrid i Struga.

I na krajot da go citirame Vladimir Dedier koj pisuva vo 21 od 30.03.1990 g. veli : “Vie Makedoncite ste vo malku posrekna okolnost otkolku sto se Slovincite. Vie go imate socuvano ona sto e pobitno vo zivotot na eden narod, a toa e zacuvanosta na onoj svoj naroden izraz i ubavinata na muzikata “ a Stojan Georgiev od Petric, ke napise “ Povazno e sto imaat sopstven jazik, muzika najdobra i najmelodicna na balkanot”.

**BOGOMILSKI TRAGI VO NARODNITE
UMOTVORBI
OD MARIOVSKO**

So samoto pojavuvanje na bogomilskoto učenje vo X vek, na terenot na Makedonija, se sozdale možnosti za negovoto odrazuvanje i vo makedonskata knizevnost, se razbira srednovjekovna, kako i vo makedonskoto narodno tvorestvo. Internacionalna po soдрzina i tematika srednovjekovnata knizevnost vesto i nametljivo go apsorbirala postaroto knizevno nasledstvo, osobeno filozovskoto i mitskoto, vo hristijanski orientiranata narativna struktura. Vo prvite vekovo na hristijanството antickiot mit i mistika, orientalnata i docnoantickata knizevnost vo sirokot sinkretizam na poklasiciot

period ja osvojuvaat hristijanskata knizevnost. Sinkretizmot e posebno silen vo neoficijalnata apokrifna knizevnost, i vo nea moze da se raslojuvaat natalozenite naslednosti.

Paralelno so pismenata knizevnost egzistirala i usnata tradicija, koja isto taka, apsorbirala znacajni temi, osobeno popularni i karakteristicni za odredeni periodi. Vrz nea vlijaela i pismenata tradicija, no i mitskite naplasti koi se prisutni i vo srednovekovnata knizevnost i vo narodnite umotvorbi, koi za zal ne se registrirani redovno, tuku obicno daleku po vremeto na aktuelniot mig.

Aktuelnoto bogomilsko dvizenje, koe mnogu brzo gi nadminalo granicite i lokalitetite na Makedonija, ke stane predmet i tema na raznovidni knizevni i narodni obrabotki. Ova dualisticko i socijalno dvizenje, vo osnovata gi razotkriva eretickite anticrkovni tezenija. Ottuka neodlozno se nametnuva baranata vrska so postarite i so najstarite dualisticki dvizenja, cii ideoloski transmisii se prenesuvale i se predavale, ostavajki jasni tragi vo mitskoto nasledstvo na lugeto koi bogomilskata eres ne gi preskoknala.

Postoi i eden poseben vid srednovekoven odnos kon mitologijata. Vo prvite vekovi od hristijanstvoto mitovite, kako tradicionalni knizevni ukrasi, vo ocite na obrazovanite hristijani dobivale posebno simbolicko i mitsko znacenje. Mitoloskoto nasledstvo prodiralo po raznovidni patista i toj proces se odgleduva preku prvite terminoloski zaemki.

Duri i pisatelite na apokrifite ne bile pretežno eretici, iako vo nivnite opisi ima mnogu crti karakteristicni za hererodoksnoto hristijanstvo. Crkvata gi otrlila zaradi eretickata orientacija, a podocna i energicno gi progonuvala. Veke crkovniot istoricar Evsevij napravil indeks na zabraneti apokrifi, a po nego Atanasij, Grigorij Bogoslov, Amfilohij, Kiril Erusalimski. Najpoznat e sekako indeksot na papata Gelasij od V vek. Najstariot indeks na zabraneti apokrifi kaj juznite sloveni se naoga vo Simeonoviot zbornik, spored prepis od 1073 godina, potoa vo Svetosavata krmcija, vo pomladite krmcii so ruska redakcija, kako i vo indeksite zacuvani vo ruski prepisi, kako sto se : Pogodinoviot, Kiprijanoviot i Zosimoviot.

Mitot im daval na apokrifite dlaboko znacenje i pogolem sjaj.Preku nego avtorite vnesuvale vo apokrifite uste prethristijanski paganski učenja,stoicki moralizam,platoniska neoplatonska mistika,pitagorejski simboli,filozovski poraki.Site ovie naslagi mu odgovarale na mentalitetot i vkusot na srednovekovniot covek.Tokmu zatoa,od druga strana,ovaa pisana knizevnost povtorno moze da se vrati megu narodot,koj gi apsorбира popularnite i fantazerski temi,koi imaginativno dejstvuvaat preku narodnite kreacii.

Zatoa,koga denes,vo odredeni makedonski sredini,kade sto e zacuvana od razlicni pricini podolgo zivata narodna usna tradicija,mozeme da pronaogame koreni i sloevi od dalecnoto i mnogu podalecnoto nase minato.Bogomilskoto dvizenje,koe se vkorenilo vo Makedonija,doneslo vo svojata osnova stari istocni naslagi,potoa so silna pocvena erupcija prerasnuva vo avtohono dualisticko etericko dvizenje,koe vo natamosniot razvitok,ne samo sto se prosiruva,tuku i stanuva izraz i odraz na specificnata sredina,koja go neguva,zacuvuva,razviva.

Zatoa ne slucajno,ovde ke se zapreme vrz posebno zacuvanite narodni umotvorbi,sobrani i snimani vo Mariovsko.Ovoj makedonski region bil podolgo vreme izoliran od gradskite centri,bidejki do nego ne dopirale izgradeni komunikacioni vrski.Vo tekot na 1977 – 1978 godina imavme moznost na ovoj teren da izvrsime povekekratni istrazuvanja i da dojdeme do neverojatni rezlutati.Vo novosobraniot maerijal ocevidno se zabelezuvaat prisutni poveke mitski ciklusi: kosmogonski,teomatiski,eshaoloski,sotiroloski, i drugi.

Pred se,znacajni se ostatocite od kosmogeniskite dualisticki sfakanja,spored koi postojat dva ramnopravni principii.Gospod e vo srednovekovnite knizevni dualisticki tvorbi,kako i vo antickiot mit,ureduvac na kosmosot,a ne sozdavac,pri tvorecki ciklus na vecno postojnata materija,od koja pocnuva samiot akt na sozdavanjeto.So jazikot na apokrifite sozdavackiot princip simbolicko se sporeduva so tkaac,koj od vlaknata na materijata plete nebesen prekrivac,ili so

kovac, koj od kremenot vade iskri, pretvoruvajki gi vo nebesini tela. Taa teska i macna rabota pri sozdavanjeto vo antickata mitologija mu e prepisuvana na neubaviot i kuc Hefest, a kaj hristijanskite dualisti e prenesen na Gjavolot, iako starata mitska soдрzina ostanala kako ramka i za novite srednovekovni kosmogoniski koncepcii.

Ne e slucajna pojavata na makedonski narodni umotvorbi tokmu posebno vo Pelagonija, Mariovsko. Od pilepsko ostanuvaat kako primeri mnogu znacajni narodni tvorbi so izrazita dualisticka koncepcija. Megutoa, vo sovremenite sobrani folklorni materijali terenot na Marovsko pokaza vpecatлива razonoobraznost, bogomilski svakanja zacuvani do denes. Ovde naidovme na dosta stari legend, veke zaboraveni vo drugite mesta vo Makedonja, i drugi nezabelezani vo objavenite zbornici. Sostojbata vo Mariovsko nedvomislno otkri deka vakvi i slicni tvorbi egzistirale izobilno i porano, no ostanuvale nezabelezani, neregistrirani.

Vo Mariovsko ja zabelezav interesnata legenda za prvobitnoto drugaruvanje i pobratimuvanje na gospoda i Gjavolot i toa od nekolku raskazuvaci od selata : Vitolista, Vrbsko i Rapes. Vakva legenda zabelezal i J. Ivanov vo Bugarskiot folklor vo koja stanuva jasno deka prvobitno gospod bil sam i zaradi osamenosta go sozдал svojot drugar. Od svojata senka go sozдал Gjavolot. Spored raskazuvanjeto na Nenad Stojkovski od seloto Rapes “sedele gospod i gjavolot kraj nekoi golemi reki. Praele muabet kako prijатели.” Ponatamu sledi sozdavanjeto na volkot od strana na gjavolot. Mara Kartova od Vrpsko raskazuva “ Kako se zafatil svetot gospod ostanal sam. Odi, odi, sam. Nisto ne mozel da preceka. I edno vreme imase mesecina. Nemalo nikoj pred nego, a nesto mu se videlo: “Ej, - rekol, koj si?” I toj dojde. Toa bese negovata senka. “Kaj odis ti? - prasal. Dojdeniot odgovoril: “Kaj ti, tamu i jas .” I pocnale da odat”.

Gospod gi sozdava Adam i Eva .Gospod i Gjavolot sozdavaat i drugi sustestva. Gospod go sozдал i oziveal magareto. Gjavolot go napravil volkot i rekol: “Stani v’cko fati boga za noga! No volkot oziveal samo

so pomosta na gospoda,potoa skoknal i go fatil gjavolot za noga,go pregrizal i ottogas gjavolot ostanal ednonog.

Krajot od dolgata prikazna na Mara Kartova ja iznesuva podelbata megu gospoda i gjavolot.Gjavolot gi zel umrenite i potoa sledi borbata da mu se odzemat klucevite,bidejki mnogu dusi se nasobrale vo negovoto carstvo.

Pocetniot tekst na varijantata slusana od Stevan Nedanovski od selo Vitolista e slicen so prethodniot:”Gospod koga setal po zemi odel kvecerina.Imalo mesecina.Pogledal nazad i videl covek.Toa bila negovata senka.”Kaj sib re bratu – rekol gospod “Eve sum – rekla senkata,a taa bila gjavolot.”Po drugaruvanieto odlucile da se delat,zasto bile brajka.Gjavolot gi zel umrenite dusi.

Pocetniot tekst od legendava vo site varijanti go razotkriva bogomilskiot dualizam preku egzistiranjeto na gospod i gjavolot kako brajka ili kako drugari,uste pred sozdavanjeto na covekot.Megutoa ocigledno e deka gospod e sekogas nadmoken.Vo site varijanti za sozdavanjeto na volkot mora da se pojavi gospod za konecno da go ozivi.Vo varijantite od selata Brod i Rapes gospod mu dal dusa,no koga rekol” Oh volku,kolku si strasen!”se popismanil i brgu rekol: “Oh volku kolku si strasliv!”Vo toj mig volkot oziveal i stanal strasliv.

Spored prikaznata od Trajko Trajkovski od selo Staravina,gospod i gjavolot drugaruvale i se natprevaruvale koj sto ke sozdade.Ednas “Gospod sadi lozje,a gjavolot pravi kapina”.Gjavolot sakal da go nadmudri gospoda,t.e. kapinata da dade prva plod.No gospod rekol: “Jas ke im dam na moite risjani sto se,da ne jadat od tvoite kapini,zasto koj e risjanin do prodolzvanje kapina ne smee da jade kapina dur ne kasne grozje.”I ottogas ostanalo prvin da dade rod lozjeto.Vsusnost i ovde ulogata na gospoda e primarna.Megutoa i gjavolot se javuva kako vazen tvorec.

Vo Mariovsko postojat brojni varijanti na prikaznata ” Kako ja sozdal gospod Vodenicata”.Vsusnost gospod ja izgradil vodenicata,no ne znael kako da ja pusti da proraboti.Vo slucajov interesno,gospod se javuva kako potcinet tvorec,bidejki tajnata za rabotenjeto na vodenicata ke ja otkrie gjavolot.Vo prikaznata se veli:

“Stana gospod i ja natera pcelaata: “Ti poleka da zastanes na nego i da slusas sto ke vele gjavolot.” Pcelata slusnala od gjavolot kako treba da proraboti vodenicata, letnala kaj gospoda i mu gi soopstila zborovite na gospoda. Duri togas vodenicata prorabotila. Spored drugi varijanti gjavolot ja videl pcelata koga odletala i “ frill po nea so cingelot i ja presekol. Ottogas site osi bile blagosloveni od gospoda i preseчени preku sredinata”. Taa mu soopstila na gospoda deka vodenicata ne smee da ima zelezni kamenja, tuku kameni. Varijantata slusana od Petre Talevski istaknuva deka istaknuva deka vodenicata sto ja pravel gospod, gjavolot mu ja rusel.” Gospod praj praj, gjavolot turni mu ja”. I vo ovoj slucaj osata otkriva kako treba da bide podignata vodenicata, t.e. gospod trebalo da ja vgradi vo nea “ klukackata”. I vo trite varijanti zacuvani se dualisticke razliki, duri vo polza na gjavolot.

Iako poveketo legend go istaknuvaat prvobitnoto nedelivo prijateljstvo megu gospod i gjavolot , se pak ne bilo takvo nepomateno i iskreno, zasto vednas se cuvstvuvaat megusebnite nastojuvanja za nadmudruvanje na drugiot. Eve kako spored prikaznata slusana od Kovilja Aleksova, od selo Grunista, so naslov “ Kako stanal gjavolot”, se objasnuva toa prijateljstvo. “Gjavolot vaka stanal. Slusnav deka gospod bil prvo edinka. Ka odili, odil, edinka, sam, si rekol:” Treba da imam eden brat. I senkata negova mu se stori brat i mu vika:” Ej , drugar! I gospod si plodel ovci, a gjavolot kozi.” Ponatamu tie se karat okolu kozite na gjavolot i poslednirov mu predlaga na gospoda: “ Oti sme braka da se delime!”

Za bozestvenoto poteklo na Gjavorot zboruva i prikaznata od Trajko Trajkovski “ Kako bile napraveni Gjavorite. No, nekoj od niv ispadnale itri, ludi, silni, a nekoj duri pocnale da ne go slusaat gospoda.” I gospod se nalutil i gi isfril site ludi angeli vo moreto, vo pustinite, po zemjata.” Znacj site gjavori se napraveni od angeli.”

I vo ovie dve varijanti izbiva karakteristicniot bogomilski dualizam, za pocetnata ramnopravnost na dvete sili. Pokraj toa, pokasno megu niv nastapuva postojana borba, a potoa doaga i do bratska podelba.

Vo mnogu varijanti od slusanite prikazni vo Mariovo na ovaa tema zabelezav deka se provlekuva epizodata koga na gjavolot mu pripadnuvaat mrtvite dusi,a na gospoda zivite.Megutoa nabrgu gospod sogledal deka mnogu dusi mu pripadnale na losata sila i se dogovoruva so sv.Petar da mu gi zemat klucevite.Raznovidnite verzii glavno se baziraat vrz slednirov tek : Sveti petar go ubedil:” Ajde da nurneme podlaboko,dolu e poladno i poubavo.” Gjavolot na krajot se izlagal,nurnal dlaboko i vo toj mig gospod go zamrzna moreto.Sveti Petar mu gi zel klucevite i letna so niv kon neboto.Gjavolot brgu se dosetil,zel eden kamen,go skrnil mrazot i letna po Sv.Petar.Uspeal da mu skine samo parce meso od peticata.Togas gospod naredil site luge da imaat vdlabnati tabani.

Spored varijantata od Nenad Stojanovski od selo Rapes,Gjavolot se nalutil poradi postapkata na gospoda i na sv.Petar i projavuva tvorecki sposobnosti;gi sozdava site mozni svirecki instrumenti i so niv gjavolite imale namera postojano da gi voznemiruvaat nebesnite ziteli.Prikaznava zavrsva vaka:”Znaci gjavolot gi sozdade site instrumenti,a tie se gjavolski raboti.” Inaku,bogomolite bile kritikuvani od Prezviter Kozma deka sozdavale razni tvorbi,koi odele vo rascekor so oficijalnata crkovna religija.Bogomilite isto taka smetale deka se sto e sozdadeno na zemjata e gjavolska tvorba.

Prikaznata “ Za ristovoto raganje asocira na edno mnogu vazno bogomilsko tolkuvanje,koe se odnesuva na nepriznavanjeto na coveckoto raganje na Isusa.Bogomilite smetale deka Isus Hristos ne moze da bide roden od obicna devojka – Marija,tie ne ja priznavale negovata majka.Insistirale samo na bozestvenoto poteklo na Isusa.Vo prikaznava gospod gi sogleduva nedelata na Antihrist i doaga do soznanie deka treba da se rodi vistinskiot bozji sin.Megutoa,raganjeto se izvrsuva preku mirisnuvanjeto na kiskata bosilek sto i ispratil gospod na Marija.Vo natamosniot tekst raskazot se priblizuva do bibliskata istorija za detstvoto i progonstvata na Isusa.

Na krajot moze da se rezimira deka materijalot sto imavme moznost da go sobereme vo Mariovo e mosne bogat vo varijantite na iznesenive motivi,otkriva retki crti na starinost,sto mnogu retko se sreka vaat vo drugite kraevi od Makedonija.Vaka zacuvanite legend do nasata sovremenost zboruva za silnoto i siroko vlijanie na bogomilskata eres vo Makedonija,od kade sto se prosiruvata brgu vo drugite sosedni zemji.

ISTORISKOTO MINATO NA MARIOVO VO NARODNITE PESNI

Pri razgleduvanjetu na prasanjeto za odrazot na istoriskoto minato na mariovo vo makedonskite narodni pesni neodminljivo se nametnuva nerazresenata zagatka za odnosot na istoriskata stvarnost i poetskoto spoznanie.Vednas da kazeme deka,kako vo svetskata poetika,taka i vo ovie lokalni razmeri se potvrduva odamna utvrdenata konstantacija deka celokupното minato na ovoj kraj ne e opfateno nitu vo edna oblast na umetnickoto tvorestvo na nasiot narod.Pritoa samo na prv pogled zbunuva faktot sto narodnoto poetsko tvorestvo ne progovori za site znacajni nacionalni temi na lugeto od ovoj kraj,a samo neznamen del od znacajnite likovi i nastani od minatot ostavija tragi vo makedonskite narodni pesni.

Vrz tie konstantacii najprvin i se zasnovuva jazot megu istoriskata stvarnost i bezbrojnata prakticna i pragmaticka stvarnost,nepregledna i nedofatna vo svojata sarolikost,i umetnickoto spoznanie,odnosno umetnickoto preoblikuvanje na taa stvarnost,postoi eden nezaobikoliv premin ili podobro receno filter koj po edna mosne slozena i nedofatliva zakonitost propusta od opstestvenata stvarnost samo neкои predmetnosti kako poetski temi.

Vo sto se sostoi toj filter?Po koi zakoni dejstvuva toj,po koi kriteriumi propusta toj po nesto od opstestvenata stvarnost vo svetot na umetnosta,ostanuvaa glavni predmet na poetickata teorija i glavna

zadaca na sekoj teoreticar koj raboti na edno tematsko podracje za da odgovori na tie prasanja.

Nakratko receno,rascepot i nedofatliviot raspon megu opstestvenata stvarnost i poetskoto spoznanie,so drugi zborovi:meгу sociologijata i poetikata,moze da se objasni samo vnatre i vo ramkite na poetikata na oddelnite tvorecki rezlutati,i uste podetalno,vnatre vo oddelnite poetski oblici.No istrazuvacot nekogas ne moze da gi ima pred sebe site tie muzicko-poetski izoblici na narodnite tvorci i zatoa sekoj odgovor na prasanjeto sto propusta nevidliviot filter od opstestvenata stvarnost vo muzicko – poetskoto tvorestvo ke bide nepotpoln ili podlozen na preocenki.

Ocigledno , vo svoeto poetsko oblikuvanje na nastanatite i likovite,narodniot poet ne pristapuva kako pragmaticki hronicar-istoricar,tuku spored svoite soznanija,svakanja i otcenki niv gi preoblikuva.So toa,oblikuvanjeto pretstavuva poetsko viduvanje i poetska vizija na stvarnosta,odnsono poetska vistina na objektivnata istoriska realnost.Narodniot poet pee od stanovisteto na negovata momentalna istoriska svest za sebe i nastanite sto gi prezivuva so negovite dnevni svakanja za opstestvenata i politickata opstost.Pritoa,samata istoriska svest za svoja osnova ja ima etickata svest.A denes i bogatata prezentirana fotografija vo pesnite ne moze vo potpolnost da ni gi razotkrie poetskite inspriacii i tvoreckoto spoznanie.Duri i koga imame poveke primeri na isti ili slicni preoblikuvani poetski motivi.

Na primer dvete pesni od Kita Gorevska od s.Polcista za stradanjeto na semejstvoto na soselanecot Cvetko Veselinov sodrzat so sebe neobicno bogata faktografija za narodnata pesna.Aramijata Gjelo so cetata doaga vo Polcista i ja sardisuva kujkata na Cvetko Veselinov.Na portata izloguva negovata snaa i soopstuvata deka Cvetko ne e doma,tuku e vo Prilep na Pazar.A na prasanjeto kade se sinovite Stojan i Jovan,taa gi upatuvaa na Cvetkovata Koliba vo Ramnisce i tamu tie se zaklani.

Vo vtorata pesna ,pak,"Sco mi se sobrale glavnite aramii" se precizira deka aramiite se sobrale " Gore na Rebarot – Picovata

cesma,i se upatile kaj Ganevata sestra Toda da go baraat Cvetko Veselinov.Otkako go ubivaat,negovite sinovi gi pecat na ogan”Kurban za jadenje “ i tuka go priveduvaat fateniot niven tatko :

*I mi sednale oni da rucaat
I mu dadoa na Cvetko Veselinov
i on da ruca od negovite deca
Zavnal Cvetko neke da jade,
ta sco mu govori Gane kapidane :*

- *Jadi bre Cvetko,jadi bre kuzum,*

*Oti i tebe kurban ke te pecime!
Zaval Cvetko pocnal da jadi
Polna usta meso,polni oci solzi*

Navistina neviden primer na ogoleno prenesuvanje na videnoto ili predaniето,a ovoj poetski primer za kanibalizam vo naseto minato mozno e da nastanal i kako tazacka.

Narodnite poeti obicno se inspriraat od odredeni istoriski nastani i licnosti ili se inspiriraat od odredeni opstestveni sostojbi i okolnosti i tie svoi spoznanija gi transformiraat vo svoja poetska realnost i vistina.Ottuka,poetskoto tvorestvo kako edna forma na duhovnata kultura na određenoto vreme, vo sebe nosi istoriski sodrzini kako poetski odraz na određenata poetska realnost.A toa e onaa relativna ili podobro receno – poetski verna slika na svoeto vreme.

Narodniот poet vo pesnite za odredeni nastani od Mariovo cesto ne gi poznavava dovolno faktite,no mosne uspesno i inventivno se koristi so svojata istoriska intuicija,so svoeto istorisko snovidenie.Vo vakvite najuspesni primeri narodnite poeti pokazuvaat golema mok za sintetiziranje na istoriskite spoznanija i voopstuvanje,ponekogas i samo vo eden stih.

Pesnata imam ok da gi opfati ne samo opiplivite fakti,tuku i nevidlivite,ona neistoriskoto na svoeto vreme.Taa moze da gi izvlekuva i nefatlivite plastovi na istoriskite protoci koi se zadrzale na

dusata na narodniot poet i takvata pesna dobiva univerzalen izraz so transistorska soдрzina.

Sosema prirodno,vo procesot na poetiziranje to na nastanite i zivotot,za izraz na novite zivotni okolnosti i istoriski nastani,narodnite poeti zakonito sozdavaat spored dadenite uslovi i potrebi na svoeto poetsko tvorenje.Tie se potpiraat i koristat so seto veke sozdadeno narodno umetnicko nasledstvo na oddelni pesni i delovi od pesni,umetnicki izrazi,sredstva i veke oformeniot naroden umetnicki vkus.Odnosno tie slobodno raspolagaat so site nivni melodiski,soдрzinski i drugi elementi kako korisni sredstva vo nivnoto novo tvorenje,preoblikuvajki ja nivnata celina ili oddelni muzicko – poetski celini.

Vo postoeckiот fond narodni pesni od Mariovo i za Mariovo srekavame golem broj takvi primeri.Ovojpаt bi go spomenale samo motivot “ mi se zdodejalo,majko”, koga zelezарot vo komitskata narodna mesna saka da stane vojvoda,a vo partizanskata narodna pesna – partizan.

Na krajot posebno bi go spomenale impozantniот broj na opeani likovi na zeni od mariovo,koi najdobro ni zboruvaат за opstestvenata poloзba na zenata vo одредeni vremenski periodi na porobenost,sekakva obespravenost i bez nikakva zastita.Peejki za likovite na Cucuk Mitra Bojazivkata,Grozda Bojazivkata i Neda site od Dunje,Stana Dureva od s.Besiste i mnogu drugi,nivnite istoriski likovi narodnite poeti sekogas gi povrzuvaат so aramistvoto vo ovie tesko dostapni predeli na Makedonija i nivnite samovolija i zlostavenosti.A vo proucuvanjeto na ovie fenomeni naporno treba da se ubrza objavuvanje to na mnoztvoto zapisi od razni sobiraci,a vo prv red od dosega najplodniот makedonski sobirac na narodni umotvorbi na site vremenja Milan Ristevski,cie ime treba i soodvetno da se odbelezi kako neodminliv i traen beleg na nasata folkloristika i nasata kulturna tradicija voopto.A nasite izdavaci sekako bi trebalo da se zainteresiraат i za objavuvanje to na negovite sobrani dela makedonski narodni umotvorbi.

FOLKLORNI OBELEZJA NA

MEGLENSKO

Voved. – Folklorot i etnologijata pretstavuvaat neraskinliv singir vo tvoreckata i umetnickata vrednost na eden narod.

Makedonskoto naselenie vo Meglen niz folklornoto tvorestvo kako i niz tvorestvoto vo materijalna i duhovna kultura,sozdaval i tvorel dela koi sto imaat neprocenliva vrednost za negovoto samoodrzuvanje i zacuvuvanje na svojot makedonski identitet.

Nivnata materijalna i duhovna kultura ima svoj odraz vo borbata za izdvojuvanje na socijalna i nacionalna sloboda.

Ovoj region vo svojot bogat folklor,jazik i etnosloski materijal uspeal da odolee so vekovi na site tugi vlijanija.Istoriskite podatoci govorat deka Meglen vo minatoto bil neosvoiv bedem za tugincite koi so vekovi ne birale sredstva za da go pokorat i zavladeat so tamosnoto naselenie.

Mesnoto naselenie gi neguvalo lokalnite narodnostni bitovi obicai.Na verskite praznici se igrate ora i peepe pesni od makedonskrite predci,sto od svoja strana ni govori deka makedonskata narodna kultura se prenesovala od koleno na koleno,nezavisno od socio – ekonomskite i politicki nepriliki

Osnovni podatoci za Meglensko. – Oblasta Meglen se naoga vo severniot del na Egejska Makedonija.Imeto go dobila po antickiot grad MOGLENA sto go osnovale slavjanite i se naogal na bregot na rekata Meglenica kaj denesnoto selo Slatino.Ostatoci od zidini od gradot se socuvani i den deneska.

Meglensko e bogata so voda i pretstavuva plodna nizina.Oblasta Meglensko nekogas bila ezero.So tektonskite pomestuvanja na zemjisteto toa isteklo vo sredozemното more i na toj nacin pocvata postanala mnogu plodna.

Spored egzarhiskite popisi vo Meglensko imalo 55 sela so okolu 50 000 ziteli naselenie i toa pretežno Makedonci i pomal broj na makedonski muslimani i Vlasi. Po 1923/24 godina,vo Meglensko se doselile Grci – mazhiri dojdene od grckite ostrovi.

Vo 1015 godina,Meglensko potpaga pod vizantiska vlast,a vo 1382 godina go osvoile Turcite i go narekle “ Karazhova” sto vo prevod znaci crna dolina.Vkupnata površina na Meglensko iznesuva 864 km².Se odlikuva so sredozemna klima i blagi zimi.

Folklorni obelezja. - Za meglensko pisuvale istaknatite etnografi i folkloristi:Gilderferding,K.Iricek,V.K'ncev,Stefan Verkovic,slavniot Franc Miklosik i drugi.Isto taka Meglensko go spomenuvaat i Brajkata Miladinovci koi mu posvetile edna zetvarska pesna so naslov “ povej mi povej vetre Meglene”,

Pesnite sto se sozadani i peeni od togasnoto naselenie pokazuvaat poetichnost.Sekoja pesna e svrzana so ljubovta,obicaite ili nekakva si rabota.Toa moze da se zabelezi vo pesnata “Zaludelu ludu mladu” ljubovna pesna od selo Tusin – Meglensko.Pesnata glasi:

*Zaludelu ludu mladu
Zaludelu zabludelu
Za dve momi,za dve drugarki
Za dve prvni bratucedki.
Padna ludu vo gradina
Najde moma deka spie
deka spie rosa bie.*

*Rusa kosa na trendafil
Belu lice vo mazhinzhos,
Rudu grlo vo trendafil,
Beli race mo metla
Beli noze vo bosilok.*

Sau se cude ludu mladu

*Sau sa cude i sa ume
Toj ne znae sto da pravi
Dali lice da celiva
Ili snaga da prigusne.*

*Calivanje pametenje
Prigusnata dur do veka*

Kakos to se gleda od ovaa pesna mladite svoi pritaeni emotivni cuvstva gi iskazuvale preku ljubovnite pesni.

Za poticnosta na Meglencite i ubavinata na meglenskata ni govori slednava pesna :

*Stojna stoe na visoku
Stojna stoe na visoku,
Deka stoe sonce gree
Dek zboruve biser bljuve
Em vu voda sa ugleduve
i si vele i govore:*

*-Varaj boze mili boze,
Kak sam tonka i visoka
Usce da sam crnaoka.
i.t.n.*

Isto taka vo Meglensko karakteristikni se svadbarskite pesni koi se protkaeni so izvesna gordost i patriotizam, i tie se peelee za vreme na svadbite. Pred da vlezat svatovite vo domot na mladozenecot peelee eden vid refren:

*Ja izlezi draga male
Da pricekas silen sokul
Da po sokul mlada nevesta
Po nivesta devet junaci
Devet junaci su devet konje.*

Vo ova pesna se zapazeni bitovite crti na Meglencite.

Za vreme na Ilindenskiot period i komitskoto dvizenje vo Meglensko nastanale i poveke komitski pesni. Taka sto narodot mu posvetil i pesna na Meglenskiot vojvoda Jovan Kapidan (Jovan Karasulijata).

*Aj sedi, neodi Jovan
Na toa pusto zborsko*

*Ajde tamu sa sobrale Jovan
Turci zulumkjari. i. t. n*

Za isti ot vojvoda e ispeana i slednava narodna pesna:

*Udrejte deca, udrejte sinko
Na vija kucinja
Na vie kucinja deca
Na via grncare
Na via piperare
Ajde su so da udrime
Bre Jovan Kapidan,
Bumbi isfrlama
Kursum ispukama.*

*Ajde niv si ja traci Jovan
Popovata kujka,
Ajde nanas sa subrale Jovan
S'ti Meglecani, duri suk'dani.*

Ova pesna mu e posvetena na ovoj Meglenski vojvoda po povod negovoto zaginuvanje.

Imeno, Jovan Kapidan trgnal so svojata ceta za selo Zborsko da rascisti so nekoj popovi koi sto se zboatile necesno. Toj niv gi

pogubil i na vrakanje vo selo leskovo na Pajak planina, turskiot asker pridružen od Meglenskite muslimani go opkružuvaat i za da ne padne živ vo nivni rase Jovan hrabro zaginuva – samoubivajki se, vpročem takov e krajot i na mnogu drugi poznati makedonski vojvodi i komiti.

Narodot sozдал estetski lik na vojvoda koj go štiti naselenieto od nepravdi i omraza. Opevajki go likot na hrabar čovek nastojuva da sozda primer za hrabrost i sloboda.

Starite običai i tradicii se izgradile uste od najstarite vremenja. Interesen e sledni ov običaj vo Meglensko za vreme na turskoto robstvo.

Za da se izbegne nasilstvoto, za vreme na svadbi, zenite odele napred a pozadi niv mazite. Koga pak se odelo na pogreb bilo obratno. Mazite odele napred vo povorkata, a zenite posle niv, od razbirlivi pricini. Turcite togas voopsto ne gi napagale zenite. Imale izvesna počit kon religioznite ceremonii – pogrebi.

Pesnite sto se peele vo Meglensko izobiluvaat so senzibilitet i ljubov kon napateni ot čovek i prirodata. Tie sugeriraat patriotizam kon svojata zemja i narod. Preku niv se manifestiraat skrieni lirski čuvstva, nadeži i čovečki dilemi.

Ova e samo eden skromen pridones kon makedonskata folkloristika i etnologija za Meglensko.

LEGENDI OD MARIOVO I

MEGLENSKO

Legendite spagaat megu najstarite literaturni vidovi. Najčesto pomegu legendata, mitot i predanieto nema reska granica i ottuka nivnoto protkajuvanje. Vo legendite sekogas ima animizam, tie se ispolnети so fantastičnost, so eden zbor – vo legendite stvarnosta e prikazana na svoeviden način. "Stvarnosta e dadena kako nekoje

obicno slucajno odredeno bitie;tuku konecnosta go dopira bozestvenoto,koe dokolku neposredno prodre vo ona sto e sosema nadvoresno i posebno,toa go rastura,prevrtuva,go pretvora vo nesto sosema drugo,go prekinuva prirodniot tek na nestata,kako obicno se veli.Edna od glavnite sodrzini na mnogu legend e prikazuvanje na ova a dusevnost kako sovladana vo nejzinoto konecno pretstavuvanje,kako obzemena so takvi nadprirodni pojavi za koi taa veruva deka vo niv go sozdava prisustvoto na bozestvenoto”.Potekloto na legendite prodira daleku vo minatoto.Motivite i nivnata abrevijatura prodolzuvaa da ziveat do nasi dni I odtuka ona cuvstvo za poinakvata stvarnost sto tie ja sodrzat.No toa e samo prividno,zasto “Dozivuvanjeto na nestvarnosta nedvosmisleno ni ukazuva na izvesno poremetuvanje na sudot na realnosta vo takvi migovi.Osnovni karakteristiki na legendite se nivnata rasprostranetost i podatlivosta za lesno adaptiranje,poradi sto motivate prisutni von iv se naogaat na eden posirok proctor i vremenski se siroko determinirani.Pokraj toa tie se kratki i sekogas se bliski so neverojatnoto,cudesnoto,fantasticnoto,animisticikoto,rado citlivi i kako rezlutat na toa tolku dolgo egzistiraa kako knizeven vid.Najcesto legendite se delat na verski (vo koi se govori za cudesata na svetcite),istoriski (svrzani so istoriski nastani i licnosti) i etioloski (legendi vo koi se raskazuva kako nastanali ili kako go dobile imeto odredeni mesta) .Vo 1964 godina vo Moskva,na VII megunaroden kongres na antropolozite i etnolozite e usvoena megunarodna klasifikacija,spored koja predanijata i legendite se grupirani vo cetiri grupi (predanijata se podeleni vo grupi a legendite vo cetvrtata grupa so dve pogrupi – hagiografski legend i herojski legend).Tematikata na predanijata i legendite,kako sto se gleda od kratkiot pregled na klasifikacijata,tretira izvoredno zanimlivi sizea i motivi,sto gi zasegaat duri i najtemnite vremenja od minatoto,pocnuvajki od mitoloskite pretstavi za svetot i prirodata.Nasekade razlicni,no so edna zaednicka crta – na fantasticen i naiven nacin,vo forma na nesoodvetno umetnicko tvorestvo da se objasnuvaat prirodnite pojavi,veruvanja vo razni

natprirodni sustestva i sili vo bogovi i heroi, potem minatoto na covestvoto, negovite kulturni pridobivki i slicno, predanijata i legendite vo sekoj slucaj gi odrazuvaat raznovidnite svakanja, veruvanja i pogledi na covekot od izminatite stadium od razvitokot na coveckata kultura”.

Prvite issani podatoci za postanokot na legendite kako knizeven vid mozat da se najdat vo starite evrejski knigi. Uste vo epohata na obedinuvanjeto na izraelskoto carstvo (XI – X vek p.n.e.) se prisutni predanijata i legendite. Za ova naogame podatoci vo dvete poznati knigi za carevite i dvete drugi poznati knigi – dnevnicni nareceni od grckite preveduvaci “Paralipomenon” poradi toa sto tie smetale deka vo ovie poslednite vlegle podatoci sto ne vlegle vo prvite dve knigi. Kako period za nastanuvanjeto na ovie knigi zema IV vek pr. n.e a za nivni avtor se smeta prorokot Eremija. Inaku i vo Biblijata (pusuvana vo IX vek pr. n.e. od nepoznati avtori) postojat legendi i predanija. Po vavilonskoto ropstvo, megu Evreite vo Judeja, Vavilonija i Egipet, pocnal da se razviva eden poseben vid didakticka prikazna ,narecena “ midras “. Moze da se pretpostavuva deka midrasot ne e zarodis na predanijata i legendite tuku e toj edna porazviena forma na raskazivanje so isklucivo prakticni celi da vospituva. Megu najstarite zacuvani legend, bezdrugo, spaga legendata za zidanjeto na kulata vo Vavilon vo zemjata senarska (pomegu rekite Euftrat i Tigar). Inaku ,vavilon za prv pat se spomenuva duri vo XXIV vek pr. n.e., a prestolnina vo vavilonija bil od XIX do VI vek pr.n.e. Vavilon na hebrejski znacela vrata na gospod, a toa doaga ottamu sto graditelite na kulata vavilonska sakale taa da dopre do neboto. Gospod se nalutil na naprcenosta na graditelite i ,spored legendata im gi izmesal jazicite, za da ne se razbiraat megu sebe. Pred toa, tie govorele na eden jazik. Natamosnoto zidanje na kulata bilo prekinato poradi jazicniot haos sto nastanal megu graditelite.

Za mitskite elementi vo legendite , ili za nivni elementi vo mitot, najubavo govori mitot – legenda za strasniot zmej koj pustosel vo drevniot beotski grad Tespija. Ovaa legenda se svrzuva so bronzaniot kip na Zevs Spasitel koj se pocituvail vo Tespija. Motivot so

zmejot ,toj najstar junak vo legendite,go naogame i vo legendata,ili potocno mitot, za ubistvoto na zmejot od strana na eponimniot sin na Kadmejcite – Kadmo.Zmejot im pricinuval pustos na zitelite na beotskiot grad Teba,a Kadmo go ubil otkako zmejot prethodno mu usmrtil nekolku negovi drugari.Inaku,postoi i drevna samatracka legenda za ubavata Harmonija,Zevsova i Elektrina kerka koja vo Samotraka ja sretnal tebanskiot kral Kadmo i so nea se ozenil.Harmonija se spomnuva kako majka na muzite.

Kako i za niza drugi vidovi na literaturata,taka i za predanijata i legendite nikogas ne ke moze točno da se utvrdi vistinskiot period na nivnoto raganje.Toa prodira dlaboko vo minatoto i prosto e nevozmozno da se prosledi dokraj toj dalecen i tainstven pat na opstiot covekov razvoj.Megutoa edno moze da bide točno : predanijata i legendite se megu najstarite umotvorbi na covekot voopsto.Tie se pojavile najverojatno togas koga covekot zapocnal da raskazuva,da si gi objasnuva nastanite vo prirodata.Najverojatno etioloskite legend se daleku postari od verskite i istoriskite,zasto vo niv se govori za neкои osnovni kosmogoniski prasanja sto go interesirale covekot mnogu odamna.”Megu najstarite prozni narodni umotvorbi kaj nas se vbrojuvaat etioloskite legend (onie sto objasnuvaat kako nesto nastanalo ili kako go dobilo imeto).Tie go odrazuvaat prvobitnoto misljenje na covekot za neкои kosmogoniski prasanja:kako nastanal svetot,sonceto,mesecinata,zvezdite i drugite nebesni tela i pojavi,koga se pojavile poodelni rastenija i zivotni itn.Reprodukuvajki gi primitivnite covekovi pretstavi i razbiranja i za tie prasanja ,etioloskite legend sodrzat brojni elementi i animizam i mitologicnost,koi svedocat za golemata starost na ovie narodni umotvorbi”.

Motivite vo legendite,glavno,mozat da se podelat na dva dela:edni imaat univerzalni,a drugi se lokalni.Vo prvite bi mozel,na primer,da se vbrojuva motivot so zmejot.Legendi so lokalni motivi najcesto se onie vo koi se raskazuva postanokot na odredeni lokaliteti,ili kako tie go dobile imeto,ili se toa legendi za podvizi na

lokalni svetc, pustinjaci i drugi licnosti cija legenda ne uspeala da im se nametni i na drugite posiroki sredini. Najcesto vo legendite ima eticki legendi, zatoa recisi sekogas von iv pobeduva dobroto nad zloto. Toa e odglas na dualitetot vo zivotot na covekot. Ima legendi vo koi sodrzat raznovidni eticki idej, obicno za Pravda i spravedlvost vo zivotot, pri sto se slucuva von iv da se krijat i antireligiozni stavovi, sprotivni na ucenjeta na crkvata". Vo takvite legend doaga do posilen izraz narodniot genij, zasto tie se ispolneti so sodrzina pobliska do stvarnosta ili ednostavno zemena od stvarnosta. Mozno e takvite legend da ne se i najubavi, no sigurno e deka tie se pobogati od legendite so religiozna sodrzina.

Mnozina legendite gi smetaat za ostatoci na minatoto, mislat deka legendite se sozdadeni vo minatoto. Megutoa, denesnite istrazuvanja toa go demantiraat. Legendite se sozdavaat i vo nase vreme. Na patot megu mariovskite sela vo Bitolsko, Rapes i Staravina, otade rekata crna, ima edna pogolema krivina koja sega narodot ja vika Radeva Krivina. I sega koga patnicite se prasuvaat: "Kade se sretnavte?", odgovaraat: "Na Radeva Krivina. Toa bezdrugo govori i za vitalnosta na ovoj knizeven rod. Od nastanot na spomnatata krivina megu selata Rapes i Staravina megu selata Rapes i Staravina odvaj pominalo 25 godini, a veke mesnosta go dobila imeto po nesrekniot vozac. Spored toa, ne moze da se odrzuva mislenjeto deka legendite se sozdavaa samo vo minatoto, iako tie se ispolnet so arhaicnosti. Siroki se i brojni motivate vo legendite. Takvi se i legendite vo makedonskiot proctor." Etioloskite legend koi na fantasticen nacin go objasnuvaat potekloto i postanokot na nestata, imaat mnogu bogata i raznovidna tematika. Vo niv se raskazuva kako nastanala nekoja planina, pestera, nekoje zivotno, kako magareto gi dobilo svoite usi, kako zenata e napravena od opaskata na gjavolot, kako nasanala kukavicata i gugutkata, so motiv za mrtviot brat sto stanuva od grobot itn.

Ovoj pat predmet na naseto interesiranje se nekolku etioloski legendi sozdadeni vo mariovskite sela Brnik i Gradesnica, Bitolsko i meglenskite sela Pozarsko, Tusin i

Tresino. Sadržinata na legendite e raznovidna a glavno vo niv se govori za toa kako odredeni mesta go dobile imeto. Lugeto sto gi raskazaa ovie legendi odamna gi napustile rodnite mesta, taka so nivnoto znaenje i sekavanje za toa kako mestata gi dobile iminjata znatno izblednuvale. Megutoa nivnite kazuvanja, sepak, se dostapni za da moze da se konstruiraa slucaj se raboti za postari legendi sto raskazuvacite gi slusnale od postari luge. Toa vo sekoj slucaj legendite gi pravi da bidat poprivlecni i da se zabelezat kako interesni kazuvanja sto podolgo vreme postoele (i se uste postojat) megu naselenieto vo pette spomnati dela.

Legendite od Mariovsko i Meglensko, pokraj drugoto, govorat i za toa deka ovie dve nasi oblasti pretstavuvaat bogati folklorni regioni so cie natamosno istrazuvanje ke mozeme pocelosno da govorime za se ona sto pretstavuva nasledstvo vo duhovnoto ziveenje na naselenieto. Inaku, ovie legendi pretežno se pomladi, zasto najcesto se svrzani za postanokot na naselbi. Megutoa ima i vo niv i takvi koi mozeme da gi smestime vo postarite legendi, kako sto e onaa so zmejot. Interesno e i toa deka na ovoj nas proctor i deneska zivee kultot kon Marko Krале, sto govorat i legendite od spomenatite sela. Vprocem, retko ke najдете naselba vo Makedonija vo koja go nema kultot kon ovoj junak. Spored toa, slobodno moze da se konstantira deka vo makedonskite legendi Marko Krале se javuva kako edna od centralnite licnosti. Iako nasite legendi za Marko Krале se megu pomladite, sepak tie so svojata bogata soдрzina, so prikazanoto junastvo koe najcesto e hiperbolizirano nesomneno se edni od najubavite legendi kaj nas.

Zapisanite legendi od Mariovo i Meglen govorat za zivotvornata moka na narodniot raskazuvac i negovata sposobnost da odrzuvaa vrska so tradicijata i minatoto. Iako lugeto sto ni raskazaa legendite se relativno mladi, iako tie legendite gi slusnale od postari luge, iako neкои od niv se odamna razdeleni od rodniot kraj, sepak, site tie ne ja izgubile ubavinata i se prenesuvaat kako svedostva za zivotot pominat vo svojot kraj. Soдрzinite i motivate na zapisanite legendi, pokraj drugoto, govorat i za odnosot na nasiot covek kon

prirodnite pojavi,tie pretstavuvaat predanija za ona sto pretstavovalo nekogas sostaven del od sekojdnevniot zivot na nasite lige vo Mariovo i Meglensko.Interesna e legendata za postanokot i imeto na meglenskoto selo Tusin.Legendata govori za preseluvanjeto na naselenieto od edno vo drugo selo,sto vo minatoto il cest slucaj so mnogo nasi sela.Toa najcesto bilo rezlutat na opasna bolest ili na postojano napaganje od aramii ili,vo ponovo vreme od turskiot basibozuk.Taka se slucilo i so ova Meglensko selo.Porano seloto se naogalo na oddalecenost od 30 minuti od segasното selo i se vikalo Orlak.Na eden golem Brest orlite pravele gnezda i taka selanite go narekle seloto Orlak.Megutoa zitelite na Orlak gi napadnala Cuma i site izumrele,a ostanale samo dvajca braka.Edniot se vikal Tusi,a drugiot,pomladiot Peno.Go napustile Orlak i pristignale vo mesnosta kade sto e sega seloto Tusin.Tusi odredil tuka da sozdadat naselba i da ziveat.Na toa mu rekol Peno: “Ti brate ostani tuka,a jas ke pojdam na drugo mesto.Zosto ako naide pak cumata,ne ke oстане nikoj od nas.Vaka barem eden ke ostaneme”.I taka napravile sloznite brajka.Tusi ostanal tamu i go osnoval seloto Tusin koe imeto go dobilo po svojot osnovac.Peno otisol na zapad i go osnoval segasното selo Pinovo,koi isto taka imeto go dobilo po imeto na svojot osnovac.No legendata ne zavrсуva so toa.Cumata go zafatila seloto Pinovo i negovite ziteli izumrele.Seloto se ispustilo.Po umiranjeto site ziteli na Pinovo stanale vampire i noke svirele so zurli i udirale na tapani i setale po okolnite mesta.Tusinci slusnale kako svirat vamprite od Pinovo.Vampirite sakale da pojdat vo seloto Tusin no im bilo strav da gi pregazat dvete reki pred Tusin.Legendata,se razbira,ne zavrсуva nitu so ova.Ednas nekojsi Duko doaga od vodenica kacен na maskata.Go stignale vampirite od Pinovo pred da gi pomine rekite.Iako maskata bila tovarena so brasno,vampirite ja fatile i si zboruvale: “Eve go brasното pченkarno,eve ja smesata,eve go i cistoto brasno”.Duko go snemalo od sedloto.Vampirite vikale : “Kaj si Duko,Duko!”,a Duko molcel,ne im se odzival.I taka vampirite svirele,vikale se dodeka ne propeale prvite petli.Ja pustile maskata i taa sama otisla doma,a Dugo se kurtulil od opasnoста na vampirite.I

toa mesto kade go fatile vampirite i deneska se vika Dukovme. Legendata za Tusin vsusnost ja socinuvaat tri legendi koi vo nardoto se raskazuvaat kako edna legenda. Prvata legenda e za postanokot i imeto na seloto Tusin i seloto Pinovo, vtorata za cumata i unistuvanjetto na Pinovo i povampirivanjetto na negovite ziteli i tretata legenda e za nesrekniot Duko koga go presretnale vampirite od Pinovo i od koi odvaj se spasil. Ovaa legenda mozeme da ja smetame za pohlada, zasto nastanala so postanokot na dve sela.

I legendata za postanokot na seloto Brnik, vo Bitolskiot del na mariovo e sostavena od tri legendi. Vo niv se govori za postanokot na selata Brnik, Makovo i Rapes, tri sosedni sela vo ovoj del na Mariovo. Trite sela gi osnoval trojca braka. Seloto Brnik go osnoval eden od brakata koj bil kozar. Dosol tuka kozarot i po nego doagale drugi semejstva, ja secele gustata suma i taka otvarale proctor za zemjodelska dejnost. Kozarot imal stado kozi koi imale brnki na gusata. Bile brnusi. Po toa seloto go narekle Brnik. Drugiot brat imal goveda. Toj slegol na mestoto kade sto e sega seloto Makovo. Videl mnogu maka so govedata vo ovoj div proctor. Tesko gi odgledoval volovite vo prostorot so mnogu gusta suma i od maka sto gledal naselebata ja narekol Makovo. Tretiot brat sto go osnoval seloto Rapes bil ovcar, imal bogato stado ovci. Raskazuvacot na legendata ne bese siguren kako seloto go dobilo imeto, no imal slusano deka toa go dobilo imeto po nekojsi Rape, za kogo se veruva deka bil ovcarot sto prv tuka se doselil. Ubavoto Meglensko selo Pozarsko porano imalo 350 kujki. Vo seloto imalo Komiti i clenovi na VMRO i tuka odrzuvale sostanoci. Poradi toa seloto e opozaruvano nekolku pati. Tri pati Turcite go gorele i po toa go dobilo segasното ime. Porano staro Pozarsko bilo podaleku dva kilometri od segasno pozarsko. Inaku seloto go zapalile francuzite za vreme na Prvata svetska vojna i celosno go unistile. Zaedno so unistuvanjetto na staroto pozarsko od strana na francuskite okupatorski vojski bile unisteni i lozjata vo mesnosta Lekov Kamen. Inaku, nad staro pozarsko postoji mesnost sto narodot ja vika Gogovo Gumno. Toa e nad pozarsko, vo Grezden. Na ova mesto starite seele i vrsele oves, 'rz i jacmen. Gumnoto bilo na

nekojsi Gogo i po nego mestoto go dobilo segasното ime Gogovo gumno.

Interesna e i legendata za postanokot na imeto Meglen.Ovaa planinska oblast se naoga megu planinite Pajak i Kozuf.Niz Meglenijata tecat nekolku reki.Toa se Crna Reka,Topla Reka (minuva niz banjata vo pozarsko),toplica i Belica.Site se spojuvaat kaj seloto Kolanica i ottamu ja sozdavaat rekata Meglenica koja se vliva vo Egejsko more.Celata oblast imeto go dobila po maglata sto tuka dolgo vreme stoi.Turcite oblata ja narekle Karazhova sto znaci crna magla.

Tri legendi zapisavme i od seloto Gradesnica,vo Bitolskiot del na Mariovo.Prvata e za toa kako mesnosta Dosov Kamen go dobila svoeto ime.Nekojsi Doso bil kozar,pasel brojno stado ovci.Imal i krupni prcovi.Nekoi bile pogolemi od Doso.Koga ednas Doso,pasejki gi kozite,se iskacil na eden visok kamen,istrcal eden prc i mu gi stavil prednite noze na kamenja,vo znak na bliskost.No Doso ne mozel da se dodrzi od tezinata na prcot i se strupolil od kamenot – padnal vrz ostri pomali kamenja i ostanal na mesto mrtov.Taka go zagubil zivotot na ostriot kamen koj e kako delkan.Ottogas kamenot gradescani go vikaat Dosov kamen.

Pointeresna e legendata za mesnosta Pesta.Toa e tumba nad seloto Gradesnica,na severnata strana.Tamu imalo rimska naselba beden i kula,ima zidista koi bile zidani so var i pesok.Vlezot na tvrdinata i bil od kaj istok.Imalo i crkva od koja denes mozat da se vidat osnovite na zidistata.Vo Tursko vreme tvrdinata bila neosvoiva i so golemi sili Turcite napagale,no ne mozele da ja osvojat i da gi pokorat nejinite ziteli.Tajната im ja otkrila edna baba.Taa im kazala deka zitelite na Pesta zemaat voda od sprotivnata planina i ako im ja presecat vodata tie sami ke im se predadat.Voda pestanci nosele so podzemen kanal od mesnosta Kjutova mocara nekade po mesnosta Kravica.Babata morala da im kaze,zasto turcite go tepale maza i . Im rekla : “Zemete edna maska,cuvajte ja bez voda tri dni i tri noki i odvedete ja tamu.Taa ke vi kaze kade minuva vodata pod zemja”.Taka napravile.Ja nasle i ja skinale vodata nad mesnosta

Bren i tamu napravile cesma,izvor koj i denes ima ladna planinska voda.Na Bren ima manastir i se odi tamu za Sveti Ilija.Na svetecot mu nosele kurban.Gradesnicanci tuka doagaat na izlet.Manastirot postoi i denes.Ovaa mesnost e nad seloto Gradesnica.

Zmejca e edna pestera vo reonot na mariovskoto selo Gradesnica.Mestoto nekogas se vikalo i zmejova dupka.Na Petrovdnen tuka,vo pesterata ima i sneg i mraz.Starite se spustale so granki vo pesterata i zemale mraz.Vo pesterata nekogas ziveel zmej.Toj imal zena koja se vikala Jana.Pod pesterata,vo mesnosta Dobro Pole imalo i ezero vo koe ziveel drug,voden zmev.Dvajcata zmejovi ne se podnesuvale i postojano se karale.Onoj od ezeroto,koj bil pomlad i poubav postojano mu vikal na drugiot zmej "Ti se kries kako pes vo pesterata! Izlezi ako si maz!",a ovoj mu vikal na vodenirot zmev:" Ti lezis vo tinja kako svinja!" i ednas pocnale da se bijat.Se treselo se naokolu.Vodenirot zmev padnal na zemja i togas Jana,koja brzo se vlijubila von ego,na maza si mu stapnala na pojasot za da go spasi.No se isplasila i letnala da bega.Imala krilja i brzo letala.Mazot i frill so drvena racka za da ja udri,no ne ja udril.Rackata padnala na mestoto sto sega se vika Rackovec,po drvenata racka na zmejot.Jana letala natamu i videla crvenki drenki kako svetat na sonceto.Posakala da kasne i sletala nad drenot.Nejziniot maz – zmej krenal golema ploca i ja frill vrz nea.Jana ostanala mrtva pod plocata.Plocata nalikuva na grobnica i kaj narodot postoi pietet kon ubavata i nesrekna Jana.Nikoj ne ja oskvrnuva i nikoj ne jade od drenkite koi i sega gi ima naokolu.Gledame deka i ovaa legenda ja socinuvaat tri legendi.Prvata e za dvajcata zmejovi,vtorata za mesnosta Rackovec i tretata za Janina ploca.

Vo seloto Tusin,Meglensko,zivee legendata za Marko Krale se natprevaruval so sestra si vo frlanje kamen.Frlale od Markovo Gumno,na planinata Kozuf.Prv frill kamen Marko,a po nego sestra mu.Frliila i go natfrliila.Plocite i denes stojat kade sto padnale,edna pokraj druga.Narodot toa mesto go narekol Markovi ploci.Mestoto se naoga na patot od Tusin za seloto Osani.Samata legenda govori za

traenijeto na tradicijata vo narodnoto raskazuvanje,za tradicijata na spomenot za legendarniot Marko Krале.

Za Marko Krале ima i druga legenda.Nad seloto Notija,Meglensko,Marko imal vodenica.Duri i denes tamu stojat tragi od kopitata na negoviot konj.Ednas Marko Krале go napustil ovoj prostor i otpatuvал.Ostavil tapan na veter.Tapan cukal i lugeto milele deka e se uste tamu Marko Krале.

Nad seloto Notija ima dupka,peštera.Legendata govori deka nekogas lovcite terale lisica.Taa se skrila vo pešterata i po nea vo pešterata vlegol i eden od zagarite.Terajki ja taka lisicata zagarot izlegol od drugata strana na pešterata,kaj Demir Kapija.

I vo meglenskoto selo Trasino ima mesnost sto narodot ja vika Peštera.Toa e navistina golema peštera,niz nea tece voda za koja se veruva deka taa e lekovita.Vo tursko vreme vo pešterata se kriеле site onie na koi im se zakanuvала opasnost po zivotot.Ednas vo pešterata se sokrile pogolema grupa luge.So sebe ponesle i nekolku bravi.No,za cudo,bravite im gi izgubila sekakva traga.Ne mozele da gi najdat i se cudele dolgo kade isceznale.Podocna doznale deka bravite otisle na drugata strana na pešterata,vo Mariovo,na Kajmakcalan.

Spomenatite legendi,kako i nekoj sto gi zabelezavme od ovie nasi kraista govorat za ubavinata na na narodnoto veruvanje.Vo niv ima fantasticnost (za zmejovite i Marko Krале),no ima i realnost (opozaruvanjeto na pozarsko.Site ovie legendi se raskazani i ziveat vo duhot na najubavite makedonski legendi.Toa ne e cudno ako se ima predvid deka nastanale i ziveat vo Mariovsko – Meglensko,sredisna oblast vo Makedonija,mosne bogata so folkloren materijal.Spored toa legendite od Mariovo i Meglensko se vbrojuvaat megu pointeresnite makedonski legendi i vo niv lesno se otkrivaat najubavite belezi na ovoj vid narodno kazuvanje.Kako site drugi nasi legendi,taka i ovie se karakteriziraat so konciznost i jasnost,so vozbudlivost i fantasticnost,so neverojatnost i poucnost.Site ovie legendi minale niz filterot na vremeto i niz sitoto na narodnata obrabotka i sega se dozivuvaat kako oformeni raskazuvanja so site osnovni elementi na narodnoto kazuvanje.

DELBATA NA TATKOVOT IMOT VO MAKEDONSKATA NARODNA POEZIJA

Delbata na tatkoviot imot e dosta stara semejna kategorija koja vremenski koindicira so pojavata na semejstvoto i privatnata sopstvenost, vednas po raspaganjeto na rodovskata zaednica. Togas, vo preden plan izbi dotogas nepoznato nasledno – imotnata semejna komponenta sto stapuvase vo dejstvo vednas po smrtta na glavata na semejstvoto, odnosno tatkoto. Se do pojavata na imotното pravo koe zakonski pocna da go regulira prasanjeto okolu nasledstvoto, spored dotogasното nepisano semejno – obicno pravilo, naslednik na pomladiot ostanuvase bezimoten. Vsusnost, toa bese rezlutat od likvidiranjeto na dotogasnata materijalna i duhovna ednakvost. Ovoj process vo narodното tvorestvo e registriran vo tri narodni prikazni zapisani od Kuzman Sapkarev, cetiri narodni baladi vneseni vo Zbornikot na Brakata Miladinovci i edna balada zapisana od Gjorgi Belzhigerovski.

Direktno sprotivstavuvajki mu se na toa semejno – obicajno pravilo, narodniot tvorec zazedo mnogu poinakov, pohuman stav. Zemajki go vo zastita obespraveniot pomlad brat, toj so ostrata podelba na dvata konfrontirani subjekta, na negativen i pozitiven heroj, so osobena idejna naglasenost na pobedata i dobroto nad zloto, na covckata Pravda nad grubata bezduhovna sila, go oformi svojot morale odnos kon ovoj problem. So pomos na humano-vospitnata funkcija koja e glavната zanrovska karakteristika sto ja

ispolnuva celata struktura na trite narodni prikazni i pette baladi,odnosno so pobedata na socijalnata Pravda nad nepravdata,idejnata smisla na ovie narodni umotvorbi se состоi vo toa sto von iv e izrazen stremezot na narodot kon posreken zivot i idnina.

I vo prikaznite i vo baladite zapletot pocnuva posle smrtta na tatko i kavgite okolu delbata na imotot megu dvajcata brajka,za da kulminira so odlukata na postariot,fizicki da go likvidira pomladiot brat.I,koga celata opstanovka veke naveduva na zaklucokot deka tragicniot kraj e neizbezen,na scenata stapuvaat umnata snaa ili ulovenata ptica,dobroto go pobeđuva zloto,i se zavrsva srečno,so pomiruvanje na brajkata.

Pozicijata na postariot brat e ilustrirana vo dva vida.Vo prviot toj e daden kako negativna licnost,kako olicetvorenje na seto negativno kaj covekot (zloto) ,dodeka vo vtoriot,posle “pozitivniot presvrt “ vo negovata svest,toj zasekogas go ofrla od sebe zloto i pak stanuva “vistinski brat”na svojot pomlad brat.

Nositelite na pozitivnata funkcija se “umnata i razumna snaa” ili pticata (orleto ili krotkoto pile).Vo tri od navedenite pet narodni baladi (milad . br.159 i 182 i baladata od Belzhigerovski snaata prekutno odbivajki da ja izvrsi strasnata naredba dobiena od svojot maz, (so sto mu go spasuva zivotot na svojot dever),vsusnost go rizikuva svojot zivot i so toa ne ja namaluva opasnosta od tragicniot kraj.Megutoa,tuka e pticata koja,stavena vo personificirana polozba ja rusi negativnata bariera kaj postariot brat izvrsuvajki presvrt vo negovata svest.

Vo drugite dve narodni baladi (Milad. Br. 180 i 181),mladata snaa samata gi izvrsuva dve funkcii : tajno go spasuva svojot dever,a istovremeno izvrsuva i pozitivno vlijanie vrz svesta na svojot maz.

Preku komparativen pristap ke gi ilustriram

Glavnite razliki vrz koisto se temelji originalnosta na site pet narodni baladi koi megu sebe se sofpagaat vo glavnata ideja na sizeto,a se razlikuvaat vo detalite,odnosno razmesuvanjeto na idejnite akcenti.

A) Imotot sto bese pricina za kavgata:

*...Im ostana 'rti em zagari,
Svoi kujki,svoi visni sarai,
Sivo stado dvanaeset hiljadi...*

("Murco gospodarin i Jankula Vojvoda")

*...Ti ostavam nivje i livage,
Ti ostavam devet kuli azno,
Jas ti sakam devet tavli konja,
Jas ti sakam dva sivi sokola...*

("Jankula i Nikola")

*...Ke si delat iljada florini,
I ke delat cetiri stada ovci,
Vo poletu cijlizi i livadi...*

("Se skarale dva brata rodeni")

...Se skarale na grada Kamnena...

("Mitre i Petre")

*...Raskaral se Mirce i Rabdula,
Na onaa zemja Miserlija,
Na onaa zemja Kamenica...*

("Rabdula i Mirce")

B) Strasnata odluka na postariot brat:

...Da mu pravis gospodarska mandza,

*Da mu pravis so ljuta otruva,
Da go sluzis ono blago vino,
Blago vino so ljuta otruva...
(“Murco gospodarin i Jankula vojvoda”)*

*...A po mandza vino trigodisno,
A po vino casa so zeera,
Da otrues moe milo brate...
(“Jankula i Nikola”)*

*...Brat Nikola doma ke si dojde,
Brat Nikola ti da go otrues...
(“Se skarale dva brata rodeni”)*

*...I si stana Mitre pogolemo,
Si go zede Petreta, brata si,
Si go frli vo temna zandana...
(“Mitre i Petre”)*

*...Se naljuti Rabdul beg vojvoda,
Ta go frli Mirceta v zandana...
(“Rabdula i Mirce”)*

C) Postapkata na umnata snaa:
*...Zgotvila je gospodarski mandzi,
Namest’ otruv medovina klala...
(“Murco gospodarin i Jankula Vojvoda”)*

*...A Nikola, moe milo brate,
A jas kabul toa ne go cinam...
(“Jankula i Nikola”)*

*...Oj devere, pomlad bratce,
Ke se spruzis odnafol umren...
(“Se skarale dva brata rodeni”)*

*...Mu nosesse po edna bela svasca,
Na nedela po bela pogaca,
Duri leze vo temna zandana...
(“Mitre i Petre”)*

*...Golem taja izmet mu cinese,
Kata dena po bela pogaca,
A na vecer po edna bela svesca...
(“Rabdula i Mitre”)*

D) Lovot na postariot brat:
*...Tri dni setal, tri dni Murco loval,
...Ispustil dva brata sokolovi,
Gi je pustil visem pod neboto,
Tam najdoha edno orle pile...
(“Murvo gospodarin i Jankula vojvoda”)*

*...Nisco lov mi toa ne ulovil,
Si zdogleda krstetna orela,
I si pusti eden sivi sokol
Da uborit krstetna orela
(“Jankula i Nikola”)*

*...Petre pustil ‘rti em zagari,
Nisto lov ne si ulovile...
(“Se skarale dva brata rodeni”)*

*...Petre lezit zdravo vo zandana,
Mitre lezit bolen vo odaa...*

(“Mitre i Petre”)

*...Bog go ubil kralja latinina,
...Ke te plenit za mlada robinja,
Tam ke pojda, nazad ne se vrasca...*

(“Rabdula i Mirce”)

E) Mladata snaa ili zarobenata ptica stapuvaat na scena:

...Orle pile drobni solzi rone:

*- Ako bese i brat mi so mene,
Tvoi pilci ne ke priblizeha...*

(“Murco gospodarin i Jankula vojvoda”)

*...Duri behme dva brata zaedno,
Nikoj nas ne ne uborvase...*

(“Jankula i Nikola”)

*...Aj ti Mitre moe gospodine,
Ne si bolno bolja od gospoda,
Tuk si bolno od tvoite grevovi,
Sto mi stori na tvoeto brate...*

(“Mitre i Petre”)

*...Gospodine Rabdul beg vojvoda,
Da ti bese Mirce pomalecok,
Bare uka da mi te naucit...*

(“Rabdula i Mirce”)

F) Presvrt vo svesta na postariot brat:

...Toga Murco viknalo da place:

*- Pile sco je ne moze bez brata,
Ami mene sco cudo me najde?*

(“Murco gospodarin i Jankula vojvoda”)

*...Toga si se jankula podumal:
- Ovie se pilinja vo gora
I pak si se brajka pobarae,
Jas siromav kako ke ziveam...?
(“Jankula i Nikola”)*

*...Nesto si se razdumalo Petre...
(“Se skarale dva brata rodeni”)*

*... neesto umna i razumna,
Bog da prosti kade me nasmena,
Oti brat mi jas go zaboraviv...
(“Mitre i Petre”)*

*...Rabdul vikat po temni zandani:
- Sega izlezi od temna zandana,
Ali sega,alj nikoga,Mitre!...
(“Rabdula i Mitre”)*

G)Obid da se spasi bratot:

*...Od junacki gradi krvi tecat,
I od oci drobni solzi rone,
Od daleku svoja ljubov pita:
- Dalj je zivo Jankula vojvoda?...
(“Murco gospodarin i Jankula vojvoda”)*

*...Nalet da je sata moja stoka
Kog ke nemam moe milo brate!*

*Si razluti svoja brza konja,
Si otide doma so trcanje...
(“Jankula i Nikola”)*

*...Brzo javna brza konja ravanlija
Da zatece belkim brate zivo...
(“Se skarale dva brata rodeni”)*

*...Tuku na ti tebe kluceite,
I zemi ja mila moja sestra,
Otklucete temnana zandana...
(“Mitre i Petre”)*

H)Reakcija pri vesta deka brat mu e mrtov:

*...Kak si docu Murco gospodare,
Mosne gorko na nego padnalo,
I od konja ono e slezelo,
So ljutina sabja istrgnalo,
Da isece svoja prva ljubov...
(“Murco gospodarin i Jankula vojvoda”)*

*...So izvadi Jankula ostra sabja
Samo sebe da si se zagibi...
(“Jankula i Nikola”)*

*...Izvadite koski bratoi mi,
Donesite jas da i celivam,
Belkim mene gospod ke me prosti...
(“Mitre i Petre”)*

...I govorit Mirce pomalecok:

*- Aj vi vie verni pobratimi,
Ke ve pusca u kralja latinina, Da ne brata kralja go zagubit...
("Rabdula i Mirce")*

I) Sreken Zavrsetok:

*...Kak go vide Murco gospodarin,
So radost se na divan kacuva,
So bratska Ljubov brata daruvalo,
Na svojata Ljubov dar je daruvalo...
("Murco gospodarin i Jankula vojvoda")*

*...Oba si se brajka izbacie...
A Nikola toga sco ke mu rece:
- Brate , stoka da si ne delime,
Tuku ajde brajka da bideme...
("Jankula i Nikola")*

*...Stanal Nikola na nozete svoi
I pregmal brata si Petreta,
Zamesale stoka, tatkoina
Tatkoina stoka , dedovnina...
(" Se skarale dva brata rodeni")*

*...Koga vide nego milo brate,
Seta bolja nacas mu ozdrai,
Se gusnae i se ibacie,
Procescenie braka si storie...
("Mitre i Petre")*

...Se vpuscia pet dobri junaci...

www.fondationpalenzo.com.mk

www.mariovo.mk

*Prerezae kralju dobra glaa,
Mu plenie stoka bogatia.*

NEPOZNATA NARODNO – POETSKA VARIJANTA NA POZNATIOT MOTIV

“BRAT BRATA NE RANI, TESKO MU KOJ GO NEMA”

Vo proletta 1949 godina, vo mariovskoto selo Zovik, narodniot peac i gajdazhija Stevo Popovski, star 45 godini ,zaedno so drugite narodni pesni ni ja ispea i narodnata balada “ SE SKARALE DVA BRATA RODENI”, gradena vrz poznatiot motiv za kavgata megu dvajcata brajka pri delbata na tatkoviot imot. Sporeduvajki ja, potoa, so narodnata prikazna zapisana od Kuzman Sapkarev “ Brat brata ne ranit, tesko mu koj go nema”, i cetirite narodni baladi na istata tema, pecateni vo zbornikot na Brakata Miladinovci, vednas panda v oci deka ovaa pesna se odlikuva so svoja originalnost odnosno so poinakva postavenost na personazite sprema glavnoto dejstvo.

Bidejki po svojata originalnost i poetska ubavina voopsto ne zaostanuva zad cetirite narodni baladi od zbornikot, pokraj nejzinoto prezentiranje pred javnosta, se pojavi nuznost od analiza na samiot motiv kon koj, poradi negovata postojana aktuelnost, koja trae i denes, narodniot poet zazede svoj stav vo poveke varijanti.

Podelbata na tatkoviot imot e dosta stara semejna kategorija koja vremenski kondicira so pojavata na semejstvoto i privatnata sopstvenost, vednas po raspaganjeto na redovskata zaednica. Togas, vo preden plan izbi dotogas nepoznatata nasledno – imotna semejna komponenta sto stapuvase vo dejstvo vednas po smrta na glavata na semejstvoto, odnosno tatko. Se do pojavata na imotnoto pravo so koe zakonski pocna da se regulira prasanjeto okolu nasledstvoto, spored togasnoto nepisano semejno – obicajno

pravilo, naslednik na tatkoviot imot, bez isklucok, stanuvase postariot sin, dodeka pomladiot ostanuvase obespraven. Vsusnost, toa bese rezlutat od likvidiranjeto na dotogasnata materijalna i duhovna ednakvost. Ovoj process vo narodnoto tvorestvo e ilustriran vo vid na semejni kavgi, najcesto megu brajkata.

Tokmu zatoa, narodniot tvorec direktno sprotivstavuvajki mu se na toa semejno – obicajno pravilo zazedu mnogu poinakov, pohuman stav. Zemajki go vo zastita obespraveniot pomlad brat, toj so ostra podelba na dvata konfrontirani subjekti, na negativen i pozitiven heroj, so osobena idejna naglasenost na pobedata na dobroto nad zloto, na coveckata Pravda nad grubata bezduhovna sila, go oformi svojot morale odnos kon ovoj problem. So pomos na humano – vospitnata funkcija koja e glavната zanrovska karakteristika sto ja ispolnuva celata struktura na prikaznite i pette narodni baladi, odnosno so pobedata na socijalnata pravda nad nepravdata, narodniot tvorec go postigna svojot najgolem efekt. Pritoa, spored kritikata na poredokot odnosno nepravdata, idejnata smisla na ovie narodni umotvorbi se состоi vo toa sto vo niv e izrazen stremezot na narodot kon posreken zivot i idnina.

I vo prikaznite i vo narodnite baladi zapletot pocnuva posle smrtta na tatkoto i kavгите okolu podelbata na imotot megu dvajcata brajka, za da kulminira so odlukata na postariot fizicki da go likvidira pomladiot brat. I koga celata opstanovka naveduva na zaklucok deka tragicniot kraj e neizbezen, na scenata stapuvaat umnata snaa i ulovenata ptica, dobroto go pobeduva zloto i se se zavrsva sreknno, so pomiruvanje na brajkata.

Pozicijata na postariot brat e ilustrirana vo dva vida. Vo prviot, toj e daden kako negativna licnost, kako olicetvorenje na “Pozitivniot presvrt” vo negovata svest, toj zasekogas go ofrluva od sebe zloto i pak stanuva “Vistinski brat” na svojot pomlad brat.

Nositelite na pozitivnata funkcija se “ Umnata i razumnna snaa” i pticata (orleto ili krotkoto pile). Vo tri od navedenite pet narodni baladi (Mil. Br. 182 i baladata zapisana od nas)

snaata,prekutno odbivajki da ja izvrsi strasnata naredba dobiena od svojot maz,so sto mu go spasuva zivotot na svojot mlad dever,vsusnost go rizikuva svojot zivot i so toa ne ja namaluva opasnosta od tragicniot kraj.Megutoa,tuka e i pticata koja,stavena vo personificirana polozba ja rusi negativnata bariera,izvrsuvajki pozitiven presvrt vo svesta na postariot brat.

Vo drugite dve narodni baladi (Mil. Br. 180 i br.181),mladata snaa samata gi izvrsuva gi izvrsuva dve funkcii : tajno go spasuva svojot dever,a istovremeno go izvrsuva i pozitivnoto vlijanie vrz svesta na svojot maz.

So pomos na komparativniot pristap keg i ilustrirame glavnite komponenti vrz koisto se temeli originalnosta na site pet narodni pesni,koi megu sebe se sofpageaat vo glavnata ideja na Sisetot,no se razlikuvaat vo detaljite,odnosno “razmestuvanjeto na idejnite akcenti”.

*Imotot sto bese pricina za kavgata.*Vo pesnata “Murco gospodarin i Jankula vojvoda”: Im ostana ‘rti i zagari/Svoi kujki,svoi visni sarai,/Sivo stado dvanaeset hiljadi”: vo pesnata “Jankula i Nikola”: “Ti ostavam nivje i livagje,/Ti ostavam devet kuli azno,/Jas ti sakam devet tavli konja,/Jas ti sakam dva divi sokola”: vo pesnata “ Se skarale dva brata rodeni”: Ke si delat iljada florini,/ i ke si delat devet stada ovci/ i ke delat golemi ciflizi,/ vo poletu nivi i livage”; vo pesnata “Mitre i Petre” : “Se skarale dva brata rodeni,/vo poletu nivi i livagje ;vo pesnata “Mitre i Petre”: Se skarale na grada Kamnena” ; vo pesnata “Rabdula i Mirce” : “Raskaral se Mirce i Rabdula/Na onaa zemja Miserlia,/ Na onaa zemja Kamenica”.

*Strasnata odluka na postariot brat.*Vo pesnata “ Murco gospodarin i Jankula vojvoda”: “Da mu pravis gospodarska manzha,/Da mu pravis so ljuta otrova,/Da go sluzis ono blago vino,/Blago vino so ljuta otrova,/vo pesnata “Jankula i Nikola” : “A po manzha vino trigosdisno,/A po vino casa so zeera ,/ Da otrues moe milo brate”; vo pesnata “Se skarale dva brata rodeni”: “Doma ke si dojde backo mi Nikola,/Kako znaes ti da go otroves” ; Vo pesnata “Mitre i Petre” : “ I si stana Mitre pogolemo,/ Si go zede Petreta,brata

si,/Si go frli vo temna zandana” ; vo pesnata “ Rabdula i Mirce : Se naljuti Rabdul beg vojvoda,/Ta go frli Mirceta v zandana”.

Postapkata na umnata snaa. Vo pesnata “Murco gospodarin i Jankula vojvoda”: Zgotvila je gospodarski manzhi,/Namest’ otruv medovina klala”; vo pesnata “Jankula i Nikola: “A,Nikola moe milo brate /A ja Kabul toa ne go cinam” ; vo pesnata “ Se skarale dva brata rodeni” : Oj devere more,mili brate,/ ke se spruzis odnafol ko umren” ; vo pesnata “ Mitre i Petre” : “Mu nosese po edna bela svesca, /Na nedelja po bela pogaca, / Duri lezi vo temna zandana” ; vo pesnata “ Rabdula i Mirce”: “Golem taja izmet mu cinesese,/kata dena po bela pogaca,A na vecer po edna bela svesca”.

Postariot brat vo meguvreme.Vo pesnata “Murco gospodarin i Jankula vojvoda “:Tri dni setal,tri dni Murco loval,/Ispustil dva brata sokolovi, / Gi je pustil visem po neboto,/Tam najdoha edno orle pile” ; vo pesnata “Jankula i Nikola “ : “Nisco lov mi toa ne ulovil,/si zdogleda krstetna orela” ; vo pesnata “Se skarale dva brata rodeni” : “Vezden lovel nisto ne ulovil,/Najnakrajot sokli ulovile,/Ulovile edno krotko pile” ; vo pesnata “ Mitre i Petre “ : “Petre lezit zdravo vo zandana,/Mitre lezit volen vo odaa” ; vo pesnata “Rabdula i Mirce” : “Bog go ubil kralja latinina,/... Ke te plenit za mlada robinja,/Tam ke pojda,nazad ne se vrasca”.

*Mladata snaa i zarobenata ptica stapuvaat na scena.*Vo pesnata “Murco gospodarin i Jankula vojvoda” : “Orle pile drobni salzi rone : /-Ako bese i brat mi so mene/Tvoi pilci ne ke priblizeha”;vo pesnata “Jankula i Nikola” : “ Duri behme dva braka zaedno / Nikoj nas ne ne uborvase “ ; vo pesnata “Se skarale dva brata rodeni” : “Vezden lovel nisto ne ulovil,/Najnakrajot sokli ulovile./ Ulovile edno krotko pile “ ; vo pesnata “Mitre i Petre “ : “Petre lezit zdravo vo zandana,/Mitre lezit bolen vo odaa” ; vo pesnata “Rabdula i Mirce” : “Bog go ubil kralja latinina,/...Ke te plenit za mlada robinja,/Tam ke pojda,nazad ne se vrasca”.

*Mladata snaa i zarobenata ptica stapuvaat na scena.*Vo pesnata “Murco gospodarin i Jankula vojvoda” :orle pile drobni salzi rone: /-Ako bese i brat mi so mene/Tvoi pilci ne ke priblizeha” ; vo

pesnata “Jankula i Nikola “ : “ Duri bevme dva braka zaedno/Nikoj nas ne ne uborvase”; vo pesnata “Se skarale dva brata rodeni” : “Pregovara toa krotko pile:/- Al ne gledas kolku su si zalno?Vcera,Petre,bace mi pogina,/A jas zalba zalam po moeto bace” ; vo pesnata “ Mitre i Petre” :”Aj ti Mitre,moi gospodine,/Ne si bolno bolja od gospoda,/Tuk si bolno od tvoite greovi,/ Sto mi stori na tvoeto brate “ ; vo pesnata “Rabdula i Mirce” : “Rabdula i Mirce” : “Gospodine,rabdul beg vojvoda, /Da ti bese Mirce pomalecok,/Bare uka da mi te naucit”.

*Presvrt vo svesta na postariot brat.*Vo pesnata “Murco gospodarin i Jankula vojvoda” : “Toga Murco viknalo da place: /-Pile sco je nemoze bez brata:/Ami mene sco cudo me najde?”; vo pesnata “ Jankula i Nikola” : “Toga si se jankula poduma:/-Ovie se pilinja vo gora,/I pak si se braka pobarae,/Jas siromav kako ke ziveam?”; vo pesnata “Jankula i Nikola”Toga si se jankula poduma:/-Ovie se pilinja vo gora,/I pak si se braka pobarae,/Jas siromav kako ke ziveam?” ; vo pesnata “ Se skarale dva brata rodeni” : “Se zaduma Petre dobar junak:/-Pile zali za svoeto bace/A jas kutri sto napravu?” ; vo pesnata “Mitre i Petre” : “A neesto umna i razumna ,/ Bog da prosti kade me nasmena,/Oti brat mi jas go zaboraviv ; vo pesnata “Rabdula i Mirce”: “Rabdulj vikat po temni zandani:/-Sega izlezi od temna zandana,/ali sega,alj nikoga,Mitre!”.

*Obid da se spasi bratot.*Vo pesnata “Murco gospodarin i Jankula vojvoda”: Od junacki gradi krvi tecat,/I od oci drobni salzi rone,/Od daleku svoja ljubov pita:/- Dalj je zivo Jankula vojvoda?” ; vo pesnata Jankula i Nikola” : “ Nalet da je seta moja stoka/Kog ke nemam moe milo brate! /Si razluti svoja brza konja,/ Si otide doma so trcanje “ ; vo pesnata “ Se skarale dva brata rodeni” : “Ta si javna svoja brza konja,/ta povjasa doma da si stigne/,Da go zaftasa bacto svoe zivo”; vo pesnata “Mitre i Petre”: “ Tuku na ti tebe kljuceite,/ I zemi ja moja mila sestra,/Otklucite temnana zandana” ; vo pesnata

“Rabdula i Mirce” : “I mi pojde ubaa neesta :/-Aj ti Mirce,moe brate milo,/Da izlezes od temna zandana,/ Ziti izmet sco sum ti cinela”.

Reakcija pri vesta deka brat mu e mrtov. Vo pesnata “ Murco gospodarin i Jankula vojvoda”: “Kak si docu Murco gospodare,/Mosne gorko nan ego padnalo/ I od konja ona sto e slezelo,/ so ljutina sabja istrgnalo,/da isece svoja prva ljubov” ; vo pesnata “ Jankula i Nikola” : “Si izvadi Jankula ostra sabja,/Da presence nejna rusa glava, vo pesnata “Mitre i Petre “ : “Izvadite goski bratoi mi,/Donesite jas da i celivam,/Belkim gospod men eke me prostit” ; vo pesnata “Se skarale dva brata rodeni” :SI izvadi Petre ostra sabja,/Da presence nejna rusa glava”,vo pesnata Mitre i Petre “ : “Izvadite koski bratoi mi,/donesite jas da i celivam,/Belkim gospod mene ke mi prostit” ; vo pesnata “ Rabdula i Mirce” :” I govorit Mirce pomalecok:/-Aj vi,vie verni pobratimi,/k eve pusca u kralja latinina,/Da ne brata kralja go zagubit”.

Sreken zavrsetok. Vo pesnata “Murco gospodarin i Jankula” :”Kak go vide Murco gospodarin,”So radost se na divan kacuva,/So bratska ljubov brata darvalo,/Na svoja ljubov dar je darovalo”; vo pesnata “ Jankula i Nikola” : “Ova si se brajka izbacie,/...A Nikola togas sco mu rece:/-Brate,stoka da si ne delime ,/Tuku ajde brajka da bideme”; vo pesnata “Se skarale dva brajka rodeni” :”Togaj dvata si se pregrnale,/zamesale stoka,tatkoina,/Od togas se nikus ne skarale,/Ugu slozno bratski ziveele”; vo pesnata “Mitre i Petre” : Koga vide negoo milo brate,/ Seta bolja nacas mu ozdrai,/Se gusnae i se izbacile,/Proscenie brajka si storie” ; vo pesnata “ Rabdula i Mirce” : “Se vpuscija pet dobri junaci.../Prerezae kralju dobra glaa,/Mu plenie stoka bogatia”.

Najposle,eve go tekstot na dosega ne publikuvanata narodna balada “Se skarale dva brata rodeni”,zapisana vo dalecnata 1949 godina.

SE SKARALE DVA

BRATA RODENI

Se skarale dva brata rodeni,
Dva brata rodeni Petre i Nikola,
Petre i Nikola dva brata,
Dva brata od edna majka rodeni.
Petre mi bil postariot brat,
A Nikola pomal i nezeneto.
Se skarale i delba si delat,
Ke si delat nivna tatkovina,
Tatkovnina, stara dedovstina,
Ke si delat iljada florini,
I ke delat devet stada ovci,
I ke delat golemi civilizi,
Vo poleto nivi i livage.
Petre dele kako sto mu cine,
I si ze iljada florini,
I si ze konji pastuvlii,
Ta si ze rti em zagari.
Na nikola nedobro mu padna,
Pa si vele, vele em govori:
-Backo Petre od edna majka sme rodeni,
Zosto ne delis backo po pravina,
Toku delis backo, silum bez pravina?

Sto me pustas backo v pole po civilizi,
Ne su aga na kula da seda,
Ne su zetvar zito da ti zneja,
Ne su ovcar ovci da ti pasa,
Toku su ti mlado nezeneto.
Ja podaj mu bace konja pelivana,
Da prosetam bace konja pelivana,
Da prosetam bace do Soluna grada,
Do soluna grada bace,kraj sinoto more,
Da odbera baci lika sproti mene
Da zakujka kujka bace,kako tebe.
Se razluti Petre dobar junak,
Ta si ze sivi sokli i zagari,
Sleze dolu pri mladata nevesta,
Ta i vele,vele i govore:
-Jas ke oda vo gora zelena,
Po nebo ke pusta sivine sokoli
A po zemja 'rti em zagari,
Moze nesto lov da si ulova.
Doma ke si dojde backo mi nikola,
Kako znaes ti da go otroves.
Som se vrata ziv da ne go najda,
Oti ke te seca se parce po parce,
Ke te seca i krv ke ti pija!
Doma dojde mlad dever Nikola
Doma dojde kaj backa si Petre.
Pregovara mlada Petrevica:
-Oj devere,more,mili brate,
Da ti kaza nesto mnogu zalno,
Brat ti petre mene mi zaraca,
Tebe bace jas da te otruja,
Ako ne pak toj mene ke zakole,
A jas bace kail ne se cina,
Zato bace slusaj sto ke reca:

Aj slezi si dolu vo carsija,
Ta kupi si meda i sekera,
I kupi si koprineno platno,
Da si kupis svesti em Lambadi,
I ke se spruzis odnafol ko umren.
Jas ke zebra cello selo da pvace,
Ke rastura bace rusi kosi,
Rusi kosi bace do ramena,
I ke pvaca bace do nebesa
Stom ke stigne brat ti od lovenje
Belkim togaj zalba ke mu padne.
Petre stignal vo gora zelena,
V nebo Pustil sivine sokoli,
A po zemja 'rti em zagari,
Vezden lovel,nisto ne ulovil
Najnakratniot sokli ulovil,
Ulovile edno krotko pile,
Go dovele Petru na ramena
Pregovara tova krotko pile:
-Oj ti petre,ti bre dobar junak,
Al ne gledas sto si ulovilo,
Al ne gledas kolku su si zalno?
Jas te molja Petre da me pustis,
Vcera Petre bace mi pogina,
A jas kutri sto napravu?
Ta si pusti pile da mi letne,
Ta si javna svoja brza konja,
Ta povjasa doma da si stigne,
Da go zavtasa svoja brza konja,
Ta povjasa doma da si stigne,
Da go zavtasa bacto svoe zivo.
Od brzinata konja mu puknalo,
Togas pesa Petre se zagnalo
Som stignal pred negovata kujka,

Nasobrano polno narodija,
Seta pvacat za mladi Nikola.
Go preceka mlada Petrevica,
So i vele Petre dobar junak :
-Crna glamno,mori,Petrevice,
Dal napravi se sto ti zaracav?
Odgovara mlada Petrevica:
-Se ,se napravu kako sto zaraca,
Ti go otru bacto Nikola.
Si izvadi Petre ostra sabja,
Da presence nejna rusa glava.
Togaj pisna mlada Petrevica:
-Oj devere,moe milo brate,
Stani bratce na junacki noze,
Brat ti pisman more se storilo.
Ta si vele na Brata si Petre:
-Ne me otru bace,mojta mila snaa,
Toku ti sakase mene da otrues.
Togaj dvata si se pregrnale,
Zamesale stoka,tatkovnina,
Tatkovnina,stara dedovstina,
Ziveele,bratski rabotele,
I se ozenil pomal brat Nikola,
Od togaj se nikus ne skarale,
Ugu slozno bratski rabotele,
Na nijnata stoka tatkovnina,
Tatkovnina,stara dedovstina.

FUNKCIONALNOSTA NA SIMBOLOT NA VODATA VO NARODNITE PESNI I OBICAI OD MARIOVSKIOT KRAJ

Vo sekojdnevniot zivot na covekot vodata ima racionalno znacenje kako neophodna supstanca vo mnogute vsferi na sekojdnevnoto ziveenje, no vo prv red za bioloskiot opstanok na siot ziv svet na zemjata. Najverojatno ova e pojdovnata tocka od koja, so tekot na vremeto, vo raznite mitoloski i religiozni sistemi vodata dobila i nova dimenzija na imaginarna logicnost pri sto se razvila kako bipolarna opredelba na zivotot i smrtta, odnosno dava zivot, zastituva, procistuva, no ima i razurnuvacka mok.

Toa se osnovnite punktovi od koi vo usnoto poetsko narodno tvorestvo, kako i vo odredbite, treba da se bara simbolichnoto tolkuvanje na vodata, no ne samo sintetizirano iskustvo, tuku i kako moznost za beskonecni kombiniranja so drugi simboli, od sto zavisi i funkcionalnosta sto ja nalaga samiot kontekst. Preku imaginarnata mok na anonimniot tvorec vodata dobiva simbolichno znacenje, sto prakticno znaci i osmisluvanje na nejzinite funkcii.

Kako vo sevkupnata makedonska usna narodna produkcija, taka i vo narodnoto tvorestvo od mariovskiot kraj, kalendarskite obredi i narodnite pesni sto gi pridruzuvaat, se vrzuvaat so raganjeto na Isus Hristos (Bozik, raganjeto na godinata

),odnosno so krstevanjeto – Vodici i Jovan Krstitel.Krstevkata e obred vo koj vodata se javuva vo dve fazi na osnovno simbolico znacenje:natopuvanje cij ekvivalenten derivate e poprskuvanje i vadenjeto od voda.

Spored podatocite zabelezani na terenot na Mariovo,nekolku dena pred t.n. “masko kolede”,svesteno lice gi naprskuva site kujki vo seloto ,pri sto simbolico znacenje na vodata kako blagoslov koja go obezbeduva zivotot,dobiva i soodveten verbalen oblik.

Vo hristijanstvoto,poprskuvanjeto so svetena voda e zamena za nejinata procistuvacka i zivotvorna mok koja e protivstavena na silite na zloto.Taa e sveta,bidejki vo nea se potpouva simbolot na taa religija – krstot i pretstavuva zamena za predhristijanskite obredi povrzani so vodata.

Narodnite pesni sto se peat na spomenatiot den,vsusnost pretstavuvaat poetsko oblikuvanje na soodvetniot obred,pri sto simbolot voda ima funkcija na raganje,na osnova na zivotot.

“Krsti si nosam
Boga si molam
Gospodi,pomiluj!
Da zarosi sitna rosa,
Da izvadi seto pole
.....
Da se rodi zito i vino,
Zito i Vino,med i mleko...

Spored neкои drevni predanija vodite se delat na nebesni i zemni,pri sto prvite se poznati uste i kako maski,uranski vodi koi imaat srodna,slicna mok kako i nebesniot ogan – da oploduvaat.Od druga strana zemnite,zenskite,odnosno prvicnite vodi se tie sto se ragaat od oplodenata zemja,a kako posledica na toa oploduvanje se javuva r'tenjeto.Vakvite soznavanja pridonesuvaat za dlabokata

osmislenost na simbolot na vodata pridonesuvaat za dlabokata osmislenost na simbolot na vodata vo kalendarskite obredni pesni svrzani so raganjeto, pocetokot na novata godina.

Vo neкои sela na Mariovo zabelezan e i obicajot na prisilno kapenje na eden od koledarite na selskata cesna kade obicno se srekavale onie sto koleduvale vo Gorno i Dolno maalo. Funkcijata na vodata kako simbol vo slucajot e potopuvanjeto-fizickata smrt, a izvlekuvanjeto od vodata-povtornoto raganje, voskresnuvanje, sto odgovara na latinskiot glagol rinascere od cij koren e izvlecena imenkata renesansa-period sto odbelezil recisi tri veka na duhovnoto ziveenje vo Evropa!

“Oj Jovanke vodokrvce,
Aj zemi si kotle v race
Da zalees studna voda,
Studna voda od Bel Dunav,
Da si zemis kiska bosilok
Da poprskas nebo, zemja,
Da razbudis Rista Boga,
Ristovata stara majka”

Vo ovoj slucaj oplodenata zemna, blagoslovena, krstena voda ednovremeno e i voda sto tece, znaci cista voda – simbol koj asocira na raganje i precistuvanje, a budenjeto od sonot koj gi simbolizira htonskite sili na nesvesnoto, odnosno podzemnoto, se javuva kako konecno poetsko oblikuvanje na simbolot, sinteza na podzemniot, zemniot i nebesniot svet, odnosno isklucuva sekakva moznost za konfuzija.

Voobicaenoto tolkuvanje na simbolikata na nadojdenata, matna voda e razornost, mok koja unistuva, odnosno nakazuva, no vo zavisnost od kontekstot taa moze vo ista forma da se javi vo napolno druga funkcija, kako sto e pesnata ”Dotekol e maten Dunav” koja vo Mariovo se pee na t.n. “zensko koledje” na bremena zena:

“Dotekol e maten Dunav,
Maten,maten,đuri kalen,
Granka nosi maslinova
Na grankata slavej pile
V usta nosi zrno biser.
Slavej pile-mlado momce,
Zrno biser-masko dete.”

Matnata voda nedvosmisleno asocira na plodovata voda vo koja zivee i se razbira embrionot,a tecenjeto e navestuvanje na noviot zivot.Maslinovata granja,slavejot i biserot odat vo prilog na teorijata deka simbolot e polivalenten i imam ok na interferencija vo sprega so drugi simboli,vo slucajot vo pozitivna nasoka.

Vo mariovskite sela se socuval i obicajot na krsenje svetijovanska pogaca vo koja se stavala srebrena para,a onoj vo cie parce ke padnela parata,go kapele vo najbliskata voda-cesma,reka ili potok.Ritualnoto,obredno kapenje go sodrzi veke spomenatoto simbolico znacenje,a srebrenata para kako simbol tesno se povrzuva so prethodniot,bidejki pripaga na semata na zenski simboli: toj e lunaren,voden,odnosno pasiven.Potekloto na zborot e sanskritsko so znacenje belo i sjajno,odnosno cistota od sekakov vid.Vo hristijanskata simbolika srebroto pretstavuva bozja mudrost,pa najverojatno ottuka vo poetskata narodna tradicija ke dobie i profilakticna funkcija,za sto ke stane zbor vo natamosniot tekst.

Za zal ,materijalot so koj raspolagame ne ovozmozuva pocelosen uvid vo raznovidnite funkcii sto gi ima ovoj simbol vo kalendarskiot sistem na obrednite pesni vo koj ,pretstavuvame,deka se javuva vo lazarskite,gurgovdenskite,kako i vo onie od letniot i esenskiot ciklus.

Ovoj simbol se javuva i vo obrednite pesni svrzani so raganjeto,svadbata i umiranjeto,od koi vo trudov se zapirame samo na svadbenite,od pricini za koi veke zboruvavme.

Recisi site obredi okolu svadbata zabelezeni vo dragocenata kniga na Milan Risteski “ Makedonski obredi i obredni pesni”,ne mozat da se zamislat bez prisustvoto na vodata vo funkcija na precistuvanje,reprodukcija,no i profilaksa.Site obredi povrzani so ovoj biten nastan vo zivotot na covekot se nasoceni kon pozelbite za sreken i dolgovecen zaednicki zivot.Za da se obezbedi uspesnosta na brakot,sekoj obred predviden so scenarioto na ovaa narodna drama,ima strogo utvrden redosled i nacin na sproveduvanje,ednovremeno povrzan so soodvetni pesni koi pretstavuvaat neraskinliva celost so obredot.

Izvorskata voda najcesto simbolizira zivotvornost,a toa e cesto eksploatiran lokalitet vo narodnite pesni kade doaga do sredba na mladite po svrsuvackata.

“Otkako se,mome Gurge,posvrsi'me
Nikako se,milo dobro,ne vido'me
Samo ednas,mome Gurge,na kladenec,
Na kladenec,milo dobro,na studenec...

Za razlika od vodite sto ne istecuvaat,kladenecot ja cuva svojata pozitivna funkcija na vecnata obnova,a negovata bistro,studena,no ednovremeno i “krotka” voda,najneposredno asocira na vrskata megu mladite,kako i nivniot dotogasen zivot.Sekako deka pri ova tolkuvanje ne se gubi predvid i magicnata mok na vodata,bidejki:

“...Malku,mnogu,milo dobro,postoja'me
Na glava ti podifkata koren fati,
Vedroto ti,milo dobro,lastar razvi!”

Magicното tolkuvanje na izvorskata voda najcesto se doveduva vo vrskal,sekako vo sosem inakov kontekst,so lekovitite vodi,koi spored nekakvo utvrdeno pravilo se – izvorski!Bidejki pesnava e svadbena,vo osnova vodata od kladenecot go simbolizira mitskiot izvor na besmrtnosta,odnosno vecniot triumph na ljubovta! Sto se odnesuva do humoristicnata intonacija vo poslednite dva stiha na pesnata,tie samo ja potsiluvaat prvicnata funkcija na simbolot na vodata.

Ritualnoto mislenje koe bitno se razlikuva od sekojdnevnoto,vo svadbenite obredi se vrsi po t.n. “zabricuvanje na zetot”pri sto se mijat racete,obrazot i nozete.Vo taa voda se stavalo jabolko koe na mladozencite im se davalo da go izedat pred legnuvanjeto po polovina a od vodata se ostavalo da se zapoi nevestata koga ke ja donele od crkvata poradi vkorenitoto veruvanje za dolgovecna ljubov megu sopruznicite.

Ocigledno deka ovoj slucaj e samo uste eden pokaz za produktivnosta na simbolot na vodata koj dobiva vo svojot kvalitet povrzuvajki se so drugi simboli (jabolkoto kako simbol na plodnosta),odnosno nivnata prvicna magicna funkcija ja zacuvala istata linija i vo hristijanstvoto.Vo taa smisla,ilustrativen e primerot na svadbenata narodna pesna zabelezana na mariovskiot teren “Se posvrsi sveti Dimitrija”, vo koja site bile pokaneti na svadba,osven nunkoto-sveti Ilija,koj se zakanuva deka:

“...Da otklucam vedro nebo,
Da otpustam vetrovite,
Vetrovite,oblacite,
Da zagrmat,da zavrnat,
Da dotecat site reki
Da odnesat mostovite,

Mostovite na rekite,
Da potunat patistata
Patistata,zhadinjata,
Da potunat svatovite,
Svatovite so se konji,
Nevestata so se deveri...”

Iako vo pesnava svetcite se napolno socijalizirani (sv. Dimitrija se zeni so “smrtna” moma , zaboravni se,se lutat i sl.),nivnata bozestvena mok e se uste neogranicena.Ova e tipicen primer za simbolot na vodata koja moze da ima razurnuvacka mok i da nakazuva koga ednovremeno pretstavuva i postojana zakana za siot ziv svet,sto od druga strana naveduva na soznaniето i za pedagogskata funkcija na simbolot.

Vo svadbeniot obred postoi i ritualnoto kapenje na nevestata,a frlanjeto srebreni pari vo vodata kako osnoven,no pokvaliteten simbol se kontaminira so simbolikata na parata kako forma-krug i kako materijal-srebro.Vo ovoj slucaj vodata veke dobiva profilakticna funkcija koja se potsiluva so frlenoto srebro vo nea,se nadopolnuva so najnovite naucni istrazuvanja koi dokazuvaat deka del od jonite na srebrotо imaат i antibiotsko dejstvo!

Funkcija na profilaksa ima i cinot na kapenjeto na zetot koga trgnuva po nevestata vo najbiiskata voda,bez ogled dali e cista ili ne.Ocigledno deka tuka se izgubila pretstavata za diferenciranjeto na cistite i necistite vodi,no stom cinot na kapenjeto e vednas po izleguvanjeto od domot,toa zadolzitelno znaci zastita pred necistite sili sto demnat na sekoj cekor i pretstavuvaat postojana i realna zakana.

Vo stariot zavet, t.n. “gorclivi vodi”sozdavaat uslovi za prokletstvo,tie se neplodni,jalovi,a ednovremeno postoi golema razlika pomegu povrnsinkite-bistri i dlabinskite temni vodi.Covekot mora da mine niz gorclivata voda so sto uspeva da dojde do sustinata na sebepoznavanjeto i toa e edinstveniот pat i nacin da ja mine granicata kon srekata i radosta.Znaci dlabokata,gorcliva

voda, soglasno so učenjeto na hristijanskata religija e edno golemo iskusenie vo zivotot na covekot i , pod uslov da go mine, go ceka dolg i sreken zivot, osobeno ako se ima predvid faktot deka dlabokite vodi se preferirane mesta na htonskite sustestva. Vo taa smisla, vo Mariovo e poznata pesnata sto se pee vo momentot koga trgnuvaat svadbarite po nevestata:

“...Po mlada nevesta mnogu daleku,
Mnogu nadaleku, preku sino more...”

Ne osporuvajki ja nesomnenata imaginativna mok na anonimniot pejac, sekako deka toj ne mozel da pee za nesto za sto nemal nikakva vizuelna pretstava, taka sto objasnuvanjeto, ako ne se raboti za obicna zaemka, moze da bide edinstveno vo sverata na iracionalnoto, odnosno vo bipolarnosta na simbolicnoto znacenje na vodata.

Ne e slucajnost sto vodata kako izvor na oploduvanje na zemjata i zivot svet, po analiticen pat se otkriva i kako izvor na oploduvanje na dusata: vodata sto tece i golemata voda se asocijacija na covekovata egzistencija, no i nepostojnosta i promenlivosta na negovite zelbi i emocii.

Od sive analizi sto ne prejudiciraat iscrpnost i potpolnost proizleguva deka funkcijata na vodata kako simbol ima znacajno mesto vo slozeniot sistem na veruvanjata, obredite, no i nepostojnosta i promenlivosta na negovite zelbi i emocii.

Od sive analizi sto ne prejudiciraat iscrpnost i potpolnost proizleguva deka funkcijata na vodata kako simbol ima znacajno mesto vo slozeniot sistem na veruvanjata, obredite, no i vo usnata poetska tradicija, vo cija osnova lezi idejata za moznosta na covekot, po magijski pat da vlijae vrz prirodata. Naplastnata sloevitost na vekovnoto narodno iskustvo e evidentno, osobeno vo onie primeri vo koi se otkriva polikvalentnata funkcija na vodata kade taa, zadrzuvajki gi site osnovni funkcii se kontaminira, odnosno

zasiluva so drugi simboli sto rezlutirale od soodvetniot duhoven i materijalen razvoj na covekot.

NARODNI OBICAI I PREDANIJA OD MARIOVSKIOT KRAJ

Voved. – Mariovskiot kraj i mariovskoto podnebjje izobiluva so edna dosta bogata riznica od narodni predanija sto se odnesuva na usno kazanoto, a malku dosega e od toa zapisano i prezentirano pred posirokata kulturna javnost.

Ovoj kraj izobiluva so dosta obicai, skazni, verovanja, gatanja, predanija i lečenja. A seto ova da bide taka go teralo Mariovecot da naoga nekoja uteha, spas radost vo toa sto ke go istrazel, oti ovoj pasiven kraj koj nemal, a i ako imal nekakov pristap i dodir so gradot toj bil mnogu redok, pa taka ovie tradicii na kazuvanja dlaboko se vtemelile vo sovesta na Mariovecot koe e prenesuvano od koleno na koleno, a da ne se zaboravi vrskata. Vo mojov trud iznesuvam eden mal del od toa golemo i bogato kulturno bogatstvo na narodni obicai i predanija od ovoj kraj, so koe sakam da pridonesam kolku tolku da se rasvetli, a i za ponatamosna obrabotka na se ova bazirano na naucna osnova.

O B I C A I :

Za sveti Jovan i Vodici. - Uste sabajleto se odelo v crkva, se vadele site ikoni koi mozele da se nosat nadvor od crkvata a potoa i okolu seloto. Koga ke zavrsele so setanjeto na ikonite pak gi vrakale na istoto mesto vo crkvata. Ova go pravele so cel da ima dar po zitata stokata i mesto vo crkvata. Ova go pravele so cel da ima dar po zitata stokata i zdravje na lugeto, na cesmata gi nosele ikonite koga gi setale okolu seloto kade se odmarale i kade bile cesteni od selanite so rakija, sirenje i meso.

Otkako ke gi ostavele ikonite vo crkvata site si odele doma zemale maznici, bulina pogaci, mes topla rakija nosele vo krondite, i odele v crkva so familijata, koga ke se soberele v crkva odele da go viknat kumot, kumot nosel pogaca so krvce vnatre vo pogacata, pogacata se delela taka da na sekoja familija ima po parce i na komu ke mu padnelo krvceto toj narednata godina ke bidel kum za Sveti Jovana. Potoa stariot i noviot kum mladincite gi nosele na race na kladenecot ili na cesmata zavisi sto imalo vo seloto, tamu go prskale so voda vo znak na blagoslov da raste se, i pak gi krevale v race i pak gi krevale v race i gi vrakale nazad vo crkvata pred svetecot pred Sveti Petka, Sveti Jovan zavisi kako se vikala crkvata. Kumovite tuka ripale vo visina i blagoslovele da rastat 'rzite niz badzite, pcenicite do gredite, jacmenite do streite. Potoa kumovite gi stavale nacelo na trpezata, i site mu nosele bile, rakija, jabolka, kostenje prvi niv a potoa i na drugite, potoa rucale zaednicki rucek a po edna lajca mandza mu se turalo sekomu od mandzata sto ke ja donesel kumot.

Otkako ke se narucale si zaminuvale doma zenite, a mazite odele na sredselo so svirki, gajdi i kavali, i se igralo oro, po izvesno vreme mu se pridruzuvale i zenite site igrale zaedno do posle pladne potoa zenite si zaminuvale doma za da spremaat a mazite setale po kujki. Izbirale trojca mazi koj gi vikale gjupki i tie si zemale torbi i setale po kujki zbirale se za jadenje i pienje rakija, pogaci, meso i koga ke go prosetale celoto selo trite gjupki seto zajre go nosele kaj stariot kum, se gotvelo jadenje toa sto ke ostanelo se prodavalo a parite gi davale na crkvata, a ostanatite luge so svirki setale od kujka vo kujka taka da gi pominat site kujki vo seloto. Vo sekoja kujka kade ke vlezele go krevale domakinot v race i mu barale pari koj kolku imal daval, koga ke gi davale site kujki site odele kaj stariot kum se igralo i peelo cela nok se do sabajleto, se veceralo od hranata sto ja sobirale gjupite. Po obicajot na mazite drugiot den nastavuvale zenite na vodici i tie setale po kujki vo sekoja kujka

odele i peele pesni i toa kolku lujge ima vo familijata tolku pesni peele.

Prvo se pocnuvalo od domakinot i so red i na sekoja pesna se blagoslovelo,vecerta se zbirale zaedno mazi zeni vo edna kujka jadele piele i peele.

Koga ke vlezle vo kujka ja peele pesnata za domakinot:

Skrstum kralot sedese
Skrstum riba jadese
Skrstum vino piese i.t.n.
Na domakinstvata;
Sednala Petra klalica
Na posteli bubakerni
Doletalo lepo pilence
I na Petra i govori
Sum prateno đuri od carot
Ti imas mila kerka
Carot ima mila sina
Ajde da se sosvatime
Ajde da se porodime.

Dete malo koga ke se rodelo do negovoto krstevanje. – Vo mariovskiot kraj pa i posiroko decata obicno se ragale vo nekoja plevna illi vo jasli kaj stokata – so sto se mislelo oti novo-roden ke ima blagoslov golem i dar.Ako deteto se rodelo masko se do negovoto krstevanje go vikale vo kujkata site PURDE,a ako se rodelo cupe kako gi vikale zenskite deca vo ovoj kraj go vikale DUDA.

Koga ke se rodelo deteto obicaj bilo prvo da bide zadoeno so mleko od druga doilka-zena,koga ke porasnelo ako bilo lakomo,mrzljivo,cicija ili mnogu se zadiralo go prekaruvale na taa prvata sto go zadoila-ejkaj se istera na taa se imenuvala zena sto go zadoila.Kaj sekoja zena koga trebalo da se porodi obavezno imalo baba.

Na trite veceri se zemalo maska kosula i vo nea go krevala deteto,mu klavale naliv,kmiga,cesel,ogledalo,zvonec,klopotarec ke go zalulale i

ke go blagoslovele,da bides darlija da imas ksmet,da ucis,ovci da pases i kjupina da brkas,da pejs kako zvonecot sto zvoni ,i da zboruvas kako klopotarecot sto troni.

Na nedelata mu zbirale povojnica i toa samo zeni nosele bulina i pogaci i go blagoslovele maloto da rasti golemo da bidi zdravo,da se zeni,mazi i dr,i mu davale bule i pari koga mu go davale buleto go blagoslovele da bides darlija ksmetlija da rasti golemo,a koga mu e davale parata go blagoslovele jas so prsti gospod so grsti,potoa piele rakija a za meze jadele carevka varena rucale grav i somuni i si odele doma.

Na trite nedeli se krstevalo deteto,kumot se kanel so pogaca deteto go zemala babata,svekrvata na nevestata a ako nemala svekrva nekoja od strinite,a vo isklucitelni slucai majkata na nevestata,go nosele v crkva i tamu ke go krstele.

Popot ke go krsteval deteto kumot obavezno trebalo da bide gladden,i koga go nosel deteto od crkva za doma da ne se vrtel nanazad i da ne se vrtel nanazad i da ne zboruva da ne go kazuva imeto,koga ke se doneselo deteto kumot obavezno trebalo da bide gladden ,i koga go nosel deteto od crkva za doma da ne se vrtel nanazad i da ne zboruva da ne go kazuva imeto,koga ke se doneselo deteto doma toa pak se stavalo vo jaslite onamu kade bilo rodeno,majkata go zemala deteto od jaslite i go nosela vo sobata kade bile gostite,mu baknuvale raka na kumot,mu stavale prsten na rakata i mu vikale kume kazi ime,otkako ke go kazel imeto prvo kumot ke go plagoslovel da bide zdravo i zivo,da rasti golemo,da se zeni,mazi,da bide darlija ksmetlija a potoa so blagoslovenjeto nastavuvale i drugite gosti a najprvo najbliskite.

Potoa se rucalo i se blagoslovelo vo imeto na deteto i na negovite roditeli i tie da se zdravi i zivi,na odenje na kumot prvo majkata na deteto mu baknuvala raka i pola od gunata mu davala dar-corapi i mu velela so zdravje isto i na svekorot corapi,a na kumata i svekrvata vuti.

Za Gjurgjovden. - Spored Gjurgjovden koga sonceto se naveduvalo za zaode uste kloku eden osten,site mladi a mozelo i postari odele okolu seloto po livadite,bavcite i okolu rekata kade berele cvejkinja,cvejketo go nosele doma kade I zakituvale portite,vleznata vrata na kujkata,trlata,plevnite se za zdravje i vo cest na doaganjeto na Proletta.

A eden boz se staval pred kujkata pred vleznata vrata i utroto na Gjurgjovden sekoj koga ke stanel i izleguval nadvor obavezno stapnuval na bozot za zdravje.

Sabaljeto na Gjurgjovden se berelo mlecka,kopriva i se zemalo list od jabolknica i site se vrzuvale zaedno so crven vnen konec.Se meselo bule koe na sredinata trebalo da bide dupeno a na kitkata od mlecka,kopriva i list od jabolknica se klavalo i prsten i para.Vo dvorot se pravelo bacilo i ovcarot sednuval da m'zi,prvo se fakala i se m'zela crna ovca koja se m'zela preku prstenot i buleto i kitkata. Otkako ke se izm'zele dve ovci se zemalo mleko od crnata ovca i se turalo vo ustata na belata ovca,i obratno od belata na crnata so toa se sakalo da ima ednakov dar kaj site ovci.Potoa pod vedroto vo koe se m'zelo mlekoto se pravelo dupka kade se klavalo crveno jajce kitkata so buleto i se zakopuvale pod vedroto.

Potoa okolu pladne se odelo v crkva,kade od doma se noselo presipok,sekoja familija koja imama bacilo obavezno nosela presipok,so presipokot se noselo pogaci,kora,bulina,jajca,rakija vo paguri zemjeni,v crkva rucale i piele,i na sekoj po edna lazica mu se davalo od presipokot i sekoj na nekoj nacin da se omrsi,oti imalo familii koj bile bedni i koj nemale mleko,i na ovoj nacin site se omrsuvale.

Po vrakanjeto od crkva seto zarje se ostavalo doma se zemalo vrtoma se izleguvalo da se bara drvo od orev,dab,jabolko kade imalo ceporaska se vrzuvuala lulkata kade se lulale krlale.

Prvo se zaluluvale malite deca,vo pazuvata na sekoe dete se klavalo crveno jajce,a na glavata kopriva,zelenilo,a na polovinata mu vrzuvale srebren sinzhir i koga gi lulale malite deca mu peele nekoja pesna za da se raduva.Najcesto ja peele pesnata :

*Od granka v granka kaj majka mu v raka ili
Od granka v granka kaj sestrickata vo rakata.*

Koga gi lulale momite isto pak mu peelee pesni, i niv vo pazuvite im klavale crveno jajce, kopriva da ima zelenko, isto i na niv im vrzuvale srebren sindzir.

Od granka v granka Mitro mori

da padnes vo skutot na Risto se mislelo i peelee na nejzinoto sakano momce ili bilo na koe momce oti necinelo devojce da se lulalo a da ne mu se imenuvalo nekoe momce.

A koga se lulalo masko momce se peelee da padni vo racete na nekoe devojce.

Pred da pocnelo so lulanjeto, koga ke se napravela lulaskata se peelee pesnata :

*Koga se lula na lulkata
Lulilum gjorgjilum*

Taa pesna se peelee vo cest ili da se povikaat da se soberat site na lulkata.

Otkako ke se izlulale odele na sred selo kade svirelo gajda tamu igrate tanci, koga se pravelo pauza zenite, momite se fakale kako vo oro edna do druga i bez gajda peelee stoejki na isto mesto bez da igraat i peelee veligidenski i gjurgovdenski pesni.

A vo ova vreme mazite pravele kula i toa cetvorica dolu i cetvorica gore fateni za ramo.

P R E D A N I E :

Cumata kako pakosna bolest vo mariovskiot kraj. – Ovaa bolest koja dolgo ostanala svirepost, pustos i pakost sto pravela kade sto ke zafatela, lugeto zivo se sekavaat na celi familii koi izumrele, na familii koi za sekojpat go napustile svoeto rodno ogniste i begale pred naletot nejzin, duri se spomnuva selidba na celi sela kako sto e primerokot so seloto Cumovo koe nekolku pati se selelo, begalo nagore za da se skrie vo pazuvite na Selecka Planina, i koe po taa bolest i go dobilo i samotno ime.

Ako se setelo da se razboli stokata taa odma pcovisuvala, a se prepoznavala po toa sto od ednata strana celata bila pomodrena, sto bilo siguren znak deka e cuma.

Za da se iskorenela ili izbrkala cumata selanite od toa selo odma dvajca brajka bliznaci i spregnuvale dva vola brajka i so ralo so edna brazda go zaoruvale celoto selo so toa mislele deka ne ke moze da vleguva vo nivnoto selo poveke cumata, kako po stokata taka i po lugeto, a i sekoj petok se postelo kako preventiva za da seloto nebide zafateno od cuma.

A ako seloto veke bilo zafateno od ovaa bolest se prevzemale nacini taa bolest da se izbrka – so fakanje na ziv ogan. Zivot ogan se fakal na toj nacin sto se zemale dve smrekovi drva dolgi po tri metra i tie se triele se dodeka ne se zapalele t.e. dobiel ziv ogan, oti togas ne mozelo da se dobie zivot ogan, ali togas se fakal ziv ogan nigde vo seloto ne smeelo da se pali ogan oti togas ne mozelo da se dobie zivot ogan.

Ovaa rabota ja brkale najstarite luge vo seloto i toa dvajca starci vdovici bez babi ili kako sto gi vikaat vo ovoj kraj parjaksani, tie dvajca starci ke izberele mesto pod ili nad seloto, mesto povisoko kade mozelo da se napravi tunel ili procep kade ke se proteruvala stokata a potoa pominuvala i lugeto od celoto selo malo i golemo. Se palel ogan od zivot ogan na dvete strani od tunelot ili procepot, od stranite stoele po eden od starcite goli koi do polovina bile zavitkani so nekoja cerga-aliste, a kako simbol pred ognot bile postavuvani dve puski i dva noza.

Prvo niz tunelot minela,ja zateruvale stokata ovci,volovi,mazgi,magarinja i dr,a lugeto so zapaleniog ogan,starcite koj vo racete drzele glamni ja nagoruvale stokata bilo kade ke im se zgodelo,so sto se mislelo deka ke se istera cumata.

Po stokata pomegu dvata ogna minele i lugeto od celoto selo i pri pomnuvanjeto niz tunelot gi izgovarale zborovite,pominav pomegu dve puski ne me otepa,a,pominav pomegu dva noza ne me zaklaa,pominav pomegu dva ogna ne me izgorea,isto taka se nagoruvale lugeto so ziviot ogan,pa imalo slucai na luge koi ostanuvale dozivotno so luzni na racete,nozete,obrazite i na drugi mesta po teloto od ovoj ogan.

Posle ova se verovalo deka cumata e izbrkana i deka poveke nemalo toa selo da bide zafateno od ova a pakosna bolest kako ja narekuvale. Od ziviot ogan si zemala sekoja familija po edno zarce za da zapalat ogan doma.

ARMASUVANJETO VO

MARIOVO

Pokraj drugite interesni obicai,vo Mariovo i armasuvanieto e eden cin koj imal svoi ubavini,isprepleten so nadez,neizvesnost,itrina i nadmudruvanje.

Vo trudot e opfateno:Izbiranjeto na strojnikot.-Prvoto odenje na strojnikot kaj roditelite na devojkata.-Vrakanjeto kaj isprakacite.-Povtornoto navrakanje vo familijata na izbranicata.-Dogovaranjeto za darovite i pritoa.-Donesuvanieto na raunot.-Kiskata bosilek i jabolkoto so vragata vo nego (zdravozivo) za svatovstinite.

Iako od denesna gledna tocka,ovoj cin e konzervativen,sepak,retko takvite brakovise rasturale,bidejki i roditelite vodele smetka novite bracni drugari da bidat materijalno obezbedeni i ,barem,edniot od niv da bil i psihicki zrel za stapuvanje vo brak.

Vo mariovo,koga ergenot navrsel 16-17 godini,negovite roditeli razmisluvale okolu negovoto zenenje,zasto,ako ne se ozenel

pred da odi vojska,potoa tesko ke mozelo da se stori toa,bidejki ke se smetal za star.Zatoa,roditelite na ergenot,edna vecer sednuvaat pokraj ognisteto i pocnuvaat razgovor okolu taa rabota.

Pokraj drugite prasanja sto gi razgleduvaat,razgovaraat i za liceto koe treba da kontaktira so familijata od koja ke bara nevesta za svojot sin,odnosno,za armasarot-strojnিকot (taka se vika vo Mariovo armasarot).Strojnিকot po pravilo,trebalo da bide covek koj im e blizok rodnina,da ima avtoritet megu selanite,a sto e najvazno,da bide covek na kogo mu odi po raka na taa rabota,zasto sekoj covek ne moze da bide strojnিক.

Stom ke se odlucat za strojnিকot,drugiot den go povikuvaat kaj niv doma i mu ja soopstuvaaat nivnata namera,a pokraj toa go prasuvaat: Dali ke se soglasi da im bide strojnিক?Mu obrazlozuvaat od koi pricini se resile za nego i go molat nivnoto pocituvanje da ne go izneveri.

Za izbraniot strojnিক toa e gordost i retko koj ne bi ja prifatil ponudenata dolznost.Stom toj ke se soglasi,domakinite mu ja soopstuvaaat familijata od koja se so namera da baraaat snaa,a isato taka i go odreduvaat denot koga toj treba da odi kaj niv i da go otpocni armasuvanjeto.Strojnিকot,sekako,go potvrduva izborot kako dobar:"A,bre,namerata ne vi e losa,a i familijata od koja ste resile da barate snaa,e dobra.Poznata e kako cestita familija,a i so imot se dobri.Si imaat: ovci,govedca,zevgar,tovaren dobitok,nivje,livadi i se so e potrebna za edna selska familija.A,i cupata e dobra!"

Se dogovara : strojnিকot da odi kaj familijata na izbranicata v nedela navecer,podocna,za da ne doznae nekoj,a i deka vo drug den potesko ke se najdat lugeto doma.Nedelata e nameneta za sveчени momenti.

Vo nedelata,navecer,strojnিকot odi kaj određenata familija.Pottropnuva na portata,a vo dvorot kuceto pocnuva da lae,davajki znak deka nekoj doaga kaj niv.Izleguva domakinot,go skaruva kuceto za da prestane so laenjeto,ja otvora portata i go pokanuva nekanetiot gostin da vleze.Strojnিকot vo ovoj moment na nekoj nacin saka da stavi na znaenje zosto dosol i go opomenuva kuceto so zborovite: "Dosta bre,jas idam za dobro,a ne za

loso!"Vleguvaat doma zaedno so domakinot,go skaruva kuceto za da prestane so laenjeto,ja otvora portata i go pokanuva nekanetiot gostin da vleze.Strojnিকot vo ovoj moment na nekoj nacin saka da stavi na znaenje zosto dosol i go opomenuva kuceto so zborovite : "Dosta,bre,jas idam za dobro,a ne za loso!"Vleguvaat doma zaedno so domakinot i sega sleduvaat ovie voobicaeni repliki so domakinkata:

- Dobro vecer,domakini,sakate li gosti!
- Sakame,sakame kako da ne sakame!Poveli sedni-mu podava stol.Dobre dojde,kako si,kako ste doma?
- Dobro ve najdov,dobri sme,fala mu na gospodal!

Strojnিকot pocnuva da cepka so stapeceto vo ognisteto,a i toa e znak koj trebalo da oznaci zosto e dojdjen covekot.Se pocnuva razgovor okolu rabotata,stkata,kako i za drugi raboti,a domakinkata go nosi pagurceto so rakija koe e napraveno od olovo,kako i staroto,bieno sirenje za omezuvanje so rakijata.Strojnিকot,odvaj,ceka domakinot da završi so razgovorot za da kaze za sto e dojdjen :”More mi,jas da si ja kazam namerata za koja sum dojdjen!Su ispratjen od “filan familija”za strojnিক za vasata cupa da ja mazime za nivniot sin,ako e ksmet.Mislam deka taa familija ne e losa.Vo seloto ima dobar ugled,a i deteto neka mu e zivo,ne e loso:ne pie cigari,ne krade,so se veli “dete za tri kjefa”.Familijata nivna,isto kako i vasata,e dobra,a i so sermna ne se losi,zasto si imaat imot:ovci,kozi,goveda,nivi,livadi-se so e potrebno za edna selska familija,ta zatoa mislam ne ke gresite,ako se soglasite”.

Tatkoto i majkata se poglednuvaat eden so drug i ne mozat da se resat da dadat vednas zbor,bez da si progovoriat na samo,a se opravduvaat so zborovite na majkata: “A,bre,brace,cupata uste ni e mala-samo sto vleze vo dvaesettata,a i rubata ne i e dopravena ta zatoa ne sme so namera uste da ja mazime”.Strojnিকot na ovaa prva reakcija od strana na majkata,odgovara:”A,bre,za mala ne e mala stom vlegla vo dvajesettata godina,a za rubata,ke moze i tamo da ja doprave”.

No, bidejki strojnikot ne dobi pozitiven odgovor, stanuva da si odi, taka da se rece, nezadovolen. Na kinisuvanieto, majkata na devojkata, veli: "Brache, znaes so rekle starite: so edno mavanje, drvo ne se sece, ta i ova rabota ne moze da se resi so edno idenje! Nie ke porazmislime so voj dedot, a ti, pak dojdí pa ke vidime". Strojnikot sega po ovie zborovi, veke e optimisticki raspolozen i misli deka uspesno ke se svrsi rabotata stom mu rekle deka pak treba da dojde. Segá toj stanuva i si kinisuva: "Aj, da ve ostava so zdravje, pa vie razmislite. Jas , po nekoj den, pak ke dojda; nema da ve zaborava!"

Strojnikot se vraka kaj roditelite na ergenot, istata vecer (tie so netrpenie go cekaát) i, im raskazuva za celokupnata diskusija i za "neuspehot", no gi tesi deka, sepak, ke se svrsi rabotata, bidejki mu rekle pak da odi.

Slednata nedela, strojnikot, po vtorpat, odi kaj familijata na devojkata. Vleguva doma, sednuva i se se povtoruva kako i minatiot pat: pozdravuvanieto, pocestuvanieto so papagurceto i bienoto sirenje, no sega poslobodni se site, bidejki se znae zosto covekot e dojden. Uste spored odnesuvanieto, strojnikot zaklucuva: dali odgovorot ke bide pozitiven ili negative. Segá toj ne ceka mnogu, ami vednas, preminuva na glavnoto: "More mi, jas pak dojdu za onaa rabota. Vie so napraite, so resite?" Majkata ja povikuva kerkata i , ili majkata ili tatko (zavisi koj go vodi glavniot zbor vo kujkata) ja prasuva: "Kerko, strikot ti e dojden strojnik za tebe za da te mazime za "Filan Ergen". Ti sto velis?" Devojkata znae-majka i i ima veke kazano – i soglasuvanieto e dobieno sto i na mora, no kako pameta, zreła za mazenje i privrzana za roditelite, mora da odgovori so zborovive: "Ami jas ne znam poveke od vas! Kako ke recete vie, taka neka bide?!" Nejinata uloga e završena i taa se povlekuva. Za zbor se javuva majkata: "A bre brace, nie so dedot razgovaravme i veke resime da bide rabotata oti mislime deka poarno mesto ne ke najdimel!" Togas strojnikot stanuva, go zema papagurceto so rakija i veli: "Ajde sega neka e airlija! Neka se zdravi i zivi neka ni se kerdosaaa! Segá mozeme slobodno i so kef da se napieme" – go krevá papagurceto i se napiva, a potoa mu go podava na tatko na

devojkata i toj da blagoslovi. Blagoslovuva i toj, i otkako minuva prvoto zadovolstvo od uspesnoto pocetno armasuvanje, strojnikot preminuva na “pazarenjeto”. “Sega vase e da ja kazeta kaznata za zetot!” Majkata tuka mnogu, mnogu ne se mesa, a tatkoto vodi smetka “kaznata” da bide dostojna na nivnata kerka: “More mi, kaznata se znae: Za dedot ke kupi kozuf, za babata mintan, za surata celi, a za surnata-lakovani celi. Prit ke dade 15 vrangi.

Strojnikot, se znae, ima za zadaca kolku sto moze da gi namali tie davacki, a osobeno da go namali pritot: “A, bre, za darovite, keg i kandisam nekako, ama za pritot, mislam, mnogu e! Darovite fakaat mnogu pari i zatoa velam, ako se moze da go namalime pritot!”

“Ama ta kolku da go namalime? Ako ja dademe bez prit, lugjeto ke recat, sigurno, ima nekoja mana ta so ja dale bez prit!”

“A, bre, jas ne velam da ne bide bez prit, ama ne tolku!”

“Pa, ete, neka dadat deset vrangi!”

“Ajde, ajde, uste nesto namalite, zasto so tie pari sto ke gi namalite, zetot utre-drugiden, ke si kupi nekoe nivce, livadce, ili nekolku ovcicki”.

“E, dobro de, ajde da vidime so velis ti?”

“Jas vela, kolku da ne bide bez ic, neka vi dade pet vrangi” ta i volkot sit, i ovcite na broot” so rekle starite”.

Domakinot togas i se obraka na domakinkata: “So velis, stara, za ovaa rabota?” Taa vo nikoj slucaj ne ke dozvoli pritot da bide precka, pa ke rece: “Ami jas ne znam poveke od vas: kako ke recete, taka neka bide!” Koga domakinot dobi odobruvanje od zena si, slobodno mu veli na strojnikot: “Dobro de, taka neka bide! Neka e airlial! Neka se zdravi i zivi-neka se kjerdosaat!” Napivanjeto prodolzuvaa slobodno ta duri se pocnuva i po nekoja stara mariovska pesna.

Majkata i kjerkata sleguvaat dolu vo zemnikot i od kovcegot (kaselata) vo koja se cuva rubata, zemaat: edna kosula, edna sagija, edna futa i edno ralo corapi. Gi stavaat vo ubava, sarena torba narocno napravena za toa i gi isprakaat po strojnikot kako “raun” kaj

zetot,kako dokaz deka devojkata e armasana za ergenot za koj dosol kaj niv strojnikot.

Strojnikot ja zema torbata,ja obesuva na stapceto za da moze da ja nosi na ramo i si kinesisuva” Aj,za sega,da ve ostava so zdravje!”

“Aj,mi so zdravje:pozdravi gi svatocinite!”

“Ke i pozdrava kak da ne! Seg a ste veke svoi luge”.

Vesel,toj stignuva vo kujkata na zetot i uste so vleguvanjeta vika :”A,bre,jas reku deka od zetot ke kina edno ralo celi?”Sednuva i vika pocnuva da im rasprava : “Jas,donegde,ja dotera rabotata,a sega dali vie ke se slozite-ke vidime! Prvo : da vi kazam deka mnogu me izmacia,ama jas vrti vamo,vrti tamo,ta nekako uspea da i kandisam.Najmnogu me izmacia okolu pritot.Dedot pobara petnaeset vrage prit,jas tegni se “a ,bre,mnogu e,daj da namalime”,tie neki-pa vamo-tamo,odvaj nekako uspea ga i kandisam ta slegovme na pet vrangi i od toku,poveke ne mozese da se sleguva.Mislam ne e nogu! Pa,da ne a opleskame,so velite vie?!”

More,kako opleskana! Da ni si ziv i zdrav: toku ami koku pomalku? Tuku kazuj so ke kazuas drugo,oti ne ni se cekal!”

“A za darovoi,baraat vaka:za dedot-kozuv,za babata-mintan,za surata – celi,a za surnata-celi,i toa,lakovani!”

“Dobro e,dobro,neli si uspeal:neka ni e airlia!”-vo eden glas se javuvaat tatko i majkata na zetot.

Strojnikot,togas,ja simnuva torbata od ramoto i i ja podava na idnata sverkva:”eve ,vi “zdravozivo”od svatocinite a natamosnata rabota e vasa”.

Majkata na zetot ja otvara torbata od ramoto i go vadi raunot:”Milite darovi!More mi,so ubai se,bre! Nevestata znaela da raboti:”Se razgleduvaat darovite-raunot i pak se stavaat vo torbata.

Na selskoto masice (sofrata)stoi papagurceto so rakija,a se donesuva i staroto bieno sirenje koe e voobicaeno za vakvi priliki vo sekoja mariovska kujka,i se pocnuva da se blagoslovuva i da se pie vo cest na uspesnoto svrsuvanje na rabotata.

Majkata na zetot, svekrvata, pravi kiska od bosilek, a tatko-to-svekorot, zema edno jabolko i von ego vtisnuva edna vranga. So ovie dve raboti (kiskata bosilek i jabolko to vrangata), strojnikot pak se vraka kaj familijata na idnata nevesta da go odnese “zdravozivoto” od novite svatostini. Od tamu si odi doma. So toa armasuvanieto e zavrsheno.

GLAVNI KARAKTERISTIKI NA NARODNATA NOSIJA NA MEGLENSKITE VLASTI

Vo ramkite na Juznomakedonskata ili Egejska etnickska celina vleguva i predelot meglen, smesten megu planinite Nizhe, Kozuv i Pajak. Vo istocniot del na meglen se naogaat edinaeset sela naseleni so Vlasi, koi spored mestoto na ziveenje dobile ime meglenski Vlasi. Orientirani poveke na obrabotuvanje na zemjata se razlikuvaat od ostanatite vlasi – stocari, po nacinot na ziveenje, poinakov govor, kako i poinakva nosija.

Za narodnata nosija na meglensките Vlasi mnogu malku e pisuvano vo etnoloskata literatura. Megjutoa i tie podatoci se dosta oskudni i voopteni, taka sto za izlozeniot materijal pretežno e koristen grajga od Etnoloskiot oddel pri Muzejot na Makedonija – Skopje, kako i sopstvenite istrazuvanja.

Isto taka mosne tesko e da se istrazuva, ovoj element od tradicionalnata kultura na celiot predel, zaradi toa sto pogolemiot del e denes nadvor od segasnite granici na Makedonija. Od tie pricini opfatena e samo narodnata nosija na Vlasite naseleni vo selata koi se naogaat na teritorijata na Socijalisticka Republika Makedonija.

Vo izlaganjeto ke bidat opfateni glavnite odliki na dva karakteristikni periodi za razvojot na narodnata nosija na ovoj kraj, I toa:

1. Narodnata nosija od krajot na XIX – ot vek do I-ta svetska vojna;
2. Narodnata nosija pomegu dvete Svetski vojni

Narodnata nosija od krajot na XIX – ot vek do I –ta svetska vojna.- Vp sostavot na zenskata narodna nosija od ovoj period vleguvaat kosula “kmesa” od belo debelo domasno tkaeno platno ”p’nz”,ukrasena na rakavite i dolu po polite so vtkaeni ornamenti “turnetur”vo geometriski formi od volna vo razni boi od koi preovladuva visna i od opacinata.Preku kosulata se oblekuva gorna obleka “sagija” od belo debelo platno so kusi zavrteni rakavi,dolga do kolena,ukrasena so vez na prednicite,rakavite i dolu po rabot.Vrz “sagijata” se opasuva volnen lito tkaen “kemer ornamentiran so sitni sari rasporedeni vo pravi linii po celata dolzina na pojasot,kako i volnenata skutina “pregac”od edna dipla “fr’nz”tkaena cetvorno “dimitno” ornamentirana so pravi redovi i ukrasena so resi po dolniot rab ili pak gorniot del na skutinata tkaen cetvorno ornamentiran so tesni pravi sari,a dolniot del tkaen lito i ornamentiran so sitni geometriski motivi i raznobojni resi po dolniot rab.Na racete se nosat pleteni “kalci” – “rakavici” od raznobojna volna od koja preovladuva crvena,modra i zolta,a na nozet raznobojni bogato ornamentirani corapi “ corap “.Glavata se zabraduva so volnena pretežno temnocrvena samija ukrasena so rastitelni ornamenti po site strani.

Poseben delalj od praznicnata nosija na mladi zeni i devojki e elece “ skurt “ od crna valkana klasna “sajaka” dolgo do pojas,ukraseno so crveni gajtani od koi se i ornamentite izvadeni.

Nevestinskiot detalj od nosijata e “sokarda” gorna bezrakavna obleka,dolga do pod kolena,od crna valkana klasna,od vnatresnata strana so volneni resi,a od nadvoresnata ukrasena so “obtoka”od crveni gajtani,koja se nosi i vo sostavot na zimskata nosija.

Praznicnata a osobeno nevestinskata nosija e dopolneta od mnogubroen nakit od monista,srebro ili legura na srebro izraboten vo razni tehniki,potoa od vestacko ili prirodno cveke i drugi ukrasi,koj cesto pati osven ukrasnata ima zastitna funkcija.

Poseben ukras na nevestinskata nosija e nevestinskata kappa napravena od mnogubroen raznovrsen nakit.

Narodnata nosija pomegu dvete svetski vojni. – Vo godinite pomegu dvete Svetski vojni se vnesuvaat promeni vo nosijata ,so zastapenost na drugi oblekovni elementi,ednostavni i neukraseni.Izostavena e kosula so vtkaeni ornamenti i platnenata “sagija”.

Namesto kosula ukrasena so bogat vtkaen vez se nosi ednostavna neukrasena kosula i gorna obleka “fuska” vo vid na fustan od ednobojna lito tkaena valana tkaenina,ukrasena so siriti.Skutinata “pregac” e tkaena lito sostavena od dve dipli so poinakov nacin na ukrasuvanje.Corapite se spleteni pretežno od ednobojna volnena pregja vo tehniki “pravo”,”lastiko” ili ramflo”.

Vo ovoj period izostaveni e i ukrasuvanjeto so mnogubroen nakit,na sto sekako vlijaea i ekonomsko politickite uslovi.

Maskata nosija vo osnovnite oblekovni elementi e slicna so nosijata na mazite od соседnaite predeli.Preku nabranata kosula “fustanela” se oblekuva kusa gorna obleka “dolama: so dolgi rakavi,a vrz nea elek “skurt” od bela ili crna klasna.Zimno vreme se oblekuva i “gunja”gorna bezrakavna obleka dolga do pod kolena.Na dolniot del od teloto pod kosulata se nosat beli klasneni ”caksiri”,a na nozete sareni volneni corapi,potoa “podsveski” – tesni volneni pojascinja za pridruzuvanje na corapite i opinci od koza.

Po vtorata Svetska vojna,so urbanizacija na selata kako i so se pogolemi migracii selo – grad ,poleka se napusta tradicionalniot nacina na ziveenje a so samoto toa i tradicionalnata narodna nosija.

Ova se samo glavni karakteristiki na narodnata nosija na Meglenskite Vlasi,sto znaci deka ostanuva moznost za podetalna analiza i obrabotka na ovoj element od materijalnata kultura.

**ETNOKULTURNOTO NASLEDSTVO NA MARIOVO I MEGLEN
I PREDLOG – MERKI
ZA ZASTITA**

Faktot sto Makedonija ,zazemajki centralno mesto na Balkanskiot poluostrov,od damnesni vremenja bila krstosnica na poveke civilizacii,kulturni i religii,pridonese taa denes da izobiluva so brojni i raznovidni spomenici na kulturata,a so toa da pretstavuva unikaten predel na Balkanot.Ovoj fakt se odnesuva kako na celata etnicka Makedonija,taka i na oddelni nejjzini predeli,koi denes so pravo bi mozele da se narekuvaat “muzei” na otvoren prostor.

Takvi se predelite Mariovo i Meglen,koji so svoite prirodno-geografski,istoriski,opstestveno-ekonomski,etnicki i drugi osobenosti pretstavuvaat posebni i specificni etnografski celini vo Makedonija.

Mariovo i Meglen se nerazdeliv del od Makedonija na koji istorijata im opredelila recisi ista uloga,ista sudbina i slicna kulturno-istoriska avtonomija.Istoriskoto minato i stopanskiot i kulturen zivot na Mariovo i Meglen obuslovlile isklucitelno bogata etnicka kultura,sto pridonese ovie predeli denes da pretstavuvaat edni od najgolemite i najizraziti etno oazi vo Makedonija,koji denes mozat da pretstavuvaat svoevidni "safari" za domasnite i za stranske turiste.

Sprema toa nesporen e faktot deka bogatoto kulturno nasledstvo na Mariovo i Meglen,a posebno etnologskoto,denes zazema znacajno mesto vo riznicata na sevkupnoto kulturno nasledstvo na narodite koji ziveele i ziveat vo Makedonija.Ottuka,odnosot sprema toa nasledstvo od strana na nadleznite institucii i opstestvenite organizacii treba da bide poseben,a problemot na negovata zastita i revitalizacija deneska deneska treba da se postavuva so seta svoja ostrina.

Sto pretstavuva denes etnokulturnoto nasledstvo na Mariovo i Meglen,pri kakvi prirodni i opstestveno-ekonomski uslovi se sozdavalo i se negovalo toa nasledstvo,od kakva priroda i od kakov karakter e toa nasledstvo;koji se onie osnovni faktori sto vlijaat vrz denesnata sostojba na spomenicite na kulturata vo ovie kraista;kakvi se onie osnovni predlog-merki sto treba da se prevzemaat vo odnos na nivnata zastita,revitalizacija i odrzuvanje?Ovie,i nekoji drugi prasanja,se osnovna cel na ovoj napis.

So ogled na toa sto Mariovo e mosne izoliran planinski etnografski predel vo Makedonija sto go opfaka sredniot del od slivot na Crna Reka i pretstavuva ridsko-planinska kotlina so prosečna nadmorska visocina nad 1000 metra,od site strani opkolena so visoki planini i oddalecena od glavnite komunikacii,toj vo minatoto bil sinonim na bespake i neizvesnost.

Prepusteni sami na sebesi, Mariovcu so vekovi ostanuvale vo svojata patrijahalna sestojba i bez dopiri so materijalnata i duhovnata kultura na sosednite oblasti, tie uspeale da sozdadat svoja posebna "etnicka civilizacija", svoi "etnopsiholoski karaktertiki", lokalni govorni i drugi folklorni specificnosti, specificna narodna nosija, svoj kulturen i stopanski zivot itn.

Vakvata izoliranost na Mariovo vo minatot, vprocem kako i denes, pridonese ovoj kraj da pretstavuva najnepristapen i najneposetuvan predel vo Makedonija. Sprema toa Mariovo do vojnata 1941 godina bil najslabo istrazuvan predel, pritoa voglavno od srpski ili bugarski istrazuvaci koi, kako voobicaeno, bil tretiran kako srpska odnosno kako bugarska teritorija.

Jovan Cvijik Mariovo go karakteriziral kako kraj koj vo turskiot period imal nekakva vrsta na samoupravuvanje, kako planinska oblast pogodna za stocarstvo i dosta slicna so Mijackiot kraj.

Ponatamu istiot naveduva deka vo planinskite predeli i visokite kotlini (Prespa, Marihovo, Porece, Kicevo) vo Zapadna Makedonija se socuvani najcisti i najgolemi oazi, kade sto patrijahalniot zivot e najdobro socuvan.

Podocna, Vojislav Radovanovik naveduva deka naselenieto na Mariovo cinu posebna i mosne izrazita etnicka grupa koja se karakterizira so visoka duhovna vitalnost, a vo ponovo vreme Petar Vlahovik precizira deka etnoloskite osobenosti na Mariovcu se: snaodlivost, dosmislivost i vedrina.

Zivejki so vekovi vo posebni uslovi naselenieto na Mariovo bilo prinudeno da se prilagoduva kon svoevidni mosne ograniceni moznosti za stopanski i kulturen zivot. Prostranite sumski masivi i planinskite pasista, kako i ogranicenite hidrografski i pedoloski moznosti pri specificni geomorfoloski i klimatski uslovi, pridoneso osnovni stopanski granki vo Mariovo da bidat stocarstvoto (posebno ovcarstvoto i kozarstvoto) i sumarstvoto i pomalku

zemjodelstvoto, drvodielstvoto, kumurzhistvoto, rudarstvoto, prerabotka ta na volnata i mlekoto itn.

Posebnoto mesto vo domasnoto proizvodstvo pretstavuva mariovska narodna nosija, osobeno zenskata (nevestinskata), koja so svojot raskosen vez i nakit pretstavuva poseben interes vo Makedonija i posiroko. Poradi svojot bogat nakit od srebro i bakar, mariovska nosija koja tezi i do 50 kg, e najteska nosija na Balkanot.

M e g l e n, za razlika od Mariovo, e niska i ramnicarska kotlina raspolozena severno od Voden (Grcija) i opkolena so planinite Nizhe, Kozuf i Pajak. Preku tesko proodniot Zborski premin Meglen geografski e povrzan so Mariovo.

Pogodnite reljefni uslovi, toplata mediteranska klima i plodnoto zemjiste, navodnuvano od rekata Meglenica so brojnite nejzini pritoci, pridonesuvaat za razvojot, na mnogugranoto zemjodelstvo i svilarstvoto, a planinite pokrieni so prostrani pasista i gusti sumi sluzat kako dobra, baza za razvojot na stocarstvoto i sumarstvoto.

Meglen e gusto naselen predel, kade vo 54 sela vo 30-te godini od ovoj vek vkupniot broj na naselenieto iznesuval 48.725 ziteli : pravoslavni i islamizirani Makedonci, pravoslavni i islamizirani Vlasi i Turci.

Mal del od Mariovo i pogolemiot del od Meglen denes se protegaat vo poltickite granici na sosedna Grcija, vo koi sto denesnite sostojbi nam ne ni se poznati. Geografskata, istoriskata i kulturnata bliskost na delovite od Mariovo i Meglen sto se raspolozeni vo granicite na RM davaat moznost segasnosta i idninata na ovie dva predela da se analiziraat od ednakvi aspekti i nivnoto kulturno nasledstvo podednakvo sistematski da se istrazuva i da se zastituva, bidejki tuka ostanaa trajni svedostva za edno vreme, za edna epoha koja treba da se ovekoveci za idnite generacii. Denes kako nikogas se cuvstvuva potrebata od otkrivanje, proucuvanje i prezentiranje na etnoloskite spomenici na javnosta.

Megutoa,so ogled na faktot sto Mariovo,za zal,i po vojната ne pretrpelo pogolemi promeni vo odnos na ekonomskiot i kulturnen razvoj,tuku,kako i porano,toa i natamu ostanalo izolirano od соседните oblasti,bez soobrakajna povrzanost,bez industrijalizacija na stopanstvoto i bez sustestveno unapreduvanje na sovremeniot nacin na ziveenje,ovoj kraj i denes se karakterizira kako najpasiven i najnerazvien del vo Makedonija.

Dovolno ubedliv pokazatel za vakvite sostojbi vo denesno Mariovo se sovremenite migracioni dvizenja vo pravec selo-grad,kade sto Mariovcu,nemajki elementarni uslovi za normalen zivot vo svojot kraj,prinudeni se masovno da gi napustat svoje sela,rodni ognista,imoti i da emigriraat vo gradski centri vo Republikata i nadvor od nea.Ona sto vo poslednite decenii se slucuva so naselenieto na Mariovo stanuva krajno zagrizuvacka pojava i nalaga nuzna potreba za iznaoganje na realni merki za sopiranje na depopulacijata i moznosti za revitalizacija na stopanskiot i kulturniot zivot na ovoj kraj.

Za ovaa krajna negativna pojava dosta slikovito govorat statickite podatoci,sprema koi vo pocetokot na ovoj vek vo Mariovo ziveele 14.307 ziteli (13.890 Makedonci,268 Vlasi i 149 Romi),dodeka sprema popisot na naselenieto od 1981 godina tuka ostanale samo 4.622 ziteli,sto pretsavuva najretko naseleno podracje vo SR Makedonija,so prosecna gustina na negovoto naselenie 16,5 pati poniska od istata vo Republikata.

Ekonomskata stagnacija i sovremenata depopulacija na Mariovo nesomneno pridonese bogato i raznovidno kulturno nasledstvo na ovoj specificen kraj,so vekovi izgraduvano i neguvano a sega prepusteno na zabot na vremeto,intenzivno da propaga i da isceznuva.Sprema toa,naporedno so merkite sto deneska se prezemaat za ekonomska revitalizacija i za repopulacija na Mariovo,krajno vreme e da se prezemat isto taka itni i konkretni merki za zastita i revitalizacija na zagrozenoto kulturno nasledstvo.

Megutoa,za da se dobie pocelosna slika i podlaboki soznanija za sostojbite na postojanoto kulturno nasledstvo,za negovite kvaliteti

i sodrzini,za stepenot na negovata zagrozenost,toa nasledstvo treba sistematski i kompleksno da se istrazuva i detalno da se proucuva.Denesnata sostojba i zagrozenost na etnoloskite spomenici na Mariovo i Meglen,kako i nivnata dosegasna zanemarenost nalagaat na sluzbata za zastita dolznost i pogolema griza,poveke inicijativi i podobra organizacija,vlozuvanje na znacajni finansiski sredstva i pronaoganje na realni moznosti ne samo za nivno spasuvanje od ponatamosno propaganje,tuku i za nivno vklucuvanje vo kulturniot i stopanski zivot.

Sprema toa nuzno se nalaga potrebata nadleznite institucii za zastita na spomenicite na kulturata da ja aktiviraat i da ja aktueliziraat svojata osnovna dejnost vo odnos na etnoloskite spomenici na podracjata na Mariovo i Meglen.

Vo ova smisla posebno vnimanie zasluzuva stremezot i zelbata na oddelni strucno-naucni institucii,opstestveni organizacii i poedinci koi cinat odredeni napori za zapoznavanje so sostojbite na Mariovo i Meglen poradi nivna ekonomska i kulturna revitalizacija.Ova sekako pred se se odnesuva na sistematskite istrazuvanja na duhovnata kultura od strana na institutot za folklor "Marko Cepenkov" vo Skopje,na kompleksnite geografski proucuvanja od strana na Geografskiot faklutet pri univerzitetot "Kiril i Metodij" vo Skopje,a isto taka zasluzuva vnimanie i ulogata na Drustvata za Nauka i umetnost vo Bitola i Prilep,koi voglavno se bavat so proucuvanje na socio-ekonomskite moznosti za razvoj na Mariovo i Meglen,kako i ulogata na Drustvoto za organiziranje na tradicionalnite Mariovski-Meglenski kulturni sredbi kulturni sredbi od domenot na etnologijata i folklorot.

Nesomneno prezemenite merki i aktivnosti od strana na gore navedenite faktori pridonesuvaat za zapoznavanje so denesnite sostojbi na Mariovo i Meglen i za realizacija na nivnata repopulacija i revitalizacija na stopanskiot i kulturen zivot vo denesni uslovi,megutoa,ovoj pridones sekako ke bide uste pogolem ako vo ovie aktivnosti bide vklucen pogolem broj strucnjaci i od oblasna na muzeoloskata i zastitno=konzervatorskata dejnost (

etnolozi,arhitekti,arheolozi,istoricari na umetnosta i drugi) od nadleznite republicki i opstinski institucii.

So ogled na toa sto etnografskiot predel Mariovo denes im pripaga na tri opstini : Bitolska,Prilepska i Kavadarecka,a Meglen na opstina Gevgelija,etnoloskite spomenici na kulturata na ovie podracja se vo nadleznost na maticnite institucii Republickiot Zavod za zastita na spomenicite na kulturata i prirodnite retkosti vo Bitola i Prilep i na Muzejot Gevgelija,prvostepena uloga vo tretiranite etnoloski spomenici na kulturata vo ovie predeli bezuslovno treba da igraat tokmu ovie institucii.

Etnoloskoto oddelenie pri maticniot Muzej na Makedonija,pocnuvajki od 70-te godini pa navamu,vo ramkite na svoite moznosti vrselo odredeni etnoloski istrazuvanja vo Mariovo i Meglen,cii kustosi-etnolozi voglavnop se bavele so proucuvanje na narodnata nosija i narodnite obicai i obredi povrzani so stopanskiot i kulturen zivot na Mariovo i Meglen,kako i so pribiranje i otkup na narodni nosii i vezovi,nakit,predmeti od pokukninata i narodnoto stopanstvo i slicno.

Vo ovaa smisla nesto poskromno e udelot na opstinskiot muzej i Zavod vo Bitola,cija dejnost na podracjeto na Mariovo voglavno se sveduva na evidencija na graditelskoto nasledstvo,proucuvanje i otkup na narodnata nosija itn.

Megutoa,konstantirano e deka od strana na Republickiot Muzej i Zavod vo Bitola,cija dejnost na podracjeto na Mariovo voglavno se sveduva na evidencija na graditelskoto nasledstvo,proucuvanje i otkup na narodnata nosija itn.

Megutoa,konstantirano e deka od strana na Republickiot Zavod vo Skopje,kako i od strana na Opstinskiot Muzej i Zavod vo Prilep i muzej vo Gevgelij,na denesen den na podracjata na Mariovo i Meglen ne se prezemeni recisi nikakvi zastitno-konzervatorski intervencii vrz etnoloskite spomenici na kulturata.

So ogled na faktot sto Mariovo denes se naoga vo faza na najpasiven ekonomski i kulturen razvoj,koga procesot na negovata ekonomska revitalizacija se uste ne zapocnal,od strana,a od

druga strana koga brojnite etnoloski spomenici se uste se naogaat vo relativno dobra sostojba, krajno vreme e nadleznite maticni i opstinski institucii, kako i opstestvenite republicki i opstinski faktori da prezemat navremeni zaednicki merki vo smisla na zastitata na etnoloskite spomenici na kulturata koj glasi na clen 4 od Zakonot za zastita na spomenicite na kulturata koj glasi deka "Zastitata na spomenicite na kulturata se состоi vo sledното:

- Zacuvuvanje na spomenicite vo neostetena i izvorna sostojba;
- Sozdavanje na sto popovolni uslovi za opstanok na spomenicite i prezemanje na merki potrebni za nivnoto redovno odrzuvanje;
- Prezemanje na merki so cel da se zastiti avtenticnosta i integritetot na site podatoci sto spomenicite gi nosat vo sebe kako svoevidni dokumenti itn.

Za dosledno i sistematsko sproveduvanje na aktivnostite vo vraska so strucnoto istrazuvanje na terenot na Mariovo i Meglen i za zastita na nivnoto etnokulturno nasledstvo, neminovno se nametnuva potrebata od izgotvuvanje na specijalna Programa, koja pokraj istrazuvackite raboti bi gi opfatila i slednive aktivnosti:

- Sistematska strucna evidencija na etnoloskite spomenici, so poseben osvrt na nivnata sostojba i zagrozenost;
- Strucna dokumentacija za konzervatorsko-restavratorski zafati;
- Valorizacija i revitalizacija na spomenicite i nivno vklucuvanje vo sovremeniot stopanski i kulturni zivot itn.

Dviznite etnoloski spomenici (narodnata nosija, nakitot, predmetite od pokukninata, alatot, orudijata za rabota, umetnickite dela, muzickite instrumenti, oruzjeto itn.) se proucuvaat na lice mesto, se evidentiraat i se valoriziraat, a pokarakteristicnitate od niv se otkupuvaat za da bidat preneseni vo etnoloskite zbirki za ponatamosni preparatorsko – restavratorski zafati i nivno dokumentiranje, cuvanje i strucno odrzuvanje.

Dodeka nedviznite etnoloski spomenici, cija osnova voglavno ja cini graditelskoto nasledstvo (kujkite za ziveenje, objektite od okuknicata, vodenicite, valavicite, carkovite, kolibite, bacilata, ucilistata,

mostovite, cesmite, bunarite itn.), za razlika od dviznite spomenici se od drug tretman i nacinot na nivnite zastitno-konzervatorski i restavratorski zafati imaat posebni organizacioni, finansiski, imotno-pravni i drugi osobenosti.

Deneska poveke od ocigledno e zastrasuvackoto tempo na propaganje na brojnite etnoloski spomenici na Mariovo i Meglen, a neposredno so niv propaga i selskiot nacin na ziveenje i se gubat selskrite obicai i tradicii. So ogled na toa sto selskrite naselbi pretstavuvaat direktan izraz na zivotot i dejnosta na selanecot vo uslovi ekstenzivno stopanisuvanje, seloto vo Mariovo i Meglen, kako ruralna celina, pretstavuva spomenik na kulturata koj denes se naoga vo iscekuvanje na svoja zastita i revitalizacija.

So sigurnost moze da se tvrdi deka deneska postojat realni moznosti i krajna potreba konstantiranite etnoloski spomenici da bidat zastiteni i revitalizirani so vnesuvanje vo niv na novi sodrzini i namena, no pri uslov da se socuva nivnata avtenticnost i da ja socuva svojata osnovna funkcija, a so vnesuvanje na novi elementi za sovremeno koristenje, taa moze da dobie i druga namena, kako smestuvacki-ugostitelski kapacitet, ili kako muzej, spomenkujka, kujka za odmor itn.

Nesomneno znacajna uloga vo revitalizacijata na selskrite celini i oddelni objekti, sekako moze da odigra turizmot. Prema celini i oddelni objekti, sekako moze da odigra turizmot. Prema toa potrebno e turizmot sto pobrzo da se usmeri i prema mestata, kade sto se uste moze da se dozivee nekogasnoto narodno graditelstvo i drugi etnoloski vrednosti, kako turisticki privlecni motivi. Tradicionalniot selski zivot, cistiot vazduh, prostranite sumski predeli, neobicajnite geomorfoloski oblici, hidrografskite i klimatskrite vrednosti, prirodnite i selskrite ambienti i niza drugi vrednosti i kvaliteti na Mariovo i Meglen, pretstavuvaat dobra osnova za mozen razvoj kako na letniot taka i na zimski oturizam vo ovie predeli.

Nedviznite etnoloski spomenici mozat da bidat zastiteni na poveke nacini i toa :

- Vo vid na kompletni ruralni celini

- Vo vid na poedini stanbeni,stopanski,sakralni i drugi objekti i kompleksi.

Najdobro bi bilo spomenicite da se zastituvaat na lice mesto so zacuvuvanje na nivnata prvobitna namena i funkcija,megutoa,ako veke ne postojat takvi moznosti,togas se odbiraat najkarakteristicnite od niv i se grupiraat na posebni lokacii vo vid na arhitektonsko etnoloski kompleksi odnosno etno parkovi,koi deneska se poveke doagaat do izraz vo svetot.

Etno parkovi veke ima vo poveke zemji vo svetot i vo Evropa,a gi ima i vo nasata zemja.Vo SR Makedonija prvi obidi za ureduvanje na etno park od lokalen tip se pravat vo Berovo (Malesevski kraj.)

Kako centri za ureduvanje na etno parkovi vo Mariovo i Meglen mozat da usluzat:

- Karakteristicni postojni selski naselbi so maksimalni arhitektonsko etnoloski soдрzini i kvaliteti;
- Manastirski kompleksi,ili pak
- Novosozdadenite centri.

So ogleđ na faktot sto etnoloskrite spomenici (dviznite i nedviznite) se najmnogubrojni i niv gi ima nasekade,a posledno vreme vo vrska so moderniziranjeto na sovremeniot nacin na ziveenje tie se pocesto se napustaat,ne postojat realni moznosti,a i nema potreba vo toa,tie site da se zastituvaat i da se odrzuvaat.Po izvrshvanjeto na kompletnata i celosna evidencija na spomenicite i nivno temelno proucuvanje,treba da se izvrsi kategorizacija vo zavisnost od nivnite spomenicki vrednosti i stepenot na zagrozenost,od sto ponatamu ke usledi i prioritetnosta za zastitni konzervatorski merki vrz najkvalitetnite,no i najzagrozenite etnoloski spomenici.

Onie vredni etnoloski spomenici sto se izgradeni od poodamna i od nedolgotraen materijal,a se naogaat vo mestata do koi deneska tesko moze da se prijde,ili pak se mosne ruinirani i ne postojat moznosti za nivna dislokacija i ostanuvaat anonimni za javnosta,ostanuva samo da se zadovolime so nivno proucuvanje i

zacuuvanje vo vid na kompleksna dokumentacija (pisana, arhitektonska i fotografaska), koja vo ovoj slucaj ke sluzi kako eden vid zastita na tie spomenici.37)

I na kraj, pri site zafati povrzani so zastitno-konzervatorskata dejnost treba da se vodi smetka i za zastita na covekovata dejnost treba da se vodi smetka i za zastita na covekovata okolina i da se pocituvaat merkite od zakonot za zastita na prirodnite komponenti : vazduhot, vodata i prirodnite retkosti, sto deneska pretstavuva aktuelna i prvostepena zadaca na celoto covestvo.

Z A K L U C O

K

Mariovo i Meglen se etnografski predeli vo sredisniot del na etnicka Makedonija, denes vo granicite na SFRJ i Grcija, koi so svoite posebni prirodno-geografski uslovi i istorisko minato, kako i so svojot specificen stopanski i kulturni zivot i so niza drugi predeli na Makedonija.

Izoliranosta na Mariovo i Meglen od sosednite oblasti pridonese ovie predeli da se socuvaat kako najgolemi oazi na patrijahalen zivot vo Makedonija, so inzvoredno bogata materijalna i duhovna kultura. Brojnite dvizni i nedvizni spomenici na kulturata sozdavani i neguvani so vekoti deneska pretstavuvaat direktiven odraz na bogatata etnicka tradicionalna kultura na Mariovcima i Meglencima, kako del od kulturnoto bogatstvo na Makedonija koe zazema znacajno mesto vo riznicata na sevkupното kulturno nasledstvo na narodite sto ziveele i ziveat vo nea.

Mariovo vo minatoto pretstavuva retko naselen i slabo razvijen kraj vo Makedonija, sinonim na bespake i neizvesnost. Megutoa, vo ponovo vreme Mariovo isto taka ne pretrpelo nekoj pogolemi promeni vo smisla na unapreduvanje na stopanskiot i naselen i najnerazvijen predel vo SR Makedonija. Ottamu, sovremenite migraciotni dvizenja vo pravec selo-grad, koi deneskase vo zavrсна

faza, pridonesuvaat Mariovo da bide prepusteno na zabot na vremeto i intenzivno da propaga i da isceznuva.

Od druga strana Meglen, koj za razlika od Mariovo vo minatoto ne bil pasiven i retko naselen kraj, deneska onoj negov del sto se naoga vo granicite na SFRJ ja dozivuva istata sudbina sto i Mariovo, kade sto etnoloskite spomenici na kulturata se naogaat vo ista sostojba.

Sprema toa krajno vreme e od strana na nadleznite institucii i opstestveni organizacii da se prezemat soodvetni merki za zastita na etnickoto kulturno nasledstvo na Mariovo i Meglen i negovo zacuvuvanje za idnite generacii. Za taa cel Mariovo i Meglen treba:

- Sistematski i temelno da se istrazuvaat i da se proucuvaat;
- Nivnoto postojno kulturno nasledstvo kompletno da se evidentira i da se dokumentira;
- Pokarakteristicnitate etnoloski spomenici da se valoriziraat i da se stavat pod zastita na zakonot i istite
- Da se revitaliziraat i da se vklucaat vo sovremeniot kulturnen i stopanski zivot.

Se preporacuva dviznie etnoloski spomenici da se prenesuvaat vo muzejski zborke kade ke se cuvaat i strucno ke se odrzuvaat, a nedviznite spomenici da se zastituvaat i da se revitaliziraat na lice mesto, a pak onie objekti koi po niza pricini ne mozat da bidat socuvani kako takvi, da se zacuvaat vo vid na nivna kompletna dokumentacija, koja ke sluzi kako eden vid zastita na tie spomenici.

MARIOVSKIOT PROSJACKO- GUSLASKI I PEJACKI CENTAR

Mnogustraniot i najznacajniot represent na srpsko – hrvatskata narodna knizevnost i naroden zivot, Vuk Karadzic, mnogu rano, uste vo dalecnata 1822 god, vo “dodatokot” ke govori i ke ukazuva deka gusli i guslari nemalo samo vo podracjata so intenziven epski zivot, vo Bosna i Hercegovina i Srbija, ami deka tie mozelo da se sretnat i vo Makedonija. Toa, iako, se razbira ne bese prvoto, bese mnogu znacajnoto objavuvanje, zasto toa doagase od covek sestrano upaten vo problemite na narodnata knizevnost.

Megutoa, ona sto toj so rezervi i so ogradi ke go soopstuva, zasto podatocite ne bese gi dobil od voobicaenite licni terenski proverki, ami od vtora raka, od Makedonci od Razlog, ukazuvanieto imase mnogustrano znacenje. So nego se potvrди deka Makedonija e del od epskiot Balkan, a toa ke iritira kaj mnogumina i licen i naucen interes. Ke se utvrди i deka procueniot vojvodinski Iriski prosjacko-guslarski centar, kogo mnogumina go tretirale za “Skola” za guslari, ne bil edinstveniот, ami deka na

Balkanot gi imalo poveke, deka vo Makedonija duri i desetina. Ke se utvrđi i deka ovie, potcenuvani i nepravedno zapostaveni interpretatori, bile eden od najznacajnite faktori za narodnata pesna, posebno za nejzinoto cuvanje, sirenje, no i kreiranje.

Ona sto za Makedonskite gusli i guslari ke go iritira Vuk Karadzic i koe kako poseben interes uporno ke zivee vo siot XIX vek, vistinski naucen tretman, za zal, ke go dobie skoro vo nasite dni, odnosno tokmu togas koga ziveat poslednite pretstavnici na makedonskoto guslarstvo. A megu onie koi dale svoi prilozhi da se rekonstruira eden bogat guslarski zivot, bile i : Jord Ivanov, A.P. Stoilov, Mitar S. Vlahovik, H. Polenakovik, Hr. Vakarelski i dr.

Najmnogu i najcesto, ostavajki po smrtta i brojni neobraboteni podatoci, so prosjacite-guslari se bavese makedonskiot etnograf Br. Rusik.

Megutoa, i pokraj zabelezitelniot opst interes i naglaseniot naucen tretman, makedonskite prosjaci-guslari i pejaci ostanaa, sepak, bez nuznata poseriozna, monografska obrabotka. Tokmu toa bese i osnovnata pricina Samoupravnata interesna zaednica za naucni dejnosti na SR Makedonija, preku drustvoto za nauka i umetnost od Bitola, finansiski da go poddrzi proektot pod naslov "Makedonskite prosjaci-guslari i pejaci", od cij obemen materijal/580 str. / kako integralna celina, a vo zasebna obrabotka, izvlečen e trudov sto go prezentirame za mariovskite prosjaci-guslari i pejaci.

Za razlika od desetinata kompaktni prosjacko-guslarski i pejacki centri vo Makedonija, od koi poznacajni bile Bitolskiot, Prilepskiot, Razloskiot, Veleskiot i Ohridskiot, Mariovskiot pretstavuval centar od razbien tip, vo kogo nemalo pocvrsto esnavsko zdruzenie i esnafsko ziveenje. Mariovskite prosjaci-guslari i pejaci, rasfrleni, niz, megjusebno oddalecenite i tesko, zaradi komunikaciite, dostapni sela, vrskite gi vospostavuvale sosema retko. Ottamu i pricinata sto folklorni materijal i folklornoto, no i muzickoto, kako i drugoto iskustvo, tie da go gradat, glavno, vrz temelite na domasnite, mesnite tradicii. Najcesto i najtesno, sepak tie

sorabotuvaaat so pretstavnicite na pobliskite i porazvienite centri,Prilepskiot i Bitolskiot,osobeno so prvite,so koi formiraat guslarski tajfi i patuvaat niz Makedonja i niz Balkanot.Makar sto nadvor od rodnoto mesto se identifikuvaat kako prilepski,odnosno kako bitolski ili tikveski prosjaci-guslari,tie,so svojata tipicna mariovska narodna nosija,kako i so repertoarot sto go neguvaat so interpretacijata vo koja nemalo,po pravilo,evtini zanaetciski resenija,lesno se prepoznavaat.

Megu popoznatite mariovski prosjaci-guslari i pejaci koi im pripagaat na minatiot vek,a koi ostavile spomen zad sebe,bil Mitre Jovanov,popoznat kako Mitre Kurta.Bil roden vo seloto Galista vo krajot na XVIII ili vo pocetokot na XIX vek,a umrel kako 85 godisen starec,sto ke rece,deka toj e eden od dosega najstarite poznati makedonski prosjaci – guslari.Sporod sekavanjeto,bil tih,smiren i molceliv covek.Bil oblecen vo tipicna mariovska narodna nosija,so resacka i zhamadan,a i so drugite specifikii na mariovskata nosija.Patuval niz selata na Mariovo i niz Makedonija,glavno,so vodacot Mile,koj bil od istoto selo,no i so prosjaci-guslari i pejaci od Prilep.Od vakviot pat se vrajkal natovaren so volna,sirenje,brasno i dr.no i so isprosenite pari.Da sviri na gusla naucil od soselanite prosjaci-guslari,megutoa,sepak,guslarskoto majstorstvo go usovrsil od prilepskite prosjaci-guslari vo cestite kontakti so niv.

Riste Murzhev,sledniot mariovski prosjak-guslar,koj bil poznat i kako Riste Pitaco od Polcista bil,kako Riste Azhijata,covek na sredna visina,na kogo endoto oko mu bilo osteteno i od koe ne gledal,no koi imal i edna “suva” noga,sto ke rece deka,nasproti najbrojniot del od prosjacite-guslari i pejaci,toj ne bil slep.Imal i neprirodna kriva usta,sto bilo pricina glasot da mu bide zasipnat,a zazemal i ,sobrajki se vo klopce pri svirenjeto ipeenjeto,neprirodni pozi,sto bil negov golem pejacki hendikep.

Seto toa,megjutoa,go redigiral so priodot kon pesnata i nejzinata interpretacija,pri sto nastanite i licnostite gi dozivuval i gi predaval kako vistinski /”kako da gi gledal pred sebe”/

Znael mnogu,osobeno stari pesni.Edna koja so osobeno zadovolstvo i zanes ja peel bila “Koste Kosturjance”.

Prosel vo seloto,no i niz drugite sela vo Mariovo. Patuval sam,kacen na konj,no i so postojanite vodaci,Stevan od Besista i so nekoj si Lazar..

Umrel vo 1885 god. na 78 godisna voznrast.

Isto taka i Petko-Peno Pitaco od Pcanista,ne bil slep ami bil okat,no sakat prosjak-guslar,Dvete noze mu bile “suvi” pa se dvizel so pomosta na nalani sto gi upotrebuval na racete ili,uste pocesto,so konj i so svojot vodac Najdo Gruev,soselanec,sakat /”ckulav”/ od levata raka.

Iako bil prosjak,bil imoten covek,koj poseduval ne samo nivi,ami i ovci,svinji,konji,goveda i drugo.Se govorelo deka imal golema i ubava kujka vo Bitola.Seto toa,spored tvrdenjeto,go steknal od guslata i so prosenjeto.

Patuval ne samo niz mariovskite sela,niz Tikvesijata,Bitolsko,Prilepsko,Gevgelisko,Strumicko,ami i niz Solunsko.Patuval i niz “tursko”.Se tvrdelo deka najdaleku do kade dosol bil gradot Vidin vo Bugarija.

Imal ubav glas,a svirel i lesno i majstorski.Repertoarot mu se sostoel od “kralski pesni”,no znael i mnogu drugi epski,no i lirski pesni.Pesnata,osobeno epskata,obicno ja zavrshoval sematizirano,so sugestivnata konstatacija:”Ako ne bil,ne se slavel”.

Umrel na 50-60 godisna voznrast,a vo 1890-1895 god.

Od XIX vek od Mariovskiot prosjacko-guslarski i pejacki centar poznati se uste trojca interpretatori na narodnata pesna,toa se Mitan/Mitan od Pestani/,Stepan/Stepan od Besista i Krste Mitrev.

Prviot,Mitan,bil roden okolu 1844 god.Ne bil slep,bil “vaten” vo dvete noze,koi mu bile “ suvi” i zaradi toa se dvizel so pomos na domasni zivotni ili so pomos na racete.

Da sviri na gusla naucil vo Bitola i od bitolskite i od prilepskite prosjaci guslari,koi imale svoj stacionar vo Prilepskiot an

na At-Pazar.Kako vodac,obicno go angaziral svojot sluga Nedan,koj,inaku,bil od Besista,a vo Pestani ziveel kako domazet.Patuval so vodacot,no im se pridruzuval i na prilepskite tajfi,osobeno na tajfite na Joan i na Riste.

Mitan bil dobar guslar.Imal prijaten glas i vesto svirel na guslata.Repertoarot mu bil bogat.Blagodarejki na prosenje to steknal dobar imot,pa,pokraj kujkata vo seloto,imal i nivje,no i 4-5 konji,koi za pari im gi pozajmuval na drugite prosjaci-guslari.

Umrel vo seloto po vostanieto,po se,vo 1905 god.

Stepan,koj bil poznat uste i kako Stepan od Besista ili,uste poveke,kako Karavilj,bil roden okolu 1856 god. vo seloto Besista.I toj bil okat,no bil so edna pokratka, “suva” noga.Bil sreden na rast i kales.Nasproti poveketo prosjaci-guslari i pejaci koi bile neuredni i gnasni,toj nosel cisto ruvo, bil sekogas ureden i cist. Bil otvoren i razgovorliv,bil i “dzumbuslija”.Imal prijaten i jasen glas,a na guslata svirel vesto i toj,vsusnost,bile den od podobrite mariovski i makedonski prosjaci-guslari od minatiot vek.Najubavi mu bile “kralskite pesni”.

Bile den od retkite prosjaci-guslari koi rano mu se priklucile na otporot protiv turskoto ropstvo vo Mariovo.Zaradi puskata koja,pokraj guslata,paradno ja nosel ili zaradi revolucionernite pesni sto gi sakal i najcesto gi peel povikuvajki na otpor,ili,uste poveke,zaradi junastvoto sto go manifestira dobil laskav prekar – “babakar” /junaciste/.

Umrel od neprirodna,nasilna smrt.Andatarskite ceti,koi,krstarele niz Mariovo,zaradi ucestvoto vo nacionalniot otpor,prvin, kako opomena,mu ja zapalile kujkata,a podocna,vo 1908 god. i go ubile.Slicna sudbina imal i negoviot sin,koj bil ubien od Turcite vo Bitolskoto selo Crnicani.

Patuval sam ili so prilepskite i bitolskite tajfi do Veles,Debar,Ohrid,Lerin.Najmnogu i najdolgo prestsojuval vo Bitola.

Krste Mitrev,pak e eden od podocneznite i pomladite mariovski prosjaci – guslari.Poteknuval od seloto Galista,a ziveel vo krajot na minatiot i pocetokot na ovoj vek samo 35-40 godini.Bil

rusnikav i podgrbaven. Se govorelo deka ne bil golem majstor na guslata, no zatoa, pak, imal mek i prijaten glas. Znael mnogu pesni so koi gi rasplakuval i zenite, no i mazite.

Toa e se, za zal, sto se znae za Mariovskiot prosjacko-guslarski i pejacki centar i za mariovskite prosjaci – guslari i pejaci. Novite istrazuvanja ke ja dopolnat, po se, ovaa prvicna slika za niv.

Z A K L U C

O K

Mariovskiot prosjacko – guslarski i pejacki centar e eden od poznacajnite i porazvienite makedonski prosjacko-guslarski i pejacki centri od minatoto. Za razlika, megutoa, od gradsko-esnafskite, kompaktni centri, toj e centar od razbien tip, vo kogo nema potesno esnafsko ziveenje.

Megu poznacajnite prosjaci-guslari koi poteknuvale od ovie kraista bile Mitre Jovanov, koj umrel kako 85 godisen starenec vo krajot na minatiot vek, potoa Riste Murzhev od Polcista, koj za razlika od poveketo, koi bile slepi, ne bil slep, ami bil sakat, pa Pano Pitaco od Pcanista, Mitan od Pestani, Stepan od Besista i Krste Mitrev.

Site tie sami ili so pripepskite i bitolskite tajfi patuvale i niz Mariovo i niz Makedonja, no i niz Balkanot, sirejki ja makedonskata epska narodna pesna, no i donesuvajki folklorno iskustvo sto go steknuvale na povekemeseecnite patuvanja.

Podatocite za niv, za zal, se skrzavi, no tie, se pak, frlaat prvicna svetlost na edno ziveenje sto dosega bilo sosema malku poznato.

INTERNACIJATA NA S.CANISTE VO BUGARIJA I ODRAZOT VO NARODNATA

LITERATURA

Zivotot na covekot i voopto na covestvoto bez razlika na se ona sto go propaga pa i pri najgolemi nesreki prodolzuvaa da teci i ponatamu. Pokraj zivotnite i genetski potrebi sto covekot go teralo da opstane, vo golem del vlijaele i duhovnite vrednosti i potrebi. Slucaite i primerite vo istorijata na covestvoto gi imalo dosta. Toa istoto go dozivuvaat i zitelite na Mariovo vo vremeto na I svetska vojna koga poradi blizinata na Makedonskiot podocna "Solunski" front bea internirani od svoite ognista.

No, i ovie luge kako i mnogute primeri vo istorijata na bez razlika na golemite teskotii sto gi imale, opstojale na site prepreki i neizvesnosti. Sekako deka pokraj makotrpnata rabota za opstanok naogale vreme i za zadovoluvanje na svojot duhoven zivot preku odbelezuvanje i proslavuvanje na raznite verski i drugi praznuvanja sto gi imale vo svoite rodni kraista.

Tokmu internacijata na zitelite na s.Caniste koja bese izvrsena vo edno od najodalecnite mesta vo Bugarija, ni kazuva kako lugeto vo najteskite i neprirodni uslovi za zivot gi prodolzile kulturnite i zivotni tradicii vo novoto mesto. Imeno, i vo najteskite momenti vo novoto mesto na ziveenje kaj lugeto pak se pojavuvale

pesnata, smeata, segata i slicno, pa i odbelezuvanje na verski i drugi tradicii kako cekanjeto na Badnik, Bozik, Veligden potoa Mazackite i Zenackite, odenjeto na gosti i slicno.

Internacijata na seloto Caniste kako tema e zemena od pricini sto celoto Mariovo vo vremeto na I svetska vojna e edinstvenoto selo sto e internirano vo Jambol Bugarija, za razlika od ostanatite sela koi bile poveketo internirani po Tikvesijata i Prilepsko. Zivotot i site tradicii za zivotot na covекot vo Jambol odnosno vo novata sredina vooopsto ne bile bliski za internostite.

Internacijata na seloto kako i, mnogute drugi internacii, ima svoe, i istorisko obelezje so opisuvanje na pricinite, zivotot vo internacijata i nejinite posledici. No toa neka ostane kako moznost temata istoriski da se obraboti na nekoj naređen eventualen naucen, sobir na koj bi se pokrenalo prasanjeto na istorijata i istoriskite nastani na Mariovo.

Pricini za internacijata. - Vo pocetokot sepa se postavuva prasanjeto, kako i zosto e izvršena internacijata na zitelite na ova selo vo Bugarija. Pricinite se dosta posiroki i so odredena istoriska dimenzija. Imeno, kako i mnogu kraevi na Makedonija i Mariovo bilo zafateno so stranskite nadvoresni propagandi, posebno na Bugarskata i Grckata. Seloto Caniste koe se naogalo vo toa vreme vo ramkite na Dujnska opština, a tuka bile ušte Pestani, Veprcani, Kokre, Kalen, Krusevica i Gudjakovo, bilo pogolem del pod grcka propaganda i progrcko orientirano za razlika od ostanatite koi bile probugarski orientirani. So otvaranjeto na frontot vo pocetokot na voenite dejstvija se slučuvaat tri ubistva na bugarski vojnici so nerazjasnети okolnosti i nepoznati ubijci. Dvete ubistva se slučuvaat na Rapeski i Rasimbegov most a tretoto nesto pokasno vo seloto Caniste. Veke so izvršeno treto ubistvo kaj Bugarskite vlasti nemalo poveke somnevanje deka site ubistva se izvršeni od luge na s. Caniste, a toa najmnogu se zasnovalo na faktot sto Caniste e edinstvenoto selo od toj reon sto e progrcko orientirano.

Bugarskrite vlasti preku prekiot voen sud donesuvaat naredba za palenje na seloto, no pokasno kaznata e zameneta so internacija na celoto naselenie vo Bugarija.

Pocetokot na internacijata, patuvanieto na lugeto, nivniot zivot vo internacijata kako i vrakanieto, pravat edna istoriska dimenzija. Lugeto dozivuvaat edna golema agonija. Seloto koe pred internacijata imalo okolu 880 ziteli, se vratile samo 350 ziteli sto samite broejki kazuvaat kakov bil zivotot vo internacijata i se sto gi pratelo vo nivniot tezok, makotrpen i neizvesen zivot.

Zivotot na lugeto vo internacijata. - Jambol, krajnoto mesto na internacijata bilo gradce so sredna golemina smesteno vo Trakiskata nizina, kade lugeto od gradot i okolinata se zanimavale so zemjodelie. Po pristignuvanje lugeto ne bile prifateni i smestuvani vo neкои prifatni reoni ili logori. Ednostavno so sleguvanje na zelezničkata stanica bile ostaveni sami sekoj da se snaoga koj kako moze i umee.

Mnogu pati i istoriskite nastani se povtorlivi, i vo najgolemite nesreki sekogas da ima nekakva troska od sreka. Toa istoto mu se slučuva i na ovie luge. Imeno, so nivnoto pristignuvanje vo Jambol i okolinata imalo nedostatok od rabotna raka posebno od maskata rabotna sila poradi nivno mobiliziranje bo Bugarskata armija. Od druga strana lugeto dobro dobro ja poznavale zemjodelskata rabota, taka sto za rabota nemalo problem, kako sto bil problemot za ishrana, smestuvanje i slicno.

Rabota i smestuvanje naogale vo gradot i okolnite sela. Pogolemiot del bile smesteni vo gradot so toa sto odele i se vrajkale od rabotite po poletto. Se smestuvale vo napusteni stari kujki, plevni i po anovite vo gradot bidejki poradi otsustvoto na mazite mnogu malku imalo pazardzii. Lugeto gi rabotele site mozni zemjodelski raboti. Kopale, orale, zneele, kosele, a mnogu retko rabotele nekakva zanaetckiska dejnost. Za rabotata sto ja izvrshuvale dobivale levovi. Posebno dobro se plakalo kosenjeto, i zatoa neкои semejstva dobro zarabotuvale. Najgolema teskotija vo celiot toj period na

interniranje imale vo snabduvanjeto na prehrambeni produkti.Vo pocetokot imalo leb,no kako odminuvalo vremeto a prodolzuvala vojната,hranata i lebot gi imalo se pomalku i potesko se doagalo od nego.

I pokraj toa sto rabota i smestuvanje kakva takva imale,zivotot sepak mu bil teozok bidejki rabotele tugi imoti,so teska i makotrpna rabota i za niski nadnici.No kako i da e,za celoto toa vreme dodeka bile vo Jambol opstanale i nemale golemi posledici po nivniot opstanok i zivot.

Agonijata ovie luge gi zafaka na krajot na internacijata,odnosno pri vrakanjeto za rodniot kraj.Po patot koj trael poveke od mesec dena gif aka najopakata bolest vo toa vreme tifusot,koj kako sto rekovme gi prepolovil lugeto do nivnoto vrakanje.Teski i nepodnosliivi bile makite i stradanijata na obolenite od tifusot,koj kako sto rekovme gi preporovil lugeto do nivnoto vrakanje.Teski i nepodnosliivi bile makite i stradanijata na obolenite od tifusot.Morale da gi ostavaat mrtvite po patot.Vo seloto se vratile okolu 350 ziteli.No,nauceni na maki,rabota i pozrtvuvanost uspeale seloto povtorno da go podignat od potpolnata razurnatost i da pocnat normalen natamosen zivot.

Duhovniot i zabavniot zivot na lugeto vo internacijata.-

Imajki predvid deka lugeto se naogale vo sosema nov nepoznat i dalecen kraj kade mnogu verski i drugi obicai se razlicni,toa imalo odraz i vo nivniot odnos kon niv.

Verskite i drugi slavi i obicai ne bile vo moznost da gi odbelezuvaat onaka kako sto gi vrsele vo svojot kraj poradi otsustvoto na svoja crkva svoj dom i slicno.Odbelezuvanje to na nekoj pogolemi verski praznici kako Badnik,Bozik,Veligden i drugi go vrsele samo vo krugot na semejstvata.Na slavi i gosti nasite odele kaj onie kaj koi rabotele,bile smesteni ili imale pobliski odnosi.Ucevstvuvale na zaednickite proslavi na sredsela no vo poveketo slucai kako posmatraci.Decata na kolede,Vasilica setale zaedno so bugarskite deca kade se davalo po dva karavela (stotinki).Decata pri setanjeto od kujka na kujka nosele drenovi packi.

Mazenje i zenenje na mladi megu interniranoto naselenie go imalo mnogu malku,i toa sto go imalo bez sklucuvanje na nekakov zvanicen brak vo crkva ili pred vlasta.Zemanje na mladi megu tamosnoto naselenie i nasite,isto taka nemalo mnogu slucai.Se zboruva deka pri vrakanjeto desetina mladi luge ostanale nekoj vo Jambol a nekoj po patot vo Bugarija od koi,poradi Srpskata vlast koja zavladea vednas po zavrsvanjeto na I svetska vojna,poveketo ne se javile nikogas kaj svoite vo s. Caniste.Se pretpostavuva deka ubiecot na Gjorce Petrov,mladoto momce poi me Orce da e tokmu od ovie mladi koi ostanale po internacijata.

Odragnet na internacijata vo narodnata literatura. – Internacijata na naselenieto od ova selo nema nekakov odraz vo literaturata.Toa se dolzi na faktot sto ovoj nastan ne e spomnat i opisan vo neкои istoriski dokumenti koi zboruvaat za nastanite na “Solunskiot front”,a kako vtoro sto po nivnoto vrakanje zapocnuva nova vlast , srpskata.

Mozeme so pravo da kazeme deka ne samo internacijata na seloto Caniste,tuku i ostanatite nastani na problemite i makite i stradanijata sto gi imalo naselenieto na celo Mariovo za vreme na I svetska vojna nemaat najdeno soodvetno mesto vo izdadenite knigi i dokumenti kade se opisuva istorijata na Makedonskiot front od dvete strani.

Zatoa se nametnuva prasanjeto i potrebata od eden naucen pristap kade ke se rasvetlat mnogu nastani od istorijata na Mariovo koi se se uste nepoznati i neobjaveni a postoji opasnost da bidat zasekogas nepoznati i zaboraveni.

STARAVINSKI

SEGOBIJCI

Sirme Damjanovski gi imase cetirite deca:Stojce,Mitre kako maska celad,a zenski Cona i Kala.

Stojce e roden 1872 godina vo Staravina, a Mitre 1876 godina kako sto kazuvase toj vo trloto vo "Marina Niva". Stojce imase zavrsheno grcko uciliste, bese pismen covek, a narocito segovit, na sekoe zborce mu stavase kapace. Koga neso objasnuvase sekogas sakase da gi nasamari prisutnite. Kako dete malo sekogas na sredsseto se borese, svoite vrsnici gi pobeduvase ne samo vo svoeto selo i vo drugite sela. Koga porasna najdobor borac bese vo staro Mariovo. Porasna Stojce, se ozeni so ubavata Velika gi imase decata : Mitre, uste od mal zamina za Grcija zavrshi voeno uciliste i dostigna do cin general i denes zivee vo Atina. Vtorata rozba Stojko ostana na imotot, no koga decata otidoo vo Amerika i nego na starost go zedoo vo Amerika i tamu umira. Sestrata Marija koja bese najlicna devojka vo Mariovo se omazi za Gjakot i uste mlada, nemala vek, umira, a cetvrtoto dete toa bese backo Panajot koj i den denes zivee vo Bitola.

Mitre kako vtor brat na Stojceta, e nepismen, ne se bori, no nego prirodata go nadarila so nesto drugo-ubavo peese. Negovata familija ne e golema, vo pocetokot mu umirale decata, a pokasno mu umira domakinkata. Ja ima samo kerkata Neda za koja se zema domazet od Gradesnica siromavceto Marko.

Mitre i Stojce ne se zanimavaat kako drugite vo Staravina so zemjodelie imaat po nekoja ovcicka, poveketo se zanimavaat so trgovija. Trguvaat vo Bitola, Prilep, Solun, Voden, Sabotsko, Kostur, Lerin i dr. Se kupuva od Mariovo poevtino-se prodava vo Grcija nesto poskapo, nekogas dobivaat, a po nekogas i gubat, takva e trgovijata velese stariot Mitre.

Dvajcata brajka bea postojani gosti vo anot na Trajko Gjusme. Trajko uste nemase smeteno vo anceto tie pristignale i zabelezuvaat. Te uspeala domakinkata, mnogu kasno si stanal, a toj na toa mu dodava: abre jas od Vas ne moza ni da smeta, ni da zatvora, vie ste kako kucinjata na kasapnicata, samo tuka se vrtite. Cesto pati se kladele i stalno tie pobeduvale. Nastojuvale nekoj (narocno onie selani sto poretko vleguvale vo anot) da gi nasamarat, no cesto pati bile i vo sudir so vlasta, narocno co Dzandarite, a poretko so granicarite koi postojano gi imalo vo

Staravina.No znaele da bidat i dobri prijatelji so vlasta,a narocno koga trebalo da se prefrli nekoja stoka preku granica za vo Grcija,do duse potfrluvale i po nekoja zoltica,a i poveke,na glavniot.No glavniot toj den patrolata ke ja pusti na druga strana ne kade sto ke vrvat so stokata Kuzevci.Si gi znaele tie preminite na “Luta” na “Dobro Pole” i drugi mesta na granicata.

Deka bile segoviti luge ni zboruva slednoto :

Mitre so mulinjata se vraka vo seloto i go sretnuva deteto od Jovan i go prasuva. Ej,ci si ti bre, - kako da ne go poznavam se preprava Mitre- jas sum na Jovana.E brzo doma da i kazis na majkati,deka tatkot e vo nevolja kade sto ora vo “ric” mu se piknal smok vo gazot.Deteto trca doma i go kazuva toa na majkasi,a taa se preseti i odma go zaprasa?Koj cedo ti go rece ova? Dedo Mitre Kuzevci mamo.Atan da go najde cedo te laze toj.

- Koga se igralo na sredseltoto Stojce so sebe si nosel sivacka igla i po nekoja gajda ke dupnel neusetno,a gajdarziite ke se dupnele vo duvanje se dodeka ne se setat vo sto e rabotata.Ke si recese vo sebe si gajdardzijaata,a toj Stojce zatoa prege se vrtese okolu mene,ete sto ti pravel toj,da mu ebam majkata.

- Vo Mariovo imalo mnogu mladi vdovici stom ke oстане bez domakinka i tesko bilo da se zene po vtor pat,nemalo zeni,bile skaredni,a se trosele narocno pri prvoto raganje.Cesto pati ako nekoj od drugite sela dojde vo Staravina da pobara zena odma Kuzevci ke organiziraat nekoj mlad ergen da go oblecat vo nevestinski alista,da mu se zeme nekoj dinar ili pijacka na toj sto bara zena i po mrakot ke mu se puste nevestata,a taa ke izbega ili nesto drugo ke se slucelo.Od edna strana ke mu ja dadat,a od druga strana ke se organizira drugi ke mu ja zemat.

- Na Mitre i Stojce mu se prijadilo lubenici,a znaele deka bostanot na Bibovci go cuva maliot Trajce,pa po ovcarite poracale Trajce odma da si dojde vselo go baraat Dzandarite,a tie se upatile kon bostanot si sednale na megata si secat po red,se jade kolku sto sakas,a Stojce predlaga da se zemi po nekoj i za doma da razbijat i decata,a nie kasnavme.

- Ubavata Jana otisla na Rekata da ja zavadi gradinata si pustila od brazdata voda i pocnala da go vadi po red piperot,odednas snemalo voda.Mitre koga ja zabelezal deka odi na gradinata Jana ti trgnal preku rid i pravo na glavata na vodata i ja skinal vodata na Jana i si sednal do kapinata da sedi i da ja ceka Jana.Jana gleda da ne dojde nekoja druga zena da vadi i da ja skine vodata,nema ziva dusa sama e vo “Klisura”.Gleda gore dolu nema nisto i trgnala po brazda mora da se najde kade e skinata i koga nablizala kaj glavata na brazdata Mitre ja potfati za noga.Ogan da te izgore,kaj me najde kade me zapusti,od koga me trazis bre mandak.Da ne ne vide nekoj nemoj sega uste e rano.
- Kako starci za vreme na organiziranjeto na kolektivite se svikala konferencija na cello selo i sega se predlagalo koj da bide pretsedatel i Stojce (namajtap).Za pretsedatel ja predlagam taa i taa zena,a od drugiot kjos od konferencijata se javuva Mitre so zborovite:More arna e baa ke rabote.
- Na “Gjurgjovden”vo Mariovo po obicaj ovcite se zabacuvaat i sekoj svoite si gi molzi za da se zamerat odnosno da se meri po kolku mleko ke imaat ovcite na sekoj domakin.Toj den Trajko bese otsuten i morase na negovoto mesto da sedne negovata nevesta Jana.Do Jana sedna i Mitre Kuze.Vo tekot na mzenjeto edna ovca pocnala da kloca ida pravi problemi.Mitre vo sega na Jane i veli:Nevesto drzi go dobro megjuznozi-sekako Mitre mislese na vedroto vo koe molzese Jana mleko,ama prisutnite se iznaemeaa,a Jana se zacrveni vo liceto i mu veli:Atan da te najde bre Mitre kade gi najduvas ti pusti tvoj zborcinja.
- Stojan imal okolu 20 ovci i vo edna nedela pocnal da strizi doduse i kasno pocnal,no toj ne bil mnogu rakat i veke pocnalo da se stemnuva i na Velika i dovikuva.Veliko,daj pripremi lamba ili borinata oti jas ostrigov pet za da mozam na lamba na brzina da strignam uste petsestnaeset.Velika metejki go dvorot dodava,tic el den pet,a na lamba petnaeset,ne te biva Stojce,ne te biva tuku vikni utre nekoj covek da ti ja svrsi rabotata.

- Za vreme na srpsko vo Staravina dosol nov sumar, sakal da se pokaze i vo pocetokot gi fatil da berat drva Petrus i Kosta. Im gi zel sekirite i ortomite i im rekol kazni golemi ke odite Bitola. Vecerta vo anot se sobrale staravinci kako sekogas dosle i dvajcata drvari, no nekako tie so navednati glavi, si poracale po edna luta i kutat. Stojce gi zabelezal. Majkata ovie dvajcata ne bea vakvi sto mu stana sto kjutat ima nesto so niv i mu prijde: Sto e so vas, sto ste se skisnale taka? Abre ne ne gibaj mu veli Petrus. Ja oprskame deneska rabotata ne fati sumarot ke go suredime. Mi se zalat i drugi selani. Pokasno dosol i sumarot. Kuzevci mu poracuvaat pijacka, a toj neprima, sam si poracuva, sam si pie.

Utoto Kuzevci so Petrus i Kosta so mulinjata si trgnale po drva. Sumarot gi zabelezal sabajleto kasno trgnale tie napred ovoj po niv. Si posle vo "Oresec" mu viknal na dapcinjata seci, vleci si pravat tovari za sekoe dobitce posebno, sekirite ecat vo sumata ete ti go sumarot dosol i sednal do niv, pocnale razgovori toj nikako ne popusta i togas nekako go fatile i so ortomite go vrzale za edna dobra buka i si gi tovorele dobitce i si trgnale. Si dosle doma sumarot vrzan vo planinata. Utoto mu ojdoa pak i go prasuvaat ke ne tuzis ili ke ni prostis. Sumarot mu vika se ke vi prostam samo da me oslobodite. Stojce mu veli: Sumar od sega ke rabotis vaka: Vide-nevidov, cuv, necuv, berat, neberat. Nie za tebe znaeme. Navistina ottogas sekoj si berel drvca slobodno sumaro si se krikel, pa zatoa mariovcite stom ke zakolea presence site po kilce dve za sumarot, za sirence da ne zboruvame. Staravinci ne gledale ona sto go imale i taka si pominale ubavo i sumarot i selanite.

- Pred veligden popot vo Staravina krstaval voda vo sekoja kujka. Mitre si sednal sabajleto nad kujkata kaj bunisteto i se topli na prolehtnoto sonce. Go zabelezal deka popot kinisal za vo nivnata kujka i i vika na svojata kerka samo so cel da napravi smeja, a i popot da slusni. "Nesko, pobrzo kerko vrzi go popot, oti ide pesot doma da krsteva voda. Popot si se nasmeal po mustak i nisto si vleguva vnatre, a po nego odma vleguva i Mitre. Mitre mu se obraka na popot sega so zborovite: Sedni solce na popceto (znaci obratno) dodeka

neska moja gi pripremi rabotite donese voda,sveka a paricki jas ke ti dam,ama mislam ti mi bordzis posledniot pat mi zede nesto poveke nemase da vratis.A trebase da mi vratis,no ti si pismen si znais tie raboti.Popot samo se nasmea.

- Komsijata Trajko okolu "Krstovden" se pripremil za da go koli krmnakot.Kogo ke go vikne ako ne gi vikne komsiiite Kuzevci.Mitre bil kolacot.Go zalkal krmnakot i so nekoe gunce go pokrile,site prisutni gazdata-domakinot gi pokani doma da sednat malku i da se napijat po nekoja topla rakija,dodeka ne se pripremi vodata da zovrie za kubenje.Krmnakot ne bil dobro zaklan stanal i pocnal da bega,arno ama Velika komsivkata toa o zabelezila i pocnala da dovikuva:Luge krmnakot Vi izbega,vi fati naki nema da go fatite.Mite i drugite mislele deka taa se seguva i veli:"Ke stane bamuja koga mu go fuknav nozot do srceto otide.Sepak domakinkata podizglegla i gleda nema ni krmnak ni nisto i taa toa go potvrduva i site trgnale da go baraat,a gazdata veli:Stopanka mu sto srve imase ovoj krmnak.

- Mitre vo edna prilika sedel so drugite soselani na cesmata kaj piot i dosla kerka mu Neda od gradinata koja nosela pras vo futata i mu podala na tatko si pras da potkasne zelenko i mu veli vitaminsko.Utrototo otisol po golema nuzda i gleda pocnalo nesto da mu se mafta.Majkzata sto e ova crevata li mi izleguvaat ili nesto drugo e-prodolzuva vo kazuvanjeteto Mitre.Trgam,nesto golemo,pak trgam, koga go izmiv da vidam sto e gledam majkzata prazot i i vika na Neska.Onoj snosniot sto mi go dade prazot eve go izleze sabajle celiot nepreraboten nemam zabi Nesko.

-
Kako starci cesto pati ke pominele pokraj mladite kako sto bile sobrani i ke mu dofrlele po nekoj zbor-dva ke gi nasmeele mladite ke mu pripremata nekoja kratka smeja i zaminuvale.
Brav za vecera.-Za Petkovden Stojce i Mitre Kuzevi trgnale za Budimirci vlegle vo edna,te vo druga,treta kujka i koga stignale kaj Barakovci so vleguvanjeteto gledaat vo ponidlata brav odran so iscisten i staven na gredata,a toj ke se jade utre sabota e,a vecerva nema meso posen grav petok e si misli Stojce.Na vleguvanjeteto se

dogovorile na brzina. Svikale po domakinot se otvorila vratata, sednale zdravo živo se rasprasale za zdravjeto i prodolzile razgovorite Stojce go dupnuva Mitreta da stani i stanuvaat, arno ama koga dojde do vratata Stojce se povrati i na edno dete od prisutnite mu se pustil. Zasto ti letoska mi ja izede nivata sela so kozite. Ne zedov ni 5 snopa ti si toj sto me unisti, deteto padna vo nebrano se zamesaa site prisutni i domakinot, a edno karanje, dojdova do tepacka, a vo toa vreme bratot pod gunata go zel bravot vo mrakot i zaminal kaj vnukot Ilko. Na krajot se smirija si podadoa raka mu veli Stojce dobro de ne si ti bese znaci drug jas se prepoznav na tebe i trgnuva i toj i vika na vratata cekaj me Mitre i taka i toj zaminuva.

Kaj vnucceto Ilko polovinata brav se stavi vo kotelot koskite se izvadoa nastrana, a polovinata mu go ostavija na vnukot za utre. Mitre gi bese sobral koskite i poleka vo mrakot gi frill vo dvorot na Barakovci. Tuka se sobrale site ovcarski kucinja na brzina po koskite i mesoto pocnale da jadat i da se grtat kucinjata i da se kasaat se otvorila golema guzva Mariovo kolku narod poveke kucinja i domakinot izleguva da vide sto se slucuva koga gleda nesto se jade nakrvaveno se vraka doma mrsata od bravot ja nema i i vika na domakinkata e taka e koga ne se zatvara vratata kucinjata ti ja izvlekle mrsata i go zedoa bravot, ajde sega drug da kolime za utre. Nema spienje.

Kuzevci se najadile meso i si pivnuvaat vince i pesnicki kaj svojot vnuk a gazdata na bravot ke raboti ke koli nokeska na borina drug brav.

Boracot Stojce vo Makovo. - Cebrenskiot manastir se najduva na desnata strana od Crna Reka na patniot pravec od Mariovo za Bitola. Ovoj manastir imal imot vo Budimerci, kaj "Trново" vo selo Krusevica, a kaj Rapes vo Rapeskite livadi. Narodot ja obrabotuvail zemjata odele po nekolku denovi kuluk. Edno utro od Bitola edna grupa turski agi i begovi se upatile vo Makovo e so sebe si nosele i pelivan koi go nosele za borenje. Vo Makovo go poracale rucekot i anzhijata go presale sakame da ni kazete koi e najdobar borac vo

Mariovo da se bori so pelivanot sto go nosime.Andzijata im rekol deka najdobriot borac e na imotot vo rapeskite livadi vcera imase borenje gi kutna site izleze prv vo site.Najgolemiot im naredil odma da se odi i da se donese toj mu zedoa ime i prezime i trgnale zaptiite.

Meguvreme na imotot se rabotelo no tuka Stojce gi pravel i prvite smei so prisutnite imeno.Sednale argatite da se odmaraat a Stojce fatil eden glusec i go frill megu momite koi sednale da se odmorat nastanala guzva nekoj begale drugi pajgale i vo toj moment stignale zaptiite odma prasajki koj e Stojce od Staravina,za da izbega nemalo vreme,da pravi nesto drugo pak nemozel i moral da se prijavi samiot deka toa sum jas i pre konjite trgnale za Makovo bez da mu se nesto objasnuva.

Dosle vo anot vo Makovo i tuka na trevata lezi pelivanot a drugite Turci se mezat,mu e kazano zosto e povikan i pocnala borbata,no pri pozdravot Stojce koga se pozdravual osetil deka pelivanot e poslab od nego se valka vo pesokot kako magare te levo,te desno i odednas Stojce koga go fatil go udril na kok i padnal pelivanot nemozel da se izdusi mu go prekinal disenjeto.Pelivanot polezal nemozel da se izdusi mu go prekinal disenjeto.Pelivanot polezal,a potoa stanal se zasramil i se trgnal nastrana.Stojce sega se plasi da se se nesto sluci da ne dobie kjotek,no glavniot mu cestital i mu dal pola stodram rakija da se napie i mu rekol da si odi kaj argatite,a vo druga prilika ke donesat pogolem borac od Musinci.

Kuzevci. – Dedo Risto od Staravina za svojot sin Ilija ja izbra za nevesta ubavata Marija.Se završile site podgotovki i Risto so svojot strojnik odi kaj svatot Petko za da se dogovoriat pokonkretno za svadbata.Se razgovara,za tatko to kuzuv,za bratot cevli i taka se redat rabotite.Vo razgovorot se vmesa i majkata na nevestata i veli : svatu , neka vi se zivi,vasi se kuzevci no gi nejkam za svadbata oti tie ke napravat nesto,poarno da se nastrana.Go rece toa i kako da i olesna nesto na dusata i izdisi od koga ova go mislese no ne i bese zgodno da go rece,no ete dojde denot i toa go rece.Risto koga se vrati doma na domakinkata i objasni se po red se sto se dogovorija i kaza

deka kuzevci nema da bidat pokaneti oti gi nejke svakata i nema da gi kanime. Dobija site kalezmo se pokaneti nunkoto, deverite, rodninite i po red site, no kalezmo za Kuzevci nema tie ja namirisaja rabotata deka nesto ne e vo red gi nejkela svajkata, zboruvale zenite na cesmata.

Pocnaa gajдите vo dvorot na nevestata i vo dvorot na zetot po kratko vreme trgnaa svatovite kon dvorot na nevestata se sobra cello selo oro se vielo vo dvorot, pesni se peat, a Kuzevci se poddoterale i izlegle da pogledaat seir vo dvorot i se doprele do gradesot na kujkata od nevestata.

Mitre sedi nastrana i mu veli na Stojceta vlezi ti do vratata belki nesto ke mozis da storis a jas koga ke izleguva konjot sto ke bide za nevestata so nozot ke mu go secam poprakot , pa neka nevestata malku padne da vide svajkata koi sme i da ne pokane za proviceto. Stojce podvlegol natre i koga gleda do vratata na drugata odaja site darovi, ja podal rakata i gi grabnal celite i gi stavil pod gunata i se trgnal nastrana.

Koga konjot go donele svatovite vo dvorot se doblizil do konjot i si ja završil rabotata, a koga pocnale da ja kacuvaat nevestata bez poprak odma samarot padnal i nevestata se nasla dolu i taka majkata na nevestata se pricesti cevlite i ova so konjot mi e podarok od Kuzevci ajr da nestorat vo nisto zmija lutica da gi izede.

Vitolivci vid da se storat. – Za vreme na vojnata i toa prvata vojna naselenieto od Staravina e internirano po Tikvesijata i po severniot del na Mariovo. Kuzevci ne zaminale za Tikvesko, ostanale vo Vitoliste. Tuka fatile prijateli megu koi i Risto Krstev. Risto na slavata gi pokanil i Kuzevci, a tie se promenile malce i otisle da mu napravat ces na domakinot. Sednale pocnale razgovori, no doslo do kavgi Kuzevci bile od grecka strana i gi falele Grecite ,a gostite drugi od Vitoliste bile od Bugarska strana i gi falele Bugarite. Doslo do teski obvinuvanja i Kuzevci stanale i si zaminale i na izleguvanje od pondilata si zele po edna tepsija so meso i si zaminale. Sednale doma da veceraat i ednata tepsija resile da se trosi, a vtorata ke se cuva za

domakinot Risto. Nevestata na Risto toa go zabelezala, se zbunila, im ja podelila hranata na gostite, za site nemalo, i taka zavrсило, a Risto koga gi ispratil gostite tropnal na portata kaj Kuzevci tie togas doveceruvale, mu otvorile i mu vikaat sedni kasni kako od svoe nie zedovme, ama i vtorata tepsija ja cuvame sega ke ja nosevme kaj tebe za da ti vecera familijata. Nie toa go storivme ne za tebe brat Risto, toa go storivme za tie Vitolivci vit da se storat. Jas dojdov pa si rekov ako oстана nesto da kasnam znaev deka vie toa go imate napraveno. Sepak domakinot bil zadovolen.

Atan da gi najde tie Kuzevci . – Dedot Petko napravi svadba za svojata kerka i pocnaa so svojata baba da razmisluaat i da se pripremaat za PROVICETO. Vo Mariovo na svadbata za jadenje i pienje tolku ne se gledalo no se gledalo za proviceto, tuka mora da ima se i od pile mleko. Se pokanuvaaat svatocinite najbliskite na zetot, se kanat i najbliskite od kaj nevestata i po nekoj komsija. Vo site ovie kombinacii ne vlegoja ni vo edna kombinacija KUZEVCII ,gi nejkese majkata na nevestata i ako im se nivni, svoi dotuka biva, ama lugeto pravat belji, gorestini i smeji vo narodot i zatoa si veli babata ponastrana majkata na nevestata. Nema pokana dojde denot provicarite dojdoa kaj Petko si vlegoja vnatre a Kuzevci ne se pokaneti. Mitre poruca sabajle i se namana kaj baletto Stojce I toj izleze izlegoa i se upatija kon proviceto. Oro vo dvoro se igra i pee narodot si gleda seir, tie sto ne se pokaneti po nekoje cupe se fati da igra i taka Kuzevci posmatraat, edno vreme gajdata stivna site si vlegoja natre a toa e pred jadenjeto sega e adetot nevestata da bakne raka i tie da se klonat pred svekorot i tatko to kako nevestata i zetot, a tuka se i darovite da se podelat. Vo dvorot stama site vnatre arno ama na dedo Petko furnata bese do plemniceto i taka vo koseto sobrana mnogu ne se gledase i togas mu dojde ideja na Stojce da se otvori nabrzina vratata do furnata i da se frii edna do dve tepsii vo plemniceto i taka storija gi pokrija so troa luska tepsii i si zaminaa a koga ke se stemni neka padne mrak ili ke vlezime vnatre ke jadime si veli Mitre ili ke gi prenesime zad ridot. Koga se pripremila svatovite za uzina dade znak svatot za jadenje i togas domakinkata se upati

kon furnata i kolku se dobliza do furnata ja jade jasn timer, deka nesto ne e vo red fatena e plocata i nesto se ima sluceno gi broj tepsii te dve falat i si veli, a atan da gi najde, ogan silen da gi izgori, krastata da gi jade, teski da gi pokanevme ovoj rezil nemase da mi go napravat. Da ne su ziva kako ke se java pred svatovite.

Mitre kaj pobratimkata. – Mitre Kuze si imase vo podneko e selo pobratimka, pa i vo svoeto selo, arno ama toa mu bese opravdano, toj bese vdovec uste mlad ostana bez domakinka i nekese da se prezenuva da gi mesa decata si ja imase Neska i koga utvrdil deka pobratimkata e samo edna vecer se doblizil do kujkata, tropnal do dzamceto i taa podizlegla. A bre kade odis bre Mitre kaj skitas noke, kako namirisa deka su sama, koi ti kaza, ajde vleguvaj pobrzo da ne te vide nekoj od komsii te koj ke si slusa utre da jadat. Mitre kako sto si bese visok se podnavedna i si vleze vnatre si sedna pocna razgovor, pocna nesto da se napie, a uste se vodi opst razgovor etego brace Koste ide i sega. Pobratimkata mu veli na Mitre ta sleguvaj dolu od dupkata i ke odis vo vizbata ke si ja otvoris vratata i begaj, oti ovoj brlivi ot ke sede ne veruvam da bega odma, nisto ne pravime vecerva, velejki go toa i go turka po zbrdnite skalicki za vo vizbata zemnikot. Mitre se pogledna gore dolu i ja zabeleza bocvata i so go zede camceto i pocna da se napiva vince, se napi sto se napi, go ostavi cepot po malku da tece, kako za inat bidejki nisto za dzabe dojde vecerva i na kovcegot zabeleza edna vrejka so volna, si ja zede volnata, si ja otvore vratata na zemnikot i si zamina nadolu koj svojata kujka i na kerkata i vika ova volnata zemija mi bordzese eden pa nemal pari da mi dade se prifativme so volna, ke ti se najde za decata pleti mu corapi na Mitre, Ace ili Jovan.

Nasa – nenasa – nasa. – Brakata Kikerezovci od Staravina resile da ja prodadat svojata kobila koja bila veke stara, ama da se kupi nekoja pomlada i trgnale Bitola na Pazar. So niv i Kuzevci. Po patot Kuzevci mu ja razbrale namerata na svoje soselani i Stojce si pomislil ima tuka nekoj dinar so samsarot Agip ke se

dogovoram.Koga utroto izlegle na pazarot etego samsarot Agip i mu se doblizil Stojce poleka do nego i mu veli:Ajde na ovie dvajcata ke mu ja kupis kobilata,ke ja podoterate i za eden saat ke ja vratite na prodavanje,jas ke navalam na niv ke mu ja dadime pak nivnata,ali vo pazarot gledaj da ima po nesto za dvajcata da izleze od seto ova nesto da ne bide badijala.Se smesal za dvajcata da izleze od seto ova nesto da ne bide badijala.Se smesal vo pazarot gjupakot gore dolu pogodile.Ja zel kobilata ja doterale i ja sekle opaskata malku malku so boja ja podmackale okolu vratot i stavile nazad nekoja ljuta piperka i kobilata stanala serta.Kuzevci gi nagovorile brakata eno za vas dobra i mlada kobila,ajde se zafatile za cenata i pogodile si ja zele i si trgnale za Mariovo.Teraat po patot kobilata si odi pravo,koga dojdoo do Crna Reka nagore pustata nagore pustata pravo si odi po patcinjata za vselo.Pomladiot brat na postariot mu veli brate,ova kobilata mi lici kako nasata i gledaj kako odi ova e nasata.Ovoj postariot bese potvrdoglav mu veli ne e nasata ova e nova nasata bese stara si odat nagora taa pustata pravo si odi na jaslite vo domot od kade sto e.Se karat se raspravaat nikako postariot brat da popusti i togas pomaliot mu veli utre ke nosime zito na vodenica i ako si odi samata da znais oti e nasata i navistina trgnala taa pravo na tircovata vodenica i si veli majkata navistina e nasata a vecerta Kuzevci gi prasuvaat kako e kobilata dali e krotka,a tie odgovaraat deka e krotka kako i prvata i uste nesto podobra Mitre mu veli : Neka vi e ziva i zdrava birikatvorski si kupivme po nekoj sej za decata.

Grne so lepeski. – Na “Mitrovden “ celiot narod od zovik bese na sredselo.Oroto pocnalo uste od ranite utrinski casovi.Gajdardziite gi nadule gajdite se pomesale stari mladi ,gosti i domasni.Se ispolnilo seloto so oradzii i gajdardzii,Velika gi sobra gostite so familijata gi poruca i site trgnaa kon sredselo,a taa ostaana sama doma i na brzina razmislava za rucek na gostite,ami i taa e meraklivka za pusto orce,a narocno da se fati napred da poigra i zatoa go zede pogolemoto grne go napolni so pogolemi troski meso i gi stavi vo ognisteto tivko da se vari i si rece:Ako mi e vareno mesoto drugoto e lesno dodeka se napijat gostite i omezat jas ke go

napravam ili so kompircinja ili so orivce ne e tesko,a ke napravam si pomisli i kapama,ako mi dojdut balinjata od Staravina.

Si ja klade zapkata na vratata i se poddotera se ponacrvu na liceto i zamina.

Meguvreme se zamanale kon Zovik Kuzevci,no tie zakasnale vo trgnuvanjeto oti dzandarite Stojceta go viknale na klepanje vo stanicata.Meguvreme kaj dolot Mitre go cekaa i stignuva Stojce i naluteno,ovie gjupci me vikaat oti sum mocal nakrivo trebalo napravo i prodolzile.Se misli Mitre.Majkzata sto mu znaci sega ova zosto ne mi teknua i go prasa,ama ne te razbrav jas zosto te vikaat pcite.Da ne sme praele nekoj raboti vo Zovik losi zatoa me vikaat.

Kuzevci odat pravo vo kujkzata na sestrata si vikaat da pojdime prvo doma,a poslem ke izlezime da pogledame troa seir na oroto.Arno ama zapkata na vratata,no kluc nema,si vlegle vnatre gledaat levo desno i Mitre go najde grneto polno so meso i si rece da go probame i vo eden misur gi izval polovinata mesa i Stojce mu dovikuva vadi gi site do edno i taka napravile.Go izele mesoto grneto go napolnile so lepeski i si zaminale na sredseloto.Tuka se pozdravija so Velika so vnucite so drugi rodnini.Sredseloto pocna da se prazne lugeto pocnale da se pribervaat vo kujkzite i Velika gi vika brajkzata i si zaminale site zaedno se stavi na masite rakijata,mezeto se pocna pienjeto i pesnata,a Velika oda da go spotne oganceto i da go prave rucekot,koga ke vide vo grnceto sto da vide polno so lepeski.Mirisa na los area i si rece,a tie balinja moj koga stignaa ova da go napravat i pojde do vratata vo odajata kaj gostite i mu veli : Toa sto si stavivte vo grneto toa ke vi gotvam za rucek,a Stojce odgovara,ne nie se sme gladni jadovme tie se za toj sto ne sedi doma za domakinstvata.

Daskalot Cvetko . – Cvetko Cekov kako siromav covek,ama vreden vo edna prilika Kuzevci go pazarile za terac na ovci za Voden no na Cvetko alistata sto gi imal od dolgiot pat mu se iskinale,pa odlucil da si kupi nekoe aliste i taka se doteral-kako daskal.Si se vratil so novi alista dosol doma nesto im potkupil na decata i na domakinkata i vecerta trgnal za vo anot da se vidi so

selanite. Stojce koga go zabelezal i doviknal: Celani gledajte go Cele daskalot se doteral kako daskal.

Za eden Mitrovden brajkata Kuzevci trgnale za Dunje, a go povikale i Cvetko, no pod uslov da se dotera ne vo mariovski no onie vedenskite i taka napravi Cvetko, a si go poracale i gajdardzijata Damjan. So mulinjata trgnale za dunje. Stojce sega pravi plan kako da dobijat rakija bez pari vo anot kako da se pojde vo najbogatata kujka nagosti vo seloto. Sednale na nekoja masicka vo anot i mu vika na prisutnite selani deka vi nosime za decata Daskal, toj ke vi gi uci decata od Mitrovden do Gjurgiovden. Selanite eden poeden pocnale da idat do masata da mu baknuvaat raka na Cvetko, da se pozdravuvaat, mu poracuvaat pijacka, po edna, po druga, po treta. Pocnale selanite da se dogovaraat kade ke go pustat na gosti Daskalot, kade na drugo mesto, ako ne kaj popot i tamu bile precekani na bogata trpeza. Po zavrsvanje to na slavata Stojce gi povikal selanite vo anot i mu vika sega Cvetko daskalot ke dojde so nas vo Staravina ke se pripremi da uredi nekoji raboti doma i za edna nedela e kaj vas i od ponedelnic pocnuva so rabota. Selanite gi napile pak vo anot se pozdravile so daskalot i ajde mi so zdravje pobrzo da ni dojdish. Stojce mu dofrluva na cekot popoleka pozakrivaj gi tie racist ti licat na lopatki ne licat na daskalovi raci, vo druga prilika da gi kriish i da gi poizmiish.

Svodnici. – Bajo od Rapes mlad ostanal bez domakinka vo raganjeto mu se pogresila. Pominala godina dve pa resil da odi do Zovik kaj Karovci belki ke se najde nekoja siromaska da go jade lebot da dojde vo Rapes si mislese Bajo. Karovci go upatile covekot da odi do Staravina i da se obrati do Kuzevci, a go prasal Stojceta, nie sme bre sinko sto maka kaj nas od kade sit i. Bajo im objasn timer zosto e dojdesh, a Stojce mu odgovara deka ke najdime no mnogu pari bara. Vecerta mu pokazale nekoja mnogu ubava nevesta i toj se soglasil i da dade 18 napoleoni. Stojce sedi do Bajo, a Mitre odi kaj vnukot Mladen mu raskaza i bara odma da se oblece vo zenski alista i ke te mazime ke gi zemime parite i ke se svrsi rabotata. Receno

storeno Nevestata se pripremi i vo mrakot Kuzevci so Bajo i nevestata trgnale za rapeskiot pat.Kaj “Damovski kladenci” se dadoa parite se pozdravija Kuzevci i trgnaa a Kuzevci ostanaa kaj kladencite da go cekaat Mladen.Koga dosle na “Proviraot Mladen i jak go turnal zetot i toj padnal vo okopite,a ovoj se vratil i izbegal gi stigal Kuzevci i si trgnale pravo vo anot na pienje.Po izvesno vreme dosol Bajo da si gi bara parite ili nevestata,Kuzevci mu odgovorile deka taja se omazi odma togas vo Besiste i taka Bajo od Rapes ostanal i bez pari i bez nevesta.

Mariovska rabota. – Brajkata Kuzevci Stojce i Mitre trgnale za napazar Bitola koga dosle do gradot se dogovorile kako da se fati nekoj dinar ili nekoja pijacka i se dogovorile Stojce da go glavuva za izmekar Mitreta.Gi sredile maskite,zafatile mesto za spienje vo anot na Stevo i Stojce sednal na edna masa vo anot,a Mitre trgnal po carsijata.Pocnal razgovor pazardziite koi od kade e koj sto saka da pravi i da kupuva i Stojce objasnuva deka go nosi svojot brat za da go klade izmekar kaj nekoj i togas od eden kos se javi edno starce od poletu jas sum dojden za taa rabota.Sednaa na edna masa se poraca edna pa druga rakija i se dade kapar od 3 zoltici.Dosol Mitre mu bacil raka na noviot gazda si vecerali i legnale.

Utoto Kuzevci stanuvaa vo mugrite rano si gi odvrzale maskite od anot i se prefrlile kaj Brdarot i pocnale da se pazarat niz Bitola.Koga stanal Jovan se izmil zel da poruca se vrtil levo desno gi bara Kuzevci od niv nikakov trag,a tie Mariovcii si otisle mi gi zedoa parickite i zaminale,taka Jovan ostanal i bez pari i bez izmekar.Na krajot na andzijata Stevo mu veli mariovska rabota so niv da si nemas alas veres.Mi gi zedoa parickite.

Mariovcii voskari. – Kuzevci si isplanirale da odat na Pazar Bitola no i da ja fatat slavata vo Suvodol,pobratim im e Najdovski Jovan.Taka i napravile koga dosle vo dvorot na gazdata veke gostite bile nasednati nemalo mesto igla da se frli a ne Kuzevci da sednat,domakinot gi docekal se pozdravil so niv i im rece priberete se dolu sednete malku sega taka e zakasnavte nema mesto

poveke. Kuzevci sednaa dolu do zenite i decata, ali im e tesno mestoto, a za jadenje i pienje ovde sekogas e poslabo. Si gi fatija kapite i sednaa, a Mitre pocna da se cesa i mu veli na Stojceta ja fativ sto da pravam. Sto bre da se cesa i mu veli na Stojceta ja fativ sto da ja pravam. Sto bre. Voska voska. Mitre mu odgovara pustija pod masata. Zenite sto bea vo blizina toa go zabelezale nekoj pocnale da begat i stanale da stojat prostum nastrana, a nekoj se povlekle nagore i taka Kuzevci dobile mesto za dobro sedenje. Zenite pocnale da zboruvaat edna so druga Mariovcu voskari polni se voski gi frilaat pod sofrata, a tie si se nagostile i dobro napile.

Jadeno pieno tri ipol. – Brakata Kuzevci zaminale za na Pazar vo Prilep, vo Prilep kade ako ne se vo anot na Pere Selcanecot site Mariovcu tuka se zbiraat, tuka se dogovaraat. Pere imal tabla na zidot staveno i na istata pisuval jadeno pieno tri ipol.

Sednale Stojce i Mitre ja zabelezale tablata, Mitre e nepismen ne znae sto pisuva i Stojce mu objasnuva. Majkata sto da pravime sega da jadime mnogu ili malku se cudat sto da pravat. Se dogovorile ke jadime kolku sto mozime i ke pieme i ke playtime kako sto pisuva, ako treba i ke se karame. Si pivnuvaat po nekolku caski rakija, si poracuvaat vecera, doduse gravot e posen no tie se pred se gladni i se dogovorija Mitre ni poveke ni pomalku tuku izel 8 porcii grav, a Stojce toj istera 12 doduse i bese pogolem. Mu svrtea na vince i edno vreme ide Pere ne mi e jasno ona sto go napisa dali treba da platime dvajcata tri ipol ili za sekoj od nas baras po tri ipol. Abre mariovcu krsoborci kako za dvajcata bre po tri ipol. Sto mi napravivte celo grase go izedovte, a da ne zboruvam za rakijata i vinoto. Kuzevci mu dofrile na Pere ti Pere koga ke dojis vo Mariovo nie ke ti ispecime prle mlado i nema nisto da platis nas ke bide cel trosok.

Krstenje vo Gradesnica. – Brakata Kuzevci namirisale deka vo nedela ke pravi krstenje Trajko Cavdarot, a kako da ne se odi na krstenje ima bogato jadenje i pienje, a i ke zirnat nikoja gradeska nevesta.

Koga stignale pred kujkata zakucale na vratata i barajki da izleze gazdata,arno ama gazdata sedi nacelo i ne e ednostavno da se izleguva za sitnici.Koga gi vide Cavdarica ja jade jasnikiot i si rece vo sebe si : Kaj ve najde vragot,atan da Ve najde uste vie bevte kuso ,no pred niv mora da naprave lice i mu veli ajde povelete.Nejze ne i e za jadenjeto i pienjeto e bogataska ima za jadenje i pienje kolku sto sakas no se plasi da ne napravat nesto loso.Ne sme za doma – veli Mitre nie go barame domakinot da se vidime imal nekoe mule za prodavanje.Ajde ajde vleguvajte pustoto i bratucedi sme samo gledajte so po mukaet.Vlegle natre sobata polna so narod.Mesto nemalo kade da se frli igla ,a kamoli da se sedne.Sednaa Kuzevci udrija po nekoja rakija i Mitre kako sto si znae si ja rece pesnata Ti kales Angjo.Gi udusevi prisutnite si rekoja i vtora i treta a od gore nunkoto pobara od domakinot kuzevci da se premestat do nunkoto si zapeaja uste po nekolku pesniciki i pocna rucekot.

Zavrshi jadenjeto i pienjeto si zaminaa Kuzevci za doma i zaboravija da go prasaat domakinot za mulence bidejki i ne mu bese i taa cel.

Ozata i Kuzevci. – Vo anot vo Prilep stignale Kuzevci na Pazar,a od Kanatlarci stignal Ozata koj sakal da pobara izmekar.Vecerta odzata si ja kazal makata zosto e dojden i Kuzevci kako da mu zemat nekoj gros kako da go izmamat se dogovorile.Oza,se javuva Stojce jas mojot brat go nosam za glavuvanje i ako e kismet ke se dogovorime.Sednale na edna masa pocnala pijacka,razgovaraat i se dogovaraat.Ozata da frli kapar 4 zoltici,no trgnuvanjeto utre ke bide pokasno od Prilep bidejki treba da se napravi arc za doma i taka stanalo.Kaj Lagovo se razdelija Mitre trгна pes po ozata,a Stojce so mulinjata trgnal za Mariovo.Arno ama na Mitre malku potamu kako da mu se odese ponadvor i gi turna gakite po patot,odzata go zabeleza i si prodolzi,toa go iskoristi Mitre i si trгна nagore po edno dulce za da go stigne svojot brat i navistina taka stanalo.

Stignale vo Caniste tuka e slava kade ke se odi ako ne kaj popot Trpe toj mu e najpoznat vo Caniste. Piele jadele i doslo vreme za legnuvanje nevestite legnale site na edna strana, na drugata strana mazite, a Mitre otisol da spie vo plemnata, no vo tekot na nokta se prefrlil kaj zenite. Utroto popot stanal prv i koga go zabelezuva kaj zenite, a sto bre ti tuka koja majka te dotera tuka, Metre bez da razmislava mnogu-odgovara dojdoo aramii vo plemnata mi gi zedoo site pari i jas izbegav od stravot ne znam kaj legnav vazno legnav. Vo toa vreme Stojce koga gi pripremal mulinjata ukral od popot malku slanina i nekoja srca so rakija. Prodolzile za Cabrenskite vodenici, a gladni i resile tuka da se nagostat so slaninata, a vodenicarot im pripremil od pcenkino brasno prkdanik dobro go natucile so masta od svinskoto sednale i rakijata, Vodenicarot na popot mu raskazuval se sto mu dignale Kuzevci. Popot za da mu se odmazdi na Kuzevci odi nagossi vo Staravina, no tie go ispijanile mnogu i po liceto, a i po racete mu stavile svinska mast i go krenale i stavile nadvor vo gumnoto da spie popot. Po masta se sobrale kucinja, macinja, go lizele i utroto koga stanal popot ocite ne mu se gledale celiot potekol i taka sramen si zaminal za Caniste.

ITAR PEJO – MAKEDONSKI SEGOBIEC I NARODEN SMESEN LIK

Narodniot humor – uslovi, poim, vidovi, likovi. –

Makedonskiot narod vo tekot na svojt opstanok i ziveenje , i pokraj robuvanjata, pritisocite za asimilacija, ugnetuwanjata, vojnite, pustosenjata i raseluwanjata po svetot naagal vreme da se nasmee na svoite i tugite nedostatoci i greski i so svoite tvorecki sposobnosti da sozdade bezbroj humoristicni anegdoti, skazni, poslovici, pogovorki i vo posledno vreme vicevi, aforizmi i drugi formi na iskazuvanja na svoite misli. Preku humoristicnrite tvorbi narodot iskazuva sud za oddelni nastani i licnosti : interesi, popovi, odzi, vdovci, vdovici, sudii, i drugi vidovi profesii, zanaeti i slicno. Svoite razmisli za sluckite i likovite se protkaeni so moralna etika i potenciranje na posebnite pozitivni odliki : vistinoljubivost, cesnost, dostoinstvenost, smelost pri sto si dava volja i zelba za sovladuvanje na site zivotni maki i poteskotii. Individualniot raskazuvac, niz mudrost i duhovitost, mislite

i čuvstvata “ go poklonuva vo ustata na svojot narod” i so toa ja izrazuva i dokazuva narodnata svest i sposobnost za opservacijata i tvorenjeto.

Narodnoto tvorestvo pretstavuva duhovna kreacija na narodot niz vekovite, svoevidna potvrda na negovite umstveni sposobnosti, pečat na seopstiot zivot, odraz na naporite na čovekot za egzistencija i opstanok vo sekakvite uslovi za zivot i najposle svoevidna potvrda na svojata sposobnost za opservacija, svakanja za nestata, pogledi vrz zivotot i pojavite sto gi okupiraat negovite razmisli i zelbi za podobruvanje na zivotot. Narodnoto živeenje, nivnite opstenja i odnosi pretstavuvale i pretstavuvaat nepresusliv izvor na temi i motivi za tvorenje koe so pomos na svojata umna sposobnost i nadarenost uspeva da gi pretoci vo poetični i prozni formi na iskazuvanje.

Vo sekoja zemja i Makedonija postojat celi redici na smesni likovi čii podvizi se vrzuvaa za opredelena sredina ili oblast, i pretstavuva odlika na narodot vo dobroto poznavanje na nestata i sposobnost na humoristichen način da se prikazuvaat sluckite ne samo na anonimni glupaci i itreci, a mi i na cela etnografska grupa, ili za žitelite na edna oblast ili selanite na određeni sela kako na primer za Mariovo, za selanite od s. Steblevo (Debarsko), za kumanovskite veselnici, za prilepskite itreci itn. Vo posledno vreme, vtorata polovina na XX vek, koga migracijata za stranstvo začesti se javuvaa anegdotti i naditruvanja i ismejuvanja megu narodi kako megu : Makedonci i Grci i Makedonci i Bugari. Tugite propagandi vo Makedonija (poveke izraženo vo Bitola preku diplomatskiot kor i drugi stranski pretstavnici) oovzmogle da ima takvi megunacionalni naditruvanja i ismejuvanja kako i motivi za sozdavanje na smesni skazni i anegdotti. Ima sizea i motivi kade se potencira ismejuvanje megu verskite pripadnosti hristijanin i musliman, sekako potencirajki ja ostroumnosta i glupavosta različno sprema sostavuvacot na anegdottata.

Pojavata na opstite likovi (itreci i glupaci) e prisutna vo sekoe vreme i vo sekoja doba na zivotot. Anonimniot raskazuvac i

tvorec ne sakal da se pofali so svoeto ostroumie kako i da “se skrie” od posledicite zaradi ismejuvanjeto zaradi sto svojata tvorba ja stave vo ustata na narodot.Narodot ke se nasmee samo ako se poitri siromasite od bogatite,dobrite od losite,dobronamernite od alcnite,izdavlivite od skrzavite,cesnite od necesnite itn.Na toj nacin ke se potencira tvoreckiот naroden duh,dobroto srce ostroumnosta,znaenjeto i razumot.

Vo sekoja zemja i narod postoi t.n. “soseden humor” , naditruvanje i ismejuvanja megu sosednite sela,gradovi i oblasti.Od vekutuma veka postoi vo makedonija posebno rivalstvo i ismejuvanje megu : graganite od Bitola i Prilep,Ohrid so Struga,Negotino so Kavadarci i se sozdadeni anegdotti i vicevi sto pretstavuvaat interesni tvorecki dela.Se smejat megusebno na coveckite mani,na glupavosta,na ekonomskiот prestiz,na mestoto (deka e nerodno,suvo,zagadeno itn.) na gresnite ekonomski zafati itn.

Itar Pejo vo Makedonija. - Vo Makedonskata narona knizevnost postojat celi redici na smesni likovi koi na perojativen,ironicen, (so podbiv) na fin prikrien nacin i slikovito se pretstaveni zaradi sto kaj citatelot i slusatelot predizvikuva smeа i vedrina na duhot.Tie likovi ziveat vo narodot,no pod druga forma sto bi rekle sovremeni.Taka,Itar Pejo vo anegdotite poveke ne patuva peski ili na magare,ami so velosiped,auto,brod,avion.Se sluzat so sovremeni uredi i nacinot na upotrebata ovozmozuva da se sozdatat motivi za smesno pretstavuvanje i raskazuvanje,sto znaci se vrsi adaptiranje na motivate vo sovremeniот zivot : kolektivizacijata,migracionite dvizenja ,ziveenja vo prekuokeanskite i evropskite zemji.Itrecite vo Makedonija,se razbira i vo drugite zemji,go sledat zivotot i politickite dvizenja : ednopartiskoto (komunistickoto) - so site svoi nedostatoci , i mnogupartiskoto (pluralistickoto) – demokratijata,anarhijata itn.

Vo narodot ne minuva nitu eden obred,obicaj,nitu veselba (raganje,vencavka i sl.),nitu narodna manifestacija,ni istoriska slucka bez da se pojavi smeata .Narodot veli: “maloto dete ke go zapre placenjeto za da se nasmee i prodolzuvа so cimolenje,tancerot

go zaprel oroto se nasmeal i prodolzil,patnikot podzaprel se nasmeal i pak go ispravil patot,oracot na polovina brazda se prisetil na smesnoto se iskitotil i pak prodolzil da ja prevrtuva zemjata,na pogreb,koga site se natazile od razdelbata so pokojniot se prevrtila casa,ili nekoj padnal od stol ili bilo sto stanalo smesno gi razvlekle usnite i pak se slusa pritaeno lipanje i ridanje.Vo vreme na crkovnata misa,koga popot keg i pee svoite misli i poraki do boga i koga site ke ja podzemat pesnata,sekako nekoj ke se odдели so glasot i ostanatite ke prsnat vo smea.I na bojnoto pole vo najkriticnite momenti smeata gi sledi borcite.

Makedonskiot narod so poseben respect se odnesuva kon duhovitosta na Mariovcite i sekogas e podgotven za smeenje,ocekuvajki da se kaze nekoja sega.Ne postojat sprotivstavuvanja za mariovskoto poteklo na Itar Pejo,osven edna zakacka so demirhisarci deka Pejo e roden vo s.Zeleznec,Demirhisarsko od kade sto izvira Crna Reka i deka e kopile.Majkata go rodila i od strav da ne bide maltretirana i da ne se krene sram go frlila vo brzite vodi na rekata.Deteto si bilo zdravo i taka po vodotekot stignalo do Zavojojot.Tamu go nasol nekoj ovcar koj si nemal celad.Ovoj ne znael kako go imaat krsteno ta mu dal ime Pejo na negoviot pokoen tatko.No,toa ne e dokazano,kako sto ne se znaat ostanatite Pejovi biografski podatoci.

Pejo so svoite itrostini sustestvuval poveke vekovi na mariovskite prostori,se seguval i naditruval so Nasredin Oza,bil srpski,bugarski vojnik,vo prvoto srpsko cirakuval,ja dozivuva i Vtorata svetska vojna.

Po vojnata,vo slobodijata,sto velat Mariovcite,Pejo,nositelot na glavnite segi,prodolzuvaa da zivee vo narodot i da sozdava skazni segobijni.Se srekava i vo prilep i Bitola i vo Skopje i vo Kavadarci i vo neкои mariovski sela kade ostanal po nekoj star Mariovec.Ke go zabelezime i vo evropskite i prekuokeanskite zemji.Ima soznaniya deka preстоjuval i vo Turcija “verojatno na gosti” kaj svojot ucitel po humor Nasredin Odza so kogo napravile neкои neumesni segi vo dzamijata za vreme Molitvata

kon Alaha. Pejo e nezaboraven itrec i preku naditruvanjata so Nasradin Odza. Anegdotite so ovie dva humoristicni heroji se sozdavale so vekovi i vekovi na makedonskata zemja pogotovo vo Mariovo. Pejo Mariovecot, ucenikot pribral duhovna sila i se sprotivstavil na aziski filozof Nasredin. Vo pogolemiot broj na anegdote od koi neкои otisle vo zaborav zaedno so pokolenijata, a ostanale samo pointeresnite ovie dva lika naditruvaat drugi-nadopolnuvajki se so segite; vo drugite: Pejo e ucenik na Nasredina i ispaga poitar od ucitelot, vo tretu likuva so itrostinite, nadmudruvajki go stariot i iskusen itroman Turcin, koj e zaboraven, ne go služi ni vidot, ni sluhot ; dodeka vo cetvrtiot vid na anegdote Pejo e prostosrdcen Mariovec, smesen pred svoje Mariovci so svoeto neznaenje i prost pred odzata so svoje glupavi prasanja. Vsusnost sprotivstavuvanjata i nadlazuvanjata pretstavuvaat svoevidni formi za istaknuvanje na dosetlivosta i ostroumnosta. Ne e mal brojot i na onie anegdote sto so vremeto se izgubil likot na Pejo, ne se spomenuva negovoto ime motivot se siri i preraskazuva niz narodot so neopredelenost kazuvajki deka “se slucilo na ovoj ili onoj, na nekoj”. Takvite anegdote se obnarodile. Sprotivno na niv, ima narodni dosetki koi se prepisuvaat na Itar Pejo osovremenuvajki go so mislite, cuvstvata i postapkite.

Itar Pejo ostanal da se seguva i vo dvaesettiot vek vo poveke makedonski gradovi i sela, a potoa, koga nemal egzistencija vo svojata zemja se preselil vo Kanada, Amerika, Avstralija i evropskite zemji.

Pejo vo Mariovo, Prilep i ovde-ovde vo svojata zemja. – Itar Pejo Pretstavuva mariovska gordost. Toj e sposoben em da naditri, em da go opravda mariovskoto ime sto si go nosi: zdrav, prav, i sekogas pogoden za sega. Nasredin Odza ne zaminal po vojnite balkanski vo Turcija, ami ostanal vo Bitola i cestopati odel vo Prilep so zelba “da go iscesa jazikot”, da se posegaci so Pejo, a ovoj naroden delija narocno sleguval od mariovskite planini za da go naditri ozata i narocno sleguval od mariovskite planini za da go naditri ozata i zadovolen da se vrati. Ozata i frill merak na Pejovica i cinel na sekoja sredba

stipnija za obrazite,pofatija za zadnikot.Kako sto se slucuvало sekogas kaj ovie dva segobijci da se vrti segata Pejo skroil plan i mu vratil na Nasredina milo za drago.

Na povekepati Nasredin Oza mu ja stipnal zenata na Pejo.
Em ja stipnal,em ja podmaznuval po debelite mesa.

Pejo se ezel od nervosa i skroil da mu vrati,ta otisol vo Bitola ja nasol ozovata anka i preku gluzdovata dupka od portata ja nasladil.

Anegdotata e razviena i vo nea se pomesani dve naditruvanja.Vo prviot del e vrakanjeto na Pejo za stipenje “buckanje na ankata so rokce”,dodeka vo vtoriot del Odzata mu nametnuva stapica na Pejo i mu go podgriznuva “cesalceto” (“dupalceto”) so zabi od riba.Pejo na toa ne ostanal dolznik na Odzata i mu stavil rog vo zadnikot.Anegdotata ima prikriena eroticnost i zajadljivost.

Vednas po osloboduvanje (po vtorata svetska vojna) Mariovcite vleguvaat vo kolektivi i cinat segi so novoto opstestveno ureduvanje i nositel na smesni slucki e Itar Pejo.Od narodnite umotvorbi isceznuvaat turskite likovi: ozi,zaptii,valii,kadii i dr.,a mesto niv “doagaat” novi : makedonski pisari,pretsedатели,maticari,uciteli i drugi,dodeka popovite i popadiite i ponatamu se ucesnici vo pejovite storii.Segite ne se cinat po patistata i na sredselo ami na ulicite,vo kafeanite na plostadite,vo kancelariite i zdruznite domovi.Ne postojat nadigruvanja na nacionalna osnova (Makedonci so Turci),no rivalstva megu bogati i siromasi,uceni i prosti.Popovite se ponizeni,navredeni i za opstestvoto nepotrebnii.Se raskazuvaat anegdotti so tematika od socijalen karakter kako : “Itar Pejo za prv pat klava gaki”, “Pejo i jadenjeto kaj corbadzijata”. Ovde nema naditruvanje,tuku smeenje na svoja smetka i svoja nemastija.Ovde nema naditruvanje,tuku smeenje na svoja smetka i svojata nemastija.Za prv pat Pejo stava gaki i trgnal pravo vo drugoto selo kaj svojata svrsenica.Na pat mu se posakalo “da se olesni”,gi slekol belite gaki i gi obesil na eden trn.Vo toj moment videl zajak i potrcal po nego,zaboravajki na obesenoto na trnot.Koga stignal kaj majkata na svrsenicata ja potkrenal kosulata i

se pofalil: "Pogledni babo,doma imam uste cetiri metra".Sekako Pejo mislel na platno.Babata se iznenadila koga poglednala,a koga slusnala i za cetirite metra ostaveni doma se prekrstila i pomolila bogu za spas".Anegdotata se raskazuva po mariovskite sela i Prilep.Spored iskazuvanjata na Mariovcite:momcinjata stavale gaki,koga ke se ozenele,sto znaci mozno e anegdotata da e motivirana od vistinska slucka,so prepisuvanje na Pejo.Itromanecot Pejo spaga vo redot na najsiromasnite Mariovci.Zgora na toa toj bil nerabotnik,legac i ziveel samo od segacenjeto.Mu se prijalo meso i izmisлил itrostina.Dosol vo gluvo doba do prozorecot na corbadzijata prepravajki se deka e corbadziskiot pokoen brat koj mu poracuva na corbadzijata da go povika Pejo i "zadusa"da go nagosti.Taka stanalo.Vo ova anegdota Pejo se nagostuva so naditruvanje na bogatiot.Motivot e opsto poznat i vo Makedonija i vo Bugarija (kade glaven junak e Baj Ivan koj si ja obljuvuva svojata sveska.Anegdotite se preraskazuvaat vo pedesettite i seesettite godini koga ekonomskite priliki go opustosija Mariovo,a Mariovci se rasprsnaa po zemjata i svetot.Vedrite Mariovci se najdoa vo evropskite i prekuokeanskite zemji emigrirajki za korka leb.Megu drugoto tie so sebe vo mislite " go ponesoa" i Pejoviot lik.Selata ostanaa vo rusevini,planinite bez stoka,polinjata pusti.Vo novite sredini – vo makedonskite gradovi (Prilep,Bitola,Skopje,Kavadarci i dr. mesta) i vo svetot Pejo se javuva vo novo ruvo.

Vo Prilep se javuvaat novi anegdoti neposredno povrzani so Pejo.Na zaminuvanje kaj seloto Kokre (Mariovsko) Pejo za posleden pat ke mu vekjava volna na Mariovci,onaa "sto ke ja sobere od trganjeto koga ovcite ke ja ostavat pri cesanjeto,no mora da pocekaat duri site se iscesaat".Pejo ke se vraboti vo restoranot i ke se rasprava so gostinot na koj mu nosi corba so prstot piknat vo panicata.Toj go opomenuva a ovoj kazuva deka si go toplel.Pejo vo Prilep go izlagal Stojana od Vrance.Stojan simidarot se sreka so Pejo i mu se klesti (bie sega) v oci,a Pejo mu vraka so toa sto mu skrenuva vnimanie deka tokmu nad nego letaavroplani (avioni) a toj kutri Stole gleda vo neboto Pejo na minuvacite mu deli besplatno

simidi i caskum se izgubuva. Drcko mesarot (poznat segobiec od Prilep) se smee na cel glas drzejki googlamnikot v race smetajki deka do nego e magareto. Okolu nego se zafaka gromka smeaa od prilepskite segadzii, velejki mu se smee “dronko na mrsulko”, i tebe Pejo te nasamari, nosi go sega samarceto od magareto sto ti go vjavna mariovskiot segobiec.

Itar Pejo plaka v Pazar. Se dogovorile so trgovceot zemenata veresija da mu ja plati v Pazar, no ne odredile točno koj pazaren den. Trgovceot go tuzel, a Pejo na sud mu vetil deka ke mu plati v Pazar. Taka se vlecelo so godini se dodeka na Pejo mu dosla dobra misla da so go plati zemenoto.

Vo Skopje, vo sedumdesetite godini od ovoj vek prodava eden postar covek knigi megu koi i knigata “Erotski prikazni” i zbirката narodna poezija “Sekoj petok urda jadam “. Gi reklamira knigite i dodava “Ja su ti Pejo Mariovecot, se sco e pisano e za mene”. Ovaa popadijava usce e ziva i zdrava i gledajte kako e kadrosana! Se zbral narodot i eden po drug kupuvaat li kupuvaat knigi. Taka se rasprodale site knigi. Pri prodazvbata Pejo zboruva i mariovski i modern. Na krajot ke naplati i ke rece “Ohej” (mesto okej), Cavo (mesto Cao) itn.

Sovremenite formi na anegdotite se razlikuvaat od poranesnite po jazikot, stilot i motivacijata. i von iv dominiraat itrostinite na Mariovcite, nivnata duhovnost i snaodlivost, vo razni momenti od zivotot, iskazani so pomos na humorot sto im pretstavuva sredstvo za potenciranje na vistinitosta.

Sekako i vo sovremenite anegdote kade e nositel na sluckata Itar Pejo glaven motiv na opisuvanje se negovite itrostini, duhovitosta i vedroto raspolozenie, protkaeno so humor.

Erotskite anegdote povrzani so Itromanecot Pejo pocesto se srekaat vo poslednite decenii od ovoj vek. Anegdotite “ Itar Pejo so tuga zena na kujka” i “Pejo i nenastinatata anzhika “ e so doza na humor sto se javuva po otkrivanjeto na lagata ili metaforicnoto iskazuvanje na sluckata. Se potencira i Pejovata Maskost t.e. “sposobnost do nemajkade”.

Vo prvata anegdota se raskazuva kako si imal posestrimki vo sekoe selo i pri edno minuvanje pokraj plevnata na posestrinskata Dafina zabelezel deka taa so mazot i se kacile na pokrivot plevnata i go popravaat,ja doteruvaat 'rzanicata.Pejo gleda od dolu vo debelitate mesista na Dafina i se oblizuva.Kroi kako da dojde do nea i privikuva: "Ej vie tamu sco pravite za sramota?".Mazot se pravda deka ne pravat nisto sramno.Pejo mu veli da slezi dolu i da gleda koga toj ke se kaci na negovoto mesto.Mazot dolu,a Pejo gore i pocnale da se grvalat so posestrimata.Mazot gleda i se cudi velejki deka "Pejo bil vo pravo".

Pejo bese poznat vo Mariovo i Prilep i kako maz kogo go sakaat posestrimite poradi negovata kako tie vecele maskost.Andzuikata Stojna od Prilep doznala oti so Pejo moze da si ofnuva od naslada kolku sto si ima prsti.Pejo prasal kako ke znae kolkupati e ofnato,a taa mu odgovorila deka za sekoe lesnenje ke ima po eden prst svitkuvanje.Pejo prosticok i dobricina cinel kako mu se naredilo.Andzikata necesna i alcna go lazela:za dve ofkanja eden prst vitkanje,i go osuduvala oti ne znae da broi do deset.Pejo se slozil so nejziniot napad i i predlozil da otpocnat so prsti vitkanje otpocetok.Koga slusnala za predlogot se stapisala pobegnala.I Pejo i andzikata se preusileni likovi,dodeka motivot za prvpat se srekava.Pejo e prikazan kako vistinski i zdrav maz.Pejo ne e glaven nositel na dejstvieto,ne ja ismejuva andzikata.Nejzinata cel e ispolneta so sto dobivka ima i Pejo.Erotskiot nagon kaj Itar Pejo bil neiscrpen,postojan,zivotvoren.Toj e zed za zivot,kosmicka energija i motiv za tvorenje na narodniot raskazuvac.

Pejo megu Makedoncite vo dijasporata. – Narodot vecno se smee na samiot sebe i megu sebe;se naditruvaat edni so drugi;se ismejuvaat na nacionalna,verska,socijalna,ekonomska i druga pripadnost na svoj nacin ili so t.n. prizemen humor.Ona sto e smesno za eden narod drugi ne se smejat.Ile na tret vid (forma) na ismejuvanje t.n. kombiniran humor od domasniot (tugi) so doneseniot (svoj) humor od tatkovinata.Taka e so emigracijata od site zemji vo svetot taka e i so nasite Makedonci vo stranstvo.Tie

gradat svoi ognista vo Germanija,Danska,Svedska,Kanada,Amerika,Avstralija,se oblekuvaat,hranat i se odnesuvaat spored novite uslovi,se grizat da govorat na tugiote jazik,dodeka megusebno govorat na majciniote,a posebno Mariovcite i na svojot dijalekt.Vo nivnite pametenja,ostanale zivi slici za rodniot kraj,za svoite bliski i podalecni rodnini,za svoite prijатели i za svojot itroman Pejo.Toj ne moze da zivee sam vo pustelijata mariovska i zaminal kaj svoite vo beliot svet.

Pejo na pat vo beliot svet . – Vo avionot toj se pretstavil po svoe kako sto znae i umee: so svoite ulavstini.Se cudi kako moze da leta v nebo i da ne sretne nekoj od svoite dedovci,predeedovci,tatko,majka i druga roda i poroda.Ne moze da zamisli deka ima tolku “ mnogu volna vo neboto”.Ako se oblaci mora da ima angeli na niv ili od tie, natema i ,da ne mu gi spomenuva iminjata.Toj e poslusen,spokojno sedi so vperen pogled niz prozorecot.Se služi so se sto mu se dava,pokoren e na naredbite:koga e potrebno se vrzuva,vo sto mu pomaga stjuardesata.Ima i takvi patnici koi se rasetuvaat po avionot.Toj bara da se isteraat nadvor. “Ako se na bioskop vo Prilep nema vaka da se vojvaat! “ mu kazuva na drug patnik,verojatno covekot e od nasite mesta. “Aha,mu povtoruva,samo da mrdne mekoj na stolot vo bioskopot Zlatan od Nebregovo (Prilepsko) ke mu se istopori so bastunot.Site mirno sedat,a ovie samo se tockaate de napred de nazad” i odmavnuva so glavata.

Vo Amerika Pejo stigma napladne i se smesti kaj prapra vnukot od kerkata Angelina.Deteto bese otislo pred desetina godini i se vrabotilo vo edna fabrika.Pejo ne sakal “ da mu teži na pleki” i pobaral raboticka.Bese trgnal od ulica do ulica i se cudi ne moze da doodi.Odvaj se vratil vo kvecerinata.Go dovel nekoj policaec koga toj mu ja pokazal adresata.Drugiot den mu se nasla rabota kaj edna vdouca.Trebalo da i go iskopa,iscisti i poramni dvorot.Vdovicata,itra zena,se pazarila so Itar Pejo za suma dolari.Ako ja svrsi rabotata predremeno dolarite ke se udvostrucate,sto i pretstavuvale motiv za nadmudruvanje.Pejo se slozil i kopal bez

pocinka. Koga videla gazdaricata koga ke ja izgubi opkladata go povikala Peja da go nagosti so dorucek. Toj prifatil, se najal ne znaejki deka vo nego imalo preparat (apce) za proliv. Pejo ja prodolzil rabotata i pocnalo nacesto da go tera “ponadvor“ ta edno za drugo go posetual aleto vo dvorot pristo vremeto mu begalo. Gazdaricata zadovolno se smeela gledajki kako zaostanuva Pejo vo rabotata a vremeto si vrvi. Pejo mrdnal zakanuvacki so glavata, gi slekol pantalonite i gakite platneni i prodolzil da kopa. Cinel kopni-pusti, kopni-pusti i taka redum stigal do krajot na dvorot točno vo odredenoto vreme, pa otrcal do gazdaricata neoblecen, za da ne zadocni. Taa kiselo se nasmeala i spored oblogot mu platila. Toj i protivrecil barajki poveke bidejki pokraj kopanjeto “ go nagubril dvorot”. Pejo vo amerika i drugi rabotni vrsel : kupuval, cistel, gotvel, go ucel jazikot, se seguval so minuvacite, so sosedite i stanal omilen vo sredinata. Negovite prijateli se smeele na negovite dosetki i gi raskazuvale i preraskazuvale poradi sto go predlozile da vodi smesna emisija na radio. Slusatelite so netrpenie ja cekale Pejovata emisija i so zadovolstvo gi slusale negovite segi. “Bre, si velel, sto bile ovie Amerikancive i za majtap plakale. Nie so nasredina so vekovi go zasmeevame nariodot nas i ni edna lira ne dobivame. “Po kolektivot Pejo so grupa uciteli Mariovc i odel od mesto do mesto i pravele skecevi. Gi rakovodel nekojsi ucitel Stojan, eden od vnuците na pisatelot Stale Popov. Navecer ke stignele vo nekoje selo, ke kazele smeski ke se vratele vo Gradesnica. Koga videle oti nema leb od ovaa rabota se rasprsnale vamu. Pejo, podrabotuvail vo mesarnicata kaj Drcko. Se zbiralo ilje-milje narod da go slusaa Peja i da se smeaa. I koga i od toa nemalo vajde (korist) Pejo ja letnal za Amerika. Eve sega vo amerika, vo edna makedonska kolonija se nadkrenal : oblekol cisto ruvo, stavil lakovani konduri na nodzistata (odvaj nasol takov broj – kusi i široki), oblekol kosula sto se zapetluvala, stavil vratovrska crvena kako misir, ja pokril glauckata so sesir, more klal i zrcala temni za da ne go mavalo sonceto v’oci i zalicil kako na bitolski konzul. Toj bese gi pametil bitolskite konzuli po oblekloto, sesirite i cevli. Ne minala godina vo Amerika Pejo veke cisto batkal (govorel)

ingiliski so po nekoja дума mariovska. Mu dosle budalite misli za da se zeni. I vo edna radio-emisija izjavil deka saka da stapi vo brak so takva i takva osoba. Slusatelite smetale deka kazuva nekoja od svoje segi. Potoa objavil i vo vesnik. Po nekoje vreme na opredelenoto mesto za sredb pristignal nekoj ni masko ni zensko. Nacrven vo muckite, napudren, oblecen vo zenski, a vamu po nozistata vlakna. Vo odot dzgraba poloso od Pejo. Duri i se prepnal od visokite topuci. Pejo se pretstavil, a toj – taa go pregrnal i slak-slak so ustistata po obrazite pejovi. More pocnal i da go stipka. Toj itro i' go slekol mantilot i sto ke vidi maz so dolgi gaki. Pocnale da se drmolat na ulicata i policijata go zabrala v stanica. Tamu bile soslusani i obajcata kazneti: Covecisteto zaradi prelaga i vreskotnici na javni mesta, a Pejo zaradi nered na ulica. Vo Amerika ne bilo greska i kaznivo, kazuva potoa Pejo, da se zemaat maski so maski ovaj sto veli narodot nas so davajgazinja. “More sto nemalo po svetot”, se cudel Pejo ama si spomnuval deka i vo Makedonija imalo takvi nalizani kako ovoj mislejki ja Jorgo trgovecot od Solun, koj mnogupati, koga vleckal sol vo anot pobaruval da se grvali so mazi.

Jadosan Pejo od prelagata bese ja minal granicata i se nasol vo Kanada. I tamu nasol Mariovcu. Vo gradot Toronto se vrabotil vo edna kafeana i po cel den tocel pivo. Mu se videla rabotata kako da ne e za masko oti vo Makedonija anzhikite toa go pravele otisol v berbernica da se istrizi i da fati usvet po beliot svet. Vo berbernicata bese go potstrizile, mu gi isekle noktite od racete, koga mu sobule berberkite se razbegaa od losite rei. Po kratko vreme stignala policijata i go kaznila zaradi nemieni noze. Mrdnal so glavata i resil da pobegne i od ova zemja. Si veli na zaminuvanje “Ovie Kanaganive bile pobudali od Amerikancite, kaznuvale i za necisti noze”. Zaminuvanjeto od Kanada ne bilo beganje od kaznite i zakonite, ami ovoj Itrec bese poznat po svojot avanturisticki duh. Vo edni nedelni utrinski casovi sletal avionot vo Avstralija prenesuvajki go Pejo Mariovecot so golemi kuferi i patnicki torbi. Go precekal negoviot vnuk od sedmi pojas (koleno) poi me Bino. Vremeto

dozdlivo,vlagata v koski vleguvala.Pejo se nametnuval so gunjata ponesena od slavnoto Mariovo.

Avstralija e zemja na site narodi od svetot.Makedoncite pred se se naseleni vo Sidnej,Melburn,Gelong,vo krajbrezjeto.Ima i vo drugi mesta – lovci na divi zivotni,odgleduvaci na ovci,kenguri i drugi tamosni zivotni.

Pejo se setal niz ulicite od Sidnej i za cudo se sretnal so Nasredin oza.Go zagledal vo gradskiot park vo blizina na spomenikot na kengurite od edna klupa kade prodava boza.Na minuvacite mu e interesen poradi oblekloto,sadot so boza,nekolku casi naredeni na pojasot.Vakva na cel glas reklamirajki go kvalitetot na pijalakot Minuvacite se posluzuvaat i mrdaat so glavata.Nekoi se svrtuvaat kon drugata strana i vo samivce se osloboduvaat od napitokot.Koga namalil narodot Pejo se doblizil do Nasredina i srdecno se pozdravile,pregnati “ ronele solzi radosnici oti i vamu,preku morinja i okeani se sretnale” i si gi kazuvale svoite dosegasni storenija,patila i patista sto bese gi minale.Ne zaboravale da si kazat i po nekoja dosetka.Nasredin placlivo raskazuval kako mu pocinala negovata zena Emine vo Prilep ,na magareto sto go prodale na Alija zaptijata,na mitreta kasapot sto mu prodale na Alija zaptijata,na Mitreta kasapot sto mu prodale meso od mule kazuvajki mu deka e od tele i za red drugi sojtartiluci sto ne bese gi zaboravile.

Vo Avstralija Pejo se sretnal so crnci,Kinezi,Japonci,domorodci,i narodija od site kraista na Makedonija,Srbija,Grcija,Bugarija,Italija i drugi zemji.Ne moze da se iznacudi na bojosaniot narod na crncite-pocrni od gazerot na kotleto sto go upotrebuvale na mandrata so tatkomu.Kinezite zolti kako smil,so oci odvaj da im gi vidis,Indijcite em crni,em zolti,i domorodcite kako bravi vo kosistata.Za site Pejo nasol opis prema negovite zanaenja i umeenja.

Pejo bese po tabiet (karakter) nesktrotliv i kamen sto se trkala ta ne fajka zemja.Najprvo se vrabotil kaj edna bogata vdovica.Sleguval se sto mu se baralo i ne se zalel od rabotata,osven od masiranjeto na plaza i bienjeto sega so saatot na nudistickata

plaza sto bese mu ja izmislile prilepskite pecalbari.Vo Avstralija Pejo izvide i proseta niz mnogu gradovi i sela.Vnukot bese go vrabotil i kako farmer.Potocno kazano : bese go ozenil so edna vdovica farmerka po poteklo od Vodensko,dojdena vamu pred triesettina godini.Taa go pocituvala zasto mnogu i bil “porizen “ (poslusen) i “kuvetlija” – izdrzliv.Vremeto minovalo a Pejo si go teral zivotecot po svoe.Kojznae do koga ke ostanel na fermata i vo Avstralija ako ne mu se slucila makata so avtomatskata mlekomolzacka i ako ne padnel tesko bolen od dozdvovite sto ne mu prestanuvale ni denje ni noke.Negoviot vnuk Bino se zalel na neblagodarnosta na svojot prapra dedo zasto bez zbogum izbegal sto ne e obicaj kaj Mariovcite.

Vo Germanija Pejo stignal esenta i se pribral kaj Cveta – brigadirkata od Gostivarsko so koja se znael od rabotnite akcii koga se gradela zemjata jugoslovenska.Prvo se vrabotil vo fabrikata za avtomobili,a posle otisol za cuvar vo druga fabrika za raznesuvanje burinja so pivo.Nemal ni sitka ni presitka,niti postojanost vo edna rabota.Lesno ja naogal,polesno ja prepustal.Pejo bil poznat so negoviot lesen karakter sto veli nasiot narod: “sto naum to na lesen zivot”.Toj so nikogo ne poveduval kavga,niti go ozboruvale,ne se mesal vo tugi raboti,vo drustvo znael da molci i vniimatelno da go soslusa sogovornikot,na bolen i sakat (invalid) ne se smeel (ne se biese sega) ,ne potkazuval,ne pusel,ne piel bojosani pijacki osven mariovska luta,sto ja nemalo vamu,ama se prejaduval.Ne bil alcen za bogatstvoto,potkrađuval zaradi smea,najaduvanje ili da mu pomogne za drugi.Vo nego imalo golem fanatizam (preteran zanes) popovi,prostaci,neznajnici,mrzelivci,meraklivci na vino i rakija i da gi ismejuva.Lesno bil prilagodliv so sredinata i so uspeh ja izvrševal rabotata pa makar i ne mu bilo po kefot.Taka bilo i so cuvanjeto na kuckata na Svabicata (Germankata),sto mu doneslo mnogu smesni zgodi i nezgodi koi potoa se preraskazuvale so potsmev i prenesuvale megu makedonskite rabotnici vo Germanija.Pejo se cudel so Germancite,koi prema nego: “niti na ziv se smeat,niti na umren placat” a se grizat poveke za domasnite milenici : macki i kucki otkolku za celadijata (decata).Parite gi trosat,raskazuva

Pejo, za bezvredni nesta, za kucki i macki i mnogu se lutat ako mu go klocnes kucisteto ili mu ja gibnes mackata. Pejo moral kuckata da ja nosi na frizer, redovno da ja banja so specijalni sapuni i na odredena temperatura, da ja seta katkadevno vo gradskiot vo gradskiot park samo po edna pateka, da ja hrani i vo odredeno vreme da ja stava v krevet za odmor. Odenjeto kaj veterinarot za proverka na zdravjeto kuckino za Pejo bilo najmacno. Najnesvatljivo mu bilo popravkata na zabite na kuckata, vozenjeto so tramvaj vo negova pridruzba i nosenjeto na taa vraska kucka (kako toj velese) na neuropsihijatar zaradi lekuvanje na narusenata nervna kuckina raspolozba. Mariovcite na glas se segacat so nego koga ke go sretna Peja vo tramvaj ili na ulica so kuckata. So Svabicata se razdelil otkoga pcovisala kuckata.

Pejo kradel ako ne mu se dadelo sto ke posakal iako bil svesen deka vo Germanija ne prostevaat zakonite sto moze da se doznae od anegdotata "Denes sviram, a utre ke se cue." Pejo ne mozel da gi svati germanskite zakoni zasto za nego bile prestrogi i cudni. Toj mozel vo negovoto Mariovo slobodno da se kapi vo sekoja reka, da gi izmie nozete i "da se olesni", a vamu ne si smeel ni ednoto, ni drugoto zasto rekite bile prirodni retkosti i zastiteni so zakon. Pejo skapo go platil negovoto "lesnenje vo rekata" iako napravil sega za koja Germanecot ostanal gluv i izrekol stroga kazna.

Itar Pejo bil sakan i pocituvan gostin na makedonskite vikendi zaradi negovite veseli dosetki. Vo otsustvo na anegoti koi povekepati gi raskazuval i preraskazuval, toj go zabavuval narodot so postavuvanje prasanja za dobivanje smesen i interesen odgovor. Bil vesel i radosen deka e so svoite Makedonci. Za peenjeto ne bese mu delile, ami za zboruvanje i smeenje nemase ramen za nego. Posebno bile interesni negovite prasanja so malku vulgarizmi, sto dolikuvale na negoviot recnik. Prasanjata za smesnitate odgovori za rakijata, za razlikata : volna-kosa, za skakulecot i drugi pretstavuvaat celi anegdoti sobrani vo edna misla.

Makedonskata emigracija vo Evropa i prekuoceanskite zemji se zdruzeni vo svoite klubovi, crkovni opstini i drugi formi na

organizaciji. Vo Germanija postojat drustva i klubovi skoro vo site gradovi kade ima doselena pogolem broj Makedonci. Vo pomasovnite i pobogati klubovi i drustva ima i vraboteni lica so zadaca da se grizata za realiziranje na programata, za higienata, pribiranje na postata i drugite potrebnosti. Obicno se vrabotuvaaat penzioneri ili povosrasni licnosti koi ne se vo sostojba da vrsat fizicki raboti. Vo eden od germanskite klubovi bil vraboten i Itar Pejo Mariovecot koj besprekorno gi izvrshoval obvrskite. Makedonskite klubovi se cesto poseteni od pejaci, poeti, pisатели, politicari od svojata maticna zemja. So niv (gostite) kako tie se vikaat ima izateresni zgodi i nezgodi povrzani so likot na Itar Pejo, od koi ke se spomene sluicajot so popot koj prodaval “sveta zemja” i naplakal za edna kesicka po 10 germanski marki. Pejo ja otkril negovata laga i go isteral .

Itar Pejo doznaval za sostojbata vo Makedonija, za novite politicki dvizenja od dojdente i se nerviral poradi nastanate opstestveni teskotii. Se pravele vicevi i aforizmi na smetka na novata vlast, na smetka na minatiot socijalizam i komunizam, sto veke go pogrebale. Razgovorite tecele mgu Pejo i gostite srdecno prijatelski, dvolicno, sto velele dvata na razdelbata, spored nivnite podocnezni kazuvanja. Pejo mnogu bil ogorcen od losite kazuvanja pogotovo od vesta deka vo Mariovo ne ostanala ni ziva dusa “ poradi pregolemata griza na vlasta za nerazvienite kraevi” i deka potreville i stanale ugari, sumite gi isekle komunistite pravele mebeli, rudata ja iskopale i ja prodale na strancite, uspeale selata napolno da gi ispustat, narodot mariovski raselen po svetot, pocnal da go zaborava jazikot i obicaite i nego – nivniot heroj Pejo Itromanecot.

Pejo Mariovecot – vecen segobiec i itromanec. – Itar Pejo se srekava vo anegdotite, prikaznite i vo poslednive desetoletija vo vicevite i aforizmite. Toj e kompleksna licnost – proizvod na kreativnata gradba talent na narodot i pretstavuva olicetvorenje na snaodlivosta i duhovitosta na Mariovcite koi smesno priogaat na problemite. Od analizata na anegdotite i vicevite se zabelezuvaat karaternite belezi na Pejoviot karakter, itrost, duhovitost i sposobnost vo opredeleni sostojbi da se snajde i preku humor da ja otkrie i

iskaze vistinata. Mudar i brz vo resavanje na problemot ; sekogas snaodliv, vedar i nasmean i vo najteskite sostojbi itromanski izleguva pobednik. Vo anegdotite Pejo na svoeviden nacin gi zigosuva individualnite i kolektivnite mani i nedostatoci:

glupavosta, skrzavosta, gordelivosta, alcnosta, mrzelivosta, strastite za lesen zivot – posebno potenciranata duhovitosta i ostroumnosta.

Glavnite likovi vo anegdotite na Pejo se ispejanite : glupavi mazi, azii, andzii, andziki, vladici, popovi, popai od Prilep i Bitola, "posestrimki" (zeni koi imale intimni vrski so pejo), odzi (Nasredin Oza), zaptii, kadii (sudii) , valii (pretsedатели) pazardzii, gostilnicari, glupavi selani, aramii, trgovci, beriberi, kasapi i dr. razni zanaetcii, oficeri, vojnici (vo srpsko, bugarski) i drugi. Vo zigosuvanje to na nedostaticite dominiraat :

naivnosta, primitivnost, glupavosta, mrzelivosta, tapoglavosta, lesnovernost, neznaenje i drugi nastancinosti. Pejo go sreka vame : ucenik na Nasradin

Oza, ovcar, segadzija, bezdelnik, momok, sluga, berberin, kadija, vojnici, st razar, babica, kuvar, pisar, bakaldzija i vo drugi zanaeti i profesii.

Osnovna cel vo deluvanje to na Pejo e : uspesno da go resi momentniot problem i da se spasi od kriticnata sostojba: da se nagosti i nauziva, da go nasmeje, rasonodi i raspolozi narodot poradi sto e pocituvan. Pejo nikogas ne nadlazuva i ne zema od siromav, nitu naditruva netokmu (umobolen), ne se potsmeva so sakat (invalid) i slep, tuku naprotiv : za niv toj e zastitnik, darezliv, covekoljubiv sto bi rekli Mariovcii so meka dusa. Sprotivno na toa nikogas ne vleguva vo sorabotka so bogat i pretstavnik od vlasta. Taka, koga mu bilo zabelezano od stopanot na cizmite (pozajmeni) mu gi vratil: "Na ti gi, corbadzi, tvoite cizmi, jas ke si igras so moite – i go povede tanecot bos". Pejo ne ismejuva no nasmejuva, ne e sarkasticen, ami humoristicen. Humorot mu služi za duhovno i vedro raspolozenie i za sozdavanje vedra i prijatna atmosfera.

Makedonskiot narod vo likot na Itar Pejo go sobral i ovekovecil celokupnoto svoe zivotno iskustvo i se sprotivstavuval celokupnoto svoe zivotno iskustvo i se sprotivstavil kon

klasnopolitickite i opstestvenite sostojbi koi sekogas ragale klasno socijalni konflikti priogajki so svojot jasen, koncizen, smesen i duhovit nacin.

Anegdotite na Itar Pejo go otkrivaat zivotot i prilikite na vremenjata uste od minatite vekovi od vremeto pred otomanskoto ropstvo (kojz nae mozebi i pred toa postoele ovoj smesen lik), od vremeto na Balkanskite i Svetskite vojni ; od periodot na socijalizmot i komunizmot se do denesni dni i ponatamu. Preku nego e pretstaven zivotot i snaodlivosta na Mariovskite vselenici vo tursko, bugarsko, srpsko vreme, vo vreme na kolektivizacijata i po nea opsto zivotot vo nasata zemja i stranstvo : vo evropskite drzavi (Germanija, Svedska, Danska i dr.) vo prekuokeanskite : Amerika, Avstralija, Kanada i vo drugi zemji kade stapnala mariovska noga. Taka tie, Mariovcite i vo ropstvoto i vo slobodata i vo Mariovo i po beliot svet se snaogaat vo zivotot, opstojuvaat i momentnite sostojbi gi resavaat vo svoja korist na svojstven nivni vedar i smesen nacin. Taka e so site i so nivniot itromanec Pejo snaodliv i pravicen i so svoje smesni postapki prijaten vo sredinata . Toj e poseben karakter : koga pravi smeja, naditruva ili nadlaznuva, smireno gleda na nestata, ne se vobuduva, nikogas ne go faka panika i strav, niti se razocaruva od neuspehot, samo kiselo ke se nasmee i prodolzuvava so svoje itrostini. Svesno pristapuvava kon rabotite i so zelba da istrae dokraj vo sto mu pomaga negovata snaodlivost i itrost. Nikogas ne se pozalil na zdravjeto i svojata nemastija-siromastija. ...
“Stopanka mu (veli Pejo). Jas sum siromav pa siromav. Ako ostanam ziv ke i recam zbogum na siromastijata, a ako umram od stud ke se spasam od nea. Koga vidis ziv umren pak kjar sum”, sto znaci bil zadovolen i so malku. Pejo sekogas bil uporen vo site podvizi i vo naditruvanja i vo oblogot. Taka, koga se oblozil so bezinjata deka ke ja presedni studenata nok nad keramidite toj “dostiskal dusa” i ja dobil opkladata. Rabotite gi svakal lesno i taka gi resaval. Vrakal milo za drago no so mera samo do ismejivanje bez da pravi steta. Ne bil alcen, ni kavgadzija, ni spletkas, gi mrazil podlizurkovicite i mnogu kon gospoda boga ne bil naklonet.

Itromanecot Pejo nikogas ne se odnesuval siledziski ,surovo,neupotrebuval sila i oruzje,osven sto bese ja “podmavnuval” zenata mu Pejovica koga mu se inaetela i sproitivstavuvala “ kolku za da i pokaze zabi”.Ne e borec za sloboda i covekovi prava,oruzjeto go smeta “satansko”,saka da zivee so sekogo (druzeljubiv) i ne samo sto ne se zali od siromastijava ami ja opravduva so mislata “ taka mu bilo pisano od boga” .Vo popovite ne veruva,niti pak ima pocit kon crkvata.Znae da bide neskromen i drzok duri i vo hristijanskiot hram i da se podigruva so popovskite propovedi.Nikogas ne gi sakal popovite,tie gi smetal lazlivci,lakomi,a popadiite drcni,alcni zaradi sto gi ismejuval i nasamaruval.Toj uste kako dete (koga bil glaven momok) se biel sega so popovskite nedostatoci,pogotovo so pijanstvoto).Ne se sramel da posaka obuvki za da se fati na oro (Pejo vo tugi cizmi).Se ozenil za siromasna devojka i kolku mozel ja pocituval.Kako site Mariovcu taka i toj imal buluk deca na koi ne mu gi zapomnal ni iminjata.Nemal ni smisla za semen zivot zasto ne se grizel ni za deca,ni za zena.Narodot ne go prikazuva ni orac,ni kopac,ni zneac,no samo kako itromanec koj zivee od opkladi,naditruvanja i nadlazuvanja.Zaskitan niz Mariovo,so svoite vedri dosetki go razonoduva narodot.Pokraj drugite toj se bie sega i so prostotijata na svoite Mariovcu (“gi kacuva na drvo za da go simnat”,”gi poreduva pokraj reka za da jadat vareni ribi”,”gi nagovoruva da se frlat vo maglata mislejki deka e volna” itn.), no so zelba i samite na sebe da si se nasmejat.Tie ne se nalutile na svojot heroj Petko i ponatamu prodolzile i prodolzuvaaat so pocit da se odnesuvaat kon nego i da go prasuvaaat za nekoj raboti smetajki go poumen i poznaen od niv.Toj se gordee so “svoeto znaenje” i so pocitta sto mu e ukazana i odgovara na nivnite prasanja,pa makar da ne znae.Pokraj toa gi sovetuva da bidat rabotlivi,druzeljubivi (skaranite gi pomiruva) da si pomagaat edni so drugi,da ja rabotat zemjata i na krajot da im rece “ Vie ne gledajte go vasiot batko Pejo,toj ke si najde korka lepce i na trncel”.Se smee na mariovskata necistotija,gi sovetuva da se bricat i strizat iako licno toj ne si bil

mnogu po higienata velejki im : “ Mene gospod ke me iskapi,koga ke zavrni,a koga ke mi prismrdat ovie meceskive (mislel na nozete) ke skoka do Crna Reka ke gi zbrcka i bamu a posle miskojna mirisat”.

Nadvoresnata strana na Itar Pejo se poistovetuva so negoviot karakter.Po rast si bese nizok,siskav, (polnicok),nikogas ne go zapetlufase kosulata,niti vrzalkata (uckurot) od gakite.Bese silen i avtoriteten “

(“Pejo kmet”) , so golemi volovski oci (“Pejo ne gleda noke”) ,siromav,gord.duhovit i dobar igraorec (“ Pejo i tugite cizmi na oro”),izdrzliv i dostoen na zborot (“Oblog”),so debeli mucki i retki zabi (“Pejo i berberot”),lakom bez nasitka (“ Pejo,popot i Alvata) ,smel,pravicen i strog sto ne trpi nepravdi (“Itar Pejo kadija”),dobar mudrec i znaen (“Itar Pejo go nadmudruva “gorniot””), “Pejo v zatvor” , “Itar pejo na rucek kaj carot” itn.),nozete kusi,debeli,siroki (zasto sekogas bil kacen na magarica),racete polni,zdravi (nikoj ne mozel da natfrla kamen so nego),lice debelo-crveno,meslesto,(“lazese oci i kaj popadii i kaj andziki,anki i drugi mariovski posestrimki”).Bese Pejo lika i prilika – gordost na celoto Mariovo,so mladite mlad,so srednovecnite tokmu,so starite star.Se prikazuva deka uste od mladi godini bese go fatil kosopasecot,duri pak go zapomnale so bujna i ostra kosa,mustakite Pejovi bea za prikaz : na mladost crni bujati i koga ke go poglednes od daleku kako jagne v usta da lapnal.Takov bil Pejo : licen,maz cetvoren,vo narodot sekogas strcel i so besneenje i so itrost.Znael da bide prijatel i drugar so sekogo,znael da muabeti i da se naditruva i so Turcite,i so narodot ,mozel da se nosi so teskotiite,vedar,optimist so verbata deka i za nego i za Mariovcu negovi ke dojdut podobri vremenja.Vo razgovorite sto gi vodet so svoite Mariovcu Pejo sekogas zavrsoval so mislata “A bre brajka,ke dojdut i za nas ubaite denoil”.Eve vojната završi (se misli na Vtorata svetska vojna) si ja docekavme slobodijava,mozeme da si zboruvame na nasinski,daskaline se nasi,pretsednicite isto taka se od selistava nasi,tie velat site da bideme sreknii.Taka velat onie sco zborvat po konferenciine”.Imase i takvi sto gi ucea za nekoj si

Marks, Engels, Lenin, Mariovc i mnogu ne se po politikata, ta Pejo ke udrel nekoja sega i nan iv site gromoglasno ke se iznasmeeja. "Prazni zborovi-prazni sela" i nan iv site gromoglasno ke se iznasmeeja. "Prazni zborovi-prazni sela", velel potoa Pejko koga ottamu za beliot svet. Na zaminuvanje Pejo gi odvrakal, ama tie ne go slusale, isto toj si bil covekoljubiv po dusa.

Kako se seled Pejo od grad v grad, od drzava vo drzava taka go menuval i recnikot svoj. Najprvo gi zaboravil mrsnite mariovski psovski, lutite kletvi i nadvikuvanja. Govorel tecno, razbirlivo so upotreba na modernite zborovi : "okej", "jes", "cao" itn. Turcizmite veke gi podzaboravil. Ne gi zaboravi mariovskite poslovice i pogovorki, niti anegdotite, niti pesnite i prikaznite. Bil poslusen i pocituval site zakonski normi od drzavata kade preстоjuval-mirnost, stalozenost, ne se nadviknuval, niti razmavnuval so racete. Govorel asocijativno, tainstveno vo iskazuvanje na mislite, (otide da pravi plitari vmesto umre), so dvojni izrazi (mu se rasipa aparatot za slusanje – za neposlusnost), vnesuval pejorativnost (vmesto debel covek – mecka), ironicnost (se iznaplaci nag robot od sultanot – vmesto se raduvase). Vo poslednite godini upotrebuval i neкои nadrealisticki izrazi : (mislata niz ocite mu izleguva, " volna niz usi mu raste " itn.), slikovitost pri raskazuvanjeto (ustata mu e suva kako korupka) bel, kako arap (contrast), hiperbolika (se slusa duri do nebesa) ; se cinese da bide interesen, sovremen, i prijaten vo drustvoto. Negovite Mariovc i ne mozele da go prepoznaat nekogasniot arhaicen, meslast, rasturen, razmavtan itromanec. Itar Pejo e zagadocna licnost. Kolku poveke se drugaruva so nego tolku pomalku se znae za nego. Toj ne se naoga na stranicite na istorijata megu vojskovodcite, borcite, politicarite, partijcite ami vo spomenite na narodot. Ne ostavile negovite vrsnici i sonarodnici pisuvani dokumenti za negovoto raganje, zenidba, umiracka. Kojznae dali i umrel. Za kravevite, carevite, vojskovoditelite i drugite drzavnici se pisuvaat spomeni, memoari itn. Dodeka veselnicite, kako nasiot Pejo, ziveat vo mislite na svojot narod. Napisanite vo istorijata se besmrtni, dodeka itromancite se vecni zasto nivniot zivot prodolzuva

vo narodot. So Pejo vo poslednive decenii na vekov ne e taka. Veke se podzaborava. Ovde-ovde ke se zabelezi po nekoja anegdota ili vic od negovite milenici i tolku. Za nasredina Turcite pravat razni sredbi, pisuvaat debeli knigi, gradat smesni spomenici. Za drugite veselnici vo svetot (Minhauzen, Bertolucco i dr.) se snimaat filmovi, se pravat slikovnici za najmladite, erotski filmovi za vozrasnite, fantastichni stripovi, se gradat specijalni domovi, se pisuvaat studii, romani, raskazi, a vo dnevniot pecat se pojavuvaat anegdoti, vicevi i aforizmi povrzani so nivnite iminja i na toj nacin im go prodolzuvaaat vekot.

Ke zivee li ponatamu mariovskiot segobiec Pejo? Sekako. Se dodeka postojat Mariovcite Pejo ke zivee i ke se javuva od Skopje, od Bitola, od Prilep, od Amerika, Avstralija, Kanada, Germanija i od site strani na svetot kade se rasprsnati Pejovite pra-pravnuci. Pejo ke zivee vekutuma veka ili receno : do vekot na vekovite, dodeka narodnata mudrost umuva. A narodot i vo najteskite momenti od zivotot iznaoga megja. Na krajot so pravo ke zabelezime deka prisutnosta na likot na Itar Pejo megu Makedoncite vo zemjata i vo beliot svet pretstavuva potvrda za negovata popularnost.

Na krajot opstite karakterni odliki na Itar Pejo i Mariovcite sublimirano bi bile slednite :

Vo makedonskite anegdoti, vicevi, aforizmi i drugi vidovi prozni sostavi neposredno povrzani so itromanecot Pejo realno e prikazana sudbinata na Mariovecot, zivotot protkaen so siromastija, nemastija, porobenost, obespravenost, zivot ispolnet so makotrpija i vekovnata borba so skrzavata narodna i posna mariovska zemja, so uset na humor, itrost i sposobnost nestata da se predadat na smesen nacin so optimizam za podobra utresnina.

Itar Pejo e budaletinka, segobiec, itrec, lazlivec, provokator, napati osvjetnik, napati cinik, zenkar, nerabotnik, lakom itn. itn., a vo spomenatite na Mariovcite ostanat kako vedar i sposoben segobiec, mudar i zakrilnik. Vo negoviot lik se sublimirani: smelosta, ostroumnosta, cistiot um, bistriot pogled, zdraviot razum, veseliot duh

so stremez kon sloboda na izrazot,gordelivosta i vekovnata zed za humor i smeja na narodot.Toj e borec za pravda,no se so puska v raka no so ostricata na humorot,strasten vljubenik vo svojata zemja i narod,so vesel karakter,so dobrodusna i sekogas humana itrost.Kon svoite doverliv,kon tugite so somnez.Otvoren i blizok prijatelj na Mariovcite ; celiot ispolnet so duhovna razonoda i smeja.Kon svoite sekogas nasmean a kon tugite diplomatski nastroen.Svoite gi razbira,im odobruva i prosteva,dodeka na tugite im prkosi,se segaci i im pravi nezgodi.Kaj nego se slevaat vo edno i mislite i cuvstvata i mokta i potekuvaat pretoceni vo humor.Toj e : vesel,salliv,smesen,iter,duhovit,omilen,nadaren od boga da kazuva i nasmejuva.

Pejo e mudrec kaj najprvo gi naditruva svoite Mariovc,i,pa : pretstavnice na turskata vlast : od sultanot se do agite,begovite,zaptiite,ozite (nasredin oza) ednakvo se segaci so popovite,vladicite i sekoj sto ke mu zastane na patot.Vo edna anegdota go nadmudruva duri i "gorniot " (boga).So svojata itrost,talent za humor (nadmudruvanja i vedri kazuvanja) toj uspeva da se nametne i da dominira vo sredinata.Znae da ja razlikuva vistinata od lagata,ljubovta od omrazata,smesnoto od zalnoto,svetlinata od temninata,itrostinata od glupavosta itn.

Anegdotite za Pejo ne se direktno zemeni od narodniot folklore izvor,no dosle preku preraskazuvanjata,sto bi rekle se infiltrirani.Taka : Stale Popov, Milan Risteski i drugi sobiraci i zapisuvaci se javuvaat duri i avtori na neкои Pejovi anegdote.Na Pejo se prepisani golem broj anegdote i vicevi sto se odnesuvale na drugi itreci,za sto tesko moze da se iznajde vistinski dokaz.

Motivite vo anegdotite povrzani so likot na Pejo se najrazlicni : toj se oblozujva (opkladuva),sluguva,momokuva,e v zatvor,na straza,izigruva babica ,vrski sluzba na kadija i izleguva pred kadija,berberin,pretsazuva,ucenik na Nasredina i drugaruva so nego vo naditruvanjeto,dobrodetel,lazlivec,segobiec,igraorec i red drugi profesii.

Formite na proznite sostavi se najrazlicni : od raskazuvacki podolgi dela,preku pokratki anegdoti so dijalozi,do vicevi, aforizmi, pogovorki, prasalki itn.

Likot na Itar Pejo e vecen : damnesen (nekogasen) , skorasen, segasen, sovremen i ideen, spreman da nasmee i razveseli. Nego ke go barame vo mariovskite pustelii, vo Prilep, Bitola, Skopje i vo site zemji po beliot svet, a ke go najdeme vo veselo drustvo kade prikazuva, raskazuva i gromoglasno se smee. Sovremeniot pejo potesko ke go prepoznaeme zasto se pomoderil i havarisanite voeni kamioni so koi nosese trupci i ruda od mariovskite planini. Koga se preseli vo makedonskite gradovi ne momokuvase i sluguvase ami vrsese razno-razni zanaetckiski raboti : Zidase kujki, stambeni zgradi, vikendici za drugi, asfaltirase ulici, rabotese na hidrocentrali i termocentrali, ucestvuvase vo sobiri, simpoziumi, konferencii, sostanoci, festivali i razni turli srekavanja i zbiranja.

Vo stranstvo zapocna da raboti na trasiranje zeleznicki linii, podiganje visokokatnici, asfaltiranje avtopati i avtobani, rabotese vo nuklearni centrali, vozese i patuvase so razni vidovi prevozni sredstva : koli, avtobusi, avioni duri i raketi. Kojznae dali i odleta na mesecinata. Ke ocekuvame da se javi preku radiovrski, TV i drugite sovremeni mediumi.

POSLEDNIOT PRILEPSKI GAJDAZIJA - ZANAETCIJA

Gajdata kako instrument e rasirena skoro kaj site evropski i vonevropski narodi. Za prethodnik na gajdata se smeta muzicki

instrument simponja. So potpaganjeto na evrejskata drzava pod rimska vlast ovoj instrument se siri niz Evropa i Azija. Ovoj prethodnik na gajdata pretstavuval samo melodiska cevka povrzana so prethodnik na gajdata pretstavuval samo melodiska cevka povrzana so mesina. No so tek nan a vremeto i vo zavisnost od folklorot na narodite koi ja koristele, gajdata go menuva svojot izgled i namena. Taa promena najcesto bila vo izgledot na mesinata i brojot na melodiskite a pokasno i berdunskite cevki, a ja koristele kako voen instrument vo Skotska i kako dvorski instrument vo Bavarija. No vo osnova gajdata ja zadrzala istata namena - za pridruzba na pesni i igri.

So doaganjeto na Balkanot Slovenite se zapoznavaat so ovoj instrument i kako mnogu muzikalen narod (koe go potvrduvaat azpisite na starite hronicari) go prisposobuvaat na svojot melos. Upotrebata na gajdata kaj nasiot narod moze da se vidi i od freskite vo nasite crkvi i manastiri. Isto za dolgata upotreba na gajdata zboruva i predanieto deka - "gajdata ostanala od staro vreme".

Vakvata rasirenost i dolgata upotreba naveduva na pomisla deka postoeel poseben zanaet za izработка na ovoj instrument vo minatoto. Megutoa toa ne e taka, bidejki ovoj zanaet e oformen podocna kako zanaet vo odnos na neкои drugi zanaeti. Porano vo sekoe selo postoeel covek koj gi izrabotuval gajдите i voedno bil i edinstven izveduvac na ovoj instrument. Gajdaziskiot zanaet kako poseben ni vo najgolemata ekonomska ekspanzija na Prilep vo vtorata polovina na XIX vek.

Kako poseben zanaet ne go zabelezuvaat prilepskite hronicari od XIX vek Marko Cepenkov i Georgi Trajcev. Marko Cepenkov vo svoite zapisi dava opis na gajdata a go spomenuva samo calgadziskiot esnaf. Sekako ako gajdaziskiot zanaet postoeel kako poseben ke bil zabelezan barem od eden od ovie prilepski hronicari. Kako sto pogore e napomenato gajdazistvoto se odrzovalo kako individualna vestina po selata i vo dadenite opstestveno-ekonomski priliki se prefrla vo gradot i se osamostaluva kako

poseben zanaet. Od literaturata koja mene mi bese dostapna i kazuvanjata na stariot majstor Orde Petreski, vo Prilep pred II-ta svetska vojna imalo 6 gajdazisko zurladziski dukani vo koi se izrabotuvale site narodni instrumenti. Megutoa imalo mnogu poveke majstori koi nemale svoi dujkani pa instrumentite gi rabotele doma. I vo drugite gradovi imalo gajdazisko-zurladziski dukani no vo pomal broj. Na primer : Vladimir Gorgjevik go opisuva gajdazisko – zurladziskiot zanaet vo Skopje, no spomenuva samo eden dujkan so dvajca majstori – tatko i sin.

Popoznati majstori od Prilep koi rabotele na ovoj zanaet bile : Vele Sutak, Andon Trajkoski, Atanas Vrancanec, Velko, Gjorgija Petreski Surlazioski, Metodija Petreski Surladiosk. Poslednive dvajca majstori (i segasniov majstor) poteknuvaat od familija koja zanaetot go prenesovala od koleno na koleno. Za gradonacalnik i zacetnik na ovoj zanaet vo nivnata familija go smetaat nivniot predok Pejko od ohridskoto selo Prostiranje. Eden od negovite sinovi, Siljan otkako go izucil zanaetot kaj tatko si se preseluva vo Prilep, i od nego pocnuva kon zanaetoto ja prenesuva na svoite sinovi Nikola, Metodija i Gjorgija. Od niv samo potomcitea na Gjorgija prodolzuvaat da rabotat na zanaetot. Toa se negoviot sin Orde i vnuk Tome koj e voedno i posledniot pripepski gajdazija-zanaetcija. Poradi nenadejna bolest na Orde Petreski ne uspeav da dobijam poveke podatoci za nivnata familija i za izrabotkata na gajdite i drugite narodni instrumenti vo minatoto.

Orde Petreski zanaetot go izucuval kaj svojot tatko i dedo, no cirakuval i kaj drugite majstori koi imale svoi dujkani vo delot od prilepskata carsija narecen “Zenski Pazar”. Nivniot star dujkan se naogal na mestoto nareceno “Mas Pazar”. Za zal od nivniot star dujkan i alatite koi togas se upotrebuvala ne ostanalo nisto osven eden drven matkap koj negoviot sin go koristi mnogu retko. Posledniot od ova loza e Tome Petreski. Tome zanaetot go ucel kaj svojot tatko i dedo. Megutoa deneska Tome od narodni instrumenti izrabotuva samo gajdi, bidejki kako sto veli samiot e neisplatljivo da pravi drugi narodni instrumenti.

Dujkanot vo koj raboti ima pravoagolna forma,so zastaklen izlog so metalen ram.Dujkanot e vo visina na ulicata.Vo samiot dujkan do vlezot ima malo metalno masice na koe e pricvrsteno mengeme.Nad masiceto ima police na koe gi cuva drugite positni alatki.Nad masiceto ima police na koe gi cuva drugite positni alatki.Zad masiceto ima metalen ram na koj e pricvrsteno elektricno tornu na koe moze da se raboti so sedenje.Toronto go napravil sam so kombinacija od poveke masini.Vo dnoto na dukanot ima i star kredenec vo koj gi cuva gotovite proizvodi i nesto od sirovinite.Uste vo dujkanot ima i eden kjutuk na koj gi delka rogovite i drvoto.

Alatite koi gi upotrebuva za izrabotka na gajdite vo sporedba so onie od minatoto se poizmeneti i nivniot broj e namalen.Na primer nema tolku mnogu svrdli kako porano,bidejki tornoto go koristi kako matkap.Alatite koi gi koristi se slednive : Pila-so metalen ram i krupen list – ja koristi za pogrubo i pobrzo secenje na drvoto.

Tesla-za gruba obrabotka na drvoto.

Tesla-so potesno selilo i od pojak materijal-ja koristi za gruba obravotka obrabotka na rogovite.

Turpii-nekolku,so krupno i sitno rende.Gi koristi za grubi i fino struzenje.

Bonsek-so siten list,go koristi za skratuvanje na rogovite.

Nozica-od pojak materijal.Ja koristi za doteruvanje na kozata.

Sila-nekolku,so tesna i dolga ostrica,napraveni od celik.Gi koristi za cistenje na otvorite.

Saralki-nekolku,no gi upotrebuva mnogu retko (samo po poracka).

Pergel-metalen sestar (ostanat od dedo mu).Go koristi za obelezuvanje na otvorite.

Elektricno tornu-koe go koristi i kako matkap.

Klesti-nekolku vida.

Matkapi-nekolku,so triaglesto secilo.Od poranesnite se razlikuvaat po toa sto nemaat drvena drska.

Ovie alati se pretežno fabricki proizvod.

Materijalot koj go koristi za izrabortka na gajdata e razlicen :
drvo,rog,koza,trska,razni ukrasi i cardak boja.

Najdobro drvo za izrabotka na drvenite delovi e zelenikata,koja mu ja nosat od M.Brod i okolnite sela.Potrebno e drvoto da ima sto popravilna cilindricna forma i da nema gluzdovi.

Koskenite delovi se izrabotuvaat od rog.Najdobri se bivolskite rogovi,no se koristat i govedskite rogovi.Bivolskite rogovi se pocvrsti i podobri za obrabotka.

Kozata moze da bide od ovca ili koza.

Trskata ja nabavuva od okolnite sela i od okolinata na Kavadarci,koja ja smeta za najdobra.Ja koristi samo pitomata trska za pravenje na piski so eden jazik.

Otkako ke go nabavi ovoj materijal sleduva negovata priprema i izrabotkata na samata gajda.Pripremanjeto i obrabotkata na sekoj od ovie materijali bara posebna postapka.

Drvoto se sece so jadrata pila na nekolku dela neednakvi so dolzina.Potoa na ovie parcinja im se smetnuva korata so sirokata tesla.Vaka grubo obrabotenoto drvo se stave na tornoto i so sirokoto dleto mu se dava sakanata forma.Od ovie delovi se izrabotuvaat braloto,surlata i skripci vo nedostatok na rog.

Pripremanjeto na rogovite ima poslozena postapka.Rogovite uste sirovi se secat na nekolku delovi pri sato se vnimava da izlezat sto poveke cilindricni dela.Ostanatite delovi na rogot (posirokiot del i vrvot) im se prodavaat na ceslarite ili nozarite.Upotreblivite delovi od rogot po potreba se doteruvaat so pajakata tesla.Potoa vaka pripremenite parcinja se stavaa vo cista voda i se varat do omeknuvanje pogodno za poeftina obrabotka.Posle varenjeto vnatresnosta na rogot se cisti so tesno dolgo noze.Posle cistenjeto,vo zavisnost kakva namena ke ima mu se dava sakanata forma.

Obrabotkata na kozata bara posebno vnanie.Kozata se dere na poseben nacin,narecen dulec.Toa e specijalno derenje i pocnuva od nozete prema vratot,eden vid na slekuvanje na kozata.Pri kolenjeo na ovcata ili kozata najvazno e kozata da bide presecena sto

povisoko na vratot i prednite noze (za da moze polesno da se podvrzuva i normalno da ne bide ostetena (probusena).Vaka odranata koza se mie so ladna voda za da se procisti od ostatokot na krvta i drugite necistotii.Otkako dobro ke se izmie,kozata se posipuva so sol i brasno i taka pisipana se ostava da stoi edna nedela.Na ovoj nacin se vrsi stavuvanje na kozata.Posle edna nedela kozata se cisti od solta i brasnoto i se strizi od volnata,pri sto se vnimava da ne se osteti povrstinata na kozata.Na vaka pripremenata koza i se otsekuvaat celosno zadnite noze,a prednite se otsekuvaat otrpilika do kolenoto.Taka zadniot del ostanuva bez izrastoci.Od ovoj stepen kozata e spremna za da gi primi ostanatite delovi na gajdata.

Za izrabotka na piskite kako sto e napomenato pogore koristi pitoma trska.Trskata se sece do sakanata dolzina (ima kratka i dolga piska) taka da edniot kraj e otvoren a drugiot kraj e prirodno zatvoren.

Na stranata kade sto e prirodno zatvorena se pravi pravoagolen zasek koj prodolzuvaa za dve tretini od teloto kon otvoreniot kraj .Ovoj zasek se vika jazik.Pod jazikot se namotuva kjonop,za da ne bi doslo do propaganje na piskata vo drugite delovi.

Otkako vaka ke se pripremi materijalot se pristapuva kon negova finalizacija-izrabotka na glavnite delovi na gajdata ,i na sostavuvanje na gajdata .

Se zapocnuva so postavuvanje na skripci na veke podgotvenata mesina .Zadniot del na mesinjata se ostava nezatvoren za da moze da se postavat skripcite.Vo podobrite vremenja na ovoj zanaet skripcite se izrabotuvale od rog,no vo nedostatok na ovoj materijal,denes se izrabotuvaaat od drvo .Skripcite od rog se poubavi za oko i kaj niv se koristi prirodната forma na rogot,dodeka drevnite skripci gi pravi na torno.Drevnite skripci imaat cilindricna forma so konusen zavrsetok na dolnata (vnatresnata) strana.Skripecot se postavuva taka sto od zadniot otvor na kozata se provira rakata taka da cilindricniot del izleze nadvor od kozata (ne celosno),a konusniot del ostanuva vnatre vo kozata.Potoa kozata se zavratuva na vnatre.Na delot od cilindarot koj e vnatre ima zleb na koj se

namotuva konec i dobro se zategnuva. Skripci ima dva vida : dva pomali koi stojat na otvorite od prednite noze i eden pogolem koj stoi na otvorot od vratot. Otkato ke se postavat, skripcite se zatvoraat so tapi i toa onoj koj stoi na vratot i onoj koj stoi na levata noga. Na skripecot od desnata noga se stave duvalo. Otkako vaka ke se postavat i zatvorat skripcite, zadniot del na kozata (koj dosega bese otvoren) se sobira i se podvrzuv so konec koj dobro se zategnuva.

Duvaloto se izrabotuva od drvo a koga ima materijal i od rog. Drvenoto duvalo e so nepravilna cilindricna forma, so posirok dolen del od koj izleguva potesen cylinder koso presečen. Na ovoj presek se stava malo kozince nareceno lipalo koe go sprečeva vazduhot da izleze od mesinata. Otkako ke se postavi duvaloto se naduvuva mesinata do odredena granica, i taka naduvana se ostava da se susi na sonce na okolu eden den. Se susi do pobeluvanje na kozata, a posle cisti i mazni. Na kraj mesinata se macka so krem za da omekne.

Brcaloto e najdolgiot del od gajdata, sostaven od tri megusebno spoeni delovi. Delovite pocnuvajki od mesinata se slednive: pivceno, srednoto, krajnoto ili rikalo. Pivcenoto vleguva vo skripecot koj e postaven vo otvorot od levata noga. Se sklopuva so pomos na mal cylinder vo koj vleguva podolgata piska. Na gorniot kraj isto završuva so potesen cilindar vo koj vleguva podolgata piska. Na gorniot kraj isto završuva so potesen cilindar koj vleguva vo krajnoto. Krajnoto ili Brcaloto ima nepravilna cilindricna forma so otvori na dve strani. Spoevite na ovie delovi se pojacani so plasticni prsteni. Vo zavisnost do odredena granica. Za podobro da dihtuvaat na potesnite cilindri koi vleguvaat vo drugite delovi im se namotuva konop.

Surlata e posledniot del koj se stave na gajdata. Sostavena e od cilindricen del i krivule. Ovie dva dela vleguvaat eden vo drug. Cilindricniot del na surlata na pocetokot ima prstenesto zadebeluvanje koe ne dozvoluva surlata da propadne vo skripecot. Na ovoj kraj koj vleguva vo skripecot se stave pokratkata piska. Krivuleto e dolniot del od surlata. Sostaveno e od dva kraka-

romboiden, nabaven po ivicite i cilindricen krak, koi zafakaat agol od 120° . Na cilindricniot krak od zadnata strana ima mal perforiran izrastok na koj se vrzuvaat razni ukrasi i nokt od petel ili orel. Ovoj nokt služi za rascepkuvanje na vosokot so koj se zatvoraat odredeni otvori na surlata, so cel da se dobie sakaniot ton. Na celata surla ima 8 po precnik neednakvi otvori. Na cilindricniot del od surlata ima 5 otvori. Vednas na pocetokot ima mal otvor koj go probiva cilindarot i izleguva na drugata strana no so pogolem precnik. Vo ovoj otvor se stave poprecno vo odnos na cilindarot slamka koja otanuva vnatre. Ovoj otvor se vika mrmorec. Pod mrmorecot ima uste uste 4 otvori postaveni na rastojanie od 3 cm. Kon ovie se priklucuvaat i 2 identicni otvori od krivuleto no postaveni na poblisko rastojanie. Posledniot otvor se naoga na dolnata leva strana na romboidniot krak od krivuleto. Ovoj otvor vleguva koso i obicno se zatvora so vosok. Ovoj otvor se vika tusnik. Sprema kalapot na gajdata odi i goleminata na surlata.

Vaka sostavena, gajdata e spremna za upotreba. Vo posledno vreme Tome pravi gajdi po poracka pa taka i gi ukrasuva (po zelba na musterijata). No najcesto drvenite delovi gi ukrasuva so crni krugovi i gi premackuva so cardak-boja.

Tome pravi tri vida gajdi. Za pripepskiot kraj (pretežno polskite sela) pravi gajda od sreden kalap. Za Mariovo pravi gajda od golem kalap. Vo Mariovo nikako ne se upotrebuvaat drugite dva kalapa. Za kavadarecko pravi gajdi od sreden i mal kalap.

No, se pomalata pobaruvačka za ovoj instrument go primoruvaa, da se orientira kon izrabotka na drugi predmeti od drvo, a kako nikoj ne pojavuva zelba za učenje na ovoj zanaet. Najverojatno (i za zal) Tome e posledniot prilepski gajdazija-zanaetcija.

MARIOVO

GJORGI LAZOT VO PESNITE OD

Bogatiot i raznoviden folklore na Mariovo e rezlutat na bogatiot duh na naselenieto i negoviot nacin na ziveenje. Patrijahalniot nacin na ziveenje i patrijahalnite svajkanja za zivotot, ne pretstavuvale nisko kulturno nivo na ovie luge, bidejki ova naselenie ima svoi moralni sfajkanja, originalen nacin na razbiranje na zivotot, socijalen i ekonomska organizacija, umetnicki oset izrazen

na prvo mesto vo narodnata poezija i ornamentika,cija vrednost,bez somnenie,e golema i za pocit.

Najverojatno e deka golemite patrijahalni semejstva,paralelno so crkvata,pretstavuvale opstestven institute vo koj se razvival narodniot duh,cuvstvata za solidarnost,simpatii i socustva,kako i ljubovta kon slobodata,narodot i narodniot bit.Nesomneno e deka vo ovie semejstva se sozdavani narodnite pesni,prikazni,legendi i drugo,so eden zbor celoto usno i drugo narodno tvorestvo.

Vo bogatiot folklore na Mariovo,posebno mesto zavzemaat ajdutskite i komitskite pesni i toa kako rezlutat na mariovskite ajduti i komiti koi naogale sigurna zastita vo mariovskite planini i siguren jatak kaj Mariovcite.

Ajdutskite pesni po svojata forma i po stilot se razlikuvaat od drugite vidovi borbeni pesni i cesto tie pretstavuvale osnova za adaptacija na poznatite borbeni motivi,odnosno za niv proizlegle komitskite,revolucionernite i borbenite pesni.Obicno ajdutskite i komitskite pesni nastanuvale za odredeni licnosti od istoriskoto minato i vo odredeni sredini vo koi tie deluvale,pri sto se opevale i velicele nivnite herojski i podvizi.

Narodniot pejac vo svoeto bogato tvorestvo,a posebno vo svojot golem reperotar ,pocesno mesto im dava na istoriskite nastani i licnosti.Pri toa,toj trgnuva,pred se,od cuvstvata na sirokite masi i preku nepisanite covecki pravila i normi koi gi cuva vo svojata dolgogodisna tradicija i gi predava od usta na usta,od koleno na koleno,vrsi odredena klasifikacija i rangiranje kako na vaznosta na nastanot,taka i na istoriskite licnosti.Narodniot pejac toa najprvo go pravi za neposrednata okolina,a potoa i za podalecnata.Od ova proizleguva deka centralna licnost vo narodnata pesna najcesto e lokalniot ajdutin so negovite herojski podvizi,ili lokalniot nastan i borbata sto ja vodi taa licnost za zastita kako na svojot zivot,cest i imot,taka i za zastitaw na zivotnite,cesta i imotite na svoite bliski rodnini,prijатели ili soselani.Taka mariovskiot pejac sozдал dosta pesni za ajdutite,vojvodite i komitite koi poteknuvale od negovata sredina i

deluvala vo nea (primer Stojan vojvoda, Mitre Rezho, Riste Lico, Cvetko Sutkov, Tole Pasa, Trajko Kralot – Brnicanec, Petko Makovcance, Cico i drugi), kako i za vojvodi koi ne bile od Mariovo, a otsednuvale i deluvala vo Mariovskite sela i planini (primer Dedo Koljo, Gjorgi Lazot, Spiro Crne, Petre Acev, Mirce Vojvoda, Ordan Piperkata i drugi).

Kolku poveke rastela eksploatacijata, grabezot i terorot, kolku poveke se zgolemuvala uzasnite zlocini nad nezastiteniot makedonski narod od strana na turskata vlast i raznite aramiski druzini, tolku poveke se razgoruvala mislata i stremezot za sloboden zivot. Paralelno so toa rastel i otporot protiv porobuvacot.

Ziveejki pod vaka teski i nepodnoslivi okolnosti, pritisnati od golemi nepravdi i nemozejki da ja trpat nepravdata, golem del luge, osobeno od selskoto naselenie, vrselo odmazda na storitelite i po toj nacin se odmetnuvalo vo planina, odnosno stanuvale ajduti. Tie napustale se najmilo i najblisko : majkata i tatko, zenata i decite, sestrite i brajkata i svoite rodni ognista. Taka planinite i gorite se polnele so ajduti. Ajdutskiot zivot im pruzel bezbednost i moznost za borba i odmazda. Tipicen primer za ajdutski vojvoda za kogo narodniot pejac od Mariovo ispeal najmnogu pesni e Gjorgi Lazot od selo Carevik.

Okolu imeto na Gjorgi Lazot izrasnuva eden vistinski naroden kult. Toj e eden od prvite zastitnici na naselenieto vo Mariovo i Prilepsko vo vtorata polovina na XIX vek. Toj e edinstven sinonim na borbata protiv najomrazenite turski vlastodrci, kacaci i aramii. Negovoto odenje ajdutin direktno e predizvikano od torturata na kacakot Cucuk Suliman, a pottiknato i bordreno od negoviot slobodarski duh. I dodeka negoviot soselanelec svojata ropska polozba ja svaka kako sudbinska predodredenost. Gjorgi Lazot, blagodarenie na vrodniot slobodarski instinct, svaka ednas za sekogas deka iako se rodil kako rob, ne treba da zivee i da umre kako rob, no naprotiv, da zivee svoj zivot, sloboden po svojata vilja i umeenje.

Narodniot pejac, vo svoite tvorbi, verno i nedvomislno go odrazuval narodniot revolt i nezadovolstvo sprema turskata vlast i nezastitenosta od napadite na slobodnite aramiski bandi, kako i

narodnite ideali, verbata i zebata za pobeda izrazeni preku sudbinata na ajdutot. Tipicen vakov primer naogame vo poetskoto tvorestvo na mariovskiot pejackoj sozdal poveke pesni za borbeniot zivot na Gjorgi Lazot, a dosta od niv imaat i po poveke varijanti.

Koga i kako se stvoreni ovie pesni e tesko da se utvrdi. Megutoa se pretpostavuva deka toa bilo neposredno po nastanot i od strana na ucesnici ili zivi svedoci na nastanot. Ova ni se potvrduva so zapisite sto gi objavil Marko Cepenkov vo 1892 godina kako i so toa sto skoro site licnosti spomnati vo pesnite se vistinski, pa duri i nastanite (opsadata, samoubistvoto na Gjorgi i druzinata, palenjeto na Mutevata kujka) kako i licnosti spomnati vo tie nastani od selo Veprcani (Toda, Cveta, Malinka, Ilija Malinkin, Ruza, Mitre, Rezo). Ova ni go potvrduvaat i samite pejaci pri zabelezuvanjeto na pesnite pri sto velat deka pesnite gi naucile od svoite roditeli, tatko, majka, dedo, baba koi ziveele vo vremeto na nastanot ili neposredno po nastanot i licno gi znaele licnostite za koi se pee.

Motivot i pricinite za izleguvanjeto na Gjorgi ajdutski vojvoda se opeani vo poveke mariovski pesni so slicni naslovi: “Bog da bije, more, Cucuk Suliman”, “Kacak ispadnal Cucuk Suliman”, “Kacak ispadnal, more, Cucuk Suliman”, i mnogu drugi, kako i so razlicna golemina, taka sto nekoi imaat nad 150 stihovi. Iako ovie pesni imaat slicnost so pesnata “Spiro Crne i Kucuk Suliman”, zabelezana od Marko Cepenkov koja sprema jazikot i jazicnite osobenosti ne poteknuva od Mariovo, sepak mozeme da zaklucime deka stanuva zbor za razlicni pesni. Ovde ke se zadrzime samo na pesnite za Gjorgi Lazot sto se pee i pejat isklucivo vo Mariovo.

Sodrzinata na pesnata “Bog da bije, more, Cucuk Sulimana” ja socinuvaat poveke nastani sto se slucuvaa vo razlicni mesta. Ucesnici vo nastanite se poveke licnosti, a megu niv ima i zivot na rajata, odnosno detalen opis na macenjata i torturite sto nad nevinoto i mirno makedonsko naselenie gi sproveduva kacakot i negovata druzina. Ovaa pesna dava realna slika za

beszakonieto sto vladeelo vo turskata imperija i pravoto na muslimanite da go plackaat i ubivaat makedonskoto naselenie. Pesnata zapocnuva so kolnenje na narodniot dusman, kacakot Cucuk Suliman, poradi toa sto otisol vo grad prilep kaj turskiot mudur kade zemajki i davajki potpis, vo stvarnost, vo stvarnost napravil dogovor:

*Imsa si zede, more, imsa si dadem
Sco ke jotepa, more, da ne mu se bara,
Ako go jotepaat, more, da ne go*

barajat.

Odnosno da nema nikakva odgovornost pred zakonot za napravenite nedela. Pri toa, Suliman go obrazlozuva svojot plan i objasnuva deka ke odi po selata za da sobira pari so koi ke go plati kupeniot ciflig vo pripepskoto selo Dolneni. Kako pricini za kupuvanieto na cifligot gi naveduva zelibite na negovite deca i zena:

*I mojte deca, more, na kula da sedat,
Na kula da sedat, more, pogaci da jadat,
Moeto ance, more, slugi ke vajka
Slugi ke vajka, more, kauriski zeni*

Potoa pejacot umesno go prenesuva dejstvoto vo selo Carevik kade narodniot tiranin gi sobral selanite od devet tikveski sela :

*Tri dni 'i drzi, more, selo Carevik,
Tri dni i tri noki, more, nisco ne mu*

kazuva,

*Vrsnici gori, more, nag lava mu stava,
Spici pod nokti, more, vrsnici nag lava.*

Nardniot pejac nastanot go pravi uste postrasen so toa sto go potencira molcenieto na izmacuvanite selani, pa od toj molk se javuva junakot Lazot Gjorgija prasuvaajki zosto e macenieto koga toj i negovite soselani nisto ne zgresile i posteno sig i plajkale danocite. Davajki odgovor, Suliman ja rasfrla teskata vergija:

*Ta sco rasfrli,more,teska vergija,
Na komu dve,more,na komu tri liri,
Na Lazot Gjorgi,more,devet mi liri,
Oti mi imal,more,ubava nevesta,
Ubava nevesta,more,i masko dete.*

Dijalogot pomegu Suliman i Lazot zavrсуva so toa sto Lazot bara muvlet od edna nedela. So toa dejstvoto vo selo Carevik zavrсуva i narodniot peјac umesno go prenesuva vo Prilep kae selanite odat da si ja prodadat zivata stoka za da soberat pari, a Gjorgi sobira druzina za odmazda. Ponatamu slikite se redat so pogolema brzina, odnosno Gjorgi od Prilep zaedno so Spiro Crnevceto odat vo selo Dren kaj Todor Drenski i potoa ja pocnuvaat potragata po Suliman. Vo sorabotka so narodot, preku ovcарot Pere Garagunov doznavaat:

*-Sulejman otide,more selo Galisca,
Tamo da zemi,more,beliot med,
Beliot med,more,i belo sirenje,
Ovde naraca,more,jagne peceno,
Utre ke doјdi,more,na jagne peceno,
Utre ke doјdi,more,na slatok rucok.*

Ovde se gleda deka narodniot peјac ja potencira sorabotkata na junakot so narodot i nivnata bliskost e iskazana i so dadeniot naroden blagoslov :

*Gospod da ti pomози,more,tebe Lazot
Gjorgi,*

Na sreјka da ti e,more,Cucuk Suliman,

Potoa dadena e idilicna scena. Dodeka ovcарite gi molzat ovcite, Suliman odmora na Garagnunovoto bacilo, sviri na tambura i go ceka rucekot. Glavniot nastan na pesnata, fajkanјeto na Suliman, se sluсuva vo edna mirna atmosfera, bez krvoprolevanje, za potoa se potencira odmazdata:

*Ziv mi go fati,more,na grb mu se
kaci,*

*Em mi go tera,more,so nozot go dupi,
Krvovi tecat,more,od Cucuk Sulimana.*

I ovde,kako i vo mnogu drugi epski pesni,pejacot go doveduva nasilnikot vo situacija da moli pred junakot i od nego da bara milost.Zelbata mu e ispolneta,potta mu ja brisi junakot,no mesto so samija,so kjosenite pinci.Ponudenite pari za otkup na zivotot,Gjorgi ne gi prifajka zatoa sto toj od turski race ne zema.Samiot cin na ubivanjeto na Cucuk Suliman ne e dadeno.

Iako ovie cetiri pesni,skoro so isti naslov sprema prviot stih,obrabotuvaat ista tema i motiv,sepak tie vo svojata soдрzina imaat bitni razliki kako vo nivnata kompoziciona postavenost,taka i vo podatocite sto vo sebe gi soдрzат.

Od ostanatite pesti,keg i navedeme samo onie momenti sto vo ovaa gi nema.Taka ,vo pesnata “Kacak ispadnal Cucuk Suliman” se potencira lokacijata na deluvanje na kacakot Suliman:

Kacak ke bide na sedum

sela

I cello Mariovo i Prilepsko

Pole

potoa sostavot na druzinata na Suliman vo koja vleguvaat Leniskiot i Pletvarskiot poljak,mestoto na sobranite selani e Purceviot dvor vo selo Carevik.Na tretiot den od izmacuvanjata,samiot tiranin im kazuva na selanite koja mu e celta,a na Gjorgi mu frla pogolema vergija poradi toa sto selim ne mu cinel.Potoa daden e razgovorot na Gjorgi so prilepskite corbadzii koi go prakaat na Esnafskoto kafe kade ke go najdi Crni Spiro.Suliman se najduva na Gargunovite bacila kade ke go najdi Crni Spiro.Suliman se najduva na Gargunovite Bacila kade gi cekа parite od selanite,pa namesto pari docekuva kursum i ziv e faten,pa mora da go nosi Gjorgi i negovite dvajca drugari na grb do mestoto Srbino vo koe bilo oddaleceno eden i pol saat peski odenje.Isplasenite poljaci begat vo Prilep i odat kaj Serif,tatkoto na Suliman.Pesnata zavrсуva so toa sto Serif bara odmazda,no odgovorot mu e zal sto puskata padnala vo kaurски race.

Ovie dve pesni vo svojot razvoj imaat i dosta verzii.Ovde ke navedeme samo dve verzii vo koi karakteristikni e nivniot kraj pri sto vo edniot slucaj Cucuk Suliman e izmacuvan do ispustanje na dusata i e frlen vo dupka,a vo drugata verzija e udren so puska i ne mu e zal sto ke umre,a mu e zal za negovata mlada nevesta.

Za ovoj nastan,pokraj dolgite epski pesni,postojan i pokratki i se so naslov "Davija cinat cetiri sela".Karakteristicno za ova pesna e toa sto obespravenite selani,vo edna verzija pravat sobir,a vo druga kongres vo selo dolneni – Prilepsko i baraat dobrovolec koj ke go ubie Kacakot Suliman:

*Koj ke se najdi da se
nafati
Sulimana.*

pa so ogled na toa sto nikoj ne se nafakal :

*mi go odbrale Lazot
Gorgija,
aj i so nego toj Crni
Spiro.*

Narodniot pejac,zhelen za ona sto so vekovi go nemal,a svesen deka toa mu e neophodno potrebno za negovoto osloboduvanje od petvekovното tursko ropstvo,gi upatuva svoje izbrani junaci vo organizacijata sto vo toa vreme oficijalno ne postoji :

*V Prilep v komitetot se
prijavile,
kinisale.
Puski si zele,komiti*

Vooruzenata grupa na Gjorgi uspeala za nekolku dena da go otkrie Suliman i tokmu vo momentot koga toj bil na Srbinovo i pesna peel zadovolen od aramilakot i vejke se gledal kako stanuva beg, narodniot pesnopoec ja prekratuva taa radost i na scenata go donesuva svojot junak koj go ranil so puska i ziv go fatil.

Za ubistvoto na zloglasniot kacak Suliman, vo Mariovo e ispeana i epskata pesna "Ciflik pazaril, more, Cucuk Suliman" vo koja Gjorgi Lazot e spomnat samo ednas i toa samo vo nastanot koga Suliman mu frill pogolema vergija. Karakteristicno i mnogu vazno za ova pesna e toa sto narodniot tvorec za svoj junak ne odbira poedinec, ami naprotiv, go odbira narodot, odnosno site selani od ograbenite sela:

*sobraa, more, Drenci, Smolanci,
Radobilci,
Sulimanan,
aramija*

*Sto se
Drenci, Smolanci, em
Ke go tepaat, more, Cucuk
Cucuk Suliman, more, star*

So vaka ponudeno resenie, narodot pocnuva da stanuva svesen deka so poedinecni junaci i borci ne ke moze da se oslobodi od tiranijata, a e potrebna zaednicka akcija na site obespraveni. Narodniot pejac ja potvrduva svojata zrelost za takvata pogolema buna i znae deka na cello na pobunetiот narod mora da ima nekoj vodac, pa vo ponatamosното dejstvo i opredeluva edna poznata licnost :

Kacak,

ubie,

sobra, more, Drenci, Smolanci,

Carevicani,

Srbini,

Suliman

za da na krajot istata licnost se javi i kako izvršitel na narodnata zelba odnosno pogubitel na Cucuk Suliman.

Kako i vo drugi pesni, taka i vo ovie za Gjorgi, narodniot pejac pee za triumfot na odmazdnikot nad nasilnikot, pri sto nasilnikot se doveduva vo nezavidna sostojba da moli za svojot nistozen zivot. Ovoj motiv ponatamu ke se koristi i pri sozdavanje na drugi pesni, odnosno pri likvidiranje na drugi kacaci i zlostornici kako vo pesnite za Dimko Mogilceto i Sefkija, za Micko i Zhemo i drugi.

Site pesni ispeani za Cucuk Suliman i Gjorgi Lazot vo osnova se epski. Vo niv prevladuva narativnosta. Megutoa, sepak tie ne se klasicni epski pesni, tuku naprotiv, vo niv se pojavuvaat i emotivni prikazi. Narodniot pejac se pojavuva i kako biograf na Gjorgi Lazot. Vo ovie pesni se odrazuvaat mnogu momenti od negovata istoriska biografija, pocnuvajki od pricinite za negovoto odenje ajdutin, sobiranje na druzinata, negovite povazni borbeni akcii, pa se do negovata junacka smrt. Dadeni se delovi i od negoviot intimen zivot, a se pridodadeni i takvi podvizi sto mozele da bidat vistinski a istovremeno tie po svojot karakter se vklopuvaat vo vizijata na narodot za svojot omilen junak.

Svojata slava Gjorgi ja steknal neposredno po likvidiranje na Suliman, iako i pred toa bil poznat. Negovite akcii i uspesi se redat i svetat kako monistra na nevestinski gerdan. Toj

Bog da go bie, more, toj Pere

Bog da go bie, more, i da go

Ta sto mi

Drenci, Smolanci, more, em

Ta sto izleze, more, gore

Ta sto mi ceka, more, Cucuk

cesto vrsel napadi na danokosobirackite pri sto im gi odzemaal parite i potoa im gi delel na siracite i siromasite.Ova mu ja zgolemuvalo negovata slava i legendarnost.Proletta vo 1884 godina go otepal zloglasniot danokosobirac Mustafa aga poznat kako Bozikjarot bidejki po danokot cesto doagal okolu Bozik.Od odzemenite pari 20 frangi im dal na zografite sto ja zivopisuvale crkvata "Sveti Arangel" vo selo kokre za da nego go naslikaat kako svetecot Sveti Gjorgija.

Narodniot pejac,plasticno i so detalji opisi prikazal poveke epizodi za dobrita i losite strani od burniote i borben ajdutski zivot na Gjorgi.Povikuvanjeto na narodniot pejac,Gjorgi da go prekrati aramiskiote odnosno komitskiote zivot,e cest motiv vo poveke pesni.Vo pesnata "dosta odi,Gjorgi,dosta seta",vo pocetokot se pee za teskiote zivot na majkata na Gjorgi :

seta,sinko,mlad komita

dojdi

rona

rona

dumam

a potoa i za teskiote ajdutski zivot :

planini

Dosta

Ajde veke,sinko,doma

Leb si jada,sinko,s'lzi

Son si zbira,sinko,s'lzi

S'lzi rona,sinko,tebe

Dosta seta,Gjorgi,po

rudnini

Po planini, sinko, po

govedari

Po trlata, Gjorgi, po kolibi

Po ovcari, sinko, po

pazardzii

Po zetvari, Gjorgi, po vrsaci

Po vodenicari, sinko, po

posakuvas

Korka lebec, sinko

vodenicari

Posakuvas, sinko, od

za da na krajot go povika da si dojdí doma i da go prekrati komitskiot zivot naveduvajki go kako pricina teskiot i nepodnosliv zivot na negovite najbliski:

majka

da si vidis, sinko, tvojata

zena

da si vidis, sinko, tvojata

bez tatko.

*i da vidis, Gjorgi, tvoite deca
kako odat, sinko, goli-bosi
goli-bosi, sinko, gladni-zedni
gladni – zedni, Gjorgi, kako*

Dodeka vo ovaá pesna povikot gi ispraka majkata, vo pesnite :”Oj ti Gjorgi, more, ti bre Gjorgi i “Dosta odi, Gjorgi, dosta seta”, povikot go ispraka zenata, a vo pesnite “ Dosta odi, Gjorgi, dosta seta” i “Dosta seta, Gjorgi, dosta Jodi” povikot go ispraka negovata verna posestrima Toda, pri sto vo edna verzija kako pricina se javuva nejzinata ljubomora zatoa sto toj imal posestrimi vo povejke sela. Na site povici Gjorgi Lazot odgovara negativno poradi toa sto:

majko

dojda

isteram

oslobodam, majko, Makedonija

-Ne e vreme, mori, stara

Ne e vreme, male, doma da

Koga Turcin, majko ke

Ko ke

Vo pesnite za Gjorgi Lazot, cesto se koristi motiv sto e poznat kako vo proznoto, taka i vo poetskoto tvorestvo. Toa e motivot na preoblekuvanje na junakot so cel da se izmami i pobedi neprijatelot. Preoblekuvanjeto go ima i vo epskite pesni za Marko Krale. Ovoj motiv e zastapen i vo folklorot na mnogu drugi narodi. Motivot na preoblekuvanje vo ovie pesni, istovremeno e povrzan i so motivot na neulovlivost na junakot. Ovoj motiv e karakteristicen i vo folklorot na slovenskite narodi. Glavniot junak go menuva svojot izgled pri sto koristi razlicni obleki i alista. Taka, vo pesnata "Dosta odi, Gjorgi, dosta seta " otkako Gjorgi razbral deka e sardisan od trista dusi crn asker i nema moznost so borba da se spasi, a ako go fatat na cingel ke go stavat, se odlucil da se spasi so itrina:

oblece, Gjorgi, zensko ruvo

ruvo, veligidensko

pobratima

Si

Zensko

*si izleze pred Baftira
i se zdravo zdravuava
ti ke mi bides verna*

Ovoj isti motiv e iskoristen i pri opsadata na Gjorgi kaj posestrimata Paca vo selo Radobil. Pri toa Gjorgi koristi zensko ruvo i masko dete trigodisno:

*Se promeni vo
zensko ruvo
dete
V race zede masko
Masko dete trigodisno*

Presoblekuvanjeto na Gjorgi e opeano fragmentarno i epizodno i ima komicno – satiricen karakter. Od edna strana potencirana e itrinata i smelosta na junakot, kako i negovata inteligencija da se snajde vo bezizlezna situacija, a od druga strana ismeana e naivnosta i glupavosta na turskiot asker.

Narodnite masi, ajdutite gi smetale za svoi najdobri sinovi, a vojvodite kako nivni vodaci gi imale za ljubimci. Nivnata slava kaj narodot zavisela od nivnite junacki podvizi. Narodot iskreno zalel za sekoj neuspeh na junakot, a slavel i se raduval za sekoj uspeh:

*Go ispuka Gjorigi
pistoletot
Go ispuka devet
pati
Em go ispuka
pistoletot
Em se silno
provikna:
-More, koj e junak
nad junaka
Da izlezi so mene
da se proba!
Togaj Turci se
isplasija.*

Kako i vo drugite ajdutski pesni ispeani vo Mariovo,taka i vo ovie,narodniot pejac gi opeva smelosta i herojstvoto na junakot.Ovde narodniot pejac,kako i kaj mnogu junacki pesni,za moment gi napusta ramkite na realizmot i go pretstavuva junakot kako heroj,nadaren so natprirodna sila,pa duri i negovoto oruzje ima cudni svojstva.Taka,likot na junakot se idealizira do taa mera da toj so pomos na svojata sila i silata na oruzjeto moze da go pobedi daleku pomnogubrojniot neprijatel:

se,Tode,ne plasi se,
imam,Tode,malikerot,
kolanot,
zemam,Tode,na sekoj kursum,
kursum,Tode,po deset Turci!

-Me zalaj
Koga
Malikerot,Tode,em
Jas si
Na sekoj

Kako rezlutat na herojskite podvizi sto gi napravil Gjorgi po ubivanjeto na kacakot Siliman,Biliman beg,neumoliviot i sadisticki nastroen poreznik Mustafa aga – Bozikjarot,zloglasniot Veprcki poljak Ukata,kako i mnogu drugi beglidzii,spaii i poljaci ,makedonskoto nego go gleda kako svoj spasitel i zastitnik.Osobeno se javuva kako zastitnik na makedonskata zena koja cesto pati bila plen na pobesnetite Turci,bilo da ja siluvaat ili pak da ja poturcuvaat.Vo pesnata “ Malinko mome ubavo” koga Turcinot Osman i nudi na ubavata moma da ja zeme za zena,duri i po cena da go prodade cifligot,taa odvazno i sigurna vo svojot zastitnik,odgovara:

plasi se,
Koga imam,Tode,malikerot,
Malikerot,Tode,em kolanot,

-Ne zalaj se,Tode,ne

kursum

Jas si zemam,Tode,na sekoj

deset Turci!

Na sekoj kursum,Tode,po

Kako rezlutat na herojskite podvizi sto gi napravil Gjorgi sto gi napravil Gjorgi po ubivanjeto na kacakot Siliman,Biliman beg,neumoliviot i sadisticki nastroen poreznik Mustafa aga – Bozikarot,zloglasniot Veprcki poljak Ukata ,kako i mnogu drugi beglidzii,spaii i poljaci,makedonskoto naselenie nego go gleda kako svoj spasitel i zastitnik.Osobeno se javuva kako zastitnik na makedonskata zena koja cesto pati bien na pobesnetite Turci,bilo da ja siluvaat ili pak da ja poturcuvaat.Vo pesnata “Malinko mome ubavo koga Turcinot Osman i nudi na ubavata moma da ja zeme za zena,duri i po cena da go prodade cifligot,taa odvazno i sigurna vo svojot zastitnik,odgovara:

Turcine

-Osmane,moe

izlegol

*Da li si culo razbralo,
Gjorgija Lazot komin*

mu

Druzina mu se brajka

a potoa duri i mu se pofaluva,pa i go navreduva:

Osmane,

Nemoj da mislis

*Oti kauri se izgubeni,
Glava ke ti presecat
Kako na pile slavejce
Kako na jagne sugare*

Ili vo druga varijanta :

*Glavata ke ti ja presecat
Kako na prase raneto.*

Motivot sardisuvanjeto na Gjorgi Lazot e najmnogu opean i za nego postojat mnogu pesni i nivni varijanti. Osobeno najmnogu e opeano negovoto posledno sardisuvanje vo selo Veprcani, vo kujkata na vernata posestrima Ilieva Todorovska – Muteva. Ovoj nastan e vistinski i istoriski, a se slucil zimoto 1884 godina. Karakteristicno za pesnite: “Kinisa moma, Toda, na voda da odi”, “Kinisala Toda, lele, na voda da odi”, “Dosta seta, Gjorgi, dosta Jodi”, “Dosta odi, Gjorgi, dosta seta”, “Stani, Gjorgi, da ne stanis”, “Bog da bie Kara Gjorgi” i “Izlezi Cveto na malata vrata” e toa sto vo site opeano e poslednoto sardisuvanje, odnosno poslednata borba junacka borba na Gjorgi Lazot vo koja fizicki pobedeniot e moralen pobednik:

Gjorgi,

a daden e i dijalog vo koj Gjorgi se predupreduva za sardisuvanjeto:

ne stanis,

reku,

Ili

stanis

Bog da bie Kara

*Sto otide Veprcani,
Veprcani, Dolno Maalo,
Dolno Maalo, Rusa Toda*

-Stani, Gjorgi, more, da

Uste prejge, Gjorgi, jas ti

-Stani, stani, da ne

potera

Te sardisa, Gjorgi, silna

Silna potera Baftirova

Kako i za opasnosta i posledicite od toa sardisuvanje :

zapusti,
najodzadi, Gjorgi, mojto selo
aga,
ozgora, Gjorgi, Strafil aga

Sete sela, Gjorgi, gi

a

aj ozdola, Gjorgi, Baftir

aj

Vo nekoi od pesnite Gjorgi ne se plasi od opsadata i e siguren vo svojata hrabrost i vo sebe dodeka go ima oruzjeto vo raka, a vo nekoi go predosejka predavstvoto, a so toa i golemata opasnost po negoviot zivot, pa i veli na Cveta.

- *Aj izlezi Cveto na malate vrata*

Odnosno na Toda:

- *Javi glava na pendzere,*

So pci lajat gorno

Maalo?

Doznavajki za golemata opsada, Gjorgi go pretcuvstvuvava krajot na svojot zivot, pa narodniot pejac vo pesnata vnesuva eden star obicaj sto e dosta zastapen vo proznoto tvorestvo, odnosno sekoj covek pred smrtta ostava amanet ili go deli svoeto bogatstvo na svoite:

delam, Todo, drobno azno,

dades, Todo, srebreno tasce

Da vi

Da mu

Na Ilija, Todo, Malinkin

Iako ajdutite nemale organizacija kako komitite pred koja trebalo da davaat zakletva, sepak tie znaejki sto gi ceka dokolku bidat fateni od strana na Turcite, vo slucaj da bile opkoleni i da im pretstoela na Turcite, vo slucaj da bile opkoleni i da im pretstoela direktna opasnost za zarobuvanje, tie se borele do pretposledniot kursum, a so posledniot si go odzemale svojot zivot. Ovaa sudbina jai mal i Gjorgi Lazot zaedno so del od negovata druzina:

Gjorgi

dena

Bog da bie Kara

*Sco prifati teska borba,
Teska borba, sedum*

*Na sedmiot s'otepaa,
s'otepaa sete sami,
zivi v race ne padnaa
ne padnaa, izgorea.*

Vakvata etika pozivno ke vlijae vo organiziranata revoluciotnerna borba i site borci na idnata revolucionerna organiacija ke davaat zakletva. Na mnogu poznati vojodi i komiti od podocnezniot period, ovoj cin ke im služi kako svetol primer na herojsko drzenje i polozuvanje na svojot zivot na oltarot na slobodata

na Makedonija, a istovremeno i ke se ucat idnite makedonski borci i revolucioneri od prvot i vtoriot Ilinden.

Karakteristicno za ovie pesni e toa sto von iv ne se spomenuva ni predavstvo, ni imeto na predavnikot na Gjorgi Lazot, iako toa mu bilo poznato na narodniot pejac od Mariovo. Edinstveno objasnuvanje za ova, e toa sto predavnickata familija Jankovci celosno e likvidirana vo 1885 godina t.e. 18 clenovi na semejstvoto bile vrzani i zivi izgoreni zaedno so kujkata i pokukninata. Ovaa osveta ja izvrsile zivite drugari od druzinata, megu koi i Spiro Crne zaedno i so pomos na novite sedummina komiti od Veprcani sto izlegle po represiite sto go vrsele Turcite vo seloto po ubistvoto na Gjorgi Lazot.

Vo pesnite za Gjorgi Lazot, iako narodniot pejac ne ja iskristaliziral borbata na junakot i negovata druzina kako opstonarodna i toj ne zastapuva od imeto i za celite na makedonskiot narod, tuku stanuva zbor za “kauri” kako potcineti i “kleti Turci” kako porobiteli, sepak se nazira osloboditelnata misla i pocetokot na borbata za nacionalna, socijalna i politicka sloboda. Taka pesnite poprimile elementi od noviot karakter na osloboditelnoto delo na makedonskiot narod, sto zabrzano pocnalo da se dvizi kon ostvaruvanjeto na negovata dolgovekovna mecta. Ova ni go potvrduva i faktot deka Gjorgi Lazot bile den od poslednite ajduti koj go oznacuva zalezot na ajdustvoto vo Mariovo i pocetokot na organiziranoto revolucionerno dvizenje.

Vnesuvanjeto na revolucionernite elementi vo pesnite za Gjorgi Lazot, odnosno “sobir (kongres) mi pravat”, “potenciranjeto na “verna druzina”, “Todo, se Makedoncinja” ili “druzina mu se brajka mu”, oznacuvanjeto na karakterot i celta na negovata borba “tuku gledam kauri da oslobodam”, peenjeto za nacionalna i socijalna sloboda “da oslobodam, Paco, od Turcite” i “od Turcite, Paco, od begovite” vo stvarnost go oznacuvaat pocetokot na sozdavanjeto na novite makedonski revolucionerni pesni poznati kaj narodot kako komitski. Sprema toa, ajdutskata borba se pretopila i sleala so

revolucionernata, a ajdutskite pesni se prisposobile vo komitski i borbeni.

Istoriskata soдрzina na pesnite za Gjorgi ne se состои vo dadenite detalji, nastani i fakti so istorisko znacenje od zovotot na protivrecnosti na toa vreme, vo otporot na nasiot narod, vo protivrecnosti na toa vreme, vo otporot na nasiot narod, vo osvjetnistvoto i odmazdnistvoto na ugnetenite i potisenite, kako i vo nikulcite i zacetocite na organiziranjeto vo borba protiv ugnetuvacite i porobitelite. Sprema toa, pesnite ispeani za likot na Gjorgi Lazot se istoriski, a samiot lik e vistinski i istoriski. Likot na Gjorgi Lazot e simbol na ajdutski vojvoda.

SAKIR VOJVODA VO NARODNITE PESNI I VO DELATA NA STALE POPOV

Makedonskiot narod so vekovi i decenii porobuvan, obespravuvan i ponizuvan, no sekogas nepomirliv i so verba vo sopstvenite sili se izvisuval do svojata golemina niz istoriskite buri i premrezja so svoeto nepokoleblivo Prostum. Sekoj den od negoviot epski od po makite mu e ispolnet so stradanja, crnila, so neprebol i nepokor, soocen so realitetot na nepravdata sto postojano visela nad negovoto nebo, no so nesopirliv kopnez za dolgoocekuvanata rumena mugra na soncevina i sloboda.

Krsto Germov Sakir spaga vo plejadata makedonski tribune, vizioneri i progresivni dejci, licnost kojsto se projavi na preminot vo nasiov vek so jasna misla za makedonskata nacionalna, knizevna i jazicna posebnost, za kogo Makedoncite ne bea

nitu Grci,ni Srbi,nitu pak Bugari,tuku ednostavno Makedonci,kako poseben narod.

Narodnata pesna,taa verna pridruznicka na covekovoto ziveenje,na negovite nastojuvanja,napori,i kopnezi,i vo slucajot na vidniot prilepcanec,sonceljubiv Makedonec i Mariovski vojvoda Krsto Germov Sakir ili kako narodot popularno go narekuvase Sakir Vojvoda,se javuva kako tolkuvac na negovata borbena i idejno – politicka aktivnost,vospevajki niza od borbenite podvizi na ovoj doblesten buditel i borec za slobodata na negovata rodna grutka.A mariovskata sto go primi vo nejzinite pazuvi za da ja stiti i brani od nenosniot turski jarem i stranskite propaganda vo Makedonija.Za pregolemata ljubov sto ja imase kon Mariovo i kon Makedonija narodniot pejac mu splete venec od pesni koi so ljubov i blagodarnost ke go kazuvaat negovoto ime.Se razbira,pesnite gi opejuvaat negovite podvizi i junastvo prenesuvajki gi vo pametenjeto na narodot od generacija na Stale Popov koisto kako neibrisliv pametnik ke ne potsetuvaat na edno vreme i na eden bestrasen mariovski vojvoda,kojsto stameno gi izvrsuvase svoite revolucionerni zadaci vo interes na negoviot napaten narod.

Vo posebniot otpecatok na spisanieto “Makedonski folklor” br.14 od 1983 godina,Miroljub Stojanovik objauvajki gi narodnite umotvorbi zapisani od Stale Popov pomesuva dve komitski pesni svrzani so herojstvoto i komitskiot zivot na Sakir Vojvoda.

Prvata pesna e so tematika od predilindenskiot revolucioneren cin,a vtorata,od postilindenskiot period koga i pokraj proleanata ilindenska junacka krv,makedonskiot narod i ponatamu prodolzuvaa da se bori so nezgasnat zar,na toj nacin potvrduvajki go svojot vecno neskrsliv otpor, i zelba za sloboda.Prvata pesna nosi naslov “Izlegol Sakir Vojvoda”.Vo pocetokot narodniot pejac dava edna deskripcija na bestrasniot mariovski vojvoda,koj so svoite dvanaeset mladi komiti seta nasekade niz Mariovo za da go stiti narodot od nesnosniot gnet na turskite begovi i agi,sleguvajki duri i vo Prilepskoto pole :

Pelagonija
turski ciflici
se rasprava
resava
vreme proseta,
majki rasplaka,
gi natera
ciflik da begaat
se vratat.

“ po cela
Po tija
So begovi da
Agraro da go
Malku mi
Nogu mi
Begovite toj
Noke od
i nazad da ne

Poradi taa negova smelost i hrabrost vo zastita na narodot, Turcite go fatile i vrzan vo singiri go odnesle vo Bitola i go frlile vo Bitolskite zandani. Sudskiot process trael dolgo. Bile soslusuvani poveke svedoci, no nitu eden ne ja kazal vistinata za Sakira. Sakir vojvoda bil osuden na smrt so besenje. No i pokraj presudata toj ne miruva. Togas pasata mu se obratil na Sakira :

*kapitan,
storil,
mislis?*

*-Slusaj be, Sakir
Mnogu zulumi si
Ako te pustam sto*

odgovara:

effendi,

rabota,

ke zemam

raspravam,

razresam.

A Sakir mu

-Paso le paso

Jas imam uste

Pak puska vo race

So begovi da se

Agraro ga go

Togas pasata se nalutil i im naredil na katilite povtorno da go vratat vo dolapite na Bitolskite zandani, a podocna da go obesat na Atpazar srede Prilep, kade sto narodot ke go vidi i ke sluzi za pokaz. I na krajot Sakir Vojvoda uste ednas mu se obraka na pasata so ovie zborovi:

golema,

place

pee

Paso le glava

*Paso le, paso efendi,
Ako me caro obesi,
Za mene nikoj ne*

Narodot pesni ke

Ovie refreni na hrabrost, junastvo i verba vo podobra uresnina kako postojano da odzvonuvaat vo dusata na Mariovecot, prenesuvajki se od pokolenija do pokolenija, postojano se potejki ja taznata melodija nad ova vecno potisnato parce zemja.

Vtorata pesna ozaglavena so "Zapali mi se gorata, gorata i planinata" vo koja gorata se javuva kako zastitnicka

na vojvodite i na komitite, a taa bila i edinstvenoto mesto kade sto junacite naogale spokoj i se gotvele za novi podvizi. Mustafa Pasa so broen asker i basibuzok za Mariovo da gi bara komitite i nivniot vodac vojvodata Sakir. Bila raspisana i nagrada od iljada turski liri so golem baksis za onoj sto ke ja donese glavata na strasniot vojvoda Sakir :

<i>poteri,</i>	<i>Trgnaja silni</i>
<i>baraat,</i>	<i>Sakira da go</i>
<i>setaa,</i>	<i>Do devet dena</i>
<i>nikade</i>	<i>Od nego traga</i>
<i>sedese</i>	<i>Togaj mi Sakir</i>
<i>pestera</i>	<i>Vo aramiska</i>
<i>drugari</i>	<i>So dvanaeset</i>

Ponatamu pasata ne mozejki da gi fati komitite i vojvodata ja zapalil i gorata vo nadez deka i Sakir vo nea ke go dozivee svojot kraj. Vo toj trauren nastan sumata e sosema izgorena a komitite i zivotnite ja izgubile svojata majka zakrilnica. Vo toj mig na bolka zagrmelo neboto i zasvetkalo, a Sakir Vojvoda se pojavuva i zapocnuva dijalog so gorata:

<i>goro, sestro le,</i>	<i>“Prosti mi</i>
<i>storivme,</i>	<i>Mnogu ti zijan</i>
<i>ojme</i>	<i>Od tuka nie ke</i>

manastir.

Vo Svetogorskiot

dojdime

Na prolet pak ke

prodolzime.

Borbata da

Isto taka, uspeavme da pronajdeme i vo zbornikot na revolucionerni-borbeni pesni na Milan Risteski (Studentski zbor , Skopje , 1981) dve kratki komitski pesni кои so posebna toplina i patos gi vospevaat podvizite na Sakir vojvoda i na negovite drugari кои postojano go krstosuvale Mariovo v dolz i v sir, podgotvuvajki go narodot da se bori za svojata sloboda. Toa se pesnite pod broj 146 (“Zaplakala e Makedonija”) i pod broj 147 (“Se sobrale trieset druzina”).

Se razbira, moze da se najdat i drugi pomali ili pogolemi pesni so revolucionerna tematika vo koe e opeana hrabrosta na eden makedonski vojvoda vo Mariovskiот kraj, ciesto delo ke zuni vecno kako dokaz za makedonskiот nepokor i heroizam da se istrae vo povekevekovnite napori za pregrnuvanje na rumenata mugra.

FOLKLOROT I ETNOLOGIJATA NA MARIOVO VO ROMANOT

“KRPEN ZIVOT” OD STALE

POPOV

Makedonskata kriticka misla veke mu go odredi znacajnoto mesto na pisatelot Stale Popov vo razvitokot na makedonskata literatura, oznacuvajki go sevkupnoto negovo prozno tvorestvo kako nas zadocnet devetnaesti vek pred se so negovo prozno tvorestvo kako nas zadocnet devetnaeseti vek pred se so tradicionalniот regionalizam i so potpolnoto otkrivanje na narodniот bit, kako sto toa go cinea realistite vo juznoslovenskite i balkanskite

literaturi. Regionalna literatura sto ja sozdade Stale Popov izvadi na videlina eden vistinski naroden zivot i eden mosne vpečatliv naroden govor, slusan dotogas edinstveno vo prozno narodno tvorestvo, osobeno niz prikaznite na prilepskiot terzija i eden mosne vpečatliv najubav ja naucil vestinata vestinata na raskazuvanjeto. Toa sto ne se slucilo pred Čepenkov, vo vremeto na jugoslovenskiot realizam, se sluci nekolku decenii po nego, kako seriozno popolnuvanje na ostavenata praznina vo makedonskata literatura, kako prodolzeno traenje na zapocnatoto narodno kazuvanje i kako ostvaren kontinuitet.

Sporedeno so raskazuvanje od minatiot mek, kazuvanjeto na Stale Popov e oslobodeno od navevi na romantichno idealiziranje, od prenglasena ponosenost so privlecnostite na selskata prirodna idilicnost, od intenzivniot zanes so narodnoto ziveenje, karakteristicni za starata balkanska bitova proza. Osloboduvajki se od balastite na minatoto, Stale Popov go doblizuva svoeto tvorestvo do senzibilitetet i svakanjeto na noviot, sovremeniot, pomoderni makedonski citadel. Na toj nacin takvoto raskazuvanje go izbegnuva anahronicnoto vo izrazuvanjeto, vo sevkupnata ekspresija na toa tvorestvo.

Iako raskazuvanjeto na Stale Popov e mosne blisko do narodnoto kazuvanje, iako namesta toa e neotporo kon naturisticke navevi vo prikazuvanjeto na etnografskite i folklornite elementi na narodnoto ziveenje, toa suevereno gi zadrzuva belezite na realisticnata literatura, sto znaci i svoevidno dostoinstvo na nacionalnata literatura, sto znaci i svoevidno dostoinstvo na nacionalnata literatura na koja i pripaga. Ona sto pretstavuva posebno dostoinstvo vo ova tvorestvo, toa e mokta na Stale Popov na svojot zivot da gleda so svoi oci, za bliskite luge okolu sebe da govori so nivniot jazik i na razmisluva so nivniot um. A toa go postignuva samo avtor, koj e moken da se vzivuva vo ova sto e predmet na negovoto kazuvanje i da socuvstvuva so likovite sto go nosat na negovoto kazuvanje i da socuvstvuva so likovite sto go nosat romanesknoto dejstvo. Stale e so niv, do niv, megu niv. Toj ne e raskazuvac, tuku rascustvuvan

soucesnik i toa e onaa nova vrednost vo negovoto kazuvanje,vo sporedba so narodnoto.Toa samoto po sebe govori deka Stale Popov suevereno go poznavaa i za koi pisuua.Vo ni eden mig citatelo na negovoto tvorestvo ne e doveden vo situacija da se somneva vo vistinitosta na onasto e kazano.Tokmu vo toa e i golemiot uspeh na umetnikot.

Najvrednoto vo romanot “Krupen zivot” e mariovskiot naroden govor,sto go govorat realisticnite likovi,koi se dovolno individualizirani,dovolno zivotno uverlivi,dovolno tipizirani,otkrieni niz mosne vpečatlivi,izvorni i nepovtorlivi dijalozi,koi nosat niza specificnosti na narodnoto kazuvanje.Za nego Dimitar Mitrev veli :

“Mariovskiot govor vo romanot e tolku veren i avtenticen,kako da e snimen na magnetofonska lenta.I toa ne treba da se dokazuua – sekoj dijalog e dokaz”.

Edna kompletna lingvisticka analiza bi gi sogledala site specificnosti na mariovskiot govor tokmu preku dijalozi ili dolgite vnatresni monoloji na licnostite.Belezite na mariovskiot govor se nerazdelen del na narodnoto ziveenje.No,nas ovde ne interesiraat folklorните i etnoskrite belezi ne na govorenjeto,tuku na ziveenjeto,na dejstvuvanjeto,sto e inventivno otkrieno niz ovoj nepovtorliv izrazito bitov roman,so minucioznoto poniranje i vo socijalnite belezi na vremeto,otkrieni niz edno naglaseno folkloristicko raskazuvanje.

Mariovskoto selo Vitolisca. – Na pocetokot od romanot se spomenuvaat ne samo planinite sto go opkruzuvaa ova najgolemo mariovsko selo,tuku i vetrinata sto duvaa niz nego: Severecot,Jugot,Meglenecot i Derikoza.Nekogas ova selo imalo samo triesettina kujki,a sega,odnosno pri krajot na XIX i pocetokot na XX vek – okolu dveste,poradi sto seloto oddaleku lici na grad.Kujkite se pokrieni so turski keramidi,a ne so slama ili trska,kako vo poletto.Dvoristata se zagraдени so kameni ogradi i zatoa ima ulici i toa so iminja,kako v grad :

Strebinskata, Colakovata, Lazevata, Duskovskata, Opurackovata, spore d iminjata na Corbadziite vo niv.

Avtorot ja raskazuva i legendata za postanokot na imeto Vitolisca, vo koja se veli deka trite sosedni sela gi osnovale trojcata brajka: Vite, Gale i Rade, sto se potvrduva i so faktot deka i Vitolisce, i Ralisca i Radobil go slavat selskiot panagur Sveti Atanasija zimen, sto go slavele trojcata brajka koga bile zaedno.

Pri krajot na turskoto vladeenje Vitolisca bilo sediste na carskata upravna vlasta – mudurlakot – so stariot mudur Arslanbej so desetina zaptii i mladoto kjatipce. Toa bilo sediste i na mitefisol so pet – sest dusi koldzii, koi gi cuvale sumite ; bilo sediste i na avdzitabur od deset diso asker, koi gi brkale komitite, Vitolisca bilo sediste i na “triklasno” ehzarhisko uciliste, na celo so arhierejski namesnik i cetvorica uciteli, kade ucele decata na mariovcite koi sakale da im bidat popovi ili uciteli. Vo ova najgolemo mariovsko selo imalo i cetiri ancinja za nokevanje na ovie mariovci koi ne svrsile rabota vo eden den vo Ukjumatot vo Prilep, a nemale rodnini ili prijateli vo Vitolicisa.

Mariovskata kujka. – Zidana e od kamen, sto e sosema razbirlivo, nemalterisana e ni odnadvor, ni odnatre, od edna prostorija e, bez duseme so dve vrati : edna golema na sredinata od edniot zid i druga mala, kolku za covek da pomine, na sredinata od sprotivniot zid. Prostorijata e podelena na dva dela so dolga greda ispruzena nazemi na sredinata, od edniot do drugiot zid i se vika dolno bilo. Nagore od biloto e gorni kraj, za ziveenje na lugeto, a nadolu – dolni kraj – za ziveenje na domasnite zivotni. Zatoa ovoj del se vika i pondila. Na gorni kraj spruzena e druga greda, gorno bilo, za sedenje na gostite, tuka e tlanikot, podzidok pokraj zidot, za sekojdnevno sedenje na domasnite luge. Na sredinata od gorni kraj e iskopana cetvrtasta dupka, od stranite optocena so kameni ploci. Toa e ognisteto vo koe se “vali” ogan, na koj se pece leb, pogaca, bulinja, se vari mandza, se topli voda i se grejat domasnite vo zima. Od desnata strana na ognisteto e maskiot kat, a od levata – zenskiot. Na maskiot kat se ostavaat samo trinozni stolcinja za domasnite i gostite, ako ne

sedat na gornoto bilo.Vo zidot na ovaa strana ima nabieno dva – tri kola na koi vo zima se obesuvaat vodenite sakmi i guni ili kotle so voda,za da ne go lokaat pcite ili da go izburbatat prasinjata.Vo kjosot na zenskiot kraj stojat nokjvite,do niv krbła so brasno ili ambarce kaj corbadžiite,a nadolu se naredeni podnicite i vrsnicite.Nad niv e kazijata za posipubanje.

I na maskiot i na zenskiot kat ima dve dupki vo zidot,koi sluzat kako prozorcinja,no bez staklo i tolku malecki,odvaj covek da provne glava,za da ne mozat da vlezat aramii i ja plenat kujkata.Megu prozorcinjata ima malecko kamarce,vo koe stoi ogniloto,tratta,kremenot i nekolku straka borina.Megu dolnoto bilo i ognisteto se ostavaat podnicite ili pokrovite za spienje na decinata,ako e semejstvoto mnogudetno .Nim im se frla po neкое po neкое roguzince za spienje i neкое kozineno pokrovce,a mazite i zenite so neкое od decata spijat na katovite i toa postariot brat na maskiot kat,a pomaliot na zenskiot.Vo letno vreme – vo dvorot.Se postilaat roguzini i kozineni pokrovi pod otvoreno nebo.

Nad ognisteto na gredite naredeni se stici,koi go pravat cerenot.Od nego se odbivaat iskrite,za da ne se zapali pokrivot na kujkata,ako e od slama i ‘rzanica.Na jako drvo,prefereno od ednata na drugata greda,e navrena alka od debel sindzir so dve kuki na dolniot kraj , na koi se obesuvaat kotlite za toplenje voda.Na pokrivot,nad cerenot ima malecok otvor,badza,preku koj izleguva cadot.

Na dolni kraj,vo pondilata,se jaslite na koi se vrzuvaat dobicite: volovite,kravite,konjite,maskite i magarinjata i vo koi ragaat zenite.Na gredite spijat kokoskie,a pod jaslite – svinjite.
“Ponekogas prasinjata preskocuvaat na gorni kraj i spijat vo edna postela so decata,da im bide potoplo i na ednite i na drugite” – zaklucuvase segovito Stale Popov.

Po zidot na dolni kraj nakolkani se kolje so kuki i bez kuki,na koi se obesuvaat sekirite.Ima i dve – tri kamari,vo koi kokoskite nesat jajca,a na gredite vo ovoj del se frleni sekakvi alati: rala,jaremi,kosi,racki za

motiki, lopati, kazmi, osteni, lastagarki, stapovi. “Dobriot domakin treba da ima od se po nesto vo rezerva” – veli avtorot. Vo mutlite, megu zidot i klestilata, se frlaat opinci, opurcaci, kozincinja, sutki od iskrсени grninja i bardaci, stomni i drugi otpadoci, da se najdat ako pritrebaat za nesto.

Pod gorniot kraj e zemnikot ili vizbata, koj ima preden i zaden del. Vo predniot se cuvaat, krbala, kacinja, kovceze so cevki, predena kadela, a vo zadniot del : kovdzezite so rubata, kacite so mast, sirenje, urda, piperki, slanina, rasol, kiselo mleko, bocvite, burilata so vino i rakija i drugi rezervi od hrana.

Semejnite odnosi vo Mariovo. – Podrobnoto opisuvanje na mariovskata kujka ima stroga funkcionalnost vo romanot “ Krpen zivot “. Taa e vsusnost glavniot lokalitet vo koj se odviva romanesknoto dejstvo i tokmu takvite okolnosti ja diktiraat etnopsihologijata na dvata glavni zenski lika vo romanot: Mitra i Dosta, odnosno nivnata strasna privrzanost kon materijalnite interesi, vo imeto na podobriot, poimotniot utresen zivot, kakov sto vejke e realiziran vo denesnoto Mariovo.

Vo gradenjeto na romenskenoto dejstvo Stale Popov trgnuva od pretpostavkata : Sto se slučuva vo Mariovo koga na mariovecot ke mu umre zenata i ostanuva vdovec? Tamu toa e vistinski problem, zasto tesko se naoga zena. Zatoa pocnuva opsta griza. Se interesiraat komsivkite, svajkute, a posebno onie na koi to aim e rabota: svodnicite ili “kodosite”, kako sto gi narečuva nasiot pisatel. Tie posreduvaat megu vdovecot i vdovicata, so mosne ubedlivoto nastojuvanje: “Jas ovaa kosula a nosa edna godina zdrava, tri a nosi krpena”. – veli svodnikot Petko Baletto, iako prezenuvanjeto ne e kako zenenjeto : “Ne e kako prviot zalak...krpeno, pa krpeno” , od kade i doaga naslovot na romanot.

Ako se ima predvid deka vo veke opisanata mariovska kujka treba da zivee “mekata” kokona Dosta Rozdenskata, solunka, koja ziveela vo kujkata na ruskiot konzul vo Solun i mu go gledala deteto, togas se svajka kakva zrtva pravi ovaa “

presna vdovica,svesna deka ne se resave lesno problemot na samata zena vo Mariovo,iako mariovcite nikogas ne se ramnodusni kon ponezniot pol : “Zosco ke zboruvaat mariovcite,ako ne za zeni?” – veli Stale Popov.

Vo mariovskoto patrijahalno mnogucleno semejstvo se se odviva po strogo propisan red.Taka najstariot clen vrsi raspored na rabotite uste vecerva,sproti utresniot raboten den,koj sto treba da sraboti,i tuka nema moznosti za kakvo i da e sprotivstavuvanje,zasto rabotata e edinstven uslov za materijalnata blagosostojba vo domakinstvoto.

Mariovskiot covek e religiozen i sueveren.Toj posti bozikni posti,veligidenski posti,sekoja sreda i petok i na mrtveni denovi,a vo kujkata cuva ikona na domasniot svetec pred koja postojano sveti kandilo.Toj covek e podlozen na razni veruvanja,koi ne retko imaa direktna funkcija vo pravilnoto odnesuvanje i kon sebe i kon drugite vo semejstvoto i nadvor od nego.Na pr.: “Ne se sednuva na trpeza nemien nikogas,oti lebot ke izbega od kujkata”,kujkniot prag ce pre od desnata noga i pritoa se prekrstuva toj sto prvpat vleguva vo kujkata.Ova osobeno se odnesuva na nevestata.

Megu semejnite rodnini najbliski se:svekorot,svekrvata,snaata,zetot,deverot,jatravata i zolvata,a karakteristicni narodni obrnuvanja se : nevesto,sestrice,brace i sl.

Vo Mariovo i zenite se kupuvaat so pari.Megutoa,na ovoj obicaj resitelno mu se sprotivstavuva Dosta Rozdenkata,velejki za sebe: “Ne sum kobila da se prodavam za pari!” Vo strogiot patrijahalen mariovski zivot se e strogo odredeno kako da se pravi,no Dosta recisi revolucionerno nastapuva i mnogu nesta gi menuva so sopstvenoto slobodoumno odnesuvanje.I pokraj toa sto e tocno utvrdeno,sto so sto se gotvi,na pr.kokoska: ”Ja so bongur vo grneto,ja so bel oriz vo tepcijata” ,Dosta (dojdengkata) gotvi kakoska – so kompiri,sto e ramno na drskost.Mariovcite ne gi prifakaat lesno novinite i promenite,taka sto tie kon niv se odnesuvaat potsmesljivo i potcenuvacki.Ottamu humoristicnata intonacija na smetka na ponovoto,pomodernoto oblekuvanje na

Dosta ovde recisi e neizbezna : “Tokmu Gjupka... Kakvi vustanki,kakvi salvarki,kakvi gaki ke mi nosil” – se luti mazot i Ilko Sukalov,zasto vo Mariovo točno e utvrđena nosijata: kosulce od konec, “kopitoto” kosula,sagija so srmeni krstovi,pojas,alova fura,corapi,kalci i guna so coa,gusalcinja,tuljbeni,kistovi,pregaci,skopci,resminja,pavti,singiri,ki limce.

Novinite sto gi vnesuva Dosta vo patrijahalното mariovsko ziveenje se izsraz na pogolemata kultiviranost od ziveackata vo Solun: poslobodno pozdravuvanje so maski lica,duri i so turci,so podavanje na raka,isfrluvanje na otpadoci od mutlite bez prasanje na mazot,gotvenje nevoobicaeni jađenja za Mariovo,vnesuvanje novini vo oblekuvanjetto,sprotivstavuvanje na maskata navika da se tepa zenata,velejki : “Ne su magariica da me tepas so lastegarkata” i,sto e najvazno, prva vo sekoto pusti zenska celad na uciliste.Taa e “razbudena zena” i ne potkleknuva pod patrijahalnite stegi sto vlecat nazad.Za ovoj revolucioneren cekor na Dosta Rozdenkata daskalot Bino veli: “Eeej,do kade dostignavme nie mariovcite! Ni po gradiscata cupinjata ne odat na skolo,a nie vo Mariovo trgnavme vejke”.

Nekoi obicai vo Mariovo. – Svadbata e eden od navaznite nastani vo zivotot na covekot vo Mariovo.Megu brojnite svadbeni obicai e ceremonijalot na vencavanjeto.Nego go vrsat : popot,kumot,deverot i starosvatot.Pred zetot i nevestata popot pee molitvi,zad niv e kumot so svejkite na nivnite ramenja,odlevo e deverot,a oddesno starosvatot.Na vencavanjeto mora da se ima:venci,vino i poskura.Popot im gi menuva vencite na mladencite,gi zapojuva so vinoto i gi zaranuva so poskurata,peejki gi svadbenite molitvi.

Na svadbite osobeno karakteristikna pridruzba se blagoslovite.Eve eden od niv :”Da ste zivi,vekoviti,da se kerdosate,gospod nekoj k’smet da vi dade,i od vase srce da si iscekate i krsčenje i svadba da napravite”.

Kako antipod na blagoslovite se kletvite. Deka e toa taka ovde pokonkretno se uveruvame vo tekot na cekanjeto na spovojnicite, koga, dodeka zenite blagoslovat, Mitra izrecuva kletvi : “Da ni e ziv noviot covek” – “do dnite – od dnite na pcite” ; “k’smet gospod da mu dade – “krasta i orlovi nokti da se cesa” ; golem da porasne” – peda od zemjata” ; “moma ubava da stane” – “plasilo za na vekot da bide” ; “za izgora vo selo da bide” – “papokot da i gori, i nejze i na taa sto a rodi” ; “ergenite po nea da luduat” – “Da dade gospod ona da poludi – ta i tatko i i majka i od nea da begaat” ; “da mu se zivi roditelite” – “do vecera, daj bozel”

Na raznite vidovi cvecenosti vo semejstvoto najcesto se kanat : nunkoto, deverot, kobadzijata, kjatipot, muljazimot i onbasijata. Megutoa, na ovie svecenosti i veselbi ne se dobrodojeni osmanliite, taka sto koga si zaminuvaat, duri i pisatelot veli: “Krsija glava”, a tie, kako da go znaat raspolozenieto kon sebe, ne sednuvaat na “cesna trpeza” , zasto im mirisa na “domus”. Pred niv, na svadbata, ni zetot ne saka da ja pokaze nevestata.

Po svadbata se raga dete, a po raganjeto doagaat adetite, obicaite : spovojnici, narecnici, krstevanje. Po spovojnicite doagaat narecnicite. Edna od niv eve sto narecuva za Dosoinata kerka Neda: “ Ke raste i ke poraste. Ubava moma ke stane. Umna, razumna ke bide. Majka i tatko ke slusa. Na dobro mesto ke pojde, popova snaa ke stane, na mlado gjace nevesta.”

Po narecnicite e krstevanjeto, za koe treba da se podgotvat mnogu darovi i da se nakupi bogato zaire, so sto se sozdavaat možnosti za otkrivanje na cello mnoštvo odliki na mentalitetot na mariovskiot covek, koga e postaven vo vakvi i slicni situaciji od semejniot zivot.

Poslovnosta na mariovskiot govot . – Eden biten beleg vo raskazuvanjeto na Stale Popov e negovata poslovnost, prisutna osobeno vo govorot ili razmisluvanjeto na licnostite. Poslovnice se mosne funkcionalno upotrebeni; tie ja prosiruvaat i ja z bogatuvaaat smislata na kazuvanjeto, go ozivuvaat so narodnata mudrost i go

pravat poslikovito. Eve samo eden del od niv, koi prozvucuvaat kako originalen napor na avtorot vo dozbogatuvanjetu na veke bogatiot mariovski govor:

“Gjavolot ni ora ni kopa, so lugeto dzumbuz si pravi” ; Vlacis v’ga so umot ; Covek od magare paga pak pocinuva” ; “Ako sme crni – ne sme gjupci” ; “Zeden konj matna voda ne gleda “ ; “So sekakva sekade – so nikakva nikade” ; “Ako na nekoj ne mu se stemni, na drug nema da mu se “osamne” ; “Nasite vdovci neka ne dreamt kako kjos na jajca” ; “Umrenite ne stanvaa, a zivite saka da ziveat” ; “Sekoj petel na svoe bunisce pee” ; “Vo tebe e orevot, vo tebe e kamenot “ ; “Koga se raga zensko, i streite placat “ ; V’kot sam ako ne s a brka rabotata, ne biduva debel vo vratot” ; Kade sto ke te pocesa tvoata raka, tugata ne moze” ; “So edno manuvanje ne se sece drvo “ ; “Imal k’smet dvapati da jade jarebicko meso” ; Mnogu race blagosoeni, ama mnogu usti kolnati” ; Ke mi te sosie otkaj ne si za sienje” ; “ Go naprci pojasot” ; “Pred Bozik praseto ne se ranit ami saka usce od Gjurgjovden” ; “Rodi me majko so k’smet, vrli me na patot “ ; Zenata ima sedumdeset i sedum rani za lekuvanje” ; “Si videla somun, pa sakas pogaca” ; “Kaj e gospod, nikoj ne e” ; “Neka mi e zivo kojnceto, ta kakvo i da e samarceto, ke me nosi” ; “Nekoj vezi, drug ke nosi, taka e skroen vekot” ; “Nekoj raboti, drug jade “ ; “Ke go turnat so glaa zidot, a ne velat oti ke i rascepit lejkite” ; “Ke izlegol v planina, ke plasit mecka so reseto” ; “Ako se plasese oracot od vrapci, ne seese proso” ; “Se raduva kako malo dete na crveno jajce” ; “ Ako ne pusci nam puska ke go udri, ke mu go vidime zadnikot bez salvari” ; “Koga pazaris – pazari gjupcki, koga plagas, odvrzi go keseto, plakaj tudzarski” ; Letni gjubrence, zimna ponadica” ; “Razboj – razbola, a furka prosetka” ; “Em goli, em zlovi” ; “Kogo tujga voska ne go polazi, ne moze da seti jadez” ; “Mu dale poveke sirenje od leb” ; “Mu dale poveke sirenje od leb” ; “ Baraj mi si kapa spored kelavata glava” ; “ Mene odvaj me puscite v selo, pa jas ke a baram popovata kujka” ; “I taa si ja imase nekade “ Obeseno puskata” ; “Zaginavme bez zrno barut” ; “Koj mal se zeni i rano ruca – ne e lagan “ ; “ Se raskloca kako koza od strnsni” ; “Koga saka gjavolot so ke pravi

gospod “ ; Toko se bricite vie za popovi snai” ; “ Kade so oci – tamo so noze “ ; “Krvta ne bila voda “ ; “ Ke si sedi madro kako pop “ ; “Prazna arnica ne cuva granica” ; Ili ziva so nego , ili na grobisca bez nego” ; “Ili so nea ili ziv ne setam” ; “Osce krsti zegli “ ; “Pocna da drobi so jazikot , nebare osa go kasnala” , “Cukas tujga ‘rz” ; “Ete ja te,kaj go vrti ezikot kaj sto a bole zabot “ ; “Koj ima brada doma,toj ima i buljuk kaci da nap’ne , i pokrovi ke naprave “ ; “ Koj ne pravil svadba , toj ne znae nisco od vekov” ; “Na svadba ne se fajka kusur” ; “ I volkot sit i ovcite na broj” ; Domasniot esap nikogas na Pazar ne izleguva “.

Uste neкои belezi na narodnoto ziveenje vo Mariovo. – Kazuvanieto na Stale Popov recisi sosema e anemicno,beskrvno koga ke se oddeli od narodniot govor.Toa najsugestivno se potvrduva koga avtorot ja raskazuva biografijata na daskalot Bino ili togas koga upotrebuva vakva priucesna leksika :

licemerie,bidejki,polaskan,komplimenti,vozmoznost ,interesite,zavisi,pridruzba,obrazlozuva,predlog, iskustvo,instinktivno,cuvstvuva,postapka,dominirase,razdradni,dejstvuvuva i sl.

Kako vremenska ramka,kako svoeviden istoriski fon vo romanot se spomenuvaat Ilindenskoto vostanie,Prvata i Vtorata Balkanska vojna,kako i Prvata Svetska vojna,taka sto , nap r., mosne inventivno ja razotkriva raspolozenosta na osmanliite koga uzreva beriketot za berenje i koga tie si go zemaat “akot”,iako dotogas nigde gi nema.Daden e prikaz i na sudir megu “ Pogrcenite” i “Pobugarcenite” mariovci na Atpazar vo Bitola,go dopira prasanieto kako se stanuva komita,dadena e borba na komitite so andartskite ceti i odmazda kon poturcenite mariovci,progovoruvajki i za podelbata na Vitolisca na sprsko i grcko,no seto toa nema nikakvo znacenje za tekot na romanesknoto dejstvo ,taka sto se sto se slucuva vo romanot recisi e nezavisno od faktot sto vo meguvreme se slucuvaat nekolku vojni i sto se izmenuvaat gospodarite,a vo zivotot

na mariovcite nisto znacajno ne se slucuva.Vsusnost tie vooopsto ne se zanimavaat so makedonskoto prasanje.Toa kako da e dalecno od nivnata svest,ta Stale Popov i vooopsto ne go dopira.Sepak,avtorot ja podotvoruva vratata da zirneme vo odnos megu mariovskite “parioti” vo vremeto na sojuznickata vojna,no toa prasanje ovde sosema sporadichno e dopirnoto ; pretoceno e vo anegdota za moznosta brat brata da ubie.

Vo romanot dopirnati se uste niza poedinosti,koji makar i patem receni,otkrivaat mnoštvo sustinski belezi na narodnoto ziveenje vo Mariovo.Na pr. se istaknuva deka mariovcite begaat od obvrski i rasipuvanje na raetot,obzemeni od opstata intertnost ; potoa deka roditelite vo Mariovo rano gi mazat i zenat decata,bez nivna soglasnost;deka so podmitlivost lesno se stanuva pop;prikazan e zivotot vo manastirite i odnosot na mariovcite kon manastirski ot imot;potoa kako se cekaat gosti,kako vo mariovski ot zivot gazijata se smeta za “svetska kultura”,a preku likovite na Dosta,Bojana i Risto se prikazuva itrosta na Mariovcite nasproti ogranichenosta na osmanliite ; deka koga se krstava dete da se ima predvid deka sekoj treba da go podnovi tatkovoto ime.

Od nacinot na oblekuvanjeto,so vezeni kosuli,zavisna e i prvata aktivnost na zenskoto dete – vezenjeto,a od toa i prvite nauceni “ strucni” izreki : prednici,bocnici,bojovi,sto se delovi od vezena kosula.Bidejki vo Mariovo se mesi domasen leb,adet e prvoto bule da se namacka so med i da im se razdeli na site komsiski deca.Adet e i koga ke mu stavat samar na dobice,prvot tovar da se razdeli na komsite “za zdravje” .

Z A K L U C

O K

Romanot “ Krpen zivot” pretstavuva prodlabocena studija na narodniot zivot vo Mariovo so site podrobnosti,so sto sozdava moznost za celosno etnolosko proucuvanje na toj zivot vo minatoto.Zatoa vovj roman e mosne seriozna pojdivna osnova za

takov folkloristicki i etnoloski zafat od folkloristite, etnolozite, lingvistite i drugi naucni rabotnici. Stale Popov e dosleden sledbenik na narodnoto kazuvanje sto e izraz na bitovistiko-folkloristickata postavenost na literaturniot regionalizam vo negovoto tvorestvo so originalnite obelezja, regionalnost, bitovnost, folklornost, istoricnost, izvornost, avtenticnost, koi izrasnuvaat do specificnost vo opstiot tvorecki rezlutat. Tvorestvoto na Stale Popov pretstavuva svoevidno zanrovsko z bogatuvanje na makedonskata literatura osobeno so neguvanjeto na regionalistickata tradicija.

Stale Popov vo romanot “ Krpen Zivot” dava siroka panorama na narodniot bit na mariovskiot covek i mariovskiot zivot, so site negovi etnoloski i folklorni obelezja, so karakteristikite na lugeto i obicaite vo mariovskoto mariovskoto praznicno i delnicno sekojdnevie, patrijahalniot moral so naplastenite vekovni predrasudi, so eticnosta i mentalitetot na selskoto ziveenje, so avtenticnosta na pisateloviot pohod vo vzivuvanjeto i cuvstvuvanjeto na mariovskiot zivot , vo prikazuvanjeto na folklornoto i etnografskoto, nasproti istoriskoto, borbenoto, socijalnoto i nacionalnoto. Stale Popov ovde od poveke aspekti go otkriva materijalniot i moralniot zivot so siroko razgranuvanje na narodnite tradicii i obicai , na narodnata dusevnost na mariovskot covek, na etnopsihologijata na toj covek. Odve posocivme samo neкои od miljeto etnografski folklorni podatoci, so koi obiluva ovoj roman. Toj e izraz na nasobranoto iskustvo od pazuvite na mariovskoto narodno ziveenje, od mentalitetot i obicaite na narodnite lujge, na rudimentiranata, nepotpravenata, cista psihoza i psihologija na toj covek vo mariovskata sredina, na nejzinite nacionalni stremezi i ideali, na religijata i veruvanjata na ova specificno podracje vo edno specificno vreme. Vo negovoto prikazuvanje doaga vo izraz ramnotezata na nadvoresnoto i vnatresnoto portretiranje na likovite, nivnata iskonska prostonarodnost i selansk mudrost, sodrzani osobeno vo neprinudenite i nenametlivite zivi dijalozi, sto izviraat od samiot mariovski zivot. Nesomneno e deka

sposobnosta na Stale Popov da zavleguva vo najskrienite dlabocini na narodnoto ziveenje vo Mariovo govori za cvrstata srasnatost so nego.

Najposle, da zaklucime so zborovite na Dimitar Mitrev :

“ Posebno za etnografskite i folklornite podatoci vo romanot : so sigurnost moze da se rece deka se pokazani so takva studioznost i so takov sirolik vid, sto na avtorot mozat da mu zavidat i najdobri strucnjaci – etnografi i folkloristi. Potocno : ni vo edna etnografska studija kaj nas ne e daden takov obilen materijal i tolku zivo oduhotvoren.

RASKAZITE NA STALE POPOV ZIVA NARODNA TRADICIJA

Bogatoto i raznovidno knizevno knizevno delo na Stale Popov po svoite literaturno – istoriski i umetnicko – estetski vrednosti pretstavuvaat znacajna i validna znacenka na tekovite i tradicijata, dvizenjata, dvizenjata i rezlutatite na sovremenata makedonska literatura. I poveke od toa, deloto na Popov e veke nasa klasika. Toa e del od vekovnata i neunistлива trajnost i opstojuvanje ,samobitnost i nepokor na makedonskiot covek i na Makedonija. Negov veren odraz, testament, avtorot osoznaen i prepoznat vo svojot narod i tatkovina i tolkupati vozvratnata merka na kolektivot kon svojot avtor i tvorec. Pojavata i znacenjeto na Stale Popov vo sovremenata makedonska literatura avtoritetno i argumentirano Georgi Stardelov gi imenuva kako istoriska neminovnost. “ Ne ja barase samo Stale Popov nasata literatura, tuku i nasata literatura go barase svojot Stale Popov. I go najde. I ni go donese, bidejki toj morase da dojde, zasto nego go podgotvuvase istorijata, koja literaturata ne moze da ja preskokne. Nego go podgotvuvase svojot narod ovoj narod so site svoi maki, radosti i stradanja, so site svoi naplasteni zivotni iskustva niz vremenjata, ovoj narod, koj go barase i iscekuvase svojot zapisuvac. I narodot go pronajde i go sozdade nego. I go zapisa i otkri Stale Popov svojot narod, sozdavajki ja so svoeto raznovidno literaturno delo golemata makedonska kniga na legendite i predanijata, na obicaite i predanijata, na obicaite i magiite, na pesnite i orate, na tazalkite i kletvite, na tagovinite i radosninite, golemata makedonska kniga na

dolгите ropstva i neprestajните buntovi,na otporot i nepokorot,na poredite i porazite,obemnata kniga na sevkupniot makedonski etos,kako sto mozeme da go nareceme literaturnoto delo na Stale Popov,koj kako za celo vreme da pisuvase samo edna edinstvena kniga,mozebi edna od najmakedonskite knigi,kniga koja ima edno edinstveno ime : Makedonija”.

Raskazite na Stale Popov. – Raskazite na Stale Popov kako ziva narodna tradicija pretstavuvaat izvonredno znacaen i vrednosen materijal,nepresusen izvor koj postojano i sekogas odnovo pri sekoe navrakanje i novo tolkuvanje,otkriva se novi i kvalitetni znacjenja i mnoštvo vistini od sopstvenata mnogusloevitost i znacnost na odnosite megu inividualnoto,avtorskoto i kolektivnoto cuvstvuvanje i izrazuvanje.Se opredelivme na razgleduvanje i tolkuvanje samo na del od raskazite na Popov,na onie za negovite veseli mariovci,Itar Pejo,za lovdziskite prikazni smesteni megu koricitе na prviot tom “Raskazi” od sobranite dela na ovoj avtor na nivnoto prvo.Ne samo zatoa sto tie pretstavuvaat mozebi najubaviot primer za vakvi pristapi,tuku i od sekogas odreddeniot broj stranici za vakvi potrebi i pobudi,a i moznosta nesto poveke da se kaze i ostavi od temata sto e pred nas.Pisuvajki za niv Dimitar Mitrev konstantira : “Koga gi citame raskazite na Stale Popov nekako sosema prirodno ni se nalozuva asocijata na nivnata celosna srodnost so narodnata prikazna.Seto vo niv e pod znakot na ona slobodno,krajno ednostavno raskazuvanje vo koe se karakterizira nasata folklorna proza.I vo pothodot i vo jazikot,ovoj raskazuvac ja otkriva svojata vrodена афинитетност so narodniot raskazuvac.So mnozinskiot broj na raskazite od ovie dva posledni toma avtorot niven go primame kako uste eden od bezbrojot na usmenite narodni tvorci.Toj ne crpi od fondot na tie tvorci,a samiot sozdava raskazuvacki tvorbi vo narodski duh i izraz.Toa e uste eden podatok za izrazitata samorodnost na taa elementarna tvorecka objava” . Za tie prvi literaturni cekori decitno e mislenjeto na Miodrag Drugovac oti “ kako i da e ,sepak e izvesno deka tokmu megu ovie folklorni materijali se naogaat i

prvite obidi na Stale Popov da progovori so svojot glas,a po se izgleda i literaturnata neopitnost,ne go pretstavuvaat idniot avtor na “ Krpen Zivot “ kako pisatel so nametлива tvorecka fizionomija,odlozuvajki go migot na negovata celosna utresna afirmacija”.No,sekako oti vo tie raskazi na Stale Popov ostanuva vecno da zivee svesta i sovesta na mariovskiot covek,negovata tradicija i filozofija,zivotot vo svojata sevkupnost i znacnost.

Pesnata na makedonskiot covek e negova molitva,ogledalo na negovata dusa i negova vozdiska.Taa e ednostavna i mudra,vo nea ima mnogu radost i taga,ljubov i bolka.Nejzinata iskonska cistota pisatelot izvoredno funkcionalno ja koristi za da ja izrazi bezgranicnata radost za site ubavini i zadovolstva vo ednas i nepovratno dadeniot i tolku kratok covecki i covecen zivot.Za niv Itar Pejo mu pee na Nasradin Oza.

*“Vince le vince
Grozdanovo zrnce
Koj tebe ljubi
Kapata si gubi,
Koj te tebe saka
Bez gaki skaka
Koj te tebe pie,vince,
Bez nevesta spie
Koj po tebe ita
Se po svetot skita
Koj te tebe smrka
Lastegarki krka...”*

**REVOLUCIONERNI PESNI VO MARIOVO SVRZANI SO
MARIOVSKIOT VOJVODA**

TOLE PASA

Mariovskata visoramnina, odnosno kotlina recisi od site strani e opkruzena so planini kako sto se :
Kajmakcalan, Kravica, Kozjak, Tribor, Zelka, Selecka Planina, Smecot i drugi. Rekata Crna, geografski mariovskata kotlina ja deli na dva dela. Visokite planini odsekogas bile pokrieni so borova, dabova i druga cetinarska suma, osobeno planinskiot venec
Kajmakcalan, Sokolot, Kozjak i ponatamu Kozuf. Vakvite geogravski osobenosti na terenot bea mosne povolni na Mariovcite po paganjeto na Makedonija pod tursko robstvo. Mariovcite ne go podnesuvale gospodarenjeto na turskata vlast i sosema e logicno sto gustite sumi uste vo prvite godini na ropstvoto pocnale da se polnat so ajduci. Od istoriskite podatoci e poznato, deka mariovcite kako hrabri luge prvi na balkanot (15 vek) dignale bunt protiv turskoto ropstvo. Buntot bil zadusen vo krv od mnogubrojniot turski asker, a toa mosne ubavo i romanizirano go ima opisano i pisatelot Stale Popov vo Romanot “ Kales Angja”.

Ragjanjeto na VMRO pri krajot na devetnaesetiot i pocetokot na dvaesetiot vek pridonese za razgoruvanje na makedonskoto revolucionerno osloboditelno dvizenje niz cela Makedonija pa i vo oblasta Mariovo. Makedonskiot naroden poet ne ostanal nadvor od revolucionernite nastani, sto se slucuvale niz cela Makedonija pa i vo oblasta Mariovo, a koi nastani go potresuvale celiot slobodoljubiv svet. Narodniot pejac hronoloski ja vospeval taa dolga i krvava borba na makedonskiot narod i od Mariovskoto – revolucionerno podracje. Vo ovoj kraj so golema topline i ljubov se vospevani i neguvani junackite, revolucionerno-komitskite i pesnite od nasata slavna Narodnoosloboditelna vojna i Revolucijata. Narodot od Mariovo ke gi vospee i obesmrti junastvata i herojstvata na site hrabri, cesni dosledni sinovi padnati za osloboditelното delo na makedonskiot narod. Sekako megu likovite od Mariovsko koi se opeani od narodniot peac spaga i likot na mariovskiот vojvoda Tole Pasata. Narodot od Mariovo sirokogradno ke go vospee Toleta kako svoj

zastitnik od nasilieto na turskrite porobuvaci.Pesnite za ovoj vojvoda kako vodoscoci ke potecat od dusata na nadarenite pejaci od mariovskoto podnebjje.

Tole Trajkov,koj podocna samiot ke se proglasi kako mariovski “ Pasa “ e roden vo mariovskoto selo Krusevica.Tole,uste kako nejakto dete so svojot tatko Trajko i cickoto Kule i drugi clenovi od negovoto semejstvo ke pocne da argatuva po civlicite na turskrite begovi,ne samo od Krusevica tuku po imotite i na begovite od selata na plodnata “Pelagonija”.Tole ke go navlece gnevot mosne mlad,osobeno protiv krusevskiot beg Adem,koj bezmilosno gi eksploatiral selanite.Nemozejki da go podnese eksploatiranjeto i ugnjetuvanjeto na selanite od strana na Turcite,Tole so svojot buntoven duh ke stane ajdutin i so svojata ajdutska druzina ke pocne da gi napajga imotite na begovite,a potoa da gi likvidira i samite begovi.Na sred selo go ubil Turcinot Akif,koj mosne cesto gi napagal selskrite devojki i nevesti od risjanskite semejstva.Vo mesnosta “Skala” vo zsaseda go nacekuva i go likvidira nasilnikot Rafit.Pri odmetnuvanjeto kako ajdutin Tole ke ja zapee ajdutskata pesna:

*Ne placi majko,ne zalaj mori,ne zalaj
Ne roni solzi krvavi,male krvavi,
Po tvoite beli obrazi,male obrazi,
Oti ke stanam ajdutin,male buntovnik
Turcin ne go jastam,male ne go jastvam*

*Turcin da mi se basari,male tambari
Na tatkovoto jagniste,male jagniste,
Na majcinoto katiste,male katiste,
Na sestrinata postela,mala postela...”*

Tole stanal strav i trepet za agite,osobeno pri sobiranje na danokot od mariovskite selani.So tekot na vremeto druzinata na Toleta ke se zgolemi i ke prerasne vo komitska ceta,koja isto taka ke se bori

protiv petvekovniot porobuvac. Taka na primer kon Tolevata druzina ke se prikлучi i edna pogolema grupa zatvorenici,koj uspevaat so pomos na Organiacijata da izbegaat od bitolskit zatvor. Dodeka da go najdat Toleta so svojata druzina vo mariovskite gori, izbeganite zatvorenici formirale ceta na celo so Kole Karandzulov. Vo cetata bile i Jovan Gjurov, Krsto Germov – Sakir, koj bil osuden na 101 godina zatvor i drugi. Bitolskiot valija uspratil silna potera da se fatat izbeganite zatvorenici. Pri toa poterata ke pocne da se rasprasuva po babite i drugoto selsko naselenie za izbeganite zatvorenici i nasokata po koja tie minale, pri sto i vo taa prilika so vzbuda narodniot pejac ke zapee:

*-Nesto ke ta prasam babo
Pravo da mi kazis...
Koi vojvodi bea babo
Kaj tebe na vecera,
Dali bese Tole Pasa, babo
Ili bese dedot Koljo?
A babata ke odgovori :
Dejgidi Turce, Turce more
Itro em budalo,
Ta neli me pitas Turce
Pravo ke ti kazam!
Ni vojvodi bea ago,
Ni komiti bea,
Tuku bea ago
Kutri zatvorenici!
Apcana dupnale ago
Oni ispadnale.
Vojvoda im bese Turce
Toj Koljo Karandzulov...”*

Zatvorenicite ke uspeat da se prikлучat kon cetata na Toleta a toa ni go kazuvaat i istoriskite podatoci. So svojata komitska ceta tole

najmnogu krstarel po malo Mariovo – Gradescnica,Staravina,Beovik,Besista,Punista,Vitolista i drugi sela od levata strana na rekata Crna.Toleva “ tvrdina” bilo seloto Gradescnica sto e i logicno bidejki ova selo e najblisku do vecnite gori na Kajmakcalan,Kravica,Kozjak i drugi dolz jugoslovensko – grckata stranica.Narodniot pejac ke ispee pesna za Toleta svrzana za seloto Gradescnica.Imeno pesnata ni ja ispea 85 godisnata domakinka od Gradescnica Neda Caceva,a taa glasi:

*-Bog da go bie toj Tole Pasa
Sto mi izleze mlad komita,
Da mi seta pusto Mariovo,
Ta da mi brka Turci poganci.
Koga vleguvase vo Gradescnica
Seto selo se tresese...”*

Tole Pasa ne retko pravese samovolni ispadi i prema mirnoto mariovsko naselenie,pri toa gi krsese zakonite na organizacijata.Poradi toa Okruznoto upravitelno telo na Organizacijata od Bitola ke mu nalozi na prilepskiot reonski vojvoda Petre Acev da zamine za Mariovo i da mu ukase na Toleta za nedozvolenite postapki prema nekoi Mariovci.Vojvodata Acev preku Krsto Germov – Sakir uspeva da se sostane so Toleta,da go zakolne i da go primi vo Organizacijata,no i da se obracunuva so spionite i predavnicite na osloboditelnoto delo na makedonskiot narod,pri toa e ispeana i pesnata:

*-Ajde pojavise dodo na pendzereto,
Da vidis sto petli peat,
Sto petli peat,sto kucinja laat,
Dali e kavga ili e selska svadba.
- Nitu e majko kavga nitu e selska svadba,
Tuku mi se Tolevi komiti
Ke mi odat vo selo Veprcani,*

*Selo Veprcani kaj "Studenica"
Tamu ke lovat turski spioni..."*

Tole pasa ja prifati ideologijata na Organizacijata i aktivno raboti za nejjino realiziranje i vo Mariovo. Za vreme Ilindenskoto vostanie Tole Pasa so svojata ceta, borba protiv Turcite ke vodi vo mariovskiot reon. Vo Mariovo, odnosno kaj seloto Caniste za vreme Ilindenskoto vostanie krvava borba so askerot ke vodi i cetata na Gjorce Petrov. Pod pritisok na mnogubrojnata Turska vojska cetite na Gjorce Petrov, Tole Pasa i neкои drugi vojvodi se primorani da se povlecat na planinata Kajmakcalan. Od Kostursko na Kajmakcalan so svojata ceta se povlekuva i Boris Sarafov so neкои drugi kosturski vojvodi isto taka poradi pritisokot na mnogubrojnata turska vojska, koja pocnala da gi pali selata i da vrsi i drugi nasilstva.

Na Kajmakcalan, kako clen na glavniot stab Boris Sarafov naredil da se rasturat cetite bidejki vostanieto propadnalo. Na ovaa odluka na Sarafov se sprotivstavile neкои od vojvodite i vostanicite. Pred vostanicite govori odrzale Sarafov i Gjorce Petrov, Pri toa vostanicite ja ispeale i potresnata pesna koja glasi:

*-Ajde vie agalari,
Agalari pasalari,
Kazete mu na sultanot
Neka kole neka bese
Makedonija neka se trese!
A pak vie Makedonci
Zapregnete maska sila
Makedonija za da bide,
Za da bide sto e bila.
Samoilov crven barjak
Neka se vie neka se nosi,
Mecot negov, pasi, agi,
Neka sece, neka kosi..."*

Bilo naredeno naredeno vostanците da se vrakaat po svoite domovi,a vojvodite i onie vostanци koi ne sakaat da se vratat da se vratat doma da zaminat za Bugarija za da se zasolnat od krvaviot pohod na askerot i turskata vojska.Tole ne sakase da ja ispolni naredbata i so svoite najverni drugari ostana vo Mariovo,da go deli zloto i dobroto so svojot narod.Gjorce Petrov od Toleta se razdeli vo seloto Gradescnici,pri sto po sleguvanјeto od planinata tole im naredi na Gradevcite Mitre Gulev i Todor Cacev,Gjroceta preoblecen vo Mariovska obleka da go odvedat vo Bitola.Po sugestija na Toleta,Gjorce ja ostrigol i Bradata za po patot da ne go prepoznaat Turcite.Gjorce so mariovskite pazardzii stignal vo Bitola,a potoa izvesno vreme se zadrzal vo Prilep,a potoa zaminal za Bugarija.Tole Pasa prodolzil da se bori protiv Turcite za da go urne petvekovното ropstvo nad svojot narod.Turskiot asker postojano mu stavase zasedi,koi Tole so svojata ceta mosne vesto gi izbegnuvase.No,bestrasniot Mariovski vojvoda sepak zagina vo neramnopravna borba so turskiot asker vo mesec oktomvri 1904 godina kaj mariovskoto selo Gudjakovo.Vo ovaa krvava borba izginaa i site 11 mina cetnici megu koi bese i sinot na Toleta , Veljan.Za da go uverat deka vojvodata Tole e ubien,turski oficeri,presečenata glava na Toleta mu ja odnele na valijata vo Bitola pri sto valijata naredil glavata pak da se vrati kaj Tolevoto telo.

Po junackoto zaginuvanje na Toleta,narodniot peјac od se srce ke zapee:

*-Zaleјte go braјka Toleta vojvodata
Tole vojvoda za narod zagina.
Zaleјte go braјka Toleta vojvodata,
Koj zagina za nasata sloboda.
Tole vojvodata za narod zagina,
Za narod zagina za Makedonija..."*

Teski se tie denovi za naselenieto od mariovskite sela,po vesta za zaginuvanjeto na vojvodata Toleta i negovite drugari od cetata.Na naselenieto bolka mu se vseli vo dusata za izginuvanjeto na svoite zastitnici na celo so bestrasniot mariovski vojvoda – Tole Pasa.Po zaginuvanjeto na Toleta i negovite komiti,Mariovci ke upatat povik do vojvodata Gjorgi Sugarev da im dojde so svojata ceta na pomos i da go spasi narodot od “ dusmanite – grckite Andari”.Toj go “slusa glasot na porobeniot narod i od demihisarskite planini ke trgne na pomos.No,vo seloto Paralovo “ spionite go predadoa,go sardisaa od site strani,mu gi pogubija site soborci i na krajot samiot si ja prolea krvta” za da ne padne ziv vo racete na neprijatelot.

ISLAMIZACIJATA NA OBLASTA

MEGLEN

Geografska polozba. – Meglenskata oblast geografski lezi juzno od tikveskata,od koja ja delat vododelnicite na Kozuf i Nidze Planina.Po golemina e slicna na Tikvesijata i nejinata površina iznesuva 1.036 km² odnosno 933 km².Ovaa oblast e dolga i se protégé vo pravcot severoistok – jugozapad vo dolzin od okolu 30 km ,a sirinata varira od 5 do 12 km.Meglen od site strani e zagrađen so Mariovsko – Meglenskite i planinata Pajak.Ima mediteranska klima,ta zatoa i vo regionot na povisokite sela uspeva smokvata.Kako sto veli J. Cvijik “ Meglen e makedonska Kalifornija,retko koja druga makedonska kotlina bila tesko dostapna,i dolgo vreme bila poznata samo po imeto.Plodnata Meglenska kotlina dava dve zetvi,no ponekogas koga plodororedot uspeva,dava i po tri zetvi godisno.Vo turskiot period bil poznat kako region na crveni piperki od koj se dobival kvaliteten piprer kojsto makedonskoto naselenie go noselo da se meli vo poznatite Vodenski vodenici.Pokraj mnogobrojnite zemjodelski kulturi,dolniot ili Pomackiot Meglen bil poznat i po proizvodstvo na bostan i grozje.

Naselenie. – Turcite osmanlii oblasta Meglen ja zateknaa so homogeno sloveno makedonsko naselenie, isto kako i Mariovska oblast. Vo gorni Meglen bile obrazuvani osum vlaski sela : N'te , Berisavci, Lugunci (Lunci) , Uma , Ljumnica, Kupa i Crna Reka. Najgolemo vlasko selo e N'te. Vlasite bile srodni so makedonskoto naselenie, no se pak go socuvale svojot jazik i etnicki karakteristiki. Nekoi istoricari smetaat deka toa se latinizirani Pecenezi, nekoi smetaat deka e toa latinizirano makedonsko naselenie.

Pokraj makedonskoto i vlaskoto naselenie posle izvršenata islamizacija, vo Meglen kon krajot na 18 vek se naseluvaa i turci Juruci. Imeno, Turcite Juruci so svoite stada ziveele na planinata Kajmakalan. Megutoa, otkako gi napadnala invazija na mravi, pretstavnici na Jurucite dosle kaj Dursan beg vo gradceto Sobotsko da mu baraat zemja da se naselat. “ Dajni edna peda zemja, begu, mravjite v planina ne izedoa “ mu rekle Jurucite. Togas begot Dursan gi prasal : kolku zemja barate bre da vi dadam? – dajte ni kolku edna bivolna koza “ mu rekle Jurucite. Begot se nasmeal i im rekol “ dadeno e “. Jurucite zaklale eden bivol a kozata ja isekle vo eden beskraen remen so koja zafatile polovina pole. No begot go dal zborot i taka se naselile Jurucite od Kajmakalan. Tie se naseleni vo : Cakonska ili Jurucka maala, Bidzova maala kako i Gorno i Dolno Tormanli.

Inaku, Makedoncite od Meglensko i pripagaat na istata etnicka grupa kako i Makedoncite vo Tikvesijata vo potesna rodovska smisla, ednite i drugite gi narecuvaat “ Pulivakovci”, kako najnova etnicka karakteristika, verojatno poradi toa sto naselenieto go upotrebuva zborot “Puli Vamu” namesto gledaj vamu.

Islamizacija. – Vo oblata Meglen, naselenieto e gusto naseleno. Vo celata oblast ima okolu 40 sela i edno pogolemo centralno mesto Sobotsko, vo koe od 1300 dusi, spored Cvijik dve tretini bile muslimani a ostanatite pravoslavni Sloveni, odnosno Makedonci.

Islamizacijata na makedonskoto naselenie kako metod na deslovenizacija i deetnalizacija, za razlika od mnogu drugi sosedni makedonski soobrakajnici (kako sto se okolu Mesta , Struma i Vardar) sto gi zafajka vo XVI vek , ovde vo Meglen, se slucuva mnogu pokasno zaradi zatvorenosta na oblata, nejzinata izoliranost, naogajki se postrana od glavnite stopanski patista i soobrakajnici. Dolgi godini, recisi do prvata polovina na XVIII vek oblata i negovoto naselenie ziveat miren spokoeno zivot, bez nekoji pogolemi etnicki promeni i posilni potresi.

Oblata Meglen pretstavuva edna od pogolemite sloveno-makedonski islamizirani grupi. Spored V. Kncov vo ova oblast ima 49 sela, od koi samo 13 naseleni vo pazuvite na planinite koi ostanale neislamizirani, odnosno hristijanski, 4 se so tursko jurucko naselenie, dodeka ostanatite se so islamizirano makedonsko naselenie, ili vo nekoji od niv ima i hristijani no vo pomal broj. Vo ova islamizirana grupa spaga i vlaskoto islamizirano selo N'te.

Za islamizacijata na Meglen se zacuvani posigurni spomeni megu naselenieto. Spored mesnoto predanie meglenskiot vladika se islamiziral so svoeto papstvo (naselenieto odnosno vernicite (naselenieto odnosno vernicite) na den Veligden. Spored Han toa se slucilo vo pocetokot na 18 vek. Spored zacuvanoto predanie, naselenieto bilo prinudeno da go prifatat islamot, bidejki crkvata bila zavitkana so slama i drva kako i turski asker gotov da ja zapali zaedno so vernicite dokolku odbijat da go prifatat islamot.

Islamizacijata na Meglenskite Makedonci tesno se povrzuva so ukinuvanje na Ohridskata slovenska crkva vo 1767 godina.

V. Kncov smeta deka islamizacijata nastanala okolu 1760 – 1770 godina. Toa Kncov go izvlekuva po begstvoto na grncarot Dore. Imeno, za da se spasi od islamizacijata Dore pobegnal i

se doselil vo Resen. Spored predaniето zacuvani vo Doreviot rod vo Resen, toa se slucilo na veligden, koga selanite bile v crkva a turcite go napadnale seloto. Toj den Dore ostanal doma da vnimava na peckata za pecenje na grncite odnosno sadovite od glina koi bile prodavani po pazarite za vreme na praznicite. Toj zaedno so sestra si pobegnal i dosol vo Resen kade sto go razvil grncarsvoto. Dore se ozenil vo Resen i dobil dva sina Naum i Jovan. Od Nauma se denesnite Dorevci, dodeka od Jovana Lapcevcii. I Naum ostavil dva sina, Trajce i Dore. Trajce umrel 85 – 90 godisna vozrast vo 1890 godina. Znaci bil roden okolu 1800 god. Tatko mu Naum ke e roden 1770 god. dodeka begstvoto na Dore se smeta okolu 1760 – 1770 god. dodeka begstvoto na Dore se smeta okolu 1760 – 1770 godina. Vsusnost togas nastanuva islamizacijata na oblasta Meglen.

Vladikata kojsto preinal na islam, vo crkvata im se obratil na vernicite so zborovite : “Nie ke si gi zadrzime i ponataka hristijanskite obicai. Toa go zapisale duri vo Evangelieto koe se cuva vo Vodenskata mitropolija. Ovoj nov muslimanski svestenik Turcite go premestile so sluzba vo Tesalija vo gradot Larisa. Po izvesno breme, nemu mu teknalo da se vrati vo hristijanskata religija. Koga razbrale Turcite deka nivniot muvtija saka da se vrati vo hristijanstvoto fantazirana masa Turci go kamenuvale kako kazna za vraykanje kon poranesnata religija. Bil pogreban nadvor od hristijanskite i muslimanskite grobista. Na nadgrobniot nisan napisale “Ne bizxim ne sizim, odnosno “ Ni vas ni nas”.

I posle islamizacijata Makedoncite od Meglen zboruvale na svojot makedonski jazik. “ Vo Bitola, Prilep, Tikves, Meglen, Voden i drugi mesta ziveat cisti Makedonci, a isto taka tamu i Turcite zboruvaat na makedonski jazik.

Otporot na makedonskoto naselenie da go prifati islamot, nesomneno bil golem. Za toa svedocat mnogubrojni predanija. Najdobar dokaz sekako e zitieto na Zlata Meglenska od seloto Slatino, koja i pokraj upornosta na Turcite so razni sredstva i metodi za da go prifati islamot i da se omazi za eden Turcin, taa odbila. Zatoa taa na zverski nacin e ubiena vo 1795 godina, no zatoa

pak narodot ja proglasi za svetec vo znak na nejinoto hrabro drzenje.

Vo edni istoriski izvori islamiziranite Makedonci od Meglen,kako i drugite islamizirani Makedonci vo Enidze Vardarsko,bile narecuвани od Turcite “ Citaci”.Ovoj etonim doaga od turskite zborovi CIT – plot i AK – bel. Imeno,Turcite gi terale islamiziranite da gi varosuvaat plotovite so bela boja,so cel koga ke mine turskiot asker da gi raspozna deka se muslimani i niv da ne im pravi pakost .

Po islamiziranjeto vo selata postojnite crkvi bile adaptirani vo dzamii.Vo novite islamski svetilista,neretko poranesnite popovi,preinaceni vo Ozi pocnale da ja propovedaat novata vera – islamot.Se razbira deka seto toa ne bilo ednostavno,pa doagalo do raspravii i krvni delikti.Sepak,istoriski e fakt deka doslo do pomasovna islamizacija na makedonskoto naselenie sto gi zafatila najbogatite polski sela.Togas islamot go prifatile 28 makedonski sela i vlaskoto selo Nate koe dotogas bilo sediste na Meglenskata eparhija,od kade sto vsusnost vladikata Ilarion,po primanjeto na islamot stanal muftija i bil ispraten vo larisa.

Kako dokaz deka e izvršena islamiazacija na Makedoncite vo Meglensko se i sozdadenite narodni pesni so ljubovna tematika :

*Sto ti,sto ti,sto ti,Ajse,glavata vrzana?
Glavata vrzana,Ajse,jod sto te zaboleda?
Neli ti me pitas mamo,pravo ke ti kazam,
Pravo ke ti kazam mamo,Jesin se jarmasa
Jesin se jarmasa mamo,dolo jod Pojjani.
Ako,jako,kajo,Jajse,ti ke nasedis.
Na saraj ke sedis,aje,jaltani k enosis
Jaltani ki nosis,Ajse,celi jud videlo
Ju plemna da sedij,nano sto Isen da bese
Zaltici da nosij,nano sto Jisen da bese
Jopinci da jodam,nano sto Jisen da bese.*

Nekoi karakteristiki za Makedonskite muslimani muslimani od Meglensko. – Bidejki islamizacijata vo Meglensko e od podocnezniot period,kaj mesnoto islamizirano makedonsko naselenie do najново vreme bilo socuvano soznaniето za okolnostite pod koi go prifatile islamot kako nova vera i se uste,iako dosega oslabeno se odrzuvale ili znaele rodninskite vrski so onie ednorodnici brajka koi ne go prifatile islamot.Mnozina od niv vo tajnost ostanale dvoverci i ljubomorno od majka na kerka i od tatko na sin gi predavale versikite relikvii,kako krstot,ikonite,starite crkovni knigi i dr.Po islamizacijata tie ziveele vo harmonija so hristijanite bidejki go znaele svoeto poteklo.

Po balkanskite vojni i posle okupacijata i na meglensko od strana na Grcite,Makedoncite hristijani i muslimani se nasle vo specifična sostojba,odnosno vo edna potcineta inferiorna sostojba.Voveduvanjeto na grckata administracija i na grckiot jazik vo administracijata i ucilistata,prosledeni so nasilstva i teski zloupotreba na vlasta,pretstavuvalo nov tezok nepodnosliv tovar za site Makedonci koi se najdoja pod vlasta na novite gospodari.Grckata drzava svesna deka vo novookupiranata od nea teritorija ne bilo grcko tuku makedonsko ili tursko,si postavila za cel prisilno da go izmeni etnickiot sostav po pat na progoni,iseluvanje ili asimilacija.Taka doslo do teski grabezi,progoni,razni pritisoci i teroristicki akcii.Site ovie merki pridonele za oddelni iseluvanja na Makedonskite muslimani vo Turcija,a del na makedonskite hristijani vo Makedonija pod Srbija ili vo Bugarija.Planiranata dolgorocna zadaca na grckata vlada za prisilna i po sekoja cena izmena na etnickiot sostav na naselenieto vo Egejska Makedonija,vklucuvajki go i Meglensko,bila nepredvideno zabrzana i ostvarena do maksimum vo vremenskiot period od 1923 – 1924 godina.

Migracioni dvizenja na Makedoncite muslimani od Egejskiot del na Makedonija. – Za islamiziranite Makedonci od Egejska Makedonija,najgolemata covecka drama za niv nastanuva so nasilnickoto nivno otkornuvanje od rodnite ognista i preseluvanje vo Turcija.Imeno,posle Grcko-Turskata vojna (1920 – 1922) koja

završuju so poraz na Grcite i pobeda na Mustafa Kemal Pasa, Turcija im stavi kraj na vojnite megu dve zemji i golemoprodaznite ambicij na grcite. Razgovorite za mir megu dve državi za resavanje na spornite prasanja se odvijale vo Lozana vo 1923 godina. Postignati dogovor vo Lozana ima posiroko megunarodno znacenje, a ne samo za dve zemji, a ne samo za dve zemji. So dogovorot pokraj drugite prasanja (teritorijalnite, zarobenicite, materijalnite steti i dr.) posebno mesto dobil problemot za statusot na nacionalnite malcinstva sto ziveele vo dve zemji. So dogovorot bil prifateno principot na zadolzitelno preseluvanje na celi grupi narodi, odnosno proteruvanje na site turski gragani od netursko potelko (spored crkovnata pripadnost) od strana na Turcija i so proteruvanje na site grcki gragani od negrcko poteklo, a koi imaat muslimanska crkovna pripadnost, da bidat proterani od Grcija vo Turcija.

Taka, sprotivno na svojata volja zaradi postignati dogovor megu Grcija i Turcija, za preseluvanje na naselenieto, ne po nacionalna tuku po verska osnova, napravena e najgolemata covecka tragedija vrz Makedoncite muslimani od Meglensko i drugite oblasti vo Egejska Makedonija. Vo stocni vagoni, pod zakani so puski i bajoneti se preseleni okolu 40.000 dusi Makedonci muslimani so majcin makedonski jazik, a koi sto Grcite gi smetale za "Turci" zaradi pripadnosta na islamskata vera.

Nasilno otselenite Makedonci muslimani vo svoite rodni mesta gi ostavile kujkite, imotite, dobitokot, a na nivno mesto vo nivnite kujki se doseleni hristijani so majcin turski jazik, koi zaradi verata bile identifikuvani kako "Grci". Taka so ovaa razmena na naselenie isklucivo bez verska, a ne na etnicka osnova, vo Meglenskite pomacki sela kako i vo selata so Makedonci muslimani vo vodensko, lerinsko, kostursko se naseleni stotina iljadi Karamanlii, Turci koi zboruvaat majcin turski jazik, no bea so hristijanska veroispovest sto ja primile od Vizantijskite koga turskoto pleme se kolonizira vo Maloaziskite stepi. Vsusnost, posle balkanskite vojni i podelbite na Makedonija, grckite okupatorski vlasti, mitropolit i agenti gi progonuvale Makedoncite muslimani ako ovie odbivale da

se deklariraat za Grci i gi prinuduvale so lagi,potplatuvanje na nivnite prvenci i so terror da se deklariraat za Turci,i se razbira kako taka izjasneti da gi iseluvaat vo Turcija a na nivno mesto da naselat drugo neslovensko naselenie,se so cel da ja izmenat etnickata polozba,odnosno etnickiot sostav na naselenieto vo Egejska Makedonija na steta na makedonskiot etnos.Na ovoj nacin e sprovedena grcizacija na Egejska Makedonija.Za grckite okupatorski vlasti podednakvi bile nepozelni i “opasni” i Makedoncite hristijani i makedoncite hristijani i Makedoncite muslimani.

Izgotvuvanjeto na Makedoncite muslimani od Meglen i drugite delovi vo Egejska Makedonija,bilo mnogu tragicno.Lugeto ne sakale da si odat.Togas poveke semejstva i rodnini se odeluvale,brat od brat se odeluvale,od tatko,od sestra,od svoite rodnini i prijатели,bidejki edni uspeale da ostanat prikazuvajki se kako hristijani i preminuvajki vo hristijanstvoto,dodeka drugite bile prinudeni da se iselat kako “Turci” zaradi pripadnosta kon islamot,taka bile identifikuvani od Grckite vlasti so razni teroristicki akcii gi izgonile od rodnite ognista.

Pri moite terenski ispituvanja vo Turcija,imav moznost da razgovaram so iselenite Makedonci muslimani od Meglen,koi pretežno se naseleni vo evropskiot del na turcija,vo Trakija.

KOLONIZACIJATA NA MARIOVSKATA OKOLIJA MEGU DVETE SVETSKI VOJNI

Za celo vreme na postoenjeto na stara Jugoslavija,srpskata burz vo Vardarskiot del na Makedonija pocna

da sproveduva edna neprirodna kolonizacija,cija glavna cel bese denacionalizacija i asimilacija na makedonskiot narod.Taa cel trebase da se ostvari preku naseluvanje vo Makedonija semejstva od drugite kraevi na Jugoslavija ,a prvenstveno na cetnici i dobrovolci i drugi “ sigurni za rezimot elementi “,pa zaedno so drzavnite organi,preku prosvetata i preku site drugi formi na rabota da se realizira zamislenata cel.

Kolonizacijata na Vardarska Makedonija zapocna vednas posle zaklucuvanjeto na Bukureskiot dogovor (1913) koga ovoj del na Makedonija go dobi Kralstvoto Srbija.Megutoa pravata kolonizacija,vo klasicna smisla na zborot,kako potrebna politicka merka i sredstvo na golemosrpskiot-monarhisticki rezim,pocna posle prvata svetska vojna.

Vo ova a politika na kolonizacija ne bese isklucena nitu Mariovska okolija so centar vo Bitola.Mariovska okolija od 1919 do 1941 godina zaedno so Bitolska,Prilepska i Krusevska okolija vleguva vo Bitolskiot okrug.

Kolonizacijata vo Mariovska okolija pocna od 1920 godina.Taka vo periodot od 1920 do 1941 godina na teritorijata na Mariovska okolija bea sozdadeni 12 kolonii na starosedelskoto makedonsko naselenie vo veke postojanite naseleni mesta so 100 familii.Kolonizacijata gi opfati obete strani obete strani na rekata Crna,kade bea naseluvani plodnite povrsvini.

Po sostav sekako deka najmnogubrojni bile obicnite kolonisti,pa dobrovolcite,cetnicite,ostanatite i avtokolonistite.

Vo pogled na nacionalnata pripadnost potekloto na kolonistite bese heterogeno.Najmnogubrojni bile Srbite i Hrvatite.Srbite doagale od Jugoistocna Srbija (pirotski kraj) i od okolinata na Kraguevac,a Hrvatite od Dalmacija i od ostrovite (Korcula).

Odnosot megu makedonskoto naselenie i dojdenite kolonisti vo site kraevi bile prikrieni ili otvoreno neprijatelski.Na kolonistite nasekade se gledase kako na ovlasteni uzorptori na zemjata.Se favoriziraat kolonistickite semejstva od strana na vlasta,a

zapostavuvanje na mesnoto makedonsko naselenie,a so toa se sozdalo uste pogolem jaz megu niv.Vo sudirite megu kolonistite i makedonskoto naselenie,kolonistite igraat uloga na zandarski edinici.Za sudirot pisuvase i vesnikot “ Politika” , istaknuvajki go uspehot na kolonsitite vo odbivanjeto na komitite.Taka pisuva: “ I koga eden den ke uspee ... cela Juzna Srbija da se kolonizira ... togas na bugarskata komitska akcija konecno ke i dojde kraj. “

Makedonskiot narod i svesniot del od kolonistite sprotivno na tendenciite na vlastodrcite,imaa dovolno megu sebe razbiranje,korektna koegzistencija,pa duri i pobliski vrski so zaemno stapuvanje vo brak. “Makar sto toa bea dva sveta,veli Vasilije Trbik mestanite i ovie doselenicite od Dalmacija naskoro pocnaa da se oroduvaat,pa nesamo sto mesnite selani zemaa devojki od svojeite novi sogragani,tuku neкои odea i vo dalmacija,od kade sto bea ovie doselenici”.

Vakvi primeri na oroduvanje imase poveke vo Mariovskata okoliija,kade sto mesnoto naselenie se mazea za kolonisti.

Mesnoto naselenie mu davase otpor na koloniziranjeto,kako direktno taka i preku svojeite opstini i pratenici.Otpor protiv kolonizacijata organizirase isto taka i VMRO (obedineta) preku vesnikot “ Makedonsko delo “,kako i preku letoci.

Edinstveno KPJ imase pravilen stav sprema kolonizacijata za seto vreme na postoenjeto na stara Jugoslavija.Partijata ne dozvoluvase da se razgori sovinizmot megu mesnoto naselenie i kolonistite,posocuvajki go glavniot vinovnik za site nepravdi vo liceto na imperijalistickite i sovinistickite krugovi sto dejstvuvaat i vnatre vo zemjata i nadvor od nea.

So okupacijata na Makedonija vo 1941 godina,bugarskite vlasti donesoaa Naredba,so koja najgolem broj kolonisti megu dvete svetski vojni bea proterani.Bea ostaveni samo neкои kolonisti sto bea dojdene od Istocna Srbija,koi bea tretirani kako Bugari.Vo Mariovskata okoliija i po vojната ostanaa nekolku

familii od Pirotskiot kraj (vo selata Germijan i Ribarci) kade i denes se uste ziveat.

Nepravdite napraveni na makedonskiot narod so kolonizacijata i agrarnata reforma vo stara Jugoslavija, Narodnata vlada na DFJ gi ispravi vednas po zavrshuvanjeto na Vtorata svetska Vojna.

Denes se poznacenite baranja za preispituvanje na zakonot za kolonistite e svesno ili nesvesno baranje za rehabilitacija na edna burzoarska politika koja svoevremeno predizvika ogromen revolt kaj Makedoncite. Sobranieto na SR Srbija bara od Sobranieto na SFRJ da se donese zakon za ostetuvanje na kolonistite i deka nivnoto baranje se odnesuva samo za Kosovo. Takvite baranja na SR Srbija se neosnovani i neprifatlivi. Vo april ovaa godina (1990) Sobranieto na SFRJ go odbi donesuvanjeto na Zakonot za ostetuvanje na kolonistite.

Vo celina gledano ne moze da stane zbor za neкои pozitivnosti od kolonizacijata, no objektivno i kriticki cenejki neкои nejjzini rezlutati osobeno na ekonomskoto pole preku licniot primer, umeenje i povisoka kultura na neкои kolonisti, pozitivno vlijaa na pozaostanatoto makedonsko naselenie, glavno vo zemjodelstvoto, i vo neкои pozitivni naviki na sekojdnevniot zivot.

Zemjata vo Makedonija se obrabotuvase na najprimitiven nacin – uste se orase so drveno ralo i drugi primitivni alati, bez naucna selekcija na seme, dobitok, zivina i dr. No so doaganjeto na kolonistite se doslo do primena na pousovseni alatki i masini za obrabotuvanje na zemjata (zelezniot plug, zelezna brana i kultivatori) , podobri vidovi dobitok, podobro seme i sadnici. Kolonistite gi doneso a i prvite “ amerikanski lozja vo Mariovskata okolija, podignaa ugledni ovosni nasadi sto vlijaa pozitivno kaj mesnoto naselenie. Osnoven raboten dobitok pri obrabotkata na zemjata bile volovite, a pomalku bivolite i kravite, a kolonistite i so konji.

I na razvojot na socijalno – ekonomskite priliki i potrebi na domasното naselenie , kolonsitite vrsele pozitivno vlijanie, a

narocno onie od naprednite kraevi gradele posolidni i pohigienski kujki nasproti kujkata od makedonskiot selanec,najcesto pokriena so slama,a gradena so “ bozje “ i plitari,vo koi obicno zivveele luge zaedno so dobitokot.Skoro sekogas bea niski so po edna vrata i po dve-tri mali prozorcinja (dzamcinja).Kolonistite nesamo sto gradea novi higijenski kujki,tuku imaa i sovremena pokuknina,pa duri i “klaviri vo svoite domakinstva.”

Edno od centralnite mesta vo narodnata kultura na Mariovskata kultura sekako mu pripaga na daleku poznatite narodni nosii,vezovi i drugi vidovi racna tekstilna ornamentika.Vo mnostvoto vezovi i narodni nosii,vo Bitolskiot kraj vidljivo se izdiferencira i mariovskata nosija.

So doaganjeto na kolonistite i so mesanjeto na mesnoto naselenie nastana edno sarenilo vo nosijata azsto tie doagajki od razlicni sredini (mesta) imaa i razlicna nosija.Kolonistite dojdene od Dalmacija se razlikuvaa po svojata nosija od onie koi bile dojdene od Srbija.

Glavni karakteristiki na oblekata na kolonistite,dojdene od Srbija bila:opinci,pantaloni,bric,tkaeni klaseni,kosula uzvrat,eleci so gajtan,volnen dzaket i sajkaca.

No kolonistite vo tekot na vremeto vo najgolemi slucai ja prifatija oblekata na mesnoto naselenie i se akomodira na makedonskiot prostor.

Mariovo od sekogas projavuvalo poseben afinitet kon neguvanjeto na folklornoto bogatstvo i folklornite tradicii koi se zacuvaa do nasi dni.Narodnata kultura i folklorot na Mariovo gi karakterizira golemo bogatstvo na pesnopoijnata,obicajmata i orovodnata tradicija.Narodnite veselbi za vreme na panagjurite,bozicknite i veligdenskrite praznici traele po tri dena,a naselenieto se zabavuvale igrajki na golemite ora prateni so dve ili tri gajdi,peejki pesni.Sekako deka na ovie veselbi im se pridruzivale i kolonistite i tie igrajki ramo do ramo so mestanite i peejki pesni i na makedonski i na srpski jazik.

Kolonistite gi koristele zaednicki crkvite so mesnoto naselenie pri cekanjeto na slavi,se kanelo bez razlika na pripadnosta.

Zaedno so megusebnoto sekoj narod se stremi kon zacuvuvanje i razvivanje na svojata kultura i kulturni tradicii.Kolonistite napustajki go svoeto staro mesto,naogaat nova teritorija kade sto zaedno so sebe gi nosat svoite obicai i tradicii.No tie naogajki se vo edna nova sredina,kade sto mnozinstvoto go socinuvaat mestanite – starosedelcite tie sakale ili nesakale morale na nekoj nacin da gi menuvaat svoite tradicii i da se prilagoduvaat odnosno da gi primat od mesnoto naselenie.Toa osobeno doagalo do izraz pri svadbarskite obicai – posebno pri mesovitite svadbi – kade se primenuvaat zaednicki adeti (obicai) so mali isklucoci od obete stani (na primer za cesnosta na nevestata).

Preku koloniziranite cinovnici sto ja pretstavuvaat vlasta vo Makedonija se sproveduvase vlasta vo Makedonija se sproveduvase politikata na denacionalizacija na makedonskiot narod.Vlasta trebase da sledi mesnoto naselenie da go upotrebuva sprskiot jazik.

Megutoa i pokraj seto toa makedonskiot jazik oстана sredstvo za megusebna komunikacija.

Makedonskiot jazik stanuvase majcin jazik,najprvo kaj mesovitite brakovi (posle osloboduvanjeto) ,a posle i kaj drugite,zasto ostanale neznacitelno malku.Ostanatite kolonisti se akumuliraa na makedonskiot prostor,so eden zbor se makedoniziraa.Samo po neкои od ostanatite kolonisti si go zadrzale prezimeto koe go izrazuva svoeto srpsko poteklo.

TRADICIONALNOTO VOSPITUVANJE NA DECATA VO MORIOVO

Za imeto. – Moriovo e imeto sto se upotrebuva vo sluzbenata administracija,dodeka vo delata na Stale Popov,kako i vo neкои drugi statii za Moriovo,a isto taka i vo govorot na Moriovcite se

upotrebuva imeto Mariovo.Imeto Mariovo po mislenjeto na neкои bilo opravdano,bidejki toa doagalo do Marija koja nekogas vladeela vo ovaa oblast.

Polozba. – Toa e edna ritcesta visoramnina niz koja so eden del od svojot tek minuva Crna Reka,niz prilicno dlaboka klisura.Na jug se prostira do planinata Nidze,na zapad do selecka planina,na istok do Tikves,odnosno do rekata Blascica,a na sever do Dren Planina.Selata spored blizinata komuniciraat so tri grada : Bitola,Prilep i Kavadarci.Najodaleceni od trite grada,sto bi se reklo vo centarot vo Moriovo,se selata Vitoliste,Polciste i Besiste.

Karakteristiki. – Edna od najvaznite karakteristiki e golemata oddalecenost od gradskite naselbi i slabata komunikacija so istite.Bas poradi toa,vlijanija od bilo koj vid mozelo da ima.

Vo site sela ziveat isklucivo Makedonci.Nema doselenici od drugi kraista,nitu pak neкои narodnosti.

Toa e pretežno stocarko-zemjodelsko podracje,a denes zemjodelieto zamruva,a se razviva sumarstvoto i rudarstvoto.

Toa e pretežno stocarsko – zemjodelsko podracje,a denes zemjodelieto zamruva,a se razviva sumarstvoto i rudarstvoto.

Glavni zaednicki karakteristiki na Moriovcite od dvaeset i seste sela,kolku sto se vbrojuvaat vo Moriovo,se : govorot,oblekata i obicaite. Podrobno za trite karakteristiki na Moriovcite moze da se najde vo delata na Stale Popov : “Krpen zivot” , “Opasna pecalba “ , “ Tole pasa “ , “Kales Angja “ i “Mariovski Panagjuri “ .Toa se beltristicki dela,no ona sto vo niv e izneseno za ovoj kraj e realna slika za minatoto na ovoj kraj.

Mozebi ova podracje bi bilo interesno ne samo za geografijata ami i za etnografijata kako i za etnopsihologijata.

Bremenost. – Za vreme na bremenosta nema skoro niakvi promeni vo nacinot na ziveenjeto i rabotata nema skoro nikakvi promeni vo nacinot na ziveenjeto i rabotata kaj bremenata zena.Jade se sto jadela i pred toa,dokolku ne odbiva samata.Postoi uveruvanje deka na bremena zena mora da i se dade da kasne od

ona sto ke vidi drugi da jadat.Toa se pravi zasto vo sprotivno ke dojdelo do abortus.

Gi raboti skoro site raboti sto gi rabotela i pred toa,zavisno od sezonskite uslovi i od uslovite vo familijata.Edinstveno bremenata zena se posteduva od krevanje na teski predmeti,a vo drugoto “ nevestata treba da e prva”.

Nekoi narocni ogranicuvanja nema,samo sto ne smee da odi kaj mrtovec,da pali sveka ili da odi na grob i toa,za da ne bilo deteto zolto.

Vo slucaj koga na nekoja zena prethodno rodenite deca i umirale,za vreme na bremenosta,t.e. pri krajot na bremenosta,se pravi slednata ceremonija.Se zamoluva nekoja parjaksana zena,t.e. zena koja go pominala klimakteriumot a e i vdovica,da zeme od tri vodenici brasno i toa bez da ja znaat vodenicarite.Od toa brasno da mese kolak golem kolku za da ja faka bremenaa zena da se provni niz nego.Nokta okolu 12 casot, (“gluva dop”), bremenata zena i parjaksanata zena odat na rekata na nekoj sredorek kade sto bremenata zena ke bide oblecena samo vo nekoja iznosena obleka,a v race ke nosi druga obleka.Toa e taka zatoa sto bremenata zena ke se “provne” niz kolakot gola a posle toa ja oblekuva oblekata sto ja nosela v race,dodeka ona obleka vo koja e oblecena pred toa ja ostava tamu,a isto taka tamu ostanuva i kolakot.Koga ke si odat doma voopsto nisto ne zboruvaat po patot i ne se obziraat (ne se zavrtuvaat) nazad.

Isto taka pred poroduvanjeto se prigotvuva obrac od zezezo niz koj ke se “provne “ maleckoto odma pri raganjeto .Obracot se pravi od zezeza koi se zemene od tri vigni (kovacnici) bez pazarenje (nepazareno zezezo) t.e. kolku sto ke pobaraat pari tolku im se dava kako na onie kovaci od koj sto e kupeno zezezoto,taka i na onoj koj sto ke go pravi obracot.

Vo vakvite slucaj t.e. koga na nekoja zena i umiraat decata,naredното novorođeno dete se “frla” na ulica ili na pat i koj sto prv ke go vidi maleckoto,toj ke mu bide nunko.

Poroduvanje. – Poroduvanjeto se vrsi vo prostorii vo koi lugeto poretko navratuvaat,kako sto se vizbi i zemnici kako i vo delot na kujkata kade sto lezat dobitcite.

Za poroduvanjeto skoro sekogas se vika postara zena od seloto na koja “ i e poznata” taa rabota.Obicno vo sekoe selo ima po nekolku zeni koi se vikaat na poveke mesta vo vakvi slucai a se nareceni “ babi “.Ponekogas poroduvanjeto se vrsi samo vo prisustvo na svekrvata,a pocesto vo prisustvo na dvete.

Papocnata vrvca se prekinuva so dva kamenja koi prethodno se izmivaat.So kamenja se prekinuva,zasto se smeta deka takvoto prekinuvanje e najhigiensko.Ne e redok slucaj papocnata vrvca da se presekuva so srp.Po prekinuvanjeto na papocnata vrvca istata se podvrzuva so “ nadavok” , t.e. so nekolku vlakna od covecka kosa.

Otkako ke se uredi rabotata so papocnata vrvca,novorodenceto se posipuva so pepel za da se vpijat naslagite od necistotija,a glavata mu se “ izgmecuva “ za da se odstranat deformaciite od poroduvanjeto i se stegnuv so samija.Posle toa se zavitkuva vo nekoja krpa i se ostava taka dvaesettina minuti.Za toa vreme se stopluva voda za kapenje.Vodata treba da bide mlaka,a se proba so raka (dlankata).Se izmiva vo vodata i toa vo drveno korito,taka sto prvo da mu se izmiva glavata,pa grbot,a posle se legnuva na grb za da mu se izmie prednata strana.Po završenoto kapenje se vadi od koritoto i toa taka sto so dvete race se fajka za glavata.Ednata raka pritiska na celoto a drugata strana na tilot,se zamavnuva kon oginot so nozete a pri toa se ispusta glas so sobrani usni kako za baknuvanje (voobicaeno se belezi so “ Cmok”).Taka se faka novorodenceto koga se vadi od koritoto za da ne mu se izdolzuva glavata a vratot da ne mu ostanel kus t.e. so tezinata na teloto vratot se izdolzuval.Taka zemeno novorodenceto,otkako ke se zamavne opisaniot nacin se stave vo cisti peleni prethodno prigotveni i se poviva.So isklucok na najdolnata pelena koja e debelo platno,drugite se volneni.Se zavitkuva celoto telo na rodenceto taka sto i racete mu se zavitkani vo pelenite od kako prethodno se

pribrani kon teloto. Pri povivanjeto se vnmava nozete dobro da bidat ispruzeni. Glavata mu se podbraduva so crna samija koja dolu e opfatena od pelenite. Novorodenceto se podbraduva zadolzitelno so crna samija za rodilkata da ne ja krenat “ navii “ (toa e izgleda posle porogajna psihoza). Vo slucaite koga rodilkata nastraduva od “navii” se vrzuva so alov (portokalov) konec za veruskite za da i pominelo.

Taka iskapeno i povieno novorodenceto lezi okolu eden cas a potoa pak se raspoviva i se kapi vo solena voda. Posle toa nekoj go posoluvaa so sol po celoto telo, nekoj ne, a potoa se poviva. Vo solena voda se kape novorodenceto za da ne se potparuvalo. Taka ako nekoe dete dobiva ranicki vo prevojte se misli deka ne bila dovolno solena vodata koga se kapelo vo opisaniot slucaj.

Povieno posle kapenjeto vo solenata voda ke lezi okol dva casa, a potoa pak se kapi no ovoj pat vo cista voda so sapun . Od kako ke se iskapi vo cistata voda so sapun se poviva i se ostava da odmara (spie) Ako slucajno po ova kapenje ne zaspie znaci deka novorodenceto go boli srce ili nesto drugo. Za da pomogne vo toj slucaj, se zema malecko lazice i eden strak borina. Borinata se zapaluva, a laziceto se drze nad plamenot za da se iscadi. Vo taka iscadenoto lazice se namolzuvaa mleko od majkata i mu se tura vo ustata na novorodenceto. Se veruva deka , koga majkata ne ja boli srce i polovina po raganjeto, srce ke go boli deteto.

Ako se sluci novorodenceto da javi pena na ustata se misli deka mu e ladno, pa se natoplava kraj oginot.

Posle poroduvanjeto t.e. posle paganjeto na postilkata rodilkata se stava da lezi na slama vrz koja ima samo nekoe postilace. Rodilkata se stave da lezi na slama za da bilo maleckoto “ senlija” (dobro gradeno). Taka lezi dve nojki.

Po raganjeto na rodilkata i se dava da se napie caj, a pokasno i se dava i leb, a moze i sirenje. Vo ovoj pogled nema nekoj strogi ogranicuvanja i postepenost od lesna kon poteska hrana. Davanjeto na jadenje po poroduvanjeto zavisi od prilikite i od apetitot na rodilkata. Pocnuva da jade se osven ovie jadenja sto ne

smee da gi upotrebuva dodeka e leunka.Na leunkite,kako sto ke bide pokasno receno ne im se dozvoluva da jadat luk,riba i kokoskino meso.

Nekoi obicai sto se odnesuvaat na rodilkata vo narednite denovi i nedeli po raganjeto. – Za nesto veke e receno e sega ke prodolzime so obicaite sto pocnuvaat uste odma po raganjeto.Taka koga ke se stavi rodilkata da lezi na slamata,do nea se stave sutar (skrseno grne ili stomna) vo koj ima katran od borova smola,a vo nego sekoja vecer se pusta zar vo koj se zacaduva,a rodilkata se potcaduva sekoja vecer se dodeka e leunka (sest nedeli).Isto taka do postelata na leunkata se stavaat i vrzani grebni za domasno vlacenje na volna koi stojat dodeka trae leunstvoto.

Otkako ke se uljudi deteto vo prvot den se pravi molitva.Toa e mala molitva,za razlika od golemata molitva so koja sto leunstvoto zavrsva.Za molitvata babata zema edno krondire (zemjen sad vo vid na stomna) vo koe ima voda,a na ustinkata (otvorot) ima staveno bosilok i odi kaj popot.Popot go zema krondireto od babata ,ja tura vodata vo misure (posatka),go stava krstot vo vodata,naronuva od bosilokot i pocnuva da pee.Po završenata ceremonija,vodata pak se tura vo krondireto i se donesuva doma.Od taa voda rodilkata si gi natopuva gradite ,a potoa sekoe utro,do seste nedeli,od taa voda se tura po malku vo vodata koga se kapi deteto.

Na tretiot den utroto od kako ke se izmie maleckoto ke ja skornat i rodilkata.Ke se iskape i ke se presoblece.Potoa ke se sobere slamata na koja sto lezela rodilkata i ke se narede vo pet kupcinja podednakvo oddaleceni vo centarot kade sto se staval stol na koj sto sednuva rodilkata drzejki go deteto vo racete a do nea ima staveo masa.Taa e nametnata so guna,a na glavata i se stave bule na koe ima tureno sol.Buleto e meseno uste na denot na raganjeto koe bilo potrebno i za prvoto podojuvanje za koe ke se kaze posle koga ke se zboruva za ishrana na deteto.Majkata sednata e taka sto so liceto da bide zavrtena kon izgrebot na Sonceto.Kupcinjata so slama ke gi

zapalat,a majkata vo toa vreme mu dava na maleckoto da cica.Gorenjeto na slamata se primenuvalo kako zastita od bolesti kako za maleckoto taka i za majkata.

Potoa majkata stanuva nosejki go maleckoto i masata i izleguva nadvor.Na vratata ima staveno sekira i lejgen za voda,a koga majkata izleguva niz vratata babata veli : “Preku secivo pomina ne se presence,fat i za rodovito drvo i ke pogledne vo Sonceto,a potoa se vrajka doma kade sto legnuva vo cista postela.

Do seste nedeli rodilkata se vika leunka i za toa vreme taa ne jade na “saniata” (sofrata) zaedno so ostanatite clenovi na familijata,ami sama.Navecer stom zajde sonceto ne bi trebalo da izleguva nadvor,a ako sepak ima potreba da izleze togas ja pridrzuva nekoj clen od familijata,ili ako toa ne e mozno,ja zema so sebe masata i se nametnuva so guna,a do deteto ostava metla za da ne bilo doenceto samo.Vo vremeto koga zaoga Sonceto leunkata mora da sedi do deteto i toa bilo da e doma ili v pole na rabota.Posle zaoganje na Sonceto pak moze da prodolzi da raboti.Toa se pravelo da ne i “zagjalo” (prekratuvalo) mlekoto.

Dodeka e leunka moze da raboti se so isklucok na tkaenjeto i vlacanjeto koi ne smee da gi raboti.No,prvorotkata za adet skoro site raboti gi zarabotuva.Taka ke pojde nekade kade sto snovaat,da zasnova,kade sto tkaat da zatkae ,i sl.

Sto se odnesuva za ishranata receno e deka jade se so isklucok na luk,riba i kokoskino meso.Ovie ogranicuvanja se postuvaat za da ne dojdela do padavica (epilepsija) kako kaj doenceto taka i kaj majkata.

Vo odnos na higienata karakteristikno e toa sto za seste nedeli t.e. dodeka e leunka se kape i preoblekuva tri ili pet pati,samo taka sto vo toj den koga se kape ne se preoblekuva,a mi se preoblekuva duri drugiot den.

Dodeka e leunka ne smee da spie zaedno so mazot,ami oddeleno samo so doenceto,a polovi odnosi se dozvoleni po seste nedeli i toa otkako ke si naprave rodilkata molitva.

Kako sto se gleda skoro site ogranicuvanja ili obredi se pravat zaradi zastita od bolesti.Za taa cel t.e. za pretpazuvanje od bolesti se prave i slednoto.Uste vo prvite denovi po raganjeto se zemaat zarje (neizgasnet jaglen) i se tolcat zaedno so luk i toa so tilieto od teslata vo bakarna tepsija.Od smesata sto se dobiva se stave vo belo krpce i se vrzuva za desnata pletenka na rodilkata i na povojot na doenceto.

Leunstvoto trae do navrsuvanjeto na sest nedeli po raganjeto,a toa se prekratuva so pravenjeto na golema molitva.Ako vednas t.e. vo pocetokot na sedmata nedela ne se napravi molitva,togas leunstvoto se smeta deka se uste trae tka da toa moze da trae duri i do devet nedeli.

Na denot na golemata molitva utroto se doturuva vodata od doenceto.Potoa se poviva vo novi peleni,a starite gi stavaat na zeleno drvo.Leunkata isto taka se preoblekuva vo novi alista.Doenceto go zema babata,a majkata odi po nea odi po nea do crkvata.Tamu doenceto go zema majkata i zastanuva pred vratata.Izleguva popot i go stave petravilot na glavata i pocnuva da pee.Potoa doenceto go zema popot,go vnesuva vo crkvata i go doblizuva do ikonite da gi baknuva.Ako e masko doenceto se vnesuva i vo oltarot,a ako e devojce ne se vnesuva.Potoa popot go ostava doenceto na "prestolot" od kade si go zema majkata.Koga ke si trgnat od crkvata ne si odat pravo doma,ami prvo odat vo druga kujka i toa kaj mazova rodnina ili ako mazot nema tuka rodnini,kaj nekoi prijateli,no se bira nepovtorena kujka t.e. vo taa kujka da nema preomazeno ili preozeneto.Koga ke dojdad vo nepovtorenata kujka,na vratata gi precekuva domakinkata koja pretura niz povojot na deteto tri pati voda i brasno.Koga ke vlezat vnatre vo kujkata,doenceto go ostavaat da lezi,a tie rucaat.Posle rucekot si trgnuvaat za doma,a domakinkata na deteto mu dava para,leb i kromid.Seto toa se pravi za da imala majkata mleko.

Po vrakanjeto vo svojot dom majkata gi zema sadevite za voda i odi po voda od cesmata,go raspoviva doenceto i go poviva vo starite peleni.

Potoa majkata gi isperuva postelninite vo koi lezela kako leunka. Vecerta si ja oblekuva istata kosula vo koja se porodila i za prv pat po raganjeto legnuva so mazot.

NEKOI OBREDI VO KOI MAJKATA E “SPOREDNA” A DOENCETO E VO “ PRV PLAN”

Prvo podojuvanje (zadojuvanje). – Posle tretoto kapenje po raganjeto za koe sto bese porano receno doenceto se ostava da odmara, a pocnuva da se priprema za zadojuvanje na novorodenceto. Prvoto podojuvanje se vrsi osum do 10 casa po raganjeto i toa prvoto podojuvanje ne go vrsi majkata, ami druga zena – zadojnica. Za zadojnica se bara zdrava, ubava i “itra” zena koja sto se razbira ima doence. Ako novorodenceto e devojce se bara za zadojnica zena koja ima zensko doence, a moze da bide zadojnica i zena koja ima masko doence samo ako postojat rodbinski vrski so taa familija. Toa se primenuva zasto doencinjata posle zadojuvanjeto se smetaat kako brat i sestra. Postoi opasnost koga ke porasnat da se zemat, sto ne smee da bide.

Ako doenceto e masko zadolzitелno se bara zena koja ima masko doence. Samo vo slucaite koga ne moze da se najde takva cena, za zadojnica se vika i zena koja ima zensko doence. Masko ne trebalo da se zadojuva od zena koja doi devojce zasto maskoto ke go straelo noke.

Pri zadojuvanjeto osven zadojnicata se vikaat i nekolku zeni od najbliskite rodnini. Na zadojuvanjeto mozat da odat samo zeni koj imaat rodено i mali deca do pet godini, a drugi lica ne smeat da odat.

Za zadojuvanjeto se priprema sledново. Se mesat pogaci, se vari grav, se priprema kafe i rakija. Prisutnite ne sedat na sofrа, ami se postila “ nazemi” (na podot) roguzina na koja se postila pokrov (domasna debela tkaenina od kozina) , nad pokrovot se postila cerga, po sredinata na cergata se postila cedilo, a na stranite se stavaat pernici ili svitkani roguzini za sedenje . Pokanetite zeni nosat pogaci. Za rucekot gi raskrsuvaat pogacite i si

davaat parcinja pogaca edna na druga pri sto velat : “Neka mu e nazdravje na “Purdeto”. Ako e masko ili na “duda” ako e zensko.Potoa se raskrsnuva pogacata na domakinite koja sto e stavena cediloto uste pri postilanjeto i od nea im se dava na prisutnite po edno parce se tura i grav i pocnuvaat da jadat i toa makajki.Lazici za srkanje na se davaat za da ne lazelo prisutnite po edno parce se tura i grav i pocnuvaat da jadat i toa makajki.Lazici za srkanje na se davaat za da ne lazelo deteto.Po rucekot novorodenceto go zema edno masko dete od prisutnite na kogo sto dvata roditeli mu se zivi i go podava na zadojnicata.Zadojnicata go zema novorodenceto i go stava prvo na desnata grada (pred da i se dade novorodenceto na zadojnicata se stava do majcinata grada bez da mu se dade da cica.Toa se pravelo za deteto da ja rizalo majka si).Dodeka novorodenceto cica pri zadojnicata mu se redat razni predmeti so koi se pozeluva deteto da imalo soodvetni osobini : zvonec-ubavo da pee,mitla-da mete,srp-da znee,cesel i ogledalo – da e cisto,perduv od kokoska – za da e lesno vo rabotata da ne e tromavo,vreteno – da prede,corap- da plete,rakav – da veze,kniga i moliv – dobro da uce,kese (portmone) – da e parajlija (bogato) ,a na maskoto mu se stava racica – da e orac,tesla-da e majstor.Nekoi raboti se stavaat za pretpazuvanje od bolesti taka na primer se stave lejka za da ne go fakale “ drobni “ (bolest pri koja zdivot na deteto ke mu mirisa,a izmetot ke ima zelena boja i ke e vo vid na jatki) isto taka mu se stava i lepeska za da ne gi seknuvale (luge koga ke go gledaat moze da go “sekнат “ pa deteto ke se razbolelo) .Od kako ke se stavi da cica i na levata grada,istoto dete sto i go dade na zadojnicata go zema novorodenceto i go trkalka po trpezata i toa prvo nagore ,(kon celoto na “trpezata”), nadolu i pak nagore.Na trpezata kade sto se trkalka maleckoto ima rastureno seker i troski od leb.Sekerot se stava za da bide deteto blago t.e. da ne e nervozno,a lebot za da e sito.Od onie troski sto ke se zalepat na pelenite se zaranuva novorodenceto i toa tie troski mu gi stave vo ustata zena koja mnogu jade i koja e debela.Potoa ke i se dade na majkata koja veke ke pocne da go doi.

Treta vecer. – Do tretata vecer novorodenceto lezi zaedno so majkata “nazemi “ ,a tretata vecer se stave vo korito i do seste nedeli noke lezi vo korito.Prvo vo koritoto se stava srebrena para,potoa se postila maska kosula od debelo platno,a vrz kosulata vo koritoto se stave deteto otkako prethodno ke mu oblecat platneno kosulce.Se sobiraat site predmeti sto mu se stavaat pri zadojuvanjeto i pak se redat vrz doenceto.Potoa petmina go nisaat po tri pati pri sto mu pozeluvaat dobri osobini:da e rabotno,da e cisto i.t.n. Potoa go povivaat sosem kosulce,a pred toa se povivase samo so peleni.Pri toa desnata raka mu se ostava slobodna za da se branelo od “ narencicite “ koi ke dojdele taa nok okolu dvaeset koi ke dojdele taa nok okolu dvaeset i cetiri casot i ke ja odredat idninata na novorodenceto.Postoi i edna legenda koja se prikazuva vo ovoj kraj.”Bil eden ergen momok vo nekoja familija.Tie dobile narencicite da ne spie i da slusa sto ke mu odredat na novorodenceto.Pokraj drugoto sto rekle narencicite,tretata narencica rekla deka,koga ke porasnelo devojceto ke se omazelo za momokot.koga go cul toa momokot se navredil,go zel novorodenceto i go isfrlil nadvor niz pendzereto.Arno ama pri paganjeto devojceto se zakacilo so povojoj za kol i ostanalo zivo.Odilo vreme i navistina momokot se ozenil so toa devojce”.

Krstenje.- Novorodenceto se krsteva vo tretata nedela,a se ostava za vo petata samo ako togas nema pop ili ako domakinot ne e pripremen so darovi.

Krstevanjeto se vrsi vo nedelen den,a pripremite pocnuvaat uste vo petokot.Taka vo petokot se mesat pogaci ,a babata odi da gi kani nunkoto i popot za krstevanjeto so tie pogaci.Vo sabota se mesat pogaci za krstevanjeto sto ke bide utroto vo nedelata.Vo nedelata utroto ako ne se posti edno masko od kujkata odi kaj ovcite i zema bravce ili sileze da zakolat za meso,ako e posno prethodno se kupuvaat ribi i grav.Od kako ke izgree Sonceto se zaleva voda za da go iskapat doenceto.Go kapat i go povivaat vo novite peleni.Potoa go zema babata,go stave na bela maska kosula napravena od debelo

platno i go nosi na crkvata, a so nea odi i malecko devojce (od 5 – 10 godini) koe nosi gjumce so topla voda.

Nunkoto od svojot dom pravo odi vo crkvata nosejki i toj gjumce so topla voda. Koga ke dojdav vo crkvata zastanuvaaat pred vratata i babata mu go predava maleckoto na nunkoto koj go prifaka na ispruzenite vodoravno napred race vo koi drzi po edna zapalena svejka. Popot izleguva od crkvata so knjigata vo race, pocnuva da pee, a potoa go prasuva nunkoto za ime. Nunkoto go kazuva imeto a potoa povtoruva ona sto zboruva popot. Posle toa vleguvaat vo crkvata, nunkoto go ostava na podot a babata go raspoviva maleckoto. Potoa go zema popot i go iskapuva vo narocnoto kazance za krstevanje na deca. Vo kazanceto e turena vodata sto ja donesuva babata i nunkoto, a uste vo vodata popot tura i mir (narocna maslovidna tecnost). Po kapenijeto go zema nunkoto, a tie alistenca sto gi nosea od doma ke mu gi odnesat v race. Po oblekuvanijeto i povivanijeto na glavata na maleckoto mu vrzuvaaat kaisce so paricka (tursko grosce ili stara para) i crno zuzle. Zuzleto e nekakva tvorevina od bumbarite cii sto larvi se razvivaat vo nekoji drva.

Po zavrshuvanjeto na opisanite ceremonii vo crkvata si trgnuvaat za doma. Maleckoto go nosi nunkoto, a po patot do doma ne zboruva nisto so nikogo. Koga ke stignat doma, nunkoto go ostava maleckoto vo jaslite i ode gorni kraj vo delot na kujkata kade sto sedat lugeto. Gi pozdravuva prisutnite so “ dobro utro” dodavajki : “da e ziv noviot covek i da e cestito novoto ime”. Potoa prisutnite go prasuvaat za imeto, a otkako ke go kaze imeto nunkoto sednuva . Togas rodilkata dojduva do nunkoto, mu baknuva raka i mu stava prsten na desnata raka. Otkako go pocestuvaaat so kafe nunkoto si odi doma.

Koga ke dojde vreme za rucek svekorot zema edno sise so rakija i odi da go “zeme” nunkoto za rucek. Navamu po patot idat zaedno svekorot i nunkoto, a pogacata na nunkoto ja nosi svekorot, dodeka nunkata ide po niv i nose tepsija na glavata vo koja ima meso ili maznik, ako se mrsi, a riba ako se posti.

Koga ke stignat doma pak pozdravuaat cestitajki go noviot covek i novoto ime i sednuvaat na trpezata kade sto ima i drugi gosti koi domakinite si gi pokanile. Obicno se kanat najbliznite rodnini.

Poseduvaat malku gostite piejki rakija, a potoa se nosi za rucek. Pred da pocnat da rucaat se donesuva pogacata na nunkoto i se stava na trpezata za da stavat na nea prisutnite pari. Koga gi stavaat parite velat: "od mene malku od gospod mnogu". Tie pari se za maleckoto. Po rucekot se donesuvaat darovite za nunkoto i nunkata im se davaat prvo nim a potoa i na ostanatite gosti im se dava po neкое darce.

Potoa site si odat, a pri samoto zaminuvanje go daruvaat maleckoto so pari. Nunkoto i nunkata si odat posledni a pak do doma go dopraka svekorot na rodilkata nosejki ja torbata so pogaca. Sega vo torbata na nunkoto stavaat pogaca domakinite, zasto na nunkoto pogacata ja raskrsija za rucek od kako gi zedoa parite sto gi frlaa gostite pred samoto jadenje.

Ishrana. – Kako sto e spomnato porano prvo go podojuva druga zena a ne majkata. Prvoto podojuvanje se vrsi osum do deset casa po poroduvanjeto zavisno od toa vo koe vreme na denonokieto e rodeno maleckoto, zasto kako sto e receno prvoto podojuvanje se vrsi so izvesni ceremonii koi se pravat vo denot.

Posle prvoto podojuvanje od druga zena pocnuva da go doi majkata se do navrsuvanjeto na dve i pol godini, ako e devojce, a tri godini, ako e masko. Devojinjata se dojat dve i pol godini zasto necinelo tie da cicaat tri veligdenski posti.

Vo slucajot koga majkata ima dovolno mleko za da go doi maleckoto nema nikakvi problem okolu ishranata. Vo odnos na doenjeto nema nikakov red. Mu se dava da cica spored potrebite na maleckoto. Stom zapacuva mu se dava da cica, pa duri i vo slucaite koga toa place od drugi pricini.

Se dodeka se doi deteto,mu se dava da cica bez nekoj određen red kako sto e receno i bez postepeno namaluvanje na brojot na podojuvanjata.

Vo toj pogled ima izvesni ogranicuvanja koi se javuvaat od objektivni pricini i toa koga veke deteto e prilicno vozrasno,a majkata odi na polski raboti.Vo tie slucaj obicno maleckoto se podojuva na utro,na rucek i navecer.Ova ne e pravilo,zasto vo poveke slucaj decata se nosat i po polskata rabota.

Kakos to nema nekoj red vo doenjeto isto taka nema nekoja sistemnost vo odnos na prihranuvanjeto na doenceto ,pa nitu pokasno na maloto dete.Pocnuva da se prihranuva posle petiot mesec,odnosno veke koga pokazuva interes kon ona sto jadat vozrasnite,obicno mu se dava leb i sirenje.No, ima deca koi sto do odbivanjeto ne se prihranuvaat so nisto.Posto pri doenjeto nema nikakov red i namaluvanje na brojot na podojuvanjata,samoto odbivanje na doenceto e naglo i prilicno tesko.Glavno sredstvo za odbivanje e straot.

Na denot na odbivanjeto majkata uste rano mu mesi bule na deteto,mu vari jajca.Koga ke se razbudi maleckoto go zema majkata mu obesuva na vratot torbence koe e praveno narocno za taa prilijka i go podojuva za posleden pat.Potoa go zema buleto,go udara deteto po tilot i veli: “Koga ke si go vidis tilot togas cicka da pobaras”. Potoa go stave buleto i jajceto bo torbeto kako i para) da jadis,a cicka poveke da ne baras oti ja izede meckata” i pokazuva na kozata od ez koja vo toj moment ja zakacuva za gusaletto.Potoa mu se zema torbeto na maleckoto,se istura ona sto bilo vnatre i se gleda po sto prvo ke posegne deteto.Ako posegne po parata ke bilo bogato,a ako posegnelo po jajceto ke bilo bogato,a ako posegnelo po jajceto ke bilo siromasno.

Od toj den dotogasното doence ostanuva bez majcinoto mleko i pri sekoj obid da bara cicka se zaplasuva so ezovata koza so koja duri i se podbucnuva za da prestane da se odblizuva do majcinite gradi.Vo prvite denovi se zalazuva so slatkisi,a potoa

pocnuva da se hrani so se ona sto jadat vozrasnite kako i za vreme na prihranuvanjeto ako takvo imalo.

Vo odnos na ishranata tesko pominuvaat onie majki koi nemaat dovolno mleko da go dojat maleckoto.Vo takvite slucai koga bilo mozno se koristelo kozjo i kravjo mleko,no vo poveke slucai uste od prvite denovi po raganjeto nedostigot od mleko se zamenual so kasicka napravena od pccenicno brasno,voda i seker.Takva e ishranata na vakvite doencinja se dodeka ne pocnat da jadat ona sto jadat vozrasnite.Kasicka mu se pravi obicno nautro i navecer vo slucaite koga mlekoto od majkata e nedovolno,a ako toa e sosem malku ili voopsto go nema,kasickata se pravi pocesto.

Izgleda deka najmnogu smrtni slucai ima od ovie decinja,zasto ne samo sto se pravi samo ednolicnata kasicka bez site potrebni hranlivi materii,ami i higienata pri prigotvuvanjeto na kasickata e na nisko nivo taka sto postojat odlicni uslovi za razlicni zaboluvanja.

Posle odbivanjeto vo ishranata na deteto glavno mesto zavzemaat kompirite,lejkata a isto taka i orizot.Cesto mu se pravat i pitulici so luk.Vo prvite denovi kako sto e receno mu se davaat bomboni i leblebija,a od ovosje mu se davaat kostenje,a ako ima i jabolka.

Karakteristicno za ishranata na malite deca po odbivanjeto e toa sto najmnogu mu se dava leb kako sto jadat vozrasnite,uste vo najranite godini decata se naviknuvaat da si jadat po malku od ona drugoto sto se dava za lebot da im stigne da se najadat.Taka ako im se dade se lebot i sirenje decata stalno se napomenuvaat da si kasnuvaat po malku sirence,a ako im se dade da jadat na koja mandzicka pak se nastojuva da si srkaat po malku da ne ja polnat lazicata,ili ako makaat po malku da si makaat.

Koga go spomnavme makanjeato ne e loso da se naglasi i toa narocno vo poranesnite vremenja skoro site jadenja se makale so prsti, t.e. so zalazi vo pristite.Se srkalo obicno so drveni lazici.Viljuskata pocnuva da se upotrebuva vo ponovo vreme,a mozebi zatoa poveketo jadenje se makale.Seto toa spontano go

primale i decata. Za upotrebata na nozot kako pomosno sredstvo pri jadenjeto ne moze da stane zbor vo smisla na civiliziran nacin na upotreba. Se upotrebuvaat malecki nozinja so skrencinja koi obicno se vrzani so sizdzir. Sekoj vozrasen clen i pogolemko dete si ima noze vrzani so sindzirce koe go upotrebuva za secenje na lebot. Takov e slucajot izgleda zatoa sto poveke pati clenovite od familijata rabotat oddelno kade i nesto drugo. Toa vazi i za decata zasto uste od osumgodisna vozrast pocnuvaat da pomagaat vo cuvanjeto na stokata i nekoja druga rabota.

Vo poveketo familii decata jadat oddelno od ostanatite familii decata jadat oddelno od ostanatite clenovi. Taka za malite deca se pravi narocno malecko sanice (sofrice) i na nego jadat decata se do navrsuvanjeto desetata ili edinaesetata godina, a potoa jadat zaedno so drugite clenovi. I vo slucajot koga decata jadat na ista sanija (sofa) so vosrasnite, jadenjeto im se tura vo zasebno misure. Toa znaci deka site vozrasti jadat zaedno, ako gi ima poveke sto e pocest slucaj jadat od drug misur. Spomnuvam pocesto ima poveke deca vo edna familija, zasto brajkata ziveat zaedno do stari godini (ova narocno porano).

Nekoi aktivni intervencii za pravilno drzenje pri jadenjeto ne se primenuvaat osven sto se nastojuva lazicata da se drzi vo desnata raka. Pri pienjeto na voda se naviknuvaat decata da go pocituvaat praviloto “ star po star” sto znaci prvo treba da se napie postariot pa potoa pomladite kako sto se po vozrast. Za hranlivite produkti koi se upotrebuvaat po nesto veke e receno, a receno e i toa deka ona sto jadat vozrasnite toa im se dava na decata uste od malecki, sto znaci deka ne se pripremaat nekoi jadenja narocno za decata. Kako sto e receno se jade mnogu leb. Za sekojdnevna ishrana se upotrebuva leb od pccenicno i ‘rzano brasno, a za svecenosti ili drugi priliki se mesat pogaci ili zelnici samo od pccenicno brasno, a za malite deca pocesto se mesat bulinja samo do pccenicno brasno, narocno po odbivanjeto.

So lebot kako suva hrana najmnogu se upotrebuva sirenjeto. Toa mozebi doaga ottamu sto povejketo domakinstva

stokata ja cuvaat po kolibi,a preku letoto rabotat vo pole kade sto i lezat taka sto taa im e najpogodna hrana.Koga spomnuvam pogodna mislam i na toa sto poveketo domakinstva imaat sirenje kako svoje proizvodstvo,a ne stanuva zbor za kupuvanje.

Isto taka vo ishranata mnogu se upotrebuva i slaninata,pa bilo da e na koliba ili doma.Ednostavno slaninata,ke se naseci vo takvata i ke se isprzi.Narocno preku zimata toa e redovno jadenje i samo odvreme navreme se svaruva nekoe varivo ili se “primesuva” nesto (zelencuk ili sl.).Izmena vo toj pogled ima vo postite koga pak se jade samo leb i piperki ,a ima pocesto variva otkolkuvo mrsnicite.Toa narocno vazi za bozikni i veligidenski posti.Vo ovie posti na decata im se dava samo leb i piper,a variva dobivaat koga i vozrasnite.

Osven slaninata,drugo meso retko se upotrebuva i toa samo za neкои praznici koga se kolat kokoski ili ovcu.

Mleko vo sekojdnevnata ishrana ne se upotrebuva,zasto ovcite se grupirani od poveke domakinstva i ne se molzat doma,taka sto mleko se zema po dva-tri pati vo godinata i se pravi sirenje.Vo toj pogled isklucok pravat stocarite koi se razbira sekoj den upotrebuvaat mleko,no sepak decata vo tie familii ne upotrebuvaat redovno mleko,zasto kako sto e spomnato ovcite se molzat v pole i tamu se pravi sirenje.

Za varivo najmnogu se upotrebuva gravot i lejkata a poretko se pravat jadenja i od kompir.Orizot se zamenuva so takanarecen bongur koj se dobiva od pcenicata na toj nacin sto pcenicata dobro ke se isusi a potoa se mele na “racnik”.Spomnat e zelnikot vo koj se stave zelje od scavej ,a vo ranata prolet i od koprivi.Zelje se prigtovuva i zasebno kako jadenje.

Od zelencukot vo ishranata najmnogu se upotrebuva piperkata i toa tursija i susena,domatite,lukot i kromidot koi voglavno se jadat sirovi .I zelkata prilicno se upotrebuva i toa vo zimata – rasol.

Ovosjeto ne se upotrebuva sistemno ami kako – koga i koj ima.Se koristat plodovite od divite ovoski i toa vo letno vreme,a za

zimata se susat slivi (sitni,divi) i krusi (sitni,divi) ,a vo slama se ostavaat lesnici (divi jabolknici).Lesnicite se kolku orev jabolcesti plodovi i kiseli po vkus od koi “otrpnuvaat “ zabite (za ova ima i pogovorka : malite gi jadat lesnicite a na starite im trpnat zabite so znaci deka malite ke gi storat greskite a starite se sramat).Od suvite slivi se vari kompot,narocno vo postite,a suvite krusi taka gi jadat decata.

Slatkite vo ishranata vooopsto ne se upotrebuvaat,ne zemajki gi vo predvid raznite vidovi na bomboni koi im se davaat na decata po odbivanjeto.

Karakteristicno e i toa sto se upotrebuva za jadenje varena pčenica a ne retko i pčenka.

Kapenje. – Do sest meseci, deteto, se kape sekoj den nautro. Za prvite tri kapenja vo prviot den koga maleckoto se raga veke e receno. Narednite kapenja se isti kako tretiot pat koga novorodenceto se kape vo topla voda se sapun. Tuka ima eden red pri mienjeto na teloto kako prvo mu se tura voda na grbot, a potoa se mie. Toa se pravelo za maleckoto da sirelo vo grbot t.e. da ima silno razvieni plejki.

Po sestiot mesec do navrsuvanjeto na edna godina se kape ednas nedelno, a potoa na dve nedeli ednas.

Majkata go kape deteto do navrsuvanjeto na sestata godina. Posle sestata-sedmata godina nema redovno kapenje, ami samo majkata mu ja mie glavata i toa neredovno. Maskite deca preku letoto se kapat po virovite vo rekite ,a preku zimata skoro i ne se kapat.

Zenskite deca poredovno se mijat glava a do pubertetskata vozrast preku zimata kapenjeto e isto kako i kaj maskite, dodeka ona sto vazi za maskite deca preku letoto, za zenskite deca ne vazi , t.e. tie ne se kapat po rekite.

Vo pogolemata vozrast decata pocnuvaat da se naviknuvaat redovno da si gi mijat racete pred jadenje i po jadenje da si gi mijat racete pred jadenje i po jadenje. Karakteristicno e vo ovoj

kraj,sto vozrasnite,a pogotovo stom ima i gostin vo kujkata obavezno pred jadenje i po jadenje si gi mijat racete.Ovaa navika se prenesuva i kaj decata poveke spontano otkolku so narocna zaangazsiranost od vozrasnite.Vozrasnite narocno pocnuvaat da insistiraat na toa kaga veke i decata pocnuvaat da jadat na ista sofrata so vosrasnite.

Sprema kazuvanjata,za ova korisna navika,moze da se zakluci deka mienjeto na racete vo opisanite slucaj ne se pravelo od denesnitate pravila na higienata,ami od stravopocitanie kon lebot.Pred jadenje racete treba da se izmijat zasto covekot pokraj toa sto fakal razni necisti predmeti,se cesal po kozata,a isto taka mozno e da gi fakal i polovite organi,a so takvi race “ greovno e da se faka lebot.Od istite pricini racete se mijat i po jadenje se mijat i po jadenje i po jadenje t.e. posle jadenjeto od lebot ostanuvaat ostatoci po racete,a potoa so takvite race covekot ke se cesa,a sto e najvazno mozebi ke se fajka za polovite organi sto ne smee da bide.

Porano e receno deka preku zimata decata i ne se kapat kako i vozrasnite.Preku zimata kapenjeto e retko i toa se pravi obicno pred povaznite religiozni praznici,kako sto se Sv. Jovan i Veligden.Na tie praznici i maskite i zenskite odat v crkva,a ne smeat da pojdat neiskapeni i nepromeneti,ta zatoa pred tie praznici onie koi ke odat v crkva obavezno se kapat.

Oblekuvanje. - Do tretiot den novorodenceto e povieno samo vo peleni,a potoa mu se oblekuva kosulce i elece.Samo najdolnata pelena t.e. koja ke lezi neposredno na teloto e od debelo platno,a ostanatite peleni se volneni,doma istkaeni za vreme na bremenosta.Od kako maleckoto ke se zavitka vo pelenite toa se naviknuva so volneno jaze koe e nareceno povoj.So povojot maleckoto se obviktuva i stegnuva po dolzinata na celoto telo.Povojot gi pridruzuva pelenite,zasto tie ne se zapetluvaat so nisto drugo,a drugata zadaca na stegnatiot povoj e “ da go drzi pravo teloto na maleckoto za da ne se iskrivat nozete”. Postoi veruvanje deka onie deca kaj koi se javuvaat deformacii vo razvivanjeto na koskite,nastanuvaat poradi nepravilno povivanje t.e. povojot bil

malku ili premnogu stegnat, a ne poradi avitaminoza kako sto tvrdi medicinata.

Za da go povie maleckoto, majkata sednuva na patosot, gi ispruzuva nozete i nan iv najprvo go namestuva povejot, potoa najgornata pelena pa potoa drugite, a vrz niv go stave maleckoto i toa so glavata kon stapalata na majcinite noze, pa go zavitkuva. Koga e vejke povieno, majkata pravi “vozdušen” krst so rakata nad samototo dete, go fajka i optegnuva za nose maleckoto pri sto taa pravi “cmok” so usnite i go fajka od nozete.

Vo tekot na denonokieto maleckoto se prepoviva cetiri pati i toa nautro koga i ke i ke go kape, napladne, navecer i okolu polnok (ako place).

Do tretata nedela zadolžitelno se zavitkani i racete vo pelenite. Od tretata do sestata nedela povremeno racinjata mu se osloboduvaat od pelenite, a posle sestata nedela racinjata ke mu se oslobodat od pelenite i nema da mu se povivaat.

Ona sto go rekovme za zavitkuvanjeto na racinjata vazi za poveketo familii vo ovoj kraj koi toa go pravat za maleckoto podobro da spielo i da ne se draskalo po liceto. No ima i familii koi voopsto ne mu gi zavitkuvaat racete za da ne bilo deteto “pipavo” (slaba spretnost na racete i pristite).

Do sestiot mesec maleckoto se poviva i denje i nojke, a posle sestiot mesec do godinata se poviva samo nojke, a potoa voopsto ne se poviva.

Do cetvrtata godina i maskite i zenskite deca nosat ista obleka: dolga aba (volnena potkosula), platneno kosulce i kurce (volneno fustance) site dolgi do kolena, a za obuvki volnени corapi i opinci od svinska ili govedska koza. Na glavata nosat samii.

Posle petтата – sestata godina oblekata se razlikuva za maski od onaa za devojcinjata. I ponatamu se nosat abi, no dodeka kaj devojcinjata ostanuva dolga do kolena, kaj maskite taa e kratka do pojas. Isto taka i ponatamu se nosat platnени kosuli, no vejke so razlicen kroj za maskite i zenskite i sto e pozabežitelno, zenskite kosuli se vezeni so raznobojni volnени konci. Kurceto veke ne se nosi i

e zameneto so “sagija” ,a kaj maskite so kurdija (elek).Maskite pocnuvaat da nosat gaki,a zenskite gusale (narocno samivce pod gusata do pojasot).Maskite poveke ne dozvoluvaat da bidat podbraduvani so samii kako devojcinjata,ami pocnuvaat da nosat kapi.Ist e slucajot i so corapite koj i ponatamu i za dvata pola ostanuvaat dolgi do pod kolena,no se razlikuvaat po pletkata.Narocno se razlikuvaat corapite sto se nosat po praznicite i toa najgolema razlika ima vo bojata na corapite.Dodeka maskite nosat beli volneni corapi,a obratno t.e. maskite alovi a zenskite beli corapi nikogas ne nosat.

Sega (po pettata godina) garderobata se zbogatuva i so gunce kako za maskite taka i za zenskite,samo sto tie se razlekuvaat.Mozno e vozrasnite zeni nekogas da nosat i maska guna,a maskite nikogas ne nosat zenska guna.Bidejki maskite deca pocnuvaat da odat i pri stokata,a so toa se izlozeni na dozd i stud,nivnata garderoba se zbogatuva uste i so sakmice (slicno e na pelerina),koe moze da bide volneno ili kozinavo,a podobro e kozinavo.Zenskite pocnuvaat da nosat i futi a kosulite kako sto spomenavme veke se vezat so narocen vez i toa najprvo “maskoto petle” a potoa i drugi vezovi.Maskite deca koga veke podrastuvaat pocnuvaat da nosat i kemer kako i podsveski.Isto taka vo praznicite koga vremeto e toplo pocnuvaat da nosat “fustani “ (toa se nekakvi zdojnista).

Ako se sluci nekoe dete i po određenoto vreme da nosi obleka od sprotivniot pol ili da ja zadrzi detskata obleka sleduvaat razlicni ismejivanja od sredinata.Taka na primer ako nekoe masko dete nosi del od zenskata obleka mu vikaat “masko rale kamare”.Isto taka se slucajuva ako deteto si igra so deca od sprotivniot pol,ili si igra so igracki so koi si igraat decata od sprotivniot pol.

Vazno e da se kaze toa deca osven samiite i kapite drugata obleka ja izrabotuvale doma zenite pa bilo toa da e volnena ili pamucna obleka.Treba da se dodade i toa deca obuvki na decata kako i na vozrasnite im se kupovalo samo za Veligden i tie se cuvale za poveke godini da se nosat na praznicite.

Postilka. – Do tretata vecer po raganjeto na maleckoto leze do majkata kako sto e porano receno na slam.Posle tretata vecer do seste nedeli ,maleckoto noke leze do koritoto vo koe se kape.Vo koritceto maleckoto bilo zastiteno od potisnuvanje od majkata,a ramnata podloga na koritceto ovozmozuva deteto da bide pravo (da ne e grbavo).Posle sestata nedela maleckoto se zema vo zaednickata postela nojke,a preku denot toa se stave vo lulka.

Lulkata e napravena od volnena tkaenina koja na kraistata ima jazinja so koj se vrzuva kako bi visele,a so toa e ovozmozeno nisanje na maleckoto.Za vrzvanje na lulkata cesto se prave taka narecena magarica.Magaricata se pravi od drvo so cetiri potpiraci dve i dve zaedno povrzani odozgora so pojako drvo koe moze da ja krepilulkata so tezinata na deteto.Magaricata e pogodna kako za doma taka i za v pole na rabota.Vo lulkata deteto se ostava za da moze polesno da se nisa a pri toa majkata da raboti nekoja zenska rabota kako sto e pletenjeto i slicno.Na sredinata na lulkata ima vrzano edno jaze koesto zatrebuva se vrzuva za stapaloto na majkata i na toj nacin so malo dvizenje na nogata se nisa i lulkata bez da se prekinuva pletenjeto ili slicno .Za v pole,prema kazuvanjeto na zenite od ovoj kraj lulkata bila pogodna i za da se namali opasnosta od raznite zivotinki koi ako maleckoto e “na zemi”,mnogu povejke bi go napagale, kako sto se mravkite i slicno,a ponekogas i zmii.Vo lulkata maleckoto se ostava se dodeka ne stane tolku prgavo za da moze da ispadne od nea.

Kako sto e receno posle sestata nedela maleckoto spie vo istata postela vo kojasto spijat ostanatite deca,ako gi ima,kako roditelite.Zaednickata postela se состои od ruguzina (spletena od rzanje),postelena na gola zemja,a vrz nea se postila pokrov-postilac.Site legnuvaat na takvata postela a se zavivaat so zaednicki pokrivic.Site legnuvaat na takvata postela a se zavivaat so zaednicki pokrivic – pokrov.Vo zadenickata postela deteto obicno spie do pubertetskata vozrast.

Za uspivanjeto na deteto kako sto e receno se koristi i nisanjeto, a ponekogas i mu se pee: “Ela sone zemi kute, zanesi go vo koci kaj gucinja da mi spie kako kjute da se goi kako guce”.

Vo slucaite koga deteto ne saka da spie, a majkata nastojuva na toa, narocno nokno vreme, decata se zaplasuvaat. Mnogu cesto decata se zaplasuvaat i so odredeni luge koi se poznati kako zbiraci na deca koi decata “ gi sobiraat vo golemi vrejki i gi varat sapun”. Taka na primer vo s. Vitoliste poznati luge od koi decata se plasat se: Sojata i Vrcata a vo Polciste Dedot Dano.

Naviknuvanje za vrsenje nuzda. – Kaj poveketo familii nema nekoe aktivno naviknuvanje za vrsenje na nuzda, ami decata spontano, od kako ke podrastat ke pocnat da se kontroliraat vo toj pogled.

Receno e porano deka do pettata godina ni maskite ni zenskite deca ne nosat gaki ta spored toa majkata ne e taka zaaktivirana kako koga bi nosele gaki. Receno e isto taka , deka do godinata deteto se poviva nokea toa e za da ne ja izvalkaat postelata.

Nekoi familii od sestiot mesec pocnuvaat da go stavaat deteto na nozete i go nudat da se nuzda i spustajki zvuci koi se karakteristicni za napivanjeto pri vrsenjeto na nuzda.

Mnogu tesko si pominuvaat decata enureticari. Tie se zastrasuvani na razlicni nacini, a cesto se tepani i prinuduvani da jadat neobicni raboti. Karakteristicen nacin a cesto se tepani i prinuduvani da jadat neobicni raboti. Karakteristicen nacin na zaplasuvanje e onoj koga na deteto enureticar, na glavata mu se stave tenekija, a pod nego megu nozete, mu se podmetnuva zapalena metla pri sto mu se vika deka ke mu gi izgorat sramnite delovi.

Na takvite deca im se dava da jadat gol polzav, ili gi teraat da lizat sol koja e turena na postelata kade sto e izvrsheno uriniranje.

Nesto vo vrska so motorniot razvitok. – Vo vrska so motorniot razvitok karakteristicni se nekoi raboti. Motorniot razvitok

se potmaga na razlicni nacini.Postoi verovanje deka devojceto ne smee da sedi do navrsuvanjeta na devettiot mesec i zatoa devojcinjata do toa vreme voopsto ne se stavaat da sedat,a kaj decata toa ogranicuvanje ne postoi i zatoa pred devettiot mesec se stave da sedi,prvo so potpiranje a potoa i samo koga mozi.

Poznato e deka decata pred da proodat prvo se vlecat i lazat.Vo vrska so toa vo ovoj kraj cesto na decata im se zabranuva vlecenjeta i lazenjeta mislejki deka so toa ke se pomogne deteto porano da proodi.

Stom deteto ke pocne samo da stoi pridruzvajki se za nekoj predmet,se pravi stojalka vo koja deteto se propusta i vo nea ostanuva i po nekolku casovi narocno koga majkata e zafatena so rabota.Stoalkata se pravi so drvo.Napravena e od dve siroki stici i nekolku zdruzeni zaedno,taka sto dolu ima patos izdupcen za da istekuva mockata koga deteto so stoenje da se pridruzuva na nea , a tretoto kolce e napred povrzano so oskata vo vid na piramida.Vo prvo vreme deteto se drzi za kolickata,a vozrasnite ja dvizat,za posle i samo da pocne da ja dvizi.

Za da pocne samo da stoe deteto cesto se prinuduva taka sto mu se namaluva prikrepuvanjeta li pri toa mu se veli : “sambor,sambor,sambor” ili pak ili pak : “ ajde da stois boce”.Za da gi napravi prvite cekori se laze sorazni za nego interesni predmeti.

Nekoi narocni sistematski vezbanja za da se ovozmozi podobro fizicko razvivanje ne se primenuvaat.Edinstveno vo toj pogled se igrate koisto decata gi igraat a vo prvo vreme cesto im pomagaat vozrasnite i toa kako potstrekaci i kako organizatori na igri.Toa se razbira roditelite go pravat vo pomalata vozrast dodeka pokasno igraat sami decata a i samite gi organiziraat igrate vo sto pomalite se ucat od pogolemite deca.Za raznite igri i igracki ke zboruvame vo prodolznie.

Igri i igracki. – Vo najranata vozrast kako kaj site deca se javuva spontanata igra.Kako sredstvo za ova igra osven delovite na svoeto telo se koristat i razni traskalca koi,posto ne mozi da gi drzi

deteto dobro vo svoite race,mu se vrzuvaat za “ magaricata ” da bidat na dofat na racete na deteto.

Za traskalca obicno se koristat kukickite od polzavi kako i drugi predmeti.Taka za ova cel se koristat mali lejcinja (crpcinja) na koj sto se redat pari.Osven traskalcata za igranje pocnuvaat da se koristat i razni drugi predmeti i toa za igranje pocnuvaat da se koristat i razni drugi predmeti i toa za igranje pocnuvaat da se koristat i razni drugi predmeti i toa narocno pokasno.Taka na primer na deteto mu se dava ogledalo ili nekoj drug predmet.Isto taka kako materijal za igranje se koristat kamcinja,pesok,kal,parcinja od geramidi,parcinja od stalko,parcinja od porcelain raznobojni krcpinja,sitni plodovi od nekoi rastenija,stapcinja,listovi od nekoi rastenija i slicno.

No,osven so ovie raboti koi ne se nameneti direktno za igra se pravat i nekoi igracki.Taka za devojcinjata se pravat kukli a za maskite streli,pistol i puski,kako i koli i sanki.

Kulkite za devojcinjata vo pomalata vozrast se pravat od listovi od blostur,a potoa od drvo a e oblecena vo nevestinska obleka napravena od razni krcpinja,a nekogas i od sosema novo platno.Kuklata “nevesta“ cesto ja nosat devojcinjata kaj vozrasnite da gi baknuva kako toa sto go pravat vistinskite nevesti.

Poznati se i drugi igri kade se srekaiva personifikacija i animizam.Narocno maskite deca koga e dobro vremeto po cel den “ gi javaat svoite konji” (stapovi) i trcaat po ulicite.Ponekogas se grupiraat i poveke deca so “ konji” i togas se zdogovaraat da bidat svatovi i da odat po nevesta,sto bi se smetalo kako situaciona igra.Vo denovite koga nadvor ne mozat da igraat,za “konji” decata gi koristat stolicite koj vo ovoj kraj se pogodni za toa.Stolicite cesto se ocekoruvaat ili pak se vlecat ili turkaat.

Decata grupno cesto igraat imitirajki razni situacii i toa zavisno od vozrasnosta na decata.Taka se pravat svadbi kade ima odredeno “nevesta” i zet.Pri toa se upotrebuvaat najrazlicni imitacii za vistinskite predmeti.Se mesat pogaci od kal,sisinjata so rakija mozat da bidat pretstaveni od razni stakleni parcinja ili drvca i

slicno. " Svatovite nakrvaat od " sisinjata " so rakija " rucaat" i.t.n. Cesto se imitiraat i situacii od verskite praznici kako ona sto se raboti doma na neкои praznici,taka i situaciite vo crkvata.Taka cesto gi imitiraat vozrasnite razdavajki bulinja od kal.Neretko decata imitiraat vrsidba pri sto nekolku od niv se konji koi trcaat vo krug,a edno od niv gi tera,vikajki onaka kako sto vikaat vozrasnite po konjite koga vrsat.Isto taka gradat trla i kolibi za ovcite ili samo argaci,a kako ovcu najcesto im sluzat zeladite ili kocankite od cenka.

Obata pola mnogu cesto igraat krienka.Taka se igra na toj nacin sto decata se delat na dve grupi : endata grupa zamizuva a drugata se krie.Otkako ova poslednata grupa ke se sokrie neкои od clenovite na taa grupa ke "kuknat" a onie od prvata grupa sto mizele ke se opulat i ke pocnat da gi baraat skrienite spored od kade dosol zvukot.Pri toa dovolno e samo da bidat videni clenovite od skrienata grupa za da se izvrsi zamena t.e. onie sto se krijeja ke mizat a tie sto mizea ke se krijat.Slicna e igrata kade sto maskite deca igraat lovci i divi svinji.

Zenskite deca cesto pravat " bebe " od razni predmeti koi gi zavitkuvaat vo partali i pri toa imitiraat neкои situacii pri neguvanjetu na maleckite deca kako sto e nisanje na race,uspivanje i sl.Koga gi nisaat svoite bebinja cesto im velat "nan,nan" ,pa potoa mozno e bebeto da go ostavat da bebeto "spie".Prema zabelezuvanjata zenite od ovoj kraj cesto devojcinjata razgovaraat so "bebeto" pri sto go prasuvaat da ne mu studi ili da ne e bolno i sl. Maskite deca imitiraat i drugi polesni raboti osven vrsenjetu koe bese opisano.Taka tie imitiraat oranje,pravenje na gradina i sl. sto veke se mesa vo konstruktivnite igri.

Konstruktivnite igri spomnavme deka gi ima.Taka decata redat geramidi edna na druga pa potoa stavaat dvrcal.Se razbira vo prvo vreme toa redenje nema nekoja smisla,no pokasno redenjetu dobiva nekoja cel : se pravi kujka,koliba ili sl, Od pesokta pravat misurinja so pomos na voda.Isto taka vo pesokta pravat tuneli i isl.

Za devojcinjata receno e deka si igraat so kukli.Vo prvo vreme kuklite im gi pravat majkite,a potoa pocnuvaat i samite da si pravat ili delimicno da ja napravat a majkata da ja dopravi.

Kako materijal za igranje na devojcinjata,pokraj raznite listovi i krpcinja im sluzat i raznobojni konci kako i kadelcinja vo boi.Iako maskite deca igraat so kal,taa im e omilena na devojcinjata za mesenje bulinja i sl. kako sto e porano receno,zasto se znae deka mesenjeto e “zenska rabota”.Za maskite pak glavno sredstvo za modelovanje e umelot i drvoto.Maskite deca uste malecki baraat od porano opisanite nozinja i pocnuvaat da delkaat.Od umelot pokusavaat da pravat razni predmeti.Najcesto pravat kolca ili izdlabuvaat neakvi cinii.Od drvoto isto taka pravat razni predmeti.Najcesto pravat kolca ili izdlabuvaat neakvi cinii.Od drvoto isto taka pravat razni predmeti no najcesto od drvo pravat klenzi i piskala (svircinja) . Na pomalite deca vo ova a rabota im pomagaaat vozrasnite.So klenzata se pravi i stapce za potoa da se igra natprevaruvackata igra “ klenza “ ja pravat maskite deca ili vozrasnite a igrata “klenza” ja igraat i maskite i devojcinjata no mnogu pocesto maskite.Isto taka od drvo napravenite piskala (svircinja) mnogu pocesto gi koristat od drvo napravenite piskala (svircinja) mnogu pocesto gi koristat maskite zosto ako svirele devojcinjata ne im se vapcuvalo alovoto.Piskalata se pravat od tanki grancinja od onie drva koisto imaat mnogu soka kako sto e vrbata.Od pogolemi granki pravat “ tutulejki” (trubi) toa na toj nacin sto spiralno izrezanata korupka se oddeluva od grankata i se navitkuva vo vid na truba kade sto kako piska se koriste isto taka od tanko grance izvadeno korupce.

Spomnato e deka maskite deca upotrebuvaat pistol i puski za igranje.Pistolite se napraveni od malecko stice na koe se stava i guma koja se zategnuva so samiot “ kursum” koj na edniot kraj e vdlaben i so taa vdlabnatina se zakacuva za zadniot del od pistolot ako pred toa ke ja zafate i optegne gumata.Kursumot se potturnuva so zadniot prst,obicno so palecot i od kako ke se otpuste gumata go isfrluva napred.Puskata se prave od podolga stica i se

dava priblizna forma na vistinska puska. Napred e dupkata a na taa dupka se stava obracot koj se pravi obicno od mlado (elasti drvo),a otkako ke se stave na puskata za dvata kraista mu se vrzuva tel koj ke bide zategnuvan i zakacuvan so narocna petsacka a potoa se stave kursumot odozgora na cevkata od puskata. So otkacuvanieto na petlaskata se ispusta delot i go isfrluva kursumot. Puskata kako i pistolot ne e postojana igracka ami se pojavuva od vreme na vreme, a i togas puskata ja nemaat site deca, zasto prilicno teska e za pravenje, pa sekoj roditel kako i decata ne se zafaka za taa rabota. Maskite deca isto pravat " vrcalki " i si igraat so istite. Ima dva vida vrcalki. Ednata e mala naostrena na dvata kraja, a na sredinata ima dve dupcinja niz koi se piknuva konecot koj so zamavnuvanje se osucuva i pri osucuvanieto i povtornoto osucuvanje koe se postignuva so tegnenje " vrcalkata " se vrti i dava zvuk. Drugata vrcalka ne e ostraa na kraistata i ima samo edna dupka na edniot kraj. Se vrzuva so dolg konec i se vrti so ednata raka, obicno pri vrtenjeto se cuknuva od zemjata pri prvoto zavrtuvanje za da pocne da treperi, a so toa dava zvuk.

Ima poveke natprevaruvacki igri a se igraat na razni nacini i se upotrebuvaat razlicni sredstva. Taka so sitni kamcinja se igra "titara ". Ja igraat obicno dvajca. Na zemjata ima istureni kamcinja od koj edniot zgrabuva so ednata raka, a potoa so mizenje gi frla nagore i gi docekuvaa so sprotivnata strana na dlankata. Istoto toa go prave i drugoto dete.

Isto taka so kamcinja no nesto pogolemi se igra igrata "petkamen". Navistina se tie pet kamenja. Edno kamce se frla i faka od kako drugite kamcinja se fakaat od zemjata ili se potturnuvaat na određen nacin, bilo site kamcinja zaedno ili edno po edno.

Igrata klencata sto porano e spomnata se igra na toj nacin sto stapceto se položuva preku edno dupce koe e narocno za taa cel iskopano, a ednoto dete klencata ja frla za da go ponudi starceto ili barem klencata da vleze vo dupceto. Ako vo toa se uspee togas frla drugoto dete, ako ne pogodi, se zema stapceto i se udara po klencata tri pati pri sto vnimava taa da bide sto podaleku oterana od

dupceto. Ako vo toa se uspee togas frla drugoto dete, ako ne pogodi, se zema stapceto i se udira po klencata tri pati pri sto se vnimava taa da bide sto podaleku oterana od dupceto, zasto potoa so stapceto se meri rastojanieto do kade skoknala klencata. Deset stapcinja pravat edna "krija", a ostanatite stapovi do deset moze da "izgorat", ako pri narednoto frlanje bide pogodeno stapceto, a vo protivno, se vbrojuvaat vo rastojanieto koe ke bide napraveno od klencata pri narednoto udiranje od tri pati. Pri ova igra se nastojuva sekoj da ima pomalku "krii", a onoj kojsto na krajot ke bide so poveke "krii" ke bide pobeden.

Poznata e igrata "stojna" pri sto edno dete drzi zapetlan remen na kojsto se naogaat ostanatite deca koi sakaat da igraat, a organizatorot na igrata zamisluva nekoj zbor i go kazuva pocetniot glas. Ostanatite deca "godat" koj e toj zbor so odredenioceteni glas. Onoj sto ke go pogodi zborot, go zema remenot i pocnuva da trca po drugite deca koi se razbeguvaat. Ako nekogo stigne od onie sto begaat ke go udre remenot. Gi brka se dodeka organizatorot na igrata t.e. onoj sto go zamislil zborot (toj ostanuva na mestoto) ne vikna "stojna" pri sto onie sto begaat sega se strcuvaat kon onoj sto gi brkase i ako uspeat da go stignat mu go zemaat remenot i so istioceteni glas go mavaat, a toj pak stom ke go cue zborot "stojna" vednas se strcuva kon organizatorot na igrata i mu go predava remenot.

Maskite igraat i nekoj vid gimnasticki igri, ako moze taka da se rece. Takva e na primer "preskakulicata". Preskakulica igraat pogolemite deca, pa duri i vozrasnite. Navednati se redat eden pokraj drug, a od ednioceteni kraj pocnuvaat da se prepiruvaat. Stom ne ke gi preripa site se navednuva da go preripuvaat. Stom ne ke gi preripa site se navednuva da go prepiruvaat nego drugite. Isto taka se igra "dolga magariica". Vo ova igra ucestvuvaat dve grupi od trojca ili cetvorica igraci. Edna grupa "seci" (navednati eden zad drug) a napred ima zobnik, eden "neutralen" clen koj e sednat i go pridruzuva prviooceteni clen od onie sto "secat", a clenovite od drugata grupa ripaat eden po eden vrz "magaricata" pri sto se vnimava site da ripnat, a pri toa da ne se dopiraat do zemjata so nozete i da ne se pomestuvaat od

polozbata vo koja dosle pri ripanjeto.Taka sedat dodeka “ zobnikot “ ili nekoj drug (sudija) ne izbroe do edinaeset,a potoa pak se povtoruva istoto ako ne se “omrsat” (gresat),a vo protivno grupite si gi menuvaat ulogite.

Maskite deca narocno onie sto odat da ja cuvaat stokata igraat igri so stapovi.Takva e igrata “ lozina “.Pri ova igra igracite nasednuvaat na nekoe ramno mesto i gi ”kucaat” svoite stapovi ili pracki.Onoj na kogo prackata ke ostane najnazad ke ja polozi svojata pracka,a drugite ke “kucaat” so svoite pracki pri sto se vnimava da bide udrena polozenata pracka,zasto vo sprotivno ispaga od igrata.Od kako ke “ iskucaat” site polozenata pracka se pomestuva do mestoto kade sto posla najoddalecenata pracka,no se razbira koja udrila vo polozenata pracka.Taka prackata se pomestuva dodeka ne ispadnat site od igrata po opisaniot nacin.Potoa onoj sto ja pomestuvase prackata gi zema site pracki i gi otkucuva pri sto vnimava barem so edna da udri po polozenata pracka,pri sto toj se “ otsaduva “ ,a pocnuva a pocnuva da ja polozuva svojata pracka onoj so cija pracka posledno se “otcadil” prethodniot polozuvac.Ako ne se “otcadi “ ke bide ismejuvan so toa sto ke mu se vika “ neotcadeno cadilo “.

Isto taka igra so stapovi sto najcesto ja igraat ovcarcinjata e igrata “grr cii stap “ .Se igra na toj nacin sto se zemaat stapovite od site ovcarcinja a eden legnuva nickum,dodeka drug gi zema stapovite,eden po eden i go dopira na grbot onoj sto e legnat koj treba da kaze cij e toj stap sto kogo go dopiraat.Se dodeka ne go pogodi cij e stapot go dopiraat do grbot i mu vikaat “grr cii stap “ .Stom ke go pogodi edniot stap mu se dava da go stavi do nego a zemaat drug stap i taka po red.Stom ke pogodi cij e i posledniot stap tie sto stojat do nego se razbeguvaat a toj vednas zema od stapovite i frla za da udri nekogo.Onoj sto ke bide udren ke leze,a ako ne bide udren nikoj pak ke leze istiot.

Maskite deca cesto si igraat i so razni predmeti koi se trkalaat.Taka zemaat razni obracinja i so narodno svitkan jak tel gi trkalaat po ulicite pri sto se slusa i karakteristikcen zvuk od metalnite

obraci. Koga se pomali, na maskite deca im se pravat dvokolki koi osven oskata so dvete kolca imaat vo sredina i stapce za turkanje na kolata. Na povozrasnite deca im se pravat koli so dve oski povrzani so stica za sedenje. Prednata oska e podvizna za "upravucanje". So ovie koli vo toplite denovi decata se "lozaat" vo zbrdninite (strmninite). Vo zimskite denovi decata se lizgaat. Onie sto se doma se lizgaat po strmninite na ulicite, stoejki ili so stanki, a onie sto se so stokata se lizgaat so stapovi po pogodni strmnini. Stapovite sostaveni megu nozete koi klecejki se opiraat. Snegot na decata cesto im služi i za modeliranje. Taka cesto pravat golemi koturi so trkalanje na malku sneg, a pravat i "snesko", se razbira koga snegot e pogodan.

Zenskite deca, poveke od okolu maskite, ja igraat i igrata "ciu pile". Pri ova igra "kvackata" e napred, a ostanatite devojcinja – "pilinja" se nafatani edno za drugo preku polovina. Doaga "liscata" i bara od "kvackata" edno pile, posto ova ne dava, liscata pocnuva sama da faka od pilinjata no mora da go fati poslednoto, taka so red gi zema site pilinja.

Devojinjata igraat i igri pri sto se pee kako sto e na igrata "ala susi tanja".

Ima i drugi igri koi se igraat no gi spomnav i delimicno opisav samo onie koi najcesto se igraat. Pri toa ne e zapazena nekoja stroga sistematizacija nitu za igrackite nitu za igrите. Nekoi igri sto se opisani mozebi podobro bi bilo da se narecat sportovi kako sto se na pr. nekoi od igrите koj jas gi vbrojuvam vo grupata natprevaruvacki igri.

Vo vrska so igrите vazno e da se kaze i toa deka decata vo ovoj kraj uste mali se zaangazirani da rabotat taka sto tie igraat kako sto e receno, cuvajki ja stokata ili koristejki go slobodnoto vreme koe e malo.

Ucestvo na decata vo rabota. – Receno e porano deka decata uste mali pocnuvaat da pomagaat vo rabotata na svoite roditeli. Taka devojinjata se naviknuvaat da metat uste mali. Tie se ucat da rabotat i drugi zenski raboti. Taka okolu sestata godina

pocnuvaat da se ucat da pletat corapi.Pletenjeto na corapi im e glavnata rabota dodeka ne pocnat da vezat.Vozenjeto e prilicno delikatna rabota i ima devojcinja koi koga ke odrastat ne ke naucat da vezat.Vezenjeto e prilicno delikatna rabota i ima devojcinja koi koga ke odrastat ne ke naucat da vezat.Vezenjeto e prilicno delikatna rabota i ima devojcinja koi koga ke odrastat ne ke naucat da vezat.Vezenjeto pocnuvaat da go ucat okolu trinaesettata godina.Vlacenjeto i tkaenjeto go ucat nesto pokasno odnosno okolu petnaesettata ili sestnaesettata godina.

Devojcinjata prv pat zamesuvaat leb vo sedmata ili devettata godina,a redovno mesat koga ke podrastat sto zavisi od prisutnosta na drugite zenski clenovi vo familijata.Taka ako tatko e vdovec,zenskoto dete uste malo pocnuva da gi raboti site zenski clenovi vo familijata .Taka ako tatko e vdovec,zenskoto dete uste malo pocnuva da gi raboti site zenski raboti.

Maskite deca uste od mali t.e. uste od sestata godina pocnuvaat da pomagaat pri cuvanjeto na stokata ,taka da kolku se povozrasni tolku poveke se osamosaluvaat vo taa rabota.Prva samostojna rabota sto pocnuvaat vo taa rabota.Prva samostojna rabota sto pocnuvaat maskite deca da ja rabotat,a koja zadava fizicki napor,e berenjeto na drva.Taka okolu devetata godina deteto pocnuva da odi na drva.Obicno se sobiraat poveke deca,nekoi pogolemi nekoi pomali i zaedno odat po drva vo planinata.

Pokasno t.e. okolu trinaesettata godina decata pocnuvaat i da oraat.

Rabotite koisto gi rabotaaat dvata pola kako sto se zneenjeto i kopanjeo,decata pocnuvaat da gi rabotat okolu osmata godina.Devojcinjata vo toa vreme zadolzitelno pocnuvaat da zneat,a maskite mozno e da ne se naucat vo radnite godini da zneat ako cuvaat stoka.Poradi toa obicno maskite pocnuvaat pokasno da zneat.Ist e slucajot i so kopanjeto zasto poveke ovaa rabota im pripaga na zenskiot pol.Toa znaci deka zenskite deca kako i vozrasnite zeni poveke se zaangaziranje vo ovaa rabota,zasto maskite gi brkaat onie raboti koisto zenskite ne mozat da gi obavuvaat.Taka

na primer oranjeto ,berenjeto na drvata i cuvanjeto na stoka e isklucivo maska rabota vo ovoj kraj.Kosenjeto e isto taka rabota kojasto ja obavuvaat samo maskite,a mladite se naucuvaat da kosat duri po osumnaesetata godina,sto ne vazi za site zasto ima maski koisto voopsto ne mozat da kosat.

Nesto za intelektualното vostanie. – Za ova vospitanie ke recime nekolku zboru i toa na kraj od gradskite naselbi,slabite komunikacii a so samoto toa i so slabata razvijenot na skolstvoto.Porano opismenuvanjeto na clenovite vo ovoj kraj bilo pristupacno samo za zitelite od pogolemite sela kako sto e Vitoliste i Staravina.I vo ovie sela nemalo redovno uciteli taka sto skoluvanjeto bilo povremeno i golem broj od zitelite ostnuvale nepismeni.So toa decata ne bile vo moznost vo moznost da doagaat vo dopir so razni slikovnici ili druga literatura za deca,taka sto edinstven izbor na intelektualno vostanie,ako ne se zeme vo predvid doprinosot vo ova oblast na drugite vidovi vospitanija,ostanuvaat usnite predanija kako sto se raznite pesnicki i prikazni.Poznato e deka decata pojavuvaat poseben interes kon vakvite tvorbi vo odredena vozrast.Zatoa obicno babite koi ne se zafateni so druga rabota im kazuvaat razni prikazni na decata so tesko svatliva sodzina,a mnogu pocesto so takva sodrina vo koja sto se zboruva za razni strasila kako sto se vampire i sl. Uste dodeka se mali decata vozrasnite gi svajkaat za dvete race gi nisaat i pri toa zboruvaat : “kac babo kac si naprela baba dve vretena,si gi klala na bocveto,doslo jare pokakalo,pomocalo,kec pustinjo,kec,kec,kec” . Isto taka poznata e i poznata e i prikaznata koja se prikazuva na sledniot nacin : “S’nce,b’nce bogovo jajce.Kade jajceto? Vo ognot.Kaj e virot? – go ispliskaa momite, i.t.n. Poznata e i pesnickata kojasto cesto im se kazuva na malite deca “cucul pase goveda, pokraj reka sitnica,pominala lisica,dobro utro Cucule,daj bog dobro lisico “ i.t.n.

Za da se umirat decata cesto im se pee zapravo kazuva pesnickata,koja e nekoja vrsta zapotuvanje “ cuk,cuk,loboda,padna tesla od boga, udri baba po noga ,m’cetemi decinja, m’cetemi sincinja tatkovi e napazar,ke vi kupe dva mea” i.t.n.

Cesto na decata im se kazuvaat razni gatanki se razbira na povozrasnite. Kako sto e na primer: “Visi, visule, krti krtule, padna visule go zede krtule” (krusa i svinja), “Eze tutuneze vo devet kozi leze” (kromid), “Rikna vol vo temen dol, cuja lisicite i naprocija paskite” (kromid), “Rikna vol vo temen dol, cuja lisicite i naprocija paskite” (gajdata i momite), “Visok Todor bez koski” (cadot),.

Mozebi na ova mesto treba da se spomene kako se objasnuvaat neкои pojavi. Vo ovoj pogled decata skoro sekogas se obmanuvaat t.e. ne im se kazuva vistinata na dostapen, za niv nacin. Taka na primer novorodencinjata “se kupeni od gjupcite so trici”. Slicna e rabotata i so drugite pojavi od sekojdnevniot zivot kako i drugi pojavi koj sto i na vozrasnite ne im se dovolno jasni i po predanija se objasnuvaat na misticen nacin.

So ova ne se iscrpuva oblata na intelektualното vospitanie na decata vo ovoj kraj, zasto za odredeni raboti kako sto se na primer prikaznite ili gatankite moze da se obrabotuva posebna tema. Toa vsusnost vazi i za ostanatite oblasti zafatени vo ovaа seminarска rabota.

Napisanoto vsusnost pretstavuva eden informativen materijal kojsto e iznesen bez neкои strogo odredeni principi a isto taka ne se izvedeni neкои znacajni zaklucoci. Vo ovaа seminarска rabota zafateno e ona stop o moe mislenje e tipicno za negate i vospituvanjeto na decata vo Mariovo. Zemenata tema glasese: “Podizanje dece u nekim nasim kraevima”. Jas go odbrav krajot Mariovo zasto vo toj kraj sum roden i se sto e receno pretstavuva vistina doznaena od razgovor so postari zeni od ovoj kraj kako sto e Midovсka Atanasa, i Darkovсka Jovanka a i od licno iskustvo.

Iznesenoto vo ovaа rabota vazi vo poveketo slucai vo vremeto do Narodnoosloboditelnata borba zasto posle toa uslovite za zivot prilicno izmeneti a toa doprinesuva da se izmeni se razbira ne celosno, no postepeno nacinot na neguvanjeto i vospituvanjeto na decata vo ovoj kraj.

Vo iznesenoto mozebi poveke se izneseni etnoloski raboti od kolku psiholoski, no po moe misljenje iznesenoto nekade direktno nekade indirektno doprinesuva za razvitokot na licnosta sto pretstavuva oblast za psiholoski ispituvanje, analizi i zaklucoci. Toa e posebno znacajno za komparativni studii kako bi imalo znacenje i za medicinata (epidemiologijata) i za socijalnata patologija.

TRADICIONALNITE IGRI NA DECATA VO

MARIOVO

Voved. – Koga se zboruva za igrice, obicno se smeta deka tie se sostaven del samo vo zivotot na decata. Megutoa, pomegu detskite igri

i rabotata ne postoi ostra granica. Ima poveke igri, sahot e igra, hazardni igri, igri vo matematikata, vo konkurencijata na proizvodstvoto, vo trgovijata kade se sprotivstavuvaat interesi, igri ima vo voenata tehnika i borbenite operacii, vo strategijata kade sto se vezbaat metodite na najpravilnoto dejstvovanje. Iako nabrojavme poveke igri vo spomenatite podracja od zivotot se pak igrata mu pripaga na zivotot na decata i e tesno povrzana so decata.

Zosto se proucuvaat detskite igri. – Postojat poveke definicii za igrate, a nie ke ja navedeme definicijata na Radovan Teodosik koj igrata ja definira kako svesna tvorecka aktivnost, vo koja se israzuva odreden odnos na liceto prema predmetite i pojavite vo stvarnosta.

Igrata e osnovna i glavna forma vo aktivnostite na decata. Potrebata na decata za igra se objasnuva so osobinite na vozrasnite. Preku igrata decata ja zapoznavaat sredinata, vrsat vlijanie na nea i ja menuvaat. Vo procesot na razvojot na detskata licnost se menuva igrata i decata od prosti igraat poslozeni i posrdozajni igri, bidejki se razviva kaj niv intelektualnata snaga i se z bogatuvaa iskustvoto.

Preku igrata se vospostavuvaat odnosi so sredinata i zatoa igrata mozeme da ja narecime deka funkcionalna t.e. deka ima svoja funkcija. Preku igrata se razvivaat i usovrsuvaat motorikata, muskulaturata, intelektualnite funkcii i povedenieto. Decata go zapoznavaat svetot vo koi ziveat za utre von ego podobro i pouspesno da se snaogaat.

Vospitnata vrednost na igrata e voudusevuvanjeto na deteto i vlijae na negovata svest i cuvstva pri sto se mobiliziraat negovite tvorecki sposobnosti. “ Igrata e pocetok na idniot zivot” veli Frebel, a sprema Makarenko : kakvo e deteto vo igrata, takvo ke bide recisi i vo rabotata koga ke porasne. Spored toa, vospituvanjeto na idniot rabotnik se odviva pred se vo igrata. Igrate pred se se socijalni pojavi bidejki sodrzinite na igrata se usloveni od sredinata vo koja deteto zivee. Ottuka igrata ima golema vaznost za vospitanieto bidejki preku nea deteto i go zapoznava semejstvoto i sredinata pri sto e

mnogu vazno da se usoglasat vospitnite vlijanija na semejstvoto i ucilisteto .Zapoznavajki gi sklonostite i individualnite osobini kaj decata e dotolku povazno zaradi pravilnoto vlijanie na nivniot razvitok.

Vidovi na igri. – Ima poveke vidovi na igri,pa sprema toa se klasificiraat po : vozrasta,tematikata,i koj gi organizira.Sprema vozrasta se delata na:

- 1.Slobodno – spontani igri.Vo ovie igri skoro nema nikakvi pravila,deteto voglavmo samo si igra.
- 2.Imitacioni igri-igri “ ko bajagi “ na igrackite mu se davaat osobini koi gi nemaat . Pr. : deteto stapot go imitira deka e konj.
- 3.Konstruktivni igri – koga decata gi igraat ovie igri pravat razni objekti od gradezen materijal.

E.A.Arkin – igrите gi klasificira po temata na igranje.

- 1.Igri vo koi se uvezbuva nekoja strana na psihofizicka osobina na licnosta.Toa se senzorni,motorni,motoricni i intelektualno estetski igri.
- 2.Proizvodni igri – se igri koga decata poddrzuvaat nekoja dejnost.Na primer Zidaat,gotvat,sijat i sl.
- 3.Igri od opstesveno-politickiot zivot.Decata igraat semejstvo,detska gradina,uciliste i sl.
- 4.Vojnicki igri – igraat vojska,borba,otstapuvaat napreduvaat.
- 5.Igri za dramatizacija – igraat teatar,film,circus i sl.

Vo predskolskata pedagogija igrите se podeleni na tvorecki i igri so pravila.Igrite pak so pravila se podeleni na didakticki pokretni.Ima igri kako terapisko sredstvo (play terapy).Vo detskata psihologija od d-r Vera Smiljanik i d-r Ivan Tolicic,se sretnuvaat funkcionalnite igri .

Kako i da se podeleni,igrите so rastenjeto na decata stanuvaat se poslozeni i posrdrajni i taka se namaluva nivnata funkcija vo vlijanieto na vospituvanjeto na decata.

Organiziranost na igrите. – Vo igrите se koristat razni materijali i postapki so razlicen stepen na organiziranost.Toj stepen na organiziranost i namena najdobro ke go opisime so koristenje na

terminot strukturiranost koj go koristat za opisuvanje na materijalot i postapkata vo igrata kako terapija no so dadenata opredelba odgovara za opis na igrate na decata vo razlicni situacii. Taka, kade sto ima striktno odredeni i dobro razvieni postapki i metodi (nacini), zboruvame za nestrukturiranost. Znaci strukturiranosta se definira kako stepen na pretpostavena forma i red vo igrata. Formata i oblikot go opredeluva stepenot na strukturiranost na materijalot (igrackite) vo igrata, a redot se odnesuva na stepenot na strukturiranost. Znaci strukturiranosta se definira kako stepen na pretpostavena forma i red vo igrata. Formata i oblikot go opredeluva stepenot na strukturiranost na materijalot (igrackite) vo igrata, a redot se odnesuva na stepenot na strukturiranost na nacinet i izveduvanjeto na igrata.

Materijalite pokraj toa sto imaat odreden oblik imaat i odredena namena. Taka nap r. ordereni sovremeni igracki (kamioni, vozovi, kukli) , se visokostrukturirani materijali. Nasproti toa, odredeni nestrukturirani materijali mozat so pomos na detskata imaginacija da se razvijat (pretvorat) vo odredeni predmeti. Taka nap r. Odredena kocka ili obicno parce materijal, moze da postane, kamion, voz ili kujka. Taka i po oblik materijalot moze poveke ili pomalku da bide strukturiran kako i po namenata, zavisno od toa pomalku da bide strukturiran kako i po namenata, zavisno od toa do koj stepen moze da se koristi i za druga namena, osven za negovata osnovna namena ili moznost za negovata osnovna namena, a nestrukturirani onie koi nemaat specificna forma, a uste pomalku i namena. Tipicen primer za nestrukturiran materijal, moze da se zeme pesokot koj nema specificna forma, a uste pomalku i namena. Tipicen primer za nestrukturiran materijal, moze da se zeme pesokot koj nema specificna namena, a vo ramkite na igrata taa isto taka e nestrukturiran materijal i po oblik i po namena. Tuka treba da se naglasi deka za strukturiranosta na materijalot od pogolema vaznost e negovata funkcija ili namena, otkolku formata.

Vo pogled na strukturiraniot ili nestrukturiraniot priod vo igrata kako terapija, ima analogija so igrata na decata

voopsto ,zemajki ja kako nestrukturirana invidualnata aktivnost na deteto bez pocituvanje na bilo kakov red i postapka,a za visokostrukturiranata igrata kade ima strogi pravila,no igra bez oged dali ima ucestvo na vozrasen covek,vodac od decata ili sudija.

Moze covek da se zaprasa,zosto tolkavo vnmianie se posvetuva na prethodnite termini,odnosno poimi koga glavната tema se tradicionalnite igri na decata vo Mariovo (a veruvame i na drugi mesta),najzastapeni se nestrukturiranite materijali kako po forma uste poveke i po funkcija.Se razbira vo najgolema mera,prirodni materijali (kal,pesok,voda,kamcinja,drvca,pracki,stapovi,lisja itn.),i predmeti so druga namena na koj so detskata imaginacija po odredeno obelezje dobiva druga uloga (namena).Koristenjeto na materijalite e zavisno od vozrasta na decata,mestoto na igranje i nivnata angaziranost.

Vo najranata vozrast refleksnite i cirkuliranite aktivnosti se stimulirani ili sprecuvani od vozrasnite lica.Taka vo periodi vo tekot na denot deteto se ostava “ razvieno” da si igra.Poznato e deka sprotivno na sovremenite gledanja,decata cvrsto se povivale do odredena vozrast,taka sto prioritetot se davalo na odrzuvanje na postojanata temperatura i na “ pravite koski”,otkolku na dvizenjata.Za zadovoluvanje na osnovnite potrebi za stimulacija se koristele prirodnite predmeti (sisarki,sikli),vrzani na deteto koe mozelo da gi gleda kako se nisaat potoa samo da gi dopira,tegne,itn., a koga e “raspovieno” mu se ovozmozuvalo na deteto zenza,drzejki go pod miskite.Moze da se kaze deka vo ranata vozrast,vozrasnite clenovi na semejstvoto ne samo sto ja pottiknuvaat aktivnosta,tuku i samite se vklucuvaat vo igrata so deteto.So prooduvanjeto deteto pocnuvada igra so predmetite vo stanot na koi im se prepisuva druga namena.Obicno stolicite se konji,percinjata – bebinja ,so toa sto rano se usmeruvaat na zenski i maski igri,a pokasno mesoviti,koga se imitiraat raznite obredi obicai. Taka maskite deca gi javaat “ konjite” , (vo pravo vreme stolovite,a pokasno nadvor stapovite),a zenskite deca,pravat nevesti,kukli,cuvaat bebinja itn.

Da ja napustime hronologijata vo hronologijata vo razvojot za moment za da go istakneme koristenjeto na materijalite od strana na decata vo razlicni vozrasti.

Pesokot i vodata se koristat vo prirodni uslovi pokraj rekata retko i vo domasni uslovi (dvorovite) kade pesokot e zamenet so zemja. Pokraj rekite igraat ne samo slobodnite, tuku posebno onie koi se angazirani da cuvaat ili da priberat neкое domasno zivotno (jagninja, kozi itn.). Vo pesokot kraj rekite se pravat dupki, tuneli, bunari, a kade pesokot e izmesan nil i misurina (vagani, tanjiri), koga vo izglabenata forma se utra voda. Se pravat i bavci (lei, trapovi i im se tura voda za navodnuvanje) ili “sadenje” i “kacenje” na grav, a za pracki se koristat trskite, drvca, grancinja sto gi nosela rekata. Ovde upotrebeniot materijal vo igrata ne e strukturiran, a procedurata vo razni stepeni na strukturiranost.

Koga zboruvame za nestrukturiran materijal i procedura, karakteristicno e gazenjeto na decata po zamrznatata hrana, pod dupkite na patistata ili ulicite zimno vreme pri sto so zadovolstvo toa go pravat, a se vnmava da ne propadne celo stapalo vo pogolemite dupki. Zadovolstvoto se javuva od osetot na soodveten pritisok i zvukot sto se javuva od osetot na soodveten pritisok i zvukot sto se javuva od osetot na soodveten pritisok i zvukot sto se javuva pri krsenjeto na povrinskiot mraz. Tuka terapiski orientiranite psiholozi, bi rekle deka pogodna sansa e da se “krasi” na dozvolen nacin, a so toa se osloboduva odredena agresivna tendencija, a pedagogski orientiranite vo toa gledaat pozitivna sezmotorika, pred se kinesteticka senzacija so sto se steknuva sposobnost za procenka na motornata aktivnost i izdrzlivosta na mrazot.

Zenskite deca vodata i zemjata ja koristat vo “domakinska” nasoka, tie pravat kal, a od kalta mesat “bulinja” (poskuri), koi posle mozat da se koristat za obredni igri vo mesan sostav.

Od nestrukturiraniot materijal koj vo najgolema mera se koristi od maskite deca i mladinci se drvenite stapovi i pracki. Velime

nestrukturiran ne samo po toa sto ne e oblikuvan po forma vo nekoj poseben oblik ami i toa sto osnovnata namena mu e za teranje na stokata,a vo igrate se koristi na razlicni nacini.Najprvo pomladite deca niz dvorovite i ulicite go koristat kako “ konj “ bilo poedinecno ili vo grupi taka sto go vlecat megu noze (edniot kraj se vlece po zemja,a drugiot go drzat so racete) i trcaat vikajki “di kojnce” .Pogolemite deca i mladinci (ne dosmari),tuku onie koi cuvaat stoka,koga ke se soberat po nekolku na odredeno pasiste,ja igraat igrata “grrr – cij stap”,sto od psiholoski aspekt gledano go izostruva osetot za dopir i go doveduva osetot za dopir i go doveduva vo vrska so drug senzoren modalitet (vidot) za zgolemuvanje na koncentracijata,tolerancijata na frustracijata i voopsto na disciplina i socijalizacija.Znaci procedurata e visokostrukturirana so pracki i stapovi se igra igrata lozina koja ima znacenje vo razvojt na perceptivno-specijalniot (prostorni faktor) i motorikata na rakata.I taka procedurata e strukturirana i ima pridones vo razvojt na osobinite na licnosta,neophodni za zivot vo zaednica.Ovcarskite pojaki stapovi se koristat i za “skijanje” na mariovski nacin koj verojatno se praktikoval i na drugi mesta.Imeno zimno vreme na strmni cisti mesta na snegot se pravela “ pateka” na koja ovcarite se spustale so stapot megu noze.Osobeno bilo rizicno koga po odredeno lizjanje na pojak stud patekata podmrznuvala.

Zenskite deca kako sto spomnavme ja “igrate” ulogata sto gi cekta kako vozrasni.Osven “mesenjeto”,“razdavanjeto” i drugi aktivnosti od opst karakter posebno bile angazirani vo pravenje “nevesti” i “bebinja” (kukli) .Vo pogolema vozrast po ukazuvanje na povozrasni nekoje vreme kuklite gi pravele-zavitkuvanje od listovi od listovi od stavej i blostur i gi zakacuvale so trnje od trnki,a podocna gi pravele od parcinja od tkaenini pak pod kontrola na povozrasni,a potoa prodolzuvale da gi igraat igrate “ kako bajgi”.Se pravel i zet se stavale da spijat potoa kon nevestata go pridruzuvale i bebeto .Bebeto se neguva,uspiva itn.

Nestrukturiran materijal vo strukturiranata postapka se koristi vo obrednite igri,koga razni sitni kamcinja

,keramidcinja, staklenca se koristat kako pribor i produkti vo razni situaciji (svadbi, krstevki itn.). Tuka se razbira nekoje od pogolemite deca posebno devocinja ima glavna uloga. So kamcinja golemi kolku pogolem lesnik (galinja) se igra igrata pet kamen, koja bara motorna i okolu – motorna spretnost, a so pozitni kamcinja se igra igrata mizitatara, koja bara motorna i okolu – motorna spretnost, a so pozitni kamcinja se igra igrata mizitatara, koja bara prostorno – takticna osetljivost i motorna spretnost.

Igrata “ stojna “ za koja od materijal e poseben samo remen ima strukturirana postapka i vazna e za pomnenjeto, za brzoto sekavanje (reprodukcija), za sto na kazan glas (bukva) treba da se pogodi imeto sto go zamislil organizatorot (vodacot) koj se menuva po pogodeno. Retko bila privilegijata da se ima strukturiran materijal za igranje . Toa bile za deca na pogolema vozrast puski i koli. Puskite se pravele normalno od drvo, od drven obrac, obicno od smreka i zica za zategnuvanje, za kacuvanje na skrapaloto i po otpustanjeto da go isfrli drveniot kursum.

Kolite se pravele narocito za igranje te za spustanje po strmnini. Na edna daska se kovala zadna i predna oska. Zadnata oska so dvete trkala e dobro zacvrstena za sticata, a prednata oska so trkalata sluzela za upravuvanje so kolata. Pri pogolema brzina na strmninata nozete se upotrebuvale za kocnici, a nekogas i za priturkuvanje na kolata po ramna podloga. So kolite obicno se razviva cuvstvo na natprevaruvanje, motorikata na krajnicite i vidot. Organiziranjeto isto taka e vazen moment vo igrata. Red mora da ima vo spustanjeto niz udolnicata i vrakanjeto na mestoto “ start”.

Razvoj na detskata igra (etapi vo razvitokot na igrata) –

1. Prv mesec. Sema na refleksni dvizenja. Rasprovivanje zaradi dvizenje. Ova e prva podetapa na senzomotornata etapa.
2. Od eden do cetiri ipol meseci (1-4,5 m.) Balawin – cirkularna reakcija. Edna aktivnost slucajno doveduva do odreden rezlutat pa ako deteto go primi (percipira) , togas istiot rezlutat ke bide stimul za povtoruvanje na aktivnosta itn. Primarnite cirkularni reakcii sto se javuvaat vo vtorata podetapa se karakteriziraat samo so funkcii na

deteto koi ne doveduvaat do efekti na objektite. Deteto go fiksira pogledot na predmeti i go sledi nivното dvizenje ,pravi dvizenja so sakata gi svitkuva pristite vo tupanica i gi ispusta,ispusta glasovi i si igra so plunkata .Dodeka vo prvata sub etapa,ima samo-ucenje vo sekoja sema,a nema formiranje na novi nitu koordinacija megu postojnite,vo vtorata podetapa nezavisnite semi se koordinirani edna so druga preku procesoto na akomodacija i reciproca asimilacija.Taka na pr. ona sto ke go fati so rakata go stave vo usta ili ona sto ke se dopre (fati so usta) se faka so raka.Znaci ima reciproca asimilacija megu semata na fakanje i cicanje,sto vo prvata podetapa go nema.Ovie koordinacii gi obedinuvaat razlicnite iskustva na objektot.Vo ovaa faza na ist objekt se nasocuvaat vidnite i slusnite senzacii.Stimuvacija so glasovi – no vo ovaa faza nema baranje na isceznatoto.Nema svest za postoenje na ona sto ne se percepira.

3. Od 4,5-8 ili 9 meseci.Za ovaa podetapa karakteristikna e sekundarnata cirkularna reakcija,kade so povtoruvanje na odredena aktivnost se postignuva odreden efekt na objektot,kade se povtoruvale na odredena aktivnost se postignuva odreden efekt na objektot to toj ne e razlicen kako vo petтата podetapa tuku e ist.Vo ovaa etapa se stavaat predmeti koi visat pa so slucaen udar se povtoruva efektot.Se stavaat tropalki.Vo ovaa vaza veke ima koordinacija megu pogledot i pruzenjeto (podavanjeto na racete),pa vo Mariovo (kako verojatno i na drugi mesta) se stimulira pruzanjeto na racete kon drugo lice so verbalno potkrepuvanje “ daj gi kutkite “ (racete),sto sekako nema mnogu znacenje ami poveke od ednas postignatiot efekt,prifakanje od sakanoto lice se povtoruva akcijata.Tuka e i povtrouvanoto udiranje po površinata so nesto sto se ima vo rakata.Vo ovaa podetapa se stimuliraat decata da go baraat ispusteniot objekt (predmet),ili skrienoto lice.Se pustaat predmeti ili se krie za kratko vreme liceto so racete,pa potoa se otkriva i se vika “ze”! So toa prodolzuvanje na akcijata i percepcijata se razvivaat soodvetni semi koi ke dovedat so svest za permanentnost (postojanost) na objektite.No vo ovaa faza se smeta deka postojanosta na predmetite,nivniot prostoren odnos i dvizenje deteto

gi dozivuva kako rezlutat na negovata aktivnost,akceptivnost i percipiranje.Pokraj drugite aktivnosti toa se gleda i vo “senzanjeto” na decata.Deteto se drzi od drugo lice podmiski poveke pati se podignuva i spusta,pa po prestanuvanjeto i samoto dete gi pravi istite pokreti so sto se prodolzuvaa aktivnosta.Verojatno toa e samo sekundarna cirkularna reakcija.Vo ovaa faza i pokasno se stimulira imitacijata (glasovi sto veke deteto gi ima vo repertorarot ili dvizenjata).So pokazalecot se dopira dolnata usta i se pravi “brm – brm”.

4.Od 8 ili 9 m. do 11 ili 12 m.Vo ovaa faza se dominantni igrate so krienje i naoganje kako i igrate so imitacija na delovi na teloto sto ne gi percipirale neposredno.Predhodno spomenatata stimulacija “brm-brm” sega e sosema uspesna.Se davaat razni predmeti koi deteto gi vrta i gleda od site strani.

5.Od 11 ili 12 m. do priblizno 18 m. Ovaa faza se karakterizira so pokompleksni manipulacii (tercijalni cirkularni reakcii) kade preku obidi i greski se steknuvaat novi semi na odnesuvanje.Deteto udara na razni mesta po površinata i se dobivaat razlicni zvuci,gi ispusta predmetite od razlicna visina i gi sledi efektite,trkala predmeti,se maca (buricka vo vodata) i pleska po nea.Taka uci za svojstvata na predmetite preku nivno ispituvanje.Toa se stimulira od vozrasnite preku stavanje na predmeti na oddalecenost za cie doblizuvanje se koristat posredni sredstva (vlečenje na vrvcu i sl.).Im se pokrivaat predmeti,a tie gi naogaat so trganje na pokrivaata.Gi redat predmetite eden do drug (kula i ciska – sto e za luge eden na drug i poveke),eden vo drug i slicno.Gi pusta predmetite po kosina (strmnina).Imitacijata se koristi i vo dvizenjeto na delovi od teloto i vo glasovite,odnosno zborovi koi ne se veke spontano memlanje (ne kako kazani).Tuka ne doaga do izraz samo koordinacijata na postojanite semi,tuku i do akomodacija preku obidi i greski.

6.Od 18 m. i natamu.Ovaa sema se karakterizira so invencija namesto otkrivanje preku obidi i greski.Novata sema se bazira an sposobnosta da si gi pretstavuva objektite i nivnite prostorni odnosi na nacin koj ne e daden vo neposrednata

perceptivna situacija. Taka obidot i greskata vo akcija e zamenet so mentalen obid i greska. Baranjeto na skrieni predmeti e kompletno i toa se koristi kako igra so pomos na postarite. Isto taka imitacijata ne samo po perceptiran model i po “sekavanje” na modeli od prethodniot den (taka nap r. ovde karakteristicna e pojavata na reakcijata po stimulacija: “tapsini – tapsini “ i “pa – pa”, sto vozrasnite lica za decata vozrasnite mu maftaat so raka vikajki “pa – pa”. Ova verojatno e karakteristicno ne samo za podracjeto za koe pisuvame, tuku po ona sto ni e poznato, vrz osnova na dosegasnite opservacii i vo drugi socijalni sredini vo nasata Republika i nadvor od nea.

Pred-operacionalna faza. – a) Simbolicka i pre-konceptualna faza priblizno se odnesuva na deca od edna ipol do cetiri godini (1,5 do 4 god .).

Razvitokot pri krajot na senzo-motornata etapa (period) pokazuva deka deteto odgovara na objektot simbolicko vo nekoja druga forma. Pijaze sugerira deka nositeli na pretstavuvanjeto se slikite na sekavanje. (memory image). Imitacijata se smeta za izbor na slikata na sekavanje. Ova slika pretstavuva nepercipiran objekt, a toa se kombinira so drugi objekti i so zborovi vo igrate “kako bajagi” ili (mece belleve pley), i govorot soodvetno. Predominacijata na igrata “kao bajagi” vo aktivnostite na preducilisnoto dete Pijaze gi gleda kako rezlutat na prirodata na detskata misla vo toj period na koja im nedostasuva permanenten ekvilibrium. Druga pricina za ranata predominacija na igrata “kao bajagi” e faktot sto slikata na sekavanje e gotovo dadena na raspolaganje da se koristi simbolicko vo igrata, sto ne e slucaj so zborovite, bidejki ovie treba da se ucat. Ottuka, maloto dete e pospremno da se izrazuva preku simbolicka igra otkolku so zborovi. Pijaze, pravi razlika pomegu “ simbolicknata igra” koja se javuva na vozrast po 18-tiot mesec i igrata pred toj da ja narekuva “vezbackata igra “ (Practice play). Ova igra toj ja definira kako povtoruvanje na veke razvienite semi, dozivuvajki zadovolstvo vo vezbanje na funkcijata bez akomodacija ili napori za razbiranje koi se vkluceni vo adaptivnoto ponasanje i steknuvanjeto na novi semi. Koga edno dete go cica palecot po obrokot, toa ja

zadovoljiva svojata potreba za cicanje,no nema osnova da se pretpostavuva deka toa e simbolika,ili deka deteto ima slika na sekavanje na majcinata grada.Zatoa “igrata za vezbanje” se smeta deka ima ista vrska so senzo-motornata intelegencija kako sto ima simbolickata igra so reprezentativnata (pretstavnata)intelegencija.

b) Intuitivna etapa (priblizno od 4 do 7 godini).

Intuitivnoto misljenje se karakterizira so zgolesena akomodacija prema realnosta i delimicna decentralizacija na asimilacijata.Megutoa,deteto se uste go usmeruva (centrira) svoeto vnanie na eden aspekt od dadena situacija i se uste dominira negoviot licen pogled t.e. rabotite gi dozivuva od negova gledna tocka,so sledovatelno iskriveni i netocni zaklucuvanja.

Vo ova etapa vo igrate se koristi

redenje,izednacuvanje,uporeduvanje. Pr.:Decata vo Mariovo pri igranjeto upotrebuvaat zeladi (cerovi i blagunjovi) sikli,grav, (radev i siten),potoa golemi i mali kamcinja i drugo,gi redat i vrsat sporeduvanje,blagunjovite zeladi se pomladi od cerovite,radevot grav e pogolem i od sitniot.Isto taka ovoj materijal vo igrata mozat da go sporeduvaat i so domasni zivotni pa siklite da bidat ovci,zeladite –kozi itn.Se razbira izednacuvanjata i sporeduvanjata,gledanjata gi pravat so obidi i greski i ako osven broenjeto na pamet moze da se broi so pokazuvanje,se uste deteto nema poim za borevite oddelno od konkretnite elementi ili za broevite kako serija.

Vo procesot na razvivanje na operacionoto misljenje vazni se tri karakteristiki vo intuitivniot period: kaj deteto se zgolesuva tendencija da bara verifikacija na svoite tvrdjenja proveruvajki gi preku akcija ; pokazuva zgolesena akomodacija prema faktite od asimilacijata postanuva progresivno osloboduvanje ili “decentrirana” od detskite interesi,vo fokusot na percepcijata i negovata gledna tocka.

v) Konkretna operaciona etapa (od 7 do 11 godini).

Pocetokot na operacionalното misljenje za Pijaze e glavna (golema) presvrtna tocka vo razvitokot na deteto. Operaciite se svakaat kako “akcii” (aktivnosti koi ne se samo internalizirani tuku isto taka se integrurani so drugi akcii (aktivnosti) formirajki opsti reverzibilni sistemi (Inheloler anol Piaget str. 6-8 ,Barbel anol Piaget, j.1958,The Growth of Jogical then-King from chibolhool to Adolescence.).Razlikata pomegu konkretnite i apstraktnite (formalni operacii e vo stepenot na integracija.Pomalata intergracija na nivoto na konkretni operacii ja ogranicuva ogranizacijata na faktite od realnosta od strana na deteto na onie od neposrednata situacija;so pokompleksnata integracija na semite na apstraktno nivo,detoto moze da gi organizira faktite dadeni vo hipotetska forma.

Vo igrate se koristi sortiranje po dva kriteriumi,se pravat serii predmeti po golemina posebno po dolzina.Decata pravat trkalca i drugi predmeti od umel (vid tvrda zemja koja moze lesno da se obrabotuva),i drug materijal.

g) Apstraktno operacionalno misljenje (11 godini i natamu).

Krajnata faza vo razvitokot na mislenjeto gi ovozmozuva site vidovi igri kade i se pretpostavuva određen ishod pri sto se upotrebuvaat samo verbalni izrazi.Pa taka posebno vo vecernite casovi so pomos na postarite decata koristat razni pogovorki i gatanki : “Visi visule,krsi krtule,padna visule go ze krtule”.

Teorii za igrate. – Vo pedagogskata i psiholoskata strucna literatura,mozat da se najdat razlicni svakanja vo odnos na tumacenjeto na igrate.Povrsen pogled za igrate vo gradinkite i vo grupi na deca vo akcija (aktivnost) koja ne e angazirana za niv od strana na vozrasnite nudi predizvik za teurapetsko koristenje na toj sustinski del od detskiot zivot koj nie go vikame igra.Deteto vo igrata go privlekuva vmanieto so negovata spontanost,inicijativnost i imaginativnost,sozdava vestacki situacii bez ivestacenost taka sto tie postanuvaat umetnicki,prirodni,gi vtkajuva negovite iskustva i stavovi preku igrata no,sepak,izvedbite gi smeta za seriozni koi na izgled se daleku od realnosta.

Studii za detskite igri.- Igranjeto kako del od zivotot na decata proucuvano e od razlicni aspekti i agli,sporeduvani se prefenciite na igrate megu maskite i zenskite deca.Vo igrate e registrirano posvetnoto vreme na igrata na decata od razlicna voзраст.Merena e prosecnata dolzina na vremeto pominato vo edna (poedinecna,edinstvena) igra i igracka.Utvrdena e popularnosta na individualnite igri i igracki.Proucuvani se odnosite pomegu igrata i zdravjeto,intelegencijata i licnosta.Posveteno e odredeno vnimanie na anomaliiite vo igranjeto kako del od zivotot,na poplakite deka odredeno dete celosno e okupirano so igrata so isklucuvanje na se drugo,se ostava samo da si igra vo sprotivno deka drugo dete voopsto ne igra,deka izgleda ne znae kako da rakuva so svoje igracki ili deka ne e sposobno da igra normalno so drugi deca.

Poglednati igrate od ovie aspekti formirani se mnogu teorii koi se obiduvaa da ja objasnat prirodata na igrata:

Teorija za visok na energija. – Ovaa teorija prifajka deka vo igrata deteto se “izduvuva“,dava oddiska,se osloboduva od visokot na energija.Schiller za igrata zboruva kako za bescelno trosenje na bujnata energija.Spored Spencer igrata e izraz na preostanata energija otkako decata se zadovoleni od potrebite za zivot.Spenserovoto dopolnitelno tvrdenje deka igrata na mladite ima tendencija da dobie forma na aktivnostite kaj voзрастite moze da se smeta kako preod kon takanarecenata teorija na vezbanje na instinktite.Spored Groos covekot ne igra oti e mlad,tuku e napraven od prirodata da mine niz period na detstvo da moze da igra,a igrajki se vo detstvoto se priprema za aktivnostite na voзрастite.

Rekreaciona teorija. – Zastapuvana od Jazarus,drzi do toa deka igrata e zadovoluvanje na fizioloskite potrebi za relaksacija: “posle rabotata imame potreba na odmor so koj se postignuva oporavuvanje.No tesko da e dovolen samo predviden neaktiven odmor za oporavuvanje”.Patrich objavuva deka vo dosegasnoto nivo na covekovata evolucija poveke se praktikuvaa,upotrebuvaat mentalnite sili otkolku porano,pa zatoa ima pogolem mentalen zamor.Igrata e begstvo (izbegnuvanje) na takviot zamor so vrakanje

na filogenetski postari, “dlaboko vkoreneti rasni naviki “ koi vklucuvaat koristenje na golemite muskuli za relaksacija.

Teorija na rekapitulacija. – Ovaa teorija ja zastapuva Holl koga ja objasnuva prirodna na igrata.Toj odi definitivno ponazad vo istorijata na covekovata rasa .Se veli deka deteto vo razvojt pominuva niz serija etapi koi pretstavuvaat rekapitulacija na “ kulturnite epohi” vo evolucijata na rasata :

zivotno,divjak,nomad,zemjodelec i pleme.Holl veli: “ Jas na igrata gledam kako na motorni naviki i duh na minatoto na rasata koi perzistirat sega (vo segasnosta), kako rudimentirani funkcii... Ete zosto srceto na mladite se zabavuva (vpusta) vo igra kako vo nisto drugo,kako da vo toa covekot se sekava na izgubeni ot raj”.

Po novite objasnuvanja poveke se orientirani na psihodinamikata otkolku na fiziologijata i filogenezata.

Teorija na samoizrazuvanje. – Ovaa teorija najdobro e remizirana od Mitchell i Moson: “Decata vo igrata poagaat od medium za zadovoluvanje na najgolemiot del od nivnite motivi.Navistina,sprema nekoi,za decata igrata e seriozen biznis vo zivotot”.Igrata e prirodan i najdopusten izraz na detskite potrebi i cuvstva,koi ne mozat kako kaj vozrasnite da se izrazat verbalno,rabotno i na mnogu drugi nacini koi ne se dostapni za decata. “ Decata igraat,pisuva Seashore,kako sto pravime i nie ostanatite,bidejki so toa se zadovoluvaat odredeni zelbi,i izgleda vecno se izveduvaat i so prirodno nesto sto se pravi”.Mnogu od detskite dispozicii,zelbi,stravuvanja,ljubov i omraza se izrazuvaat niz igrata vo koja nema potreba da se “prilagoduvaat”,na prisustvoto i ljubopitnosta na postarite koi “ prilagoduvaat”,na prisustvoto i ljubopitnosta na postarite koi potencijalno se silkoni na vmesuvanjeto i remetenjeto. Ballwin veli: deteto samo si postavuva ogranicuvanje na igrata,pravi pravila i se pridrzuva (podlozuva) na istite,a potoa vo odreden moment samo go “dupnuva balonot” (ja prestanuva – prekinuva igrata) ,velejki “ jas ne igram poveke”. (Tuka ako igra so drugi deca koi bi sakale da prodolzat,vo Mariovo vo tradicionalnite igri koi se igraat bi rizikuvalo drugite deca da go narekuvaat “

neotcedeno cedilo” , “majka ti ke ti umre”) i sl. Seto ova e zarodis (r'kulec) na samorealizacijata,kontroliaata na impulsite ili vazno prifakanje (usvojuvanje) na ideali koi pokasno vo zivotot postanuvaat biseri za golema nadgradba ako uspesno se pridruzuva na toa.

Schersohn ja determinira vrednosta na igrata vo determinacija na socijalnite trendovi.Toj go opserviral spontanoto formiranje i rasturanje na grupite za igranje vo skolskiot dvor za vreme na odmorite.Taka toj naucil (uspeal) da gi odreduva,otkriva liderite koi vednas privlekuvaat odreden broj na drugi deca i gi usmeruvaat nivnite aktivnosti;lojalnite sledbenici koi verno ostanuvaat vo krugot koj ednas e veke formiran;gledaci (posmatraci) koi stojat na periferijata na igrata ; skitnici od deca koi preminuvaat od edna grupa vo druga; siledzii (nasilnici),koi agresivno ja prekinuvaat igrata vo tek i “osameni volci” koi ostanuvaat nadvor za celo vreme na igrata.

TRADICIONALNO STOCARENJE VO

MARIOVO

I Polozba,granici i prirodni uslovi. – Mariovo e planinska oblast na jugot na Makedonija ,vo masivot na Mariovsko – Meglenskite planini,pomegu Bitolskite polinja i Tikvesieto,odnosno do Poloskiot Manastir.Ovaa nadolzna osovina na Mariovo e vo dolzina od 40 kilometri od jug prema Egejskiot (Belomorskiot) del na Makedonija denes pod Grcka administrativna uprava,se granici so planinite Nidze i Kozuf,od severo-zapad so Se granici so planinite Nidze i Kozuf,od severo-zapad so Selecka planina,a od sever i severo-istok so planinata Dren i nejjzinite ogranoci.

Mariovo nema pogolemi ramnici tuku samo mali prosiruvanja (polozi), a ostanatiot del od oblata se sastoi od visokoramnini i zaramneti kosi so dlaboki dolovi Na Mariovo mu pripaga centralniot del na Mariovsko – Meglenski planini so površina od 1390 km. kv,dodeka,srednata vrednost na nadmorskata visina iznesuva 1000 m.

Mariovsko-Meglenskite planini se protegaat na desniot i leviot breg na Crna Reka. Planinite koi se naogaat na desniot breg na rekata imaat pravec na proteganje severoistok i jugozapad. Toa se Nidze, Kozjak so najvisokiot vrv Kajmakalan (2525 m) i masivot Kozuf so vrvovite Dobro Pole (1877 m) Peternik (1440 m) i Kravica (1160 m). Na leviot breg poreдени se planinite Selecka i Dren. Između ovie planini Mariovo e podeleno na malo ili dolno i staro ili gorno Mariovo. Vo dolno Mariovo se vbrojuvaat selata: Veprcani, Dunje, Pestani, Kokre, Kalen, Krusevica, Canista, Orle, Makovo, Rapes, Brnik i Iveni. Vo dolno Mariovo se vbrojuvaat selata: Veprcani, Dunje, Pestani, Kokre, Kalen, Krusevica, Canista, Orle, Makovo, Rapes, Brnik i Iveni. Vo gorno Mariovo se vbrojuvaat selata: Petalino, Gruniste, Budimirci, Gradesnica, Staravina, Bzovic, Selo Manastir, Besista, Polcista, Melnica, Vitoliste, Ziovo, Vrbsko, Rozden, Mrezicko, Klino, Galista, Gudzakovo i Skocivir. Pomegu Selecka Planina i planinskite venci na gorno Mariovo se protega Crna Reka vo dolzina od 190 km. Po svoeto proteganje e karakteristicna bidejki ima eden smer a dva pravci. Toa doaga zatoa sto vo Bitolskata kotlina se sostavuvaat dvata pravci vo "lakt", taka kako sto diktira geomorfoloskata forma na planinite i nivniot smer na proteganjeto. Crna Reka e brza i erozivna vo planinskiot del na Mariovo, a mirna i dlaboka vo Bitolskata kotlina se sostavuvaat dvata pravci vo "lakt" taka kako sto diktira geomorfoloskata forma na planinite i nivniot smer na proteganjeto. Crna Reka e brza i erozivna vo planinskiot del na Mariovo, a mirna i dlaboka vo Bitolskata kotlina. Glavni pritoki na Crna Reka se : Blastica, Ilinska Reka, Sloesnica, Gradeska Reka i drugi pomali rekicki i izvorista. Klimata e ostra srednoevropska, slicna kako po planinite so sredna visina na severot na Balkanskiot Poluostrrov. Letata se dolgi i zeski so mnogu malku vrnezi, zimite ladni so visoki snegovi, a vo proleznite i esenskite meseci jasno se naglaseni preodnite klimatski fazi pomegu toplite i ladnite periodi. Vrnezite se obilni vo prolet, esen i zima.

Pedoloskiot sostav na zemjsteto na Mariovo e razlicen.Na visinite od 950 m, se javuvaat aluvijalni i deluvijalni erodirani zemjista.Plitkite kotlini se sostaveni od karbonatni ezerski glini i laporci koi imaat mala do sredna produktivna sposobnost i se obrabotlivi.Po gornite ivici na ovie zemjista se naogaat pasista so sredna izdasnost na trevna vegetacija koi se pogodni za odgleduvanje na sitna stoka (kozi i ovci).Na visokite planini zemjistata mnogu cesto se rezidualni (skeletni).Na karbonatnite planini najcesto se kamenjari.Na silikatnite steni reziduete se retki najcesto se kamenjari.Na silikatnite steni reziduete se retki i pokrieni se so suma.Ovie zemjista se naogaat na pogolemite visini od 950 m, plitki se i kameniti pokrieni so trava i crnogoricna suma.

II Istoriski razvoj i ime na oblasta . – Istoriskoto minato na Mariovo ne zapocnuva so doaganjeto na Slovenite na Balkanot.Istoriskite izvori zboruvaat deka Mariovo bilo vo sostavot na starata anticka Makedonija,koja se prostirala od Pinda i Olimp na jug,do Sar Planina na sever i rekata Mesta na istok do Albanskite planini na zapad.Rimskiot period isto taka ostavil materijalni dokazi za negovoto postoenje na ova podracje.Najvidlivi li najrasireni tragovi koi traat i najcesto se srekaat i denes ,za postoenje ostavile slovenite.Vo zapadniot del na Makedonija se naselile Sloveni-Brsjaci,koi doprele i do Marioskata oblast.Dolgo vreme Brsjacite go odbivale vizantiskoto vlijanie koja imala za cel da gi podjarmi i stavi pod nejzina uprava sto na krajot i uspeala.Ovoj period na borbi protiv vizantiskoto vlijanie trael od pocetokot na doseluvanjeto (krajot na 6 vek) do propaganjeto na Samoilovoto carstvo (pocetokot na 11 vek).

Vo ovoj period osnovno zanimanje na makedonskite Sloveni bilo zemjodelieto,koe,zaradi toa sto imalo neposreden dopir so poveke razvienoto vizantisko zemjodelie mnogu pobrzo go razvivale i unapreduvale.Naporedno so razvojot na zemjodelieto kako osnovno angaziranje i ostanatite pretpostavki na feudalniot politicki i ekonomski sistem,koi,site doseleni Sloveni a so toa i Brsjacite ke gi stavi vo drzavna organizacija na Vizantija.

Borbite sto se vodele vo tekot na 13 vek,vo samata Vizantija mnogu pridonele da oslabi nejzinata odbranbena mok.Vo osumdesettite godini na 13 vek za vreme na kralot Milutin,Srbija na Balkanskite prostori se javuva kako silna drzava i uspeva da ja potisne Vizantija od severniot del na Makedonija a so toa i da zavladee.Vo tekot na ponatamosnite borbi i istisnuvanjeto na Vizantija od Makedonija,Srbija napredovala prema jug taka sto vo cetiriesettite godini od 14 vek za vreme na carot Dusan potpolno zavladeala so Makedonia.Posle smrtta na carot Dusan sprskata drzava se raspaga i na nejzinite granici se pojavuvaat Turcite,koi ke odigraat dominantna istoriska uloga za cela Makedonija vo tekot na narednite pet vekovi.Turskata dominacija,za Makedonija i nejziniot ekonomski razvoj znacese stagniranje.Noviot osmanliski feudalni sistem sozdade mirijska zemja i go srusi stariot vizantiski sistem na pronijari i slobodni selani.

Feudalniot pritisok,nasilstvata i zloupotrebite na makedonskiot narod,uste vo raniot period na turskoto vladeenje se poveke ja razgoruvale i pottiknuvale zelbata na ugentniot makedonski narod za organiziranje na razni oblici na otpor na makedonskiot narod izbil uste vo 1564 g. tokmu vo Mariovo.Vo nego ucestvuvale mariovskite selani i del na graganstvoto od Prilep,a povodot bil “ zulumite” i zemanjeto na se pogolemi najraznovidni formi na danok.

Mariovo bilo kako del na Makedonija vo kontekstot na site istoriski zbidnuvanja i politicki promeni koi se odigruvale vo tekot na poveketo vekovi.

Za genezata na imeto Mariovo postojat nekolku pretpostavki.Sprema istoricarot Orde Ivanoski,Mariovo go dobilo imeto po slovenskata bozica Morena.Po narodnoto predanie Mariovo go dobilo imeto po slovenskata bozica Morena.Po narodnoto predanie Mariovo go dobilo imeto po Marija Sultanija,zenata na Murat II.Prema ova predanie Marija go dobila na poklon ovoj del od Makedonija od Sultanot,izdala ferman za “zemska” sloboda na

Mariovo,koj sto ferman Mariovcite go branele vo buntot od 1564 godina g.

Megutoa,pokraj “amirisa” Marija (Mare), postoela uste edna Mara,vtorata zena na Kralot Uros III masteata na car Dusan,koja vo 1337 g. kako kralica – vdovica se omazila za sevastokratorot Jovan Oliver.Toj go imal megu ostanatite oblasti i Mariovo pod svoja juridistikcija.Ovie se samo pretpostavki koi se mozni fakti so cija pomos moze da se prebaruva po istoriskite dokumenti za genezata na imeto Mariovo.

III Naselbi i etnicki sostav na naselenieto. – Naselbite vo Mariovo se locirani na visokite planinski strani,kade zemjisteto e suvo “iscedeno” i kade sto se naoga obrabotlivoto zemjiste ,na povisokite okolni ridovi.Kujkite se zbieni vo mahala (maalo),kako kaj selata od aromunski (vlaski) tip,so “sredselo” vo sredinata kako zborna mesto za selskite sobiri i veselbi.Kujkite se ednostrani (prizemni) ili dvospratni od kerpik (nepecena cigla) ili kamen pokrieni so crep ili so kameni ploci.Dolniot sprat se koristi kako magacin ili stala,dodeka gorniot sprat služi kako zivealiste.Kujkite se ogradeni so kameni zidovi vo cie srediste se naogaat mali dvorovi vo cie srediste se naogaat mali dvorovi.Bavcite – gradinite se na imanjata vo blizina na seloto,kade sto se naogaat izvorite ili rekite.

Starata kujka e prizemjena,podelena na dva dela.Vo edniot del ziveele lujge,dodeka vo drugiot del se drzela stokata.Ovaa prizemjena kujka e zameneta so spratna kujka od kamen i keprik.

Na vakviot tip naselbi i izgled na kujkite,osven geografskiot faktor,vlijanie imala i vizantiskata mediteranska kultura na ziveenje vo sistem na cituljuci.

Naselenieto vo Mariovo e od brsjacko poteklo.Ova snazno slovensko naselenie e mnogu umereno,stedljivo,kako ni edno drugo na Balkanskiot Poluostrov.Poznato e kako slabo se hrani no i pokraj toa ovie luge rabotat po cel den so golemi efekti.

IV Stocarstvo,stocarski migracii i bacila . – Vo vreme koga go vrsev istrazuvanjeto,1970 g., vo dve sela vo Mariovo ,koi se

karakteristicni,zatoa sto seloto Skocivir se naoga vo nizinskiot del od Mariovo,a drugoto Vitolista vo planinskiot del,stocarstvoto bese primarna granka od stopanstvoto.Pokraj ekstenzivnoto stocarstvo,naselenieto se zanimava i so zemjodelie,odgleduva ovci,goveda,konji i svinji.

Stocarstvoto e slabo produktivno,pretežno se odgleduvaat avtohtoni,primitivni rasi i soevi na stoka so mala ziva tezina,so niska produktivnost i slaba plodnost.Pokraj toa zimskite i letnite pasista,poradi slabata mlecnost i malite telesni tezini.Poradi podobruvanje na kvalitetetot vrseni se eksperimenti so vkrstuvanje na domasna ovca so “merino” rasata.

Govedata vo Mariovo se malubrojni,zastapeno e domasnoto govedo “busa”.Slabo hraneto i loso neguvano,govedoto e od mal rast,mala ziva tezina i so slabi produktivni sposobnosti.Poradi svoite slabi rasni karakteristiki ne se odgleduva vo golem broj.Vo najgolem broj na slucaite se koristi kako rabotna sila na zemjodeleto.Kravite ne se telet sekoja godina,za da se dobie posnazen podmladok.Od istite pricini kraevite ne se molzat za seto mleko da se ostavi na teletu.

Konjot vo Mariovo pretstavuva vazna rabotna sila,voglavno prevozno sredstvo po planinskite predeli.Mariovskiot konj e pripadnik na orientalnite konji, “Tarpana”. So mal rast,mala ziva mera,no dosta izdrzliv.Se zadovoluva so poslaba ishrana i ne bara posebna nega.

Svinjite vo Mariovo se odgleduvaat vo mnogu mal broj.Se odgleduvaat niskoproduktivni rasi i toa samo za zadovoluvanje na sopstvenite potrebi od meso i mast.

Stocarstvoto vo Mariovo se bazira na tradicionalniot nacin na stocarenje so sezonsko selenje na stokata.Sezonskite dvizenja na stokata (selenjeto od zimski na letni pasista) e vrz osnova na razvojot na vegetacijata i golemite moznosti na reljefot.Po tecenieto na rekata Crna Reka se zimskite patista,a dodeka letnite pasista se na okolnite planinski venci,koi se naogaat na malo rastojanie (blizinata

na visokite planini).Vakviot nacin na stocarenje dava karakteristika na nomadsko stocarenje.Dvizenjata na stocarite se odvivaat po eden utvrden tradicionalen sistem i rezim,koj zapocnuva rano na prolet,a zavrsvuava vo kasna esen.Pocetokot ili “izdiganjeto” na stokata i gi zavrsvuavaat site pripremi okolu nacinot i mestoto za pravenjeto na “bacilata” .”Baciloto” pretstavuva mesto koe e ogradenod od priracen materijal “ pletar” so edna ili povejke prostorii,koi isto taka se napraveni od priracen materijal.Tuka se sobira stokata koja e na ispasa,se “molzi” sobira mlekoto i se pravat site mlečni proizvodi (sirenje,kajmak,matenica i izvarka). “ Baciloto” moze da bide organizirano od eden domakin – sopstvenik ili pak se združuvaaat poveke od niv.

Dvizenjeto na stocarite se odvivalo vo cetiri etapi,t.e. postojat cetiri geografski pojasi po koi sotkata se premesovala.Tie se razlikuvaaat po vegetacijata,stopanskoto znacenje na zemjisteto i naselenosta.Tie se : “ zupi “ , “selisti” , “dolni planini” i “ visoki planini “.Pricinata za vakviot nacin stokata se hrani so najevtina sveza hrana podolgo vreme.

“Zupata” pretstavuva podracje koe se protega po recnite korita ili dolovite,kade snegot najmalku ili voopsto ne se zadrzuva.Tuka stokata preстоjuva preku zimskite meseci ,napastuvajki se so otkrivanje na tenkata snezna pokrivka ili so strnka.Rano naprolet vegetacijata prva se budi na ovie prostori se so otkrivanje na tenkata snezna pokrivka ili so stranka.Rano naprolet vegetacijata prva se budi na ovie prostori narasnuva i tuka ostanuva se dodeka “ selistata “ ne razelenat.Selidbata od “zupite” pretstavuva pocetok na “izdiganjeto “ na stokata prema povisokite planinski oblasti.Bidejki “selistata” pretstavuvaat sotcarsko – zemjodelski pojas,stokata tuka ostanuva do pocetokot na zemjodelskite raboti.Koga ke pocnat zemjodelskite raboti,zapocnuva i “branenjeto”na nivite togas stokata mora da se preseluva uste na povisokite pojasi,prema “dolnite planini”.

“Dolnite planini” pretstavuvaat oblasti na obilna vegetacija,kade stokata ostanuva dodeka ostanuva dodeka ne pocnat

letnite gorestini, koga vodata za napojuvanje stanuva se poretka, a najcesto i voopsto ja snemuva. Presusuvaat site pomali reki, rekicki, potoci i izvori. Slednata etapa se “ visokite planini”. Na “visokite planini” stokata ostanuva do ranata esen, koga zapocnuva temperaturata naglo da opaga, prema poniskite etapni pojasi. Ova inverzno dvizenje se narekuva “ sjavak”. Stokata se spusta do “ dolnite planini”, kade ostanuva do prвите mrazevi, a potoa sleguva uste podolu do “selistata” (posle prib iranjeto na letninata), a vo zimskiot period se seli vo “zupite”.

Bacilata vo minatoto koga imalo pogolem broj na ovci, bile organizirani institucii do eden domakin – stopan. Sekoj od niv, sam za sebe si ograniziral bacilo, zaposluval luge najcesto vo sezonata od za sebe si ograniziral bacilo, zaposluval luge najcesto vo sezonata od “Gjurgjovden” do “Mitrovden” i im plakal na krajot na sezonata koja “zavrсувало “ baciloto”. Rabotata bila podelena na eden glaven “caja” ili “bac” (pretstavuvan od domakinot – stopan ili platen covек poverenje), koj se grizel za se sto e potrebno okolu stokata i ostanatite izvršiteli. Toj gi pretstavuval pred vlastite, izdaval naredbi i im ja rasporeduval rabotata na ostanatite izvršiteli, a i samiot rabotel na izvršuvanjeto na mlecnite proizvodi. Vo ova organizaciona sema postoele izvršiteli “ovcari – molzaci” i “ovcarite-jalovicari” koi gi cuvale jalovite ovci, silezinjata i bravite.

Vakov tip na “bacenje” postoele se do 1919 godina koga e sozdaen Jugoslavija (SHS), a Makedonija podelena so postavuvanje na megjunarodnite granici tokmu vo oblasite na Jugot na Mariovo. Ova doprinelo da se smali brojot na ovcite i stariot nacin na “bacenje” da se transformira – reorganizira.

Sega se pojavuvaat pogolem broj na domakini – stopan I no so pomal broj no so pomal broj na grla, koi se prinudeni so zdruzuvanje “ spreganje” da organiziraat zaednicki “bacila”. Se prenesuva starata “ organizaciona “ sema so site imenuvanja na izvršitelite, dolznostite i pravata na lugeto. Sega “cajata (“bacot”) ke bide onoj domakin koj ima najmnogu grla. Toj gi prezema grlata od ostanatite domakini, a za toa

dobiva nadoknada vo natura ili pari “ruga” kako gi vikaat Mariovcite . “Bacot” se grizi za grlata (stadata) i pravi mleko vo mesecite maj i juni ,se nastojuva da sekoj od “ spregarite “ barem po ednas “zeme” mleko vo toj period.

Pred da se organizira “spregata “ sekoj od domakinite sig i obelezuva so posebni znaci svoite grla.Belezite, (“rovasite”) mozat da bidat: lastegarce (vo forma na bukвата “V” latinica),na dolniot del na uvoto ,ili cepeno –se rascepuva vrvot na uvoto na dva dela.

Koga ke namalat toplite denovi (krajot na maj – pocetokot na juni) se organizira strizenje na ovcite “ strig”.Taa rabota ja izvrsuvaat mazite,domakinite i ovcarite.Na toj den,so posebno raspolozenie (emotivno) so ritualni postapki se organizira bogat rucek i pijalak.Obicaj e za toj den da se kanat strizaci ,sto pretstavuvalo golema cest za sekoj maz.Se organiziralo natprevar vo brzina i kvalitet,a na najdobriot sledovala i prigodna nagrada.Vo narodot poznata e izrekata “te kanam na strig” ,sto gi podrazbira site napred spomenati obicai so posebno vnanie i pocit.

Strizenjeto se izveduva so posebno iskovani racni nozici so posebna forma i golemina.Sekoj domakin si ja zema svojata volna i ja predava ponatamu na obrabotka na zenite.

Kako princip za delenjeto na mlekoto otekoegas se primenuval brojot na “spregnatite “ zdruzeni grla.Za brojot na grlata kako princip pri delenjeto na mlekoto,pomegu zdruzenite domakini,se dogovaral uste prvot den.Najmalku bilo potrebno 5 – 10 grla ,za da moze 1 den domakinot da zema mleko od “ spregata “.Mlekoto se noselo vo domovite ,koga bacilata se naogale vo blizinata , no koga “ bacilata” se naogale podaleku od domovite,mlekoto se prerabotuvvalo na nestoto na “bacilata”.Toa go rabotele samite ovcari,no najcesto go pravel “bacot” koj imal pogolemo iskustvo so mlekoto i dobro gi poznaval tajnite na tehnologijata za pravenje na mlečni proizvodi.Delenjeto na mlekoto trae do krajot na juli ,a posle toa koga mlekoto biduva se deli na site “spregari”.Zaradi seto ova uste na pocetokot “ cajata” se podgotvuva i

se obiduva da obezbedi na vreme dovolni kolicini na siriste, sadovi za molzenje, kanti za voda, mleko i kaci za sirenje, kako i drugi materijali i pribor potreben za pravenje na sirenje i mienje na sadovi.

Stocarskite zivealista na mestata na selidbite ,se pravata od dva tipa. Letni i zimski. Letnite zivealista ne se isti onie vo niskite zoni so onie vo visokite. Vo niskite zoni, letnite zivealista se izgradeni od stici, so strmni drveni pokrivi. Toa se podvizni zivealista – kolibi ,koi se rasklopuvaat i prenesuvaat, a sluzat samo za nokevanje na ovcarite planinski zoni, letnite zivealista se izgradeni od suvozidini, zaradi ostrata klima i podolgoto zadrzuvanje na stokata vo ovie zoni. Toa se stalni zivealista so krov od drveni stici i pokrieni so priracen materijal, koj preku zimoto se otkriva, za da kolibite ne bi se srusile pod tezinata na snegot. Nokno vreme stokata se zatvora vo torovi, najcesto so kruzen oblik napraveni od trnje i granki. Za bezbednosta od prisustvoto na divecot na stokata i lugeto se grizat golemite ovcarski kucinja, koi se naogaat nadvor od torot.

Zimskite zivealista se stalni, a se naogaat vo bilzina na selata, i se razlikuvaat onie vo niskite sela od onie vo selata so pogolema nadmorska visocina. Vo niskite sela, zimskite zivealista se zidani od kamen i drug tvrd materijal ,pokrieni so debel sloj na slama, vo kruzen oblik i tridelni. Se sostojat od koliba, kosara i posloni. Site tri dela pravat edna celina megu sebe povrzani so vratnicinja. Samo kolibata e zidana od tvrd materijal pokriena so slama, a kosarkata od pletar. Da bi bilo potoplo odozgora se nafrla debel sloj na slama. Od kosarkata se vleguva od postonot ,koj e napraven od isperpleteni granki vo vid na krug, koi od vnatresnata strana se podignati na potpori kade se naogaat jaslite kade na stokata i se dava hrana, a navecer stokata se zatvora vo kosarite kade nokeva.

Zimskite zivealista koi se gradat vo blizina na selata so pogolema nadmorska visocina se lociraat na sonceвите strani na ridovite. Ovie zivealista najcesto se grupiraat na sonceвите strani na ridovite. Ovie zivealista najcesto se grupiraat vo blizina edno so drugo, bidejki vo zima ovcarite si pomagaat edni na drugi vo periodot

na jagnenjeto. Nivna karakteristika e spretnosta. Dolniot, prizemniot del e izgraden od kamen, karakteristicen e spretnosta. Dolniot ,prizemniot del e izgraden od kamen, karakteristicen za ambientot i tuka zaedno so stokata preстоjuvaat i ovcarite. Gorniot del e od drven materijal i von ego se smestuva hranata. Na tavanicata od dolnata prostorija postoji poseben otvor, niz koj se dotura hrana na stokata od gornata prostorija. Okolu zivealisteto se pravi kruzna ogarada vo koja se isteruva stokata na “prosetka” ,a nokno vreme se zatvora vo kolubata.

“Bacilata” ne se samo mesto kade se cuva stokata vo tekot na letnite meseci, tuku toa e mesto kade se prerabotuva mlekoto. Koga ke prestane nosenjeto na mlekoto po domovite za prerabotka, ovcarite se organiziraat za prerabotuvanje na mlekoto po “bacilata” . Mlecnite proizvodi se dobivaat isklucivo od ovcoto mleko ,dodeka kravjoto mleko se ostava na telinjata za hrana. Ovcite se molzat 4 -5 meseci sto zavisi od rasata i ishranata na stokata. Vo najgolemata laktacija ovcata “dava” 300-400 gr. mleko/den vo maj i juni ,pa se pomalku, dodeka ne presusi okolu Krstovden. Od ovcoto mleko se pravi belo i bieno sirenje ,maslo (mast) ,izvarka ,kiselo mleko, mastenica i drugi pomalku znacajni proizvodi.

Beloto sirenje e meko “obicno” – sirenje koe se dobiva taka sto mlekoto se potsiruva so siriste (dobieno od zagruđenoto mleko – kolostrum – od jagneskiot sirden od prethodno zaklano jagne ili pak se koristi vestacko siriste), pa potsirenoto mleko se stave vo cedilo, se zavrzuva i se ostava da se iscedi vodata. Cedenjeto se pravi vo specijalni drveni kalapi “korita” koi imaat otvor za isceducvanje na surutkata “zira”. Ovaa surutka se sobira vo sad za sirenje, se dodava mleko vo odnos 1 : 1 i posle termicka obrabotka se dobiva izvarka.

Od ovcoto mleko se pravi i poznatoto mariovsko bieno “tepano” sirenje. Ova sirenje se pravi na dva nacini :

Prviot nacin e koga nevarenoto podsireno mleko se stava vo kotel i na tivok ogan se gree. So drvena lazica mlekoto se mesa postojano, se dodeka na površinata se formiraat grutcinja na

zasireno koncentrirano mleko. Grutcinjata se sobiraat vo "topki". Tie "topki" se stavaat vo cedilla do kraj da se iscedi surutkata. Tecnosta koja ostanuva vo kotelot e posna surutka na koj i se dodava svezo mleko i povtorno se pravi izvarka. Na ovoj nacin dobienoto sirenje e so povisok kvalitet od bienoto sirenje dobieno na sledniot nacin.

Vtoriot nacin e : podsirenoto mleko se stava vo golema kaca i se "tepa" so "matalo" (toa e podebelo drvo na dolniot kraj se naoga obrac od granki). Vo kacata se stavaat dva pogolemi vreli kamenja, prethodno pripremeni, i se prodolzuvaa so "tepanje ". So "tepanjeto " i pod vlijanie na zagreanite kamenja se pojavuvaat na površinata grutki na zasirenoto mleko (sirenje) koi se sobiraat vo "topki " i se ostavaat vo cedilla za da se iscedi surutkata. Povtorno vo surutkata koja ostanala vo kacata se dodava svezo mleko vo koe se dodava siriste i povtorno posle 6 dena se povtoruva postapkata. Taka dobienoto sirenje e so polos kvalitet. Onaa tecnost koja ke ostane posle ovaa postapka se vika " bira " so koja se hranat svinjite. Dobienite " topki " na edniot i drugiot nacin se poturaat so topla voda da bi se stvrdnale , potoa na sonce da pozoltat, se solat, se secat na parcinja i se redat vo drveni kaci.

Od mlekoto se dobiva kiselo mleko , a so dodavanje na presno " blago" mleko i so matenje vo butin se dobiva matenica – jogurt.

Od surutkata i mlekoto se dobiva maslo (ovca mast) koja e mnogu vkusna i kvalitetna koga e sveza. Vo sad se tura isto kolicestvo na surutka i mleko, taa mesavina se sozdava penasta materija koja se sobira vo kace. Koga ke se napolni kaceto odozgora se preлива so voda, koja se promenuva na 2 – 3 dena, za da ne se "zapali" - uzegni masloto.

Se dobiva uste i "kisno" mleko – kajmak koj se soli i se cuva vo kacinja. Koga kaceto ke se napolni, se prekriva so ovcko maslo i voda, koja se menuva cesto i vo takva forma se jade vo zimski period .

Vo procesot na prerabotuvanjeto na mlekoto se upotrebuvaat kotli od bakar, odnatre oblozeni so kalaj (kalajdisani)

so racki od stranite,drveni kaci so golemina od 50 – 100 litri.Nemaat drski,tuku samo “uvcinja”.Drveno vedro,coe služi za moljenje i negovata mera iznesuva mera iznesuva od 7 do 10 litri .Vedroto ima samo edno uvce od stranata za drjenje.Kobelot e drven sad,malku pogolem od vedroto ,so dve “uvcinja” od stranite,vo koj se cuva i transportira sirenjeto.Ponekogas mlekoto i mlecnete proizvodi se prenesuvaat i so “mesavini”.Ovie gi izrabotuvaat sami ovcarite od ovca ili jagneska koza.Butinot pretstavuva tesen i visok drven sad,koj pri dnoto se prosiruva i služi za proizveduvanje na maslo i mastenica.

Pokraj ovie pogore spomenati sticarski proizvodi,uste se dobiva:koza,meso,volna i loj.Site ovie proizvodi se prerabotuvaat i kako takvi se upotrebuvaat za izrabotka na tkaenini,za ishrana ili za drugi kukni potrebi.

Kozite od ovcite,svinjite i govedata se prerabotuvaat so “stavuvanje”.Se “stavuva” sveza koza so posoluvanje so sol i carevno brasno.Taka stavenata koza se ostava na provevno mesto da se isusi za potoa od nejze da se pravat opinci,kozuvi,razni torbi i prostirki za sedenje.

Kozite od ovcite,svinjite i govedata se prerabotuvaat so “stavuvanje”.Se “stavuva” sveza koza so posoluvanje so sol i carevno brasno.Taka stavenata koza se ostava na provevno mesto da se isusi za potoa koga e suvo,se stave – redi vo kaci so sol.

Volnata prema kvalitetot e poznata kako “reja” ,”ruda” i “kozina”. Rudata e fina volna,so kratki vlakna,meka i se upotrebuva vo domasnite izrabotki za tanki i meki tkaenini za izrabotuvanje na eleci i drugi delovi od narodnite kompleti – nosii.Kozinata e najeftinata volna,so najkusi vlakna koja se upotrebuva za polnenje na pernici,duseci i pokrivaci,kako i za izrabotuvanje na mnogu tanki i nezni plemva i pojasi.

Od ovcite se dobiva loj,koj nekogas se upotrebuval za osvetlivanje,no i za pravenje sapun.

Sapunot se dobiva na toj nacin sto lojot se topi i mu se dodava voda i ziva soda,pa potoa se vari.Sapunot se seci na parcinja i se ostava da se isusi.

Naselenieto na mariovo gi saka i gi ceni ovcite i gi neguva so posebno vnanianie.Drugata stoka isto taka ja odgleduva,bidejki mu e potrebna za zadovoluvanje na sekojdnevните potrebi.

Postojat opsti i posebni iminjia za stokata,vo zavisnost od bojata na runoto,sarkata,oblikot na rogovite.

Opstoto ime za ovcite i bravovite po runoto se : kalesa,kales,belica,liskalisi,po usite se : cula,culi,ilata,ilempij,po rogovite se:rogata,a za ovenot prema toa kako mu se svitkani rogovite: vilii – ako rogovite odat vo visocina,crnorog – ako ima crni roгови,korcorog – ako ima polzavesti roгови.

Za jagninjata :ranice – toa e prvoto jagne koe se ojagnilo vo taa se : vol – skopen mazjak,junec – priplodno govedo ,junica – mlada uste neotelena krava, krava – zenka koja se ima oteleno , tele – podmladok na govedata.

Po bojata ili iminjata na lugeto govedata mozat da bidat : volot prema bojata moze da se vika : lisi,belic,sarko,a kravite Marica,Dosta,Stana i dr.

Maskite i magarinjata se najcesti pridruznici na stadata.Se upotrebuvaat za prenesuvanje na teret i za javanje.Zaradi nivnata izdrzivost tie se najpogodni za prenesuvanje na tovar na pogolemi dalecini,isto taka se koristat kako prevozna stoka so koja se odi v grad.Opstite iminjia se : maska , magare , magarica , prle – prinova na magareto.

Konjot isto taka magareto i maskata služi za prenesuvanje na tovar i javanje.Pokraj toa se koristi za vrsenje i za obrabotka na zemjata.Opstite iminjia se : maska,magare,magarica,prle – prinova na magareto.

Konjot isto kako magareto i maskata služi za prenesuvanje na tovar i javanje.Pokraj toa se koristi za vrsenje i za obrabotka na zemjata.Opstite iminjia se : konj,kobila,zdrebe,zdrebica

– koj se uste ne e staven vo jarem ili osedlan.Nego uste go vikaat : Crvenko,Petko,Trajko i tn.

Obicai,veruvanja i narodna veterina. – Mnogu narodni veruvanja i stocarski obicai odamna izumrele ili izumiraat pod vlijanie na opstestvenite promeni i izmenetiot nacin na ziveenje vo domovite i noviot nacin na stopanisuvanje.Pogolemiot broj na stocarski obicai i veruvanja se odnesuvaat na zastita na zdravjeto i napreduvanjeto na stokata.

Po narodnite veruvanja,mnogu bolesti i drugi nesakani posledici kaj stokata doagaat od vrazanje,uroci i dejstvuvanje na drugi nevidljivi sili.Vo minatoto bilo rasireno veruvanjeto,deka niz narodot ima mazi i zeni,koj so svojot pogled mozat da i nastetat na stokata,a isto taka i so vrazanje i drugi magii mozat da mu go zemat mlekoto na najdobrite kravi i ovci.Zatoa vo narodot se prezemaat razni merki zaradi zastita od nesakani posledici.

Seto toa pridonesuva za tesna povrzanost na stocarot so negovata okolina.Dlabokoto cuvstvo na vrska koe nastanalo vo starata tradicionalna stocarska kultura pomegu covekot i negovata sredina , osobeno so konkretni dejstvuvanja koi imaat magijska sila,se izrazuva od zavisnosta na stocarot od dobroto zdravje na negovata stoka od koja dobiva se sto mu e potrebno za da moze da opstane.Postojat rastenja,zivotni i minerali koi se stetni ili blagorodni za zivotot i zdravjeto na lugeto i stokata.Obicaite koi mozat da se vidat,samo se izraz na dlabokata vera na lugeto vo dobro i loso,koja moze da se sretne nasekade.

Pri sozdavanjeto na bacilata koga ke se soberat site domakini,se koli jagne i sekoj nosi pogaca i pijalak,pa potoa se pravi zaednicki rucek.Toj den se izmolzuvaat ovcite i od dobienoto mleko se pravi sirenje,koe se prodava,a od dobienite pari se kupuva sol za krmenje na stokata.Za vreme na rucekot zenite nosat voda od izvorot i so zeleno grance go prskaat stadoto od taa voda.

I pri strizenjeto postoi obicaj so voda.Rano nautro domakinstvata podranuva i nosi voda od izvorot ili rekata,ke nabere busen od trevata ogajka,kopriva i mlecka i so toa domakinot gi

poprskuva ovcite. Koga ke se istrizi prvata ovca, vo nejzinoto runo se stave busenot od trevata so koj bila poprskana stokata i se ostava volnata na pokrivot od kujkata kade ostanuva tri dena. Koga ke se simni busenot od trevata se ostava vo kujkata pred ikonata. Prvoto runo posebno se peri, a potoa se zema busenot treva i se firla v reka ili se ostava kaj izvorot.

Koga se zavrsuva strizenjeto na ovcite, se pravi venec od treva ogojka i mu se stava na rogovite od ovenot predvodnik, bidejki se veruva deka na toj nacin ke se obezbedi zdravje i mnogu stoka i mleko.

Koga ke se pocni so molzenjeto sekoj pat ovcarot se prekrstuva i gi poprskuva ovcite so mleko. Koga ke se ojagni prvoto jagne, zenite pravat pitulici, a toj sto ke ja donesi prv vesta go cestat so slatki i pari. Na prvoto i na poslednoto jagne mu klava okolu vratot raznobojna ogrlica so kamponka, zaradi zastita od losi oci. Toa se pravi i so telinjata, zdrebinjata i prasinjata.

Vo narodot postoji veruvanje deka stokata moze da se poboli ako nagazi na nekoje "necisto" mesto, kako sto se vilino oro, gumno od vestici, protiv toa stokata se prska so voda od bogojavljenje. Povekemina od stocarite strogo vnimavaat na zabranite koi se javuvaat vo tekot na godinata, a vrzani se za razni praznici. Postat koga toa treba da se pravi i gi posteduvaat praznicite, a posebno Todorica koja ja smetaat zsa stocarski praznik. Ako toa ne go napravat, se plasat deka volcite ke im gi napagaat ovcite.

Narodot svojata stoka ne ja lecel samo so magiski raboti, tuku i so razni trevki, za koi se utvrdilo vo podolgiot vremenski period i so iskustvo deka se lekoviti.

Vo prolet se javuva naduenost na ovcite i govedata, a toa se slučuva ako se prejadat mlada detelina. Koga ke se nadue stokata vo ustata i se stave drven klip i ja brkaat da trca. Vo poteskite slucaj na stokata i se proboduva sirdenot so noz, ili pak ke ja zakolat. Ovcata ja stavaat vo ladna voda, a ako toa ne i pomogne, ke ja zakolat.

Cesto pati ovcite zaboluvaat od gnoenki na papcite.Ovcarot keg i zaseci zabolenite papci i keg i namacka so kriolin.

Krmastata sap e zarazna bolest od koja strada seta stoka.Za ova a bolest se bara pomos od veterinar.Nekogas toa bilo neizleciva bolest.

Brlivost e nervno zaboluvanje kaj ovcite,togas ovcata se vrti vo krug.Za taa bolest nema lek,pa zatoa ovcata se koli,a glavata se frla.

Od kasnuvanjeto na zmija se lecelo so pustanje na krv nad kasnatoto mesto.

Metalivost e bolest od koja najmnogu stradaat ovcite.Kako najsigurnoto sredstvo na ovcite im se daval distilol,koj go kupuvale vo aptekite.

Skopuvanje na stokata. – Stokata se skopuva so udiranje so specijalni napravi,koja ima drven cekan i mengule.So udiranjeto se prekinuvaat zilite na testisite i na toj nacin prestanuva moznosta za oploduvanje.

Svinjite se sklopuvaat so vadenje na testisite,a ranata se sie i se premackuva so katrat.

Zaklucok. – Tradicionalното stocarenje na Mariovo e samo mal naucen pridones vo proucuvanjeto na kulturnoto na kulturnoto nasledstvo na eden del od Makedonija,ko e dolgo vreme ostanalo nedopreno ili samo delimicno i parcijalno opisano od neкои istrazuvaci.Ispituvanjata koi bile vrseni porano,dale samo povod da se odi ponatamu vo nastojuvanjeto da se rasvetli problemot vrzan az zivotot i tradicijata na ovoj narod.

Storarenjeto nesomneno najdolgo gi zadrzal ramkite na stariot nacin na zivot i treba mnogu vnanie da im se posveti na obicaite,obredite i veruvanjata,za da moze da se vrsi sporedbena analiza na potekloto i nastanuvanjeto na mnogu stocarskite specificnosti i nacinot na ziveenje,mentalitetot i materijalnata kultura.

Knigata I prezentiranjeto I staistika e vo pokrovitelstvo na Fondacijata Palenzo –Dimce Palenzo sopstevnik na Brendot MARIOVO I mecena za celiot svet I site mariovci da ja procitaat I da se najdat vo istorijata na toj kraj I teritorija koj e mirolubiv narod koj zivel avtohtono cisti Mariovci I Meglenci (Momentalno e vo Grckiot Del na Makedonija) potomci na Aleksandar Makedonski (Etnicki Makedonci) so novite iskopini I dokazi koi sega se organiziraat za dokazuvanje na Makedonskata Geneza .A I vo tekot na Osmanlikoto Carstvo tie ostanale cisti so svojot ponos I identitet bez doselba na stanci I okupatori se do 1950 god. Koga reorganizireanjeto so KOLEKTIVITE na togasniot Rezim SFRJ system Mariovo go rasturi I go pusti na se rasprska po svetot I da bara egzintencija bidejki I mojata familija e del od egzodusot od koja sum po poteklo od s.Polciste moeto ime Palenzo Dimce po Tatko Petko, Majka Zorka po poteklo s.Puturos Dedot Riste Itd. Sekoj koj saka da se obrati za da ja dobie mozi da se javi na tel.ili po emajl I ke vi ja dobie po posta .